

Anna Kekki

Auktoriteetin rakentuminen uskonnollisissa yhteisöissä

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

ANNA KEKKI

Auktoriteetin rakentuminen uskonnollisissa yhteisöissä

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 2 joulukuun 16. päivänä 2021 kello 14

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2021

Lapin yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:

Professori Kirsti Lempiäinen, Lapin yliopisto
Dosentti Aini Linjakumpu, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Professori Heikki Silvennoinen, Turun yliopisto
Dosentti Heikki Pesonen, Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Heikki Silvennoinen, Turun yliopisto

Taitto: Minna Komppa, Taittotalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 326

ISBN 978-952-337-289-4

ISSN 1796-6310

elektronisen väitöskirjan pysyvä osoite:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-289-4>

”Mutta ne, jotka takertuvat katsomuksiin ja filosofisiin mielipiteisiin kulkevat ympäriinsä tässä maailmassa muita ihmisiä ärsyttämässä.”

Sutta-nipata

TIIVISTELMÄ

Anna Kekki

AUKTORITEETIN RAKENTUMINEN
USKONNOLLISISSA YHTEISÖISSÄ

Rovaniemi: Lapin yliopisto 2021, 183 s.

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 326

ISBN 978-952-337-289-4

ISSN 1796-6310

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia sitä, miten auktoriteetti muodostuu uskonnollisissa yhteisöissä. Tutkin auktoriteetin rakentumista ilmiönä, joka tapahtuu uskonnollisessa ympäristössä. Tutkimus sijoittuu aikuiskasvatustieteen ja kasvatussosiologian kenttään ammentaen myös uskontososiologiasta. Innoittajana tutkimusaiheeseen oli uskonnollisten yhteisöjen vallankäytöstä käyty yhteiskunnallinen keskustelu ja julkisuudessa kuvatut karismaattisten uskonnollisten yhteisöjen johtajuuskriisit.

Tutkimusaineisto koostui kahdeksasta haastattelusta, yhdeksästä kirjoitelmasta, viidestä internet-tekstistä ja neljästä tutkimukseen osallistujien aiemmasta tuotoksesta. Uskonnollisia liikkeitä aineistossa oli edustettuna yhdeksän. Vaikka yhteisöt olivat hyvin heterogeenisiä, yhteistä niistä kerrotuille kokemuksille oli jäseniin kohdistuva vallankäyttö, sääntöjen ja normien keskeisyys sekä torjuva suhtautuminen kyseenalaistamiseen. Aineisto käsiteltiin laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla.

Tulokseksi saatiin, että uskonnollisessa yhteisössä auktoriteetin rakentumiseen vaikuttavat uskonnon oppi, itse yhteisö ja johtaminen. Kaikkiin kolmeen edelliseen elementtiin liittyy avoimen keskustelun puute. Torjuva suhtautuminen kyseenalaistamiseen ja kriittisten kysymysten esittämiseen estää epäkohtien nostamisen esiin ja yhteisön kehittymisen. Yhteisöön sosiaalistuminen on tärkeä ilmiö auktoriteetin rakentumisessa. Sen myötä yksilö omaksuu vallitsevat arvot, normit ja toimintatavat ja tulee osaksi sisäryhmää. Omaa sisäryhmää ja sen auktoriteettia pidetään pyhän alueena ja sitä halutaan suojella ulkopuolisilta uhkilta. Kriittinen itserefleksio on keskeistä aikuisten oppimisessa, jotta omaan elämään liittyviä ratkaisuja voidaan tehdä autonomisesti.

Avainsanat: auktoriteetti, elinikäinen oppiminen, kuri, sisäryhmä, sosiaalistuminen, uskonto

ABSTRACT

Anna Kekki

FORMATION OF AUTHORITY IN RELIGIOUS COMMUNITIES

Rovaniemi: University of Lapland 2021, 183 pages

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 326

ISBN 978-952-337-289-4

ISSN 1796-6310

The objective of this study was to examine the formation of authority in religious communities. I address authority formation as a phenomenon that takes place in religious environments. The research is situated in the field of adult education science and sociology of education, and it also draws from sociology of religion. My choice of research topic was inspired by public discussion on exercising power in religious communities as well as the leadership crises of charismatic religious communities that have emerged in public discourse.

The data consist of eight interviews with the study participants; nine written texts produced by the study participants; five texts on the subject that have been derived from online sources; and four contributions by the study participants that have been published prior to their participation in this study. A total of nine religious movements were represented in the data. Although the communities were characterised by a high degree of heterogeneity, what the experiences of the study participants had in common was the community's exertion of power over its members, a strong focus on the role of rules and norms, and a generally dismissive attitude to questioning displayed by the community. The data were analysed using qualitative theory-driven content analysis.

The results indicate that the formation of authority in a religious community is affected by the religious doctrine concerned, the community itself, and leadership. All these three elements are related to lack of open discussion. A dismissive attitude to questioning and posing critical questions forecloses the possibility of drawing attention to drawbacks, thus preventing the development of the community. Socialisation to the community is a significant phenomenon in the context of authority formation. With it, the individual adopts the prevailing values, norms and practices of the community and becomes part of the in-group. The in-group and its authority are considered by the members as a sacred domain that must be protected from external threats. Critical self-reflection is a central component to learning by adults, enabling autonomous decision-making concerning one's own life and future.

Keywords: authority, lifelong learning, discipline, in-group, socialisation, religion

ESIPUHE

Olen koko aikuisikäni toteuttanut elinikäisen oppimisen eetosta oikeastaan huomaamattani. Laskeskelin, että tohtorintutkinnosta tulee peruskoulun suorittamisen jälkeen seitsemäs formaalin koulutuksen tutkintoni. Elinikäisen oppimisen ja aikuiskasvatuksen varjopuolina nähdään niiden alistaminen palvelemaan välineellisesti työelämän ja talouden tarpeita. Omalla kohdallani uuden oppimisen kannustimena on enemmänkin ollut halu käyttää omia kykyjäni ja välttää ajatuksellista paikoilleen juuttumista. Tärkeintä on matka ja muutos sen varrella, vaikka kieltämättä perille pääseminen pitkän urakan jälkeen tuntuu sanomattoman palkitsevalta. Olen ylpeä siitä, että saan olla mukana tieteen jatkumossa tiedeyhteisön jäsenenä.

Kiitän työni alkuvaiheen ohjaajaa professori emeritus Esa Poikelaa. Dosentti Aini Linjakumpu on ollut mukana prosessissa alusta asti yli tiedekuntarajojen. Ainin lempeän jämerä ohjausote ja timanttinen asiantuntemus tutkimusaiheestani on ollut korvaamatonta, samoin käytännön neuvot jumitilanteissa, kuten kiello kehittää eksistentiaalista kriisiä tai kehotus lakata häröilemästä ja pysyä tutkimusaiheessa. Professori Kirsti Lempiäinen on luotsannut tutkimustani eteenpäin vankalla ammattitaidolla, konkreettisilla ohjeilla ja uskoa valaen. Tuskastumisen hetkinä Kirstin näkemys, että on kahdenlaisia väitöskirjoja – niitä jotka valmistuvat ja niitä jotka eivät valmistu – on auttanut pysymään päätöksessä, että tämä vielä valmistuu. Kiitos Kirsti ja Aini kannustavasta ohjauksesta.

Esitarkastajat professori Heikki Silvennoinen ja dosentti Heikki Pesonen, suuret kiitokset työni kommentoinnista ja rakentavasta, työtä eteenpäin vievästä palautteesta. Esitarkastusvaiheeseen päästyäni ajatuksena oli saada vain työ pois käsistä helpotuksen huokauksen saattamana, mutta esitarkastuspalautteen ehdotukset ja näkökulmavinkit innoittivat vielä uudelleen syventymään käsikirjoituksen työstämiseen.

Kiitokset dekaani Tuija Turuselle ja väitöskirjatutkija Heli Karjalaiselle ison seminaarin oponoinnista ja saamistani korjaus ehdotuksista. Tunnelma seminaarissa oli ystävällinen ja kannustava, mitä pidän oppimisen kannalta keskeisenä, onpa sitten palautteen saajana lapsi, nuori tai itseni kaltainen ”elinkautinen” oppija.

Kiitän Lapin yliopistoa saamastani rehtorin apurahasta väitöskirjan viimeistelyvaiheessa. Sari Kokkolalle Lapin yliopiston Kielikeskuksesta kiitokset tiivistelmän käännöksestä. Sadan kilometrin päässä yliopistolta asuvana yliopiston kirjastossa käynti ei ole yksinkertaista, ja Suomen kirjastolaitos ja Kemijärven kirjasto ovat olleet korvaamattomia materiaalin hankinnassa. Koillis-Lapin musiikkiopisto on joutanut hakiessani lyhyempiä ja pitempiä vapaita työn ohessa opiskellessani, kiitos siitä.

Kiitän vanhempiani Aila ja Matti Kekkiä, jotka ovat aina kannustaneet opiskelemaan. Se, että äitini luki minulle lapsena iltaisin ääneen pitkälle kouluikään saakka, on varmasti suuresti vaikuttanut siihen, että kielen tuottaminen kirjallisesti on aina tuntunut helpolta.

Suurin kiitos vielä rakkaalle puolisololleni Mikolle, joka on samaan aikaan käynyt omaa tutkimuspolkuaan. Aloitimme prosessin yhtäkaa, ja vuoronperään toisiamme suonsilmästä vedettyämme kummallakin maali häämöttää. Ehkä väitöskirjojemme valmistuttua lopultakin luemme toistemme työt!

Kemijärvellä 14.10.2021

Anna Kekki

KUVIOT

<i>KUVIO 1. Hierarkioiden haarautuminen.....</i>	<i>108</i>
--	------------

TAULUKOT

<i>TAULUKKO 1. Aineiston lukumäärät.....</i>	<i>64</i>
<i>TAULUKKO 2. Pelkistysten ryhmittelyn alkuvaihe.....</i>	<i>71</i>

Sisällys

TIIVISTELMÄ	4
ABSTRACT	5
ESIPUHE	6
1 JOHDANTO	11
2 KASVATUS JA USKONTO AUKTORITEETIN PERUSTANA	16
2.1 Kasvatus auktoriteetin alustana.....	16
2.1.1 Arvoihin ja normeihin kasvatus.....	19
2.1.2 Kasvatus hallinnan välineenä.....	22
2.2 Uskonnot kasvatuksellisina konteksteina.....	25
3 MONIMUOTOINEN AUKTORITEETTI	31
3.1 Auktoriteetti vallan osa-alueena.....	31
3.2 Auktoriteetin tyyppejä.....	37
3.3 Auktoriteetin sosiaaliset järjestykset.....	41
3.3.1 Sisä- ja ulkoryhmä auktoriteetin jakolinjana.....	42
3.3.2 Johtajuus korkeana sosiaalisena paikkana.....	44
3.4 Uskonnolliset yhteisöt auktoriteetin areenoina.....	46
3.4.1 Uskonnollinen yhteisö ainoan totuuden miljöönä.....	48
3.4.2 Uskonnollisen auktoriteetin erityispiirteitä.....	51
3.4.3 Auktoriteetti pelastuksen mahdollistajana.....	54
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	57
4.1 Kokemuksen tutkimuksen tulkinnallisuus.....	57
4.2 Tutkimuskysymys ja aineisto.....	59
4.3 Eettiset kysymykset.....	64
4.4 Sisällönanalyysi.....	68
5 TUTKIMUSTULOKSET	74
5.1 Oppi auktoriteetin kivijalkana.....	74
5.1.1 Opin erehtymättömyys ja kritisoimattomuus.....	75
5.1.2 Säännöt opin ilmentyminä.....	84
5.1.3 Sukupuolen luoma auktoriteetti.....	89
5.1.4 Muutokset opissa.....	92

5.2	Yhteisö auktoriteetin rakentumisen paikkana.....	95
5.2.1	Sisäryhmä auktoriteetin kotipesänä.....	96
5.2.2	Hierarkia auktoriteetin osoittajana.....	105
5.2.3	Valvonta auktoriteetin jalkauttajana.....	114
5.2.4	Yhteisölliset tunteet auktoriteetin apulaisina	124
5.3	Johtajuus auktoriteetin ulottuvuutena.....	129
5.3.1	Auktoriteettiasemaan päätyminen.....	130
5.3.2	Auktoriteettihenkilöiden erehtymättömyys	136
5.3.3	Auktoriteettihenkilöiden kyseenalaistaminen ja kritisointi.....	143
5.3.4	Johtamisen käytännöt auktoriteetin ilmentyminä.....	147
5.3.5	Palkitseminen ja rankaisu auktoriteetin välineinä.....	152
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	159
6.1	Johtopäätökset.....	159
6.2	Pohdinta.....	164
	LÄHTEET	168
	LIITTEET.....	180
	Liite 1 Aineistopyyntö.....	180
	Liite 2 Haastattelun teemalista.....	181
	Liite 3 Sisällönanalyysin eteneminen.....	182

1 JOHDANTO

*”Sua järjestöt kyttää ansoineen.
Sua saarnaajat ajaa satimeen.
Mutta jos otat johtajaks jonkun muun,
hänen puolestaan joudut sä tappeluun.”*

Katkelma Juice Leskisen laulusta *Ei elämästä selviä hengissä* tiivistää ajatuksen siitä, miksi kiinnostuin tutkimusaiheena auktoriteetin rakentumisesta uskonnollisissa yhteisöissä. Monilla ihmisillä vaikuttaa olevan tarve etsiä elämään liittyvissä ratkaisuisissa auktoriteettia oman itsen ulkopuolelta, mihin uskonnolliset, henkiset ja ideologiset liikkeet tarjoavat auliisti mahdollisuuden. Suurin osa näistä järjestöistä ja saarnaajista on varmasti hyväntahtoisia ja vilpittömästi toimivia, mutta joukkoon mahtuu myös toksisen auktoriteetin edustajia, joiden johdolla voi joutua satimeen, josta ei aina ole helppoa pois pääsyä.

Uskonnolliset yhteisöt luovat turvaa, yhteisyyttä ja myönteisiä kokemuksia, mutta mitä tiiviimpiä ja kokonaisvaltaisempia ne ovat, sitä suurempia vahinkoja ne voivat ihmisille aiheuttaa (Linjakumpu 2012, 241). Hyväänkin pyrkivän auktoriteetin – onpa kyseessä yksittäinen johtohenkilö tai yhteisö – valtaan mukautuminen merkitsee joka tapauksessa sitä, että osa omasta autonomiasta luovutetaan muualle. Tällöin päätösvalta eettisiin ja moraalisiin ratkaisuihin ja elämänvalintoihin siirtyy täysivaltaisesta itsemääräämisestä ainakin osittain pois itseltä. On toki arvo- ja elämäkatsomuskysymys, kuinka tärkeänä pitää mahdollisuutta oman elämän ohjaksissa pysymiseen suhteessa ohjauksen vastaanottamiseen muulta taholta (ks. Hoggan, Mälkki & Finnegan 2017, 52). Henkilökohtainen lähtökohtani ja tämän tutkimuksen näkökulma on, että moraalinen autonomia on arvo, jota kohti pyrkiminen sisältyy täydeksi ihmiseksi kasvamiseen. Auktoriteetin määrittämiin arvoihin ja normeihin mukautuminen voi olla myös oman tietoisien päätöksen ja syvällisen pohdinnan seurausta. Tällöin autonomian voi katsoa säilyvän. Itse valittu alistuminen auktoriteetille on yksi mahdollinen tapa käyttää omaa vapautta (Alhanen 2007, 160; ks. myös Front 2003, 138–139).

Uskonnolliset liikkeet ja niiden auktoriteettihenkilöt ovat olleet viime vuosina ajoittain näkyvästi esillä julkisessa keskustelussa. Mediassa uskonnollisuutta käsittelevät aiheet saavat herkästi huomiota, mutta huomio kääntyy usein asioita kärjistäväksi vastakkainasetteluksi (Hurtig 2013, 16–17). Uskonto kiinnostaa mediaa, kun kyseessä on konflikti, mielenkiintoinen persoona tai tavallisuudesta poikkeava tapahtuma (Taira 2015, 191). Yksittäinen aihe, kuten erotettujen jäsenten kartta-

minen tai lasten seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset uskonnollisen yhteisön sisällä, nousee keskusteluun ja pysyy aikansa esillä taas hävitäkseen. Näkyvillä ovat olleet – osin sensaationhakuisestikin – johtohenkilöiden hairahdukset ja toimiminen omien opetustensa vastaisesti seksuaalisuuden alueella sekä erilaiset vakavat väärinkäytökset. Puhuttanut on myös joidenkin liikkeiden tapa jakaa oikeutta omien yhteisöjen sisällä tilanteissa, joissa asia kuuluisi oikeuslaitokselle sekä lasten asema tiiviissä uskonnollisissa yhteisöissä (ks. esim. Valkila 2015; Valkila & Peltoniemi 2013). Erilaisista uskonnoista ja niihin liittyvistä lieveilmiöistä kiinnostuneena olen seurannut keskustelua vuosien varrella aktiivisesti.

Kiinnostukseni kohteena tutkimusaihetta suunnitellessani oli uskonnollisten kulttityyppisten yhteisöjen itsevaltainen johtaminen. Suomalaisessa yhteiskunnassa uskonnollisten liikkeiden johto on ollut harvoin vain yhden ihmisen käsissä, poikkeuksena Nokia Missio Markku Koiviston aikana, Koivuniemen lahko sekä lukuisat pienet yhteisöt (Linjakumpu 2015, 75). Aihepiiriä pohtiessani painotus siirtyi auktoriteettiin ja sen muodostumiseen sekä ylläpitämiseen. Johtaminen kiinnostuksen kohteena säilyi yhtenä auktoriteetin rakentumisen ja toteuttamisen elementtinä.

Tutkimus kohdentuu uskonnon yhteisöllisiin, kollektiivisiin ilmentymiin. Uskonnollinen yhteisö -käsitteellä tarkoitan tässä tutkimuksessa jonkin uskonnollisen liikkeen sisälle paikantuvia sosiaalisia järjestymiä, ja uskonnollisella liikkeellä ymmärrän tietyn uskonnollisen opin ja tradition kokonaisuutta (ks. Hurtig 2013, 56). Tutkimukseen osallistujat ovat yhteisöstään irtautuneita tai enää nimellisesti jäsenyyden säilyttäneitä. Osallistujien valikoitumista irtautuneisiin puoltaa se, että tiukasti jäseniään kontrolloivassa yhteisössä sisällä olevien jäsenten voi olla vaikeaa, jopa mahdotonta, puhua yhteisöstä tai johtajistosta vapaasti tai esittää kritiikkiä silloinkaan kun kokisi sen aiheelliseksi. Vaikka ulkoista kontrollia kritiikin esittämiseen ei olisi, etäisyys yhteisöön tuo toisenlaisia näkökulmia kuin sitoutuneesti toiminnassa mukana ollessa.

Auktoriteetin rakentumisen tutkimusympäristöksi suunnittelin aluksi nimenomaan jäseniään kontrolloivia uskonnollisia yhteisöjä, joilla on tiukka käsitys oikeasta ja väärästä ja jotka pyrkivät säätelemään jäsentensä elämää muillakin kuin suoranaisesti uskontoon ja hengellisyyteen liittyvillä elämänalueilla. Tarkemman aiheeseen tutustumisen myötä rajaus yksinomaan tällaisten hyvin tiukkojen yhteisöjen tutkimisesta laajeni ja tutkimukseen valikoitumisen kriteeriksi tuli yhteisön luonteen sijaan se, että osallistujalla on kerrottavaa yhteisön vallankäyttöön, hierarkioihin, ryhmäpaineeseen ja johtamiseen liittyvistä kokemuksista riippumatta yhteisön sulkeutuneisuuden tai avoimuuden asteesta. Vaikka mukana olevien uskonnollisten yhteisöjen kirjo muuttui aineiston hankinnan myötä alkuperäisestä rajauksesta laveammalle, tutkimuksessa on mukana myös yhteisöjä, joita voi pitää jäseniään kontrolloivina. Tällaiset yhteisöt pyrkivät vaikuttamaan yhteisöllisesti tai auktoriteettihahmon antaman ohjauksen kautta jäsentensä elämänvalintoihin hengellisyyden lisäksi monenlaisissa yksityiselämän piiriin kuuluvissa asioissa, kuten

sopivan aviopuolison valinnassa tai perheen perustamisessa. Osa liikkeistä sanktioi liikkeestä irtautumisen ja tällä tavoin vahvistaa otetta jäsenistään.

Yksi auktoriteettikeskeisiä yhteisöjä kuvaava termi on ”suljettu yhteisö”. Tätä ilmausta pidän liian kärjistettynä tutkimuksen yhteisöjen osalta sen luodessa intuitiivisen mielikuvan yhteisöstä, joka säätelee jäsentensä elämää kauttaaltaan, rajoittaa yhteyksiä ulkomaailmaan ja pitää jäseniä lähestulkoon vankeina. Päädyin käyttämään määrettä ”ahtaat yhteisöt”. Tällä tarkoitan yhteisöjä, joissa toteutuu yksi tai useampi seuraavista käytännöistä: jäsenten yksityiselämään kuuluvien asioiden sääntely, selvän rajauksen tekeminen oman joukon ja ulkopuolisen maailman välillä, ankara hierarkkisuus, opettajan tai muun johtajan asema, jota rivijäsenet eivät voi julkisesti kyseenalaistaa.

Tutkimuksessa on mukana sekä liikkeitä, jotka voi määritellä ahtaiksi että liikkeitä, jotka eivät pääsääntöisesti sovi tällaiseen luokitteluun. Edustettuina ovat Bible Speaks, helluntailaisuus, Jehovan todistajat, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkko (mormonit), ortodoksisuus, Sahaja Yoga, vanhoillislestadiolaisuus, vapaakirkko ja zen-buddhalaisuus. Lukumäärällisesti eniten tutkimukseen osallistujia on Jehovan todistajista ja zen-buddhalaisuudesta, mistä johtuen nämä uskonnolliset liikkeet ja näihin kuuluvat yhteisöt korostuvat aineistossa.

Tarkastelen tutkimuksessa auktoriteetin rakentumista ilmiönä, joka paikantuu uskonnolliseen miljööseen. Aineisto on saatu liikkeistä erkaantuneilta, heidän kokemuksistaan. Tutkimuksen kohteena eivät ole uskonnolliset liikkeet ja niistä eronneet, eivät myöskään eri liikkeiden ja yhteisöjen väliset erot, vaan etsin vastausta siihen, mikä rakentaa auktoriteettia tällaisessa ympäristössä.

Tutkimukseni asemoituu aikuiskasvatustieteeseen ja kasvatussociologiaan. Kasvatustieteellinen painotus on vahvasti läsnä, koska ilmiössä vaikuttaa sekä yksilö, yhteisö että auktoriteettisuhde. Koska tarkastelen ilmiötä, joka on relevantti uskontosociologian kannalta, tulkin tukena olen käyttänyt jossain määrin myös uskontosociologista kirjallisuutta.

Aikuisetkin kasvavat ja oppivat jatkuvasti koko elinikänsä. Oppimistilanteita voi olla missä vain ohjatusti tai itsenäisesti (Tuomisto 2012, 433). Arki on oppimisen perusta (Suoranta 2012, 351; Aittola & Suoranta 2001, 21). Aikuiskasvatuksen tutkimuskenttään sisältyy elinikäiseen oppimiseen sijoitettu arkipäiväoppiminen. Aikuisten oppiminen voi olla niin tavoitteellista kuin tavoitteetontakin ja paikantuu organisoituihin tai organisoimattomiin tilanteisiin. Suurin osa aikuisten oppimisesta on ohjattujen koulutustilaisuuksien ulkopuolella olevaa informaalista oppimista, mikä ohjaa aikuiskasvatustutkijoita paneutumaan aikuisten oppimisen tutkimiseen käytännössä ja ”luonnollisissa oppimisympäristöissä”. (Tuomisto 2003, 75.) Uskonnollinen yhteisö on yksi arkipäivän luonnollinen oppimisympäristö.

Elinikäistä oppimista on ollut aina ihmiskunnan historiassa. Ajatus koko elämän jatkuvasta oppimisesta näkyy esimerkiksi eri uskontojen näkemyksessä ihmisestä jatkuvasti kehittyvänä olentona. (Tuomisto 2003, 49.) Nykyään elinikäinen oppimi-

nen koskettaa ihmisiä iästä ja asemasta riippumatta (Kinnari & Silvennoinen 2015, 128). Osana elinikäistä oppimista aikuisilla tapahtuu jatkuvasti sosiaalistumista erilaisiin yhteisöihin ja esimerkiksi työyhteisöt ovat aikuisten sosiaalistumisen keskeisiä ympäristöjä. Sosiaalistuminen sisältää tasapainoilua ympäristöön mukautumisen ja omien, henkilökohtaisesti punnittujen arvojen ja pyrkimysten toteuttamisen suhteen.

Kasvatuksella on mahdollisuus vaikuttaa voimaannuttavasti kasvavan ihmisen autonomiaa ja hänen kasvupotentiaaliaan tukien. Kasvatus voi myös olla mahdollisuuksia tyypistävää ja kasvatettavan asettamista hallinnan alle objektiksi. Kriittinen pedagogiikka¹ tarjoaa lähtökohdan tiedon ja vallan kytkemiseen toisiinsa ja sitoutumiseen sellaisten yhteisöllisten elämänmuotojen kehittämiseen, joissa toimitaan demokratian ja oikeudenmukaisuuden puolesta (McLaren & Giroux 2001b, 36). Kriittistä pedagogiikkaa määrittävä tavoite on persoonalliseen ja sosiaaliseen valtautumiseen rohkaiseminen, sosiaalisten erivertaisuuksien ja epäoikeudenmukaisuuksien kritiikki ja uusien sosiaalisten käytänteiden luominen (Aittola & Suoranta 2001, 26). Tähän epäoikeudenmukaisuuden kritiikkiin asettuu myös oma väitöskirjatyöni.

Kasvatuksessa ja opetuksessa auktoriteetti on sisäänrakentunut ilmiö, josta opettajan tulee olla tietoinen. Opettajan auktoriteetti, sen katoaminen tai toisaalta liiallinen ilmeneminen ovat julkisessa keskustelussa aiheita, joista monella on vankka näkemys omiin kouluaikaisiin kokemuksiinsa perustuen. Nykyisin opiskelijakeskeisyys on etenkin aikuiskasvatuksessa paljolti tullut opettajan ehdottoman auktoriteetin sijalle (ks. Silvennoinen 2014, 135; Tuomisto 2012, 433).

Tutkin ilmiötä, jonka tapahtumapaikkana ovat uskonnolliset yhteisöt ja jota ihmisten kokemukset kuvaavat. Tutkimuksessa etsin vastausta kysymykseen, kuinka auktoriteetti rakentuu uskonnollisissa yhteisöissä. Auktoriteetin rakentumiseen sisältyy, kuinka auktoriteettia sen rakentamisen jälkeen ylläpidetään ja mikä sitä voi murentaa. Uskontoa tarkastelen muun muassa Émile Durkheimin uskontoteorian avulla, jossa uskonto nähdään sosiaalisena tuotteena. Auktoriteettia lähestyn etenkin Michel Foucault'n kuvaaman pastoraalisen vallan avulla. Aini Linjakummun määrittelemä uskonnollisen kuriyhteisöllisyyden käsite antaa välineitä ymmärtää vallankäytön ilmenemistä nimenomaan uskonnollisella areenalla.

Auktoriteettiasetelmien ja niiden syntyminen ymmärtäminen on tärkeää ihmisten välisen toiminnan kannalta, olipa kyseessä uskonnollinen yhteisö, työpaikan hierarkiasuhteet tai yleensäkin mikä tahansa toiminta, jossa ihmisillä on erilaisia rooleja ja vastuita. Tämän tutkimuksen tarkoitus on lisätä ymmärrystä auktoriteetin syntyminen ja rakentumiseen johtavista mekanismeista. Tutkimusta ohjaa Jürgen Habermasin määrittelemä emansipatorinen tiedonintressi, joka liittyy ihmisten vapauttamiseen perinteen ohjaamasta ajattelusta ja olemisesta toteuttaen valistuksen

---

1 Puhutaan myös radikaalista kasvatuksesta, toivon pedagogiikasta, progressiivisesta kasvatuksesta ja kriittisestä kasvatustieteestä (Kiilakoski 2008, 59; Suoranta 2005, 11).

ideaaleja eli itsereflektiota ja pyrkimystä täysi-ikäiseen ihmisyyteen (Huttunen 2012, 210). Tarkasteluun valitsemassani ympäristössä, uskonnollisissa yhteisöissä, oman erityispiirteensä auktoriteetin rakentumiseen tuo hengellinen ulottuvuus. Uskonto ja henkisyys ovat ihmisten elämään edelleen vaikuttavia ilmiöitä². Uskonnollisuus on osa yksilöiden ja yhteiskuntien elämää, ja vaikka sen rooli on muuttunut, se ei eriydy julkisesta alueesta, yhteisöistä tai muista yksilöistä irralliseksi (Pessi & Grönlund 2018, 111).

---

² Timo Airaksinen (2020, 33) määrittelee henkisen ja hengellisen eron siten, että henkisyys ei konkretisoi, kun taas hengellisyyden ilmauksena oleva uskonto on konkreettista.

2 KASVATUS JA USKONTO AUKTORITEETIN PERUSTANA

Tässä tutkimuksessa kasvatusta, uskonto ja auktoriteetti kietoutuvat yhteen. Kasvatukseen liittyy vahvasti arvojen ja normien uusintaminen ja yhteisön jäseneksi sosiaalistuminen. Uskonnollisessa miljöössä tapahtuvalla kasvatuksellisella toiminnalla on omia erityispiirteitään, jotka pohjautuvat uskuntoon sisältyvään transsendentin ajatukseen ja uskontojen omiin oppeihin ja traditioihin.

Tässä luvussa kuvaan auktoriteetin rakentumisen lähtökohtia. Aluksi tarkastelen keskeisenä auktoriteetin rakentumisen alustana sosiaalistumista ja siihen sisältyvää arvojen ja normien välittämistä yhteisöön syntyneille tai siihen liittyneille jäsenille sekä kasvatuksen käyttöä hallinnan keinona ja auktoriteetin välineenä.

Toisessa alaluvussa esittelen, millaisia kasvatuksellisia ympäristöjä uskonnot ovat. Tutkimusympäristön ymmärtämiseksi määrittelen lyhyesti, millaista lähestymistapaa uskuntoon käytän tässä tutkimuksessa. Lähestyn ilmiötä sen yhteisöllisen luonteen kautta nojaten etenkin Émile Durkheimin uskontoteoriaan.

2.1 Kasvatusta auktoriteetin alustana

Kasvatusta sisältää ihmisen koko elämänkaaren. Elinikäisen oppimisen ydin on informaali, jokapäiväisessä elämässä tapahtuva arkipäiväinen oppiminen, joka voi olla positiivista tai negatiivista (Tuomisto 2012, 433). Oppiminen ei aina tuo yksilölle häntä palvelevia seurauksia, vaan häntä voidaan ohjata myös alistuvuuteen ja mukautumiseen. Elinikäistä oppimista on usein ajateltu neutraalina, kaikkien hyväksyttävissä olevana ja kaikkien etuja ajavana kehittämisperiaatteena (Tuomisto 2003, 71). Sitä voidaan kuitenkin myös käyttää välineellisenä arvona työelämässä (ks. Kinnari 2020b, 310; myös Silvennoinen 2014, 135–136; Tuomisto 2003, 71–72). Elinikäinen oppiminen ja sen strategiat liittyvät aikansa moraaliseen järjestelmään: käsityksiin oikeudenmukaisuudesta, tavoiteltavien asioiden tärkeydestä ja ihmisyydestä yleensä (Kinnari 2020a, 485).

Tiedostavan oppimisen ymmärtämiseen sovelletaan kriittistä pedagogiikkaa, jossa korostetaan itsetuntemuksen merkitystä ja henkilökohtaista vapautumista. Tiedostamaan opitaan yhteisessä toiminnassa, jossa pyrkimyksenä on tasavertaisuuden edistäminen. Kriittisen pedagogiikan emansipatorisuus koskee itseä ja itseymmärrystä, omasta menneisyydestä vapautumista ja itseä vaivanneiden ongelmien ratkaisemista. Se koskee myös jonkin lähiympäristön, kuten oman elämäntilanteen rakenteellisten ongelmien ratkaisemista sekä välitöntä ympäristöä laajempien ongelmien havaitse-

mista ja muuttamista. Kriittisessä pedagogiikassa korostetaan ihmisten yhteisyyttä, kykyä toimia yhdessä ja sympatian, empatian ja välittämisen siteiden lujittamista. (Suoranta 2005, 217–219.) Subjektia tulee valistaa käytännöistä, jotka estävät tietoisuutta avautumasta autonomisen ja täysivaltaisen yksilön ihanteelle (Matthies 2012, 191). Kriittistä pedagogiikkaa määrittävä pyrkimys vapauteen tuo kriittisen pedagogiikan ohjelman kaikkiin niihin tilanteisiin, joissa ihmiset kasvattavat itseään ja toisiaan (Tomperi 2008, 68). Uskonnollinen yhteisö on areena, jolla niin itseä kuin toisia jatkuvasti kasvatetaan. Uskallus tämän kasvatuksen ja kasvamisen kriittiseen tarkasteluun voi tuoda auktoriteetin syntymistä ja vaikutuksia näkyviksi.

Pääpaino tässä tutkimuksessa on aikuisissa toimijoissa, mutta sivuan myös yhteisöön syntyneiden tai siihen vanhemman mukana nuorena liitettyjen lasten sosiaalisaatiota. D. W. Livingstonen (2001) mukaan formaalissa kasvatuksessa opettaja opettaa määritellyille opiskelijoille etukäteen vahvistetun opetussuunnitelman mukaisen tietomäärän. Kun opiskelijat haluavat hankkia tietoja ja taitoja opiskelemalla mielenkiinnon kohteidensa mukaisesti vapaaehtoisesti ja omaehtoisesti opettajan johdolla opetussuunnitelman mukaan, kuten vaikkapa aikuiskasvatuksen kursseilla, kyseessä on non-formaali kasvatusta. Informaalissa kasvatuksessa opettaja tai mentori opastaa toisia spontaaneissa oppimistilanteissa ilman tarkoituksellista tavoitteellisuutta. Kaikki muut tarkoituksellisen tai hiljaisen oppimisen muodot, joihin osallistutaan yksilöllisesti tai kollektiivisesti, ilman suoraa turvautumista opettajaan tai ulkoapäin annettuun opetussuunnitelmaan voidaan määritellä itseohjautuvaksi tai kollektiiviseksi informaaliksi oppimiseksi. (Livingstone 2001, 2.) Tässä tutkimuksessa kiinnostukseni kohteena on erityisesti informaali kasvatusta ja kollektiivinen informaali oppiminen, jotka tapahtuvat vuorovaikutuksessa sosiaalisten suhteiden ja yhteisöjen parissa.

Kasvatuksen avulla ihmistä ohjataan tulemaan toimeen siinä ympäristössä, johon hän on syntynyt tai jossa hän elää. Tätä ”toimeentulemistä” voidaan nimittää sosiaalistumiseksi. (Hirsjärvi & Huttunen 1999, 33.) Sosiaalistumisen myötä lapsi oppii hahmottamaan ympärillään vallitsevia auktoriteettisuhteita. Juho Norrena (2017) huomauttaa, että lapsi ei luonnostaan hallitse minkään tietyn kulttuurin koodia, mutta hänellä on valmius oppia se, kun häntä opetetaan tai hän altistuu sille. On eri asia ymmärtää kulttuurinen koodi kuin vain näyttää siltä, että ymmärtää. (Norrena 2017, 248.) Sosiaalistuminen muodostaa myös sukupuolta toiminnan, tekojen ja käyttäytymisen kautta (Lempiäinen 2003, 149).

Sosialisaatiolla tarkoitetaan yksilön sopeutumista ympäröivään yhteisöön ja etenkin siinä vallitseviin arvoihin, normeihin ja rooleihin (Ikonen 2000, 43). Moraalikasvatusta on keskeistä yhteiskunnan traditionvälityksenä (Niiniluoto 1993, 91). Sosialisaatiolla on merkittävä rooli auktoriteetin ylläpitämisessä ja siirtämisessä uusiin sukupolviin yhteiskunnassa ja suppeammin tietyn, kuten tässä tarkastelussa uskonnollisen, yhteisön sisällä. Sosiaalistuminen puolestaan on tärkeä väline yhteisöön nuoruus- tai aikuisiällä liittyneiden jäsenten ohjaamiseksi auktoriteetin piiriin.

Kasvatuksessa pyritään tietoisesti vaikuttamaan yksilöön sosiaalistamalla häntä kulloinkin hyvänä pidettyyn suuntaan (Ikonen 2000, 50).

Ihmiset oppivat huomattavan paljon tavallisissa arkipäivän tilanteissa, kuten keskinäisessä vuorovaikutuksessa (Ruohotie 2002, 3). Merkittäviä oheiskasvattajia minkä tahansa yhteisön jäsenille ovat yhteisön toiset jäsenet. Perinteisten moraali-kasvatuksen toimijoiden eli kodin ja koulun rinnalla oheiskasvattajia ovat toveripiirit ja media (Niiniluoto 1993, 91). Erityisen kiinnostavaa tämän tutkimuksen kannalta on sosiaalistumisen tapahtuminen yhteisössä, jolla on vahva katsomuksellinen pohja, selkeä arvojärjestelmä, vakiintunut hierarkia- ja auktoriteettijärjestelmä sekä mahdollisesti vuosisatojen tai -tuhansien mittainen traditio taustallaan. Aini Linjakummun (2015) mukaan uskonnollisen liikkeen kannalta yhteisön jäsenen sosiaalistaminen – yhteisön yksilöön kohdistama toiminta sosialisointisuhteen – on väline, jolla rakennetaan perusta kuuliaisuudelle yhteisöä kohtaan, toisin sanoen vallan ja hallinnan kohteena olemiselle. Sosiaalistamiseen kuuluu hengellistä ja yhteisöllistä kasvatusta ja opetusta, joiden avulla ihminen saavuttaa yhteisön täysivaltaisen jäsenyyden ja pystyy toimimaan yhteisössä. (Linjakumpu 2015, 90.)

Tutkittaessa kasvatusta auktoriteetin muodostumisen näkökulmasta on tärkeää ymmärtää kasvatuksen yhteisöllinen ja sosiaalinen luonne, jota käsittelee sosiologi Émile Durkheimin lähestymistavan avulla. Durkheim painotti ihmisen sosiaalista ja yhteisöllistä olemusta ja kasvatuksen merkitystä sosiaalisessa kontekstissa ja näki kasvatuksen ohella moraalin ja uskonnon sosiaalisina ilmiöinä transsendentin lähtökohdan sijaan. Sosiologisiin faktoihin tulisi suhtautua kuten esineisiin (Durkheim 1977, 18). Ne ovat faktojen laji, jonka tuntomerkit ovat selvät: ne koostuvat vaikuttamisen, ajattelemisen ja tuntemisen tavoista, jotka ovat ulkoisia yksilöön nähden ja joilla on tähän vaikuttavaa pakottavaa voimaa. Sosiologiset faktat koostuvat representaatioista ja vaikutuksista eivätkä siten ole orgaanisia ilmiöitä eivätkä myöskään psyykkisiä ilmiöitä, jotka esiintyvät vain yksilön tajunnassa ja sen välityksellä. (Emt. 35.)

Kasvatuksen luonne sosiaalisena faktana tulee esiin lasten kasvatusta havainnoitaessa. Kasvatus on jatkuvaa yrittämistä varustaa lapsi ymmärtämisen, tuntemisen ja toimimisen tavoilla, joita hän ei olisi voinut saada spontaanisti. Aluksi lapsen painostaminen toivotulla tavalla toimimiseen kohdistuu perustarpeisiin, hänen kasvaessaan tapojen ja tottumusten kunnioittamiseen. (Emt. 36–37.) Durkheimin näkemys niin kasvatuksesta kuin uskonnostakin sosiaalisina faktoina ja ihmisen sosiaaliseen olemukseen erottamattomasti liittyvinä ilmiöinä on antoisa tarkasteltaessa tämän tutkimuksen teemaa: kasvatuksen, uskonnon ja auktoriteetin välisiä suhteita. Keskeistä tässä näkökulmassa on yhteisö sekä yksilön ja yhteisön välinen suhde, ei yksilön sisäinen ja yksityinen maailma tai hänen psykologiset ominaisuutensa.

Formaalin sen enempää kuin informaalinkaan kasvatuksen kohde ei ole tahdoton subjekti, jota voidaan mielin määrin muokata haluttuun suuntaan valmiiksi määri-

teltyihin muotteihin. Toiminnan kohteen omat pyrkimykset, aiemmat kokemukset ja hänen persoonallisuudelleen ominainen tapa suhtautua kasvatussyrkimyksiin sekä mukautua auktoriteettiin tai vastustaa sitä ovat väistämättä läsnä kasvatustapahtumassa. Aikuiskasvatuksessa kasvat- ja oppimistilanteissa on mukana koko siihenastinen elämänkulku tapahtumiseen sekä kasvatukseen ja oppimiseen liittyvine onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksineen (ks. Wang, Torrisi-Steele & Reinsfield 2020, 14). Oppimista säätelee ihmisen oma käsitys siitä, onko hän omaa toimintaansa ohjaava subjekti vai ohjaavatko hänen toimintaansa ulkopuoliset tekijät (Ruohotie 2002, 157).

2.1.1 Arvoihin ja normeihin kasvatusta

Oppimisen taustalla on aina arvoja. Elinikäistä oppimista tarkasteltaessa onkin tärkeää kysyä, miksi tulisi opiskella, mihin tietoja ja taitoja käytetään ja kenen tavoitteita toiminta palvelee. (Tuomisto 2012, 425–426.) Kasvatuksessa ja sosialisatiossa on paljolti kyse todellisuuden nimeämisestä: miten asiat ovat, mikä on mahdollista, miten tulee toimia eri tilanteissa ja mikä on normaalia (Silvennoinen & Kinnari 2015, 68–69). Siitä, mikä on normaalia, kertovat normit. Marja Ahokkaan (2010) mukaan normi on yhteisössä yleisesti hyväksytty tapa ajatella, tuntea tai käyttäytyä; normin noudattamista odotetaan, koska sen uskotaan määrävän, mikä on oikein ja miten on suotavaa toimia. Normit suosivat toimintaa, joka edesauttaa tavoitteiden saavuttamista ja pyrkivät estämään toimintaa, joka johtaisi ryhmän jäseniä harhautumaan ryhmän tavoitteista. (Ahokas 2010, 188.)

Auktoriteetin muodostumisen ymmärtämiseksi on ensiarvoisen tärkeää pohtia arvojen ja normien siirtämistä, niiden toteuttamista sekä niiden noudattamisen valvomista. Auktoriteettiin sisältyy toisaalta arvojen ja normien määrittäminen, toisaalta oletus oikeudesta edellyttää niiden toteuttamista. Mia Salon (2004) mukaan auktoriteetilla on oikeus tehdä arvovalintoja ja siltä osin määrittellä oikea ja väärä erityisesti siinä suhteessa, millaiset arvot määrittellään voimassaoleviksi sekä objektiivisessa että subjektiivisessä todellisuudessa. Auktoriteetin tekemien päätösten subjektiivisuuden vuoksi auktoriteetti ei voi välttää ottamasta kantaa siihen, mitä arvoja hän edustaa. (Salo 2004, 25.)

Uuden sukupolven sosiaalistaminen tarkoittaa tietojen ja taitojen lisäksi yhteisön keskeisten arvojen ja normien välittämistä. Ihmisten ja yhteisöjen toiminnassa arvot ryhmittyvät järjestelmiksi, jotka puolestaan suuntaavat ja ohjaavat kasvatukseen liittyviä valintoja. (Hirsjärvi & Huttunen 1999, 63.) Kasvatuksessa normi toimii päämäärän tavoittelemista edesauttavana välineenä ja ihannormit toimivat malleina, jotka ohjaavat kasvattajien käsityksiä tavoiteltavasta ihmisyydestä ja yhteisöllisyydestä (Tomperi, Vuorikoski & Kiilakoski 2005, 7–8). Normit koskevat myös käsitystä sukupuolesta, naisena ja miehenä elämisestä. Teoille ja toiminnoille määrittyy normeja, jotka muokkaavat sukupuolitettuja asemia, paikkoja ja positioita (Lempiäinen 2003, 149). Normit ovat sosiaalisia konstruktioita (Bicchieri 2014, 2). Siksi niiden

muodostumisen välttämätön edellytys on vuorovaikutus (Lehtonen 1990, 186). Yhteisö, normit ja auktoriteetti ilmenevät toisiaan ruokkivassa suhteessa.

Normit voi jakaa kuvaaviin ja velvoittaviin. Kuvaavat normit heijastavat sitä, mitä yhteisön jäsenet tekevät, velvoittavat normit ovat tavoitteellisia ja kuvaavat käyttäytymistä, jolle jäsenet antavat hyväksynnän. (Steffens, Munt, Knippenberg, Platow & Haslam 2020, 6.) Yhteisön normeilla on suuri merkitys yksilön toiminnan eettisyyden määrittelyssä (Graham, Resick, Margolis, Shao, Hargis & Kiker 2020, 1272). Yhteisesti jaetut ja ylläpidetyt arvot ja normit rakentavat auktoriteettia, kun yhteisön kontekstin mukaisia vahvoja moraalisia ominaisuuksia osoittavat ja yhteisesti hyväksytyjen normien mukaisesti toimimaan kykenevät saavat arvostusta ja painoarvoa.

Normi käsitetään yleensä moraaliseksi, kun sillä on universaali sisältö, kuten ilman syytä toisten vahingoittamisen kieltäminen, ja kun kuuliaisuus normille on riippumatonta siitä miten muut toimivat. Sosiaalinen normi puolestaan tarkoittaa käyttäytymistä, joka on ryhmässä tai populaatiossa kollektiivisesti hyväksyttyä tai paheksuttua ja jota vahvistetaan sanktioin. Sosiaaliset normit ovat kehittyneet pitkäaikaisista sosiaalisista vuorovaikutuksista. Ne ovat usein sanattomasti ilmaistuja ja epämuodollisia, eikä niiden alkuperää ja syntymisen olosuhteita pysty sijoittamaan tarkasti tiettyyn ajankohtaan. (Bicchieri 2014, 3–4.) Sosiaaliset normit voidaan myös lausua käskynä, kieltöinä tai lupina (Littunen 1962, 12).

Normi määrittää normaalina ja poikkeavana pidetyn rajaa (ks. Foucault 2010, 68). Normeista poikkeaminen saa yhteisössä aikaan hämmennystä ja huolta. Poikkeavasti ajatteleva tai toimiva ihminen on yhteisön yhdenmukaisuuden kannalta vaikea ja hänet pyritään saamaan näkemään asia samalla tavalla kuin muut ja toimimaan odotusten mukaisella tavalla (Hurtig 2013, 154). Käsitys poikkeavasta ajattelusta puutteellisena sosiaalistumisena tai kehittymättömänä ymmärryksenä ja toisina-jattelijoiden palauttaminen oikeaan elämäntapaan ja käyttäytymiseen vaikuttaa sisältyvän moniin tiiviisiin ideologisiin ja uskonnollisiin ryhmittymiin. Tämä tukee auktoriteetin rakentumista hillitessään yhteisistä normeista poikkeavien ajatusten ja kysymysten esittämistä.

Vertaispaine on vaikuttava keino saada ihmiset sovittamaan käyttäytymisensä ryhmän normeihin. Ilmapiiirissä, joka ilmaisee suoraan tai implisiittisesti oman olemisen tavan olevan ainoa oikea, ympärillä olevat mallit, joita jäljitellä, ovat erityisen tärkeitä. (Singer & Lalich 1995, 167–168.) Yksi auktoriteetin edellytyksistä on se, että toiset hyväksyvät henkilöllä olevan auktoriteettia (ks. esim. Lagerspetz 1998, 116–117), joten jäljiteltävinä olevat mallihenkilöt saavat muiden jäljittelystä vahvistusta omalle auktoriteettiasemalleen.

Sosiaalistuminen yhteisiin arvoihin, asenteisiin ja normeihin merkitsee niiden hyväksymistä. Sosiaaliset normit, joita syntyy sekä suurissa yhteisöissä, pienissä ryhmässä että yksilöiden välisessä kanssakäymisessä, määräävät, miten ihmisten pitäisi ajatella, havainnoida, tuntea ja käyttäytyä. Vaikka ryhmän jäsenten arviointeja ja

heidän kognitiivista, affektiivista ja toiminnallista käyttäytymistään ohjaavat sosiaaliset normit ovat usein eksplisiittisesti ilmaistuja, ryhmällä on lisäksi tavallisesti paljon implisiittisiä odotuksia. (Laine 1997, 149–150.) Yhteisten arvojen ja normien hyväksymiseen kasvaminen on välttämätöntä auktoriteetin rakentumisessa. Eksplisiittiset säännöt ja toimintaohjeet ovat selvästi havaittavissa, ja ne ohjaavat yhteisön uusia jäseniä toimimaan oikein ja helpottavat yhteisön tapoihin ja käytäntöihin sisään pääsemistä. Implisiittisten sääntöjen ja toimintatapojen omaksuminen vaatii pitempiä aikoja mukana olemista yhteisön toiminnassa ja sanattomasti ilmaistujen tapojen ja arvojen oppimista pikkuhiljaa itse havainnoimalla tai kokeneempien jäsenten ohjaamana.

Yksilö omaksuu sosiaalistumisensa välittömänä viitekehysenä toimivan sosiaaliryhmän merkitysperspektiivin eli sosiaaliryhmän todellisuutta kuvaavan kokonaisuuden. Tämän prosessin kautta yksilö kehittää itsestään käsityksen, joka uusintaa kyseisen sosiaaliryhmän, samoin kuin laajemmin koko yhteiskunnan todellisuuskuvaa ja arvoasetelmia. (Kennedy 1995, 117.) Merkitysperspektiivi on merkityksenantoprosessia selventävä käsitys, jonka avulla ihminen tulkitsee aikaisempia kokemuksiaan ja sen pohjalta hahmottaa tulevaa toimintaansa sekä jäsentää suhdetta ympäristöönsä (Kupila 2007, 39). Vaikka merkitysperspektiivit ovat suhteellisen pysyviä, ne eivät ole muuttumattomia, vaan niissä voi tapahtua uusiutumista ja muuttumista suunniteltujen oppimiskokemusten tai erilaisten elämäntilanteiden seurauksena (Ruohotie 2002, 188). Oppimisessa tietyn kokemuksen merkitys tulkitaan uudelleen tai sen tulkintaa tarkistetaan siten, että syntynyt uusi tulkinta ohjaa myöhempää ymmärtämistä, arvottamista ja toimintaa. Viitekehysenä toimivat odotustottumukset – tietty oletusten joukko, josta kokemusten tulkintatapa jäsenyyttä määräävät sen, mitä havaitaan ja mitä ei, mitä ajatellaan ja mitä ei. (Mezirov 1995, 17.) Myös arvot ja normit ovat oppimisen tulosta. Kasvatuksen myötä opittavat arvot ja normit luovat uusia merkitysperspektiivejä tai vahvistavat entisiä.

Todellisuuden kohtaamisesta kertyy ja rakentuu persoonaan käsitteitä, ajatusyhteyksiä ja näkemyksiä, jotka seuraavat yksilöä uusiin elämäntilanteisiin ja joiden varassa hän tulkitsee kohtaamaansa. Uutta kohdatessaan mieli yrittää niveltää sen vanhoihin rakenteisiin ja tarvittaessa syntyy painetta vanhojen rakenteiden muuttamiseen. (Turunen 1995, 42.) Kun oppiminen ja uusien asioiden kohtaaminen tapahtuvat oman yhteisön merkitysperspektiivien antamisessa raameissa, opittuun ajatteluun ja arvoihin soveltumattomat tapahtumat voivat tulla suljetuiksi pois. Kokemukset omiin merkitysperspektiiveihin soveltumattomista arvoista, normeista ja auktoriteetteihin suhtautumisesta saatetaan sivuuttaa sijoittamalla ne ulkoiseen maailmaan, omaan piiriin kuulumattomiksi, jolloin uuden oppimista ei pääse tapahtumaan.

Merkitysperspektiivit omaksutaan usein epäkriittisesti lapsuuden sosialisatioprosessissa liittyen oppijan ja tämän vanhempien, opettajien ja muiden mentorien välisiin emotionaalisesti ladattuihin suhteisiin. Mitä vahvemmat oppimisen

emotionaaliset puitteet ovat ja mitä enemmän oppimista myöhemmin vahvistetaan, sitä enemmän merkitysperspektiivien sisältönä olevat odotustottumukset syöpyvät ja sitä pinttyneemmiksi ne muodostuvat. (Mezirov 1995, 20.) Arvolatautuneeseen toimintaan, kuten uskonto tai ideologia, liittyy usein voimakkaita kokemuksia ja tunteita, jolloin merkitysperspektiiveillä on edellytykset muodostua vahvoiksi. Jos merkitysperspektiivi sisältää kuuliaisuuden auktoriteeteille, tämä opittu asenne voi seurata lapsuudesta aikuisuuteen.

2.1.2 Kasvatus hallinnan välineenä

Ideologisen tai uskonnollisen yhteisön vaikutuspiirissä elävän yksilön merkitysperspektiiveihin sisältyvä suhtautuminen hierarkiaan ja yksilön asemaan yhteisössä voi luoda pohjaa kuuliaisuuteen auktoriteeteille. Tällöin kasvatus toimii paitsi itsenäiseen elämään autonomiseksi yksilöksi kasvamaan saattamisena, myös hallinnan keinona. Kasvatus on aina sopeuttavaa tai vapauttavaa, jonkin puolella tai jotakin vastaan (Suoranta & Ryyänen 2014, 117). Koulu on avainasemassa merkitysperspektiivien laajentamisessa, kun lapsi kohtaa siellä kasvuympäristöstään eroavia käsitteitä ja toimintatapoja³. Joissakin uskonnollisissa liikkeissä suositellaan kotikoulu tai liikkeen omia sisäoppilaitoksia. Tämä voimistaa oman uskonnon vaikutusta merkitysperspektiivien rakentumisessa ja vahvistaa yhteisesti hyväksytyjen auktoriteettien ja hierarkioiden kyseenalaistamattomuutta ulkopuolisten vaikutteiden ja vaihtoehtoisten toimintamallien jäädessä vähäisiksi.

Kasvatus ponnistaa aina tietyistä olosuhteista ja suuntautuu tiettyihin päämääriin (Tomperi, Vuorikoski & Kiilakoski 2005, 10). Kasvattajan näkemä päämäärä ei välttämättä ole ideaalinen kaikista näkökulmista, vaan se mikä joidenkin mielestä näyttää positiiviselta oppimiselta, voi toisten mielestä olla indoktrinaatiota, radikalisoitumista tai jokin muu kielteinen lopputulos (Hoggan ym. 2017, 52). Auktoriteetin rakentumisen kannalta kasvatuksen päämäärien tarkastelu on tärkeää, koska kasvatuksella voidaan päämääristä riippuen yhtä lailla tukea vapaiden valintojen sekä itsenäisesti ja kriittisesti pohditun arvomaailman rakentamista kuin ohjata ihmistä alamaisuuteen ja hallinnan kohteeksi. Elinikäisessä oppimisessa yksilöitä voidaan hallita vapauden kautta, jolloin subjektia houkutellessaan ymmärtämään, kuinka hänen autonomiansa ja tavoitteensa toteutuvat elinikäisen oppimisen käytännöissä (Saari 2016, 9). Theodor Adorno näkee kasvatuksen yhtäältä konformistisena ilmiönä, toisaalta sillä on myönteinen merkitys kasvavan subjektin kehitysprosessissa. Parhaimmillaan kasvatus auttaa subjektia kasvamaan autenttiseksi toimijaksi, joka kykenee vastustamaan sokeaan sopeutumiseen tähtääviä tendenssejä. (Matthies 2012, 197.)

---

3 Suhtautuminen koulunkäyntiin ja opintoihin vaihtelee eri liikkeissä. Esimerkiksi Jehovan todistajissa suhtaudutaan varauksellisesti opiskeluun, joka voisi vaarantaa uskonnon piirissä pysymisen avartuvan ajattelun myötä (Ronimus 2011, 231).

Paulo Freire (2005) nimittää tallettavaksi kasvatukseksi kasvatusta, joka pyrkii oppilaiden pysymiseen alamaisin⁴. Tallettava kasvatusta johtaa oppilaat opettelemaan kerrotun sisällön mekaanisesti ulkoa muuttaen oppilaat ”säiliöiksi” ja astioiksi, jotka opettaja täyttää; tieto on lahja itseään tietävinä pitäviltä niille, joita nämä pitävät tietämättöminä. Tietämättömyyden projisointi toisiin hylkää käsityksen kasvatuksesta ja tiedosta kyselyprosesseina. Opettaja pitää oppilaidensa tietämättömyyttä itsestään selvänä ja oikeuttaa siten oman olemassaolonsa. Oppilaat ovat sitä parempia, mitä nöyrempiä he ovat. (Freire 2005, 76.) Samankaltainen nöyryyden ja kuuliaisuuden ihanne on läsnä monissa autoritaarisissa yhteisöissä. Autoritaarisessa uskonnossa ja autoritaarisessa uskonnollisessa kokemuksessa antautuminen ihmisistä korkeammalle voimalle on olennainen piirre (Fromm 1986, 38). Nöyryys ja alemmuus voidaan nähdä – sinänsä ristiriitaisesti – jopa ylpeyden aiheena: mitä nöyrempi ja alaisempi, sitä parempi yhteisön edustaja. Nöyryyden ihanne ei kannusta kysymysten esittämiseen tai status quon kyseenalaistamiseen, vaan tukee auktoriteetin kritisoinnattomuutta.

Hallinnan keinoja käyttävä kasvatusta saa oppilaisissa aikaan kuuliaisuutta, jonka ideologisenä tarkoituksena on indoktrinoida heidät sopeutumaan hallittaviksi (Freire 2005, 83). Vapauttava kasvatusta sen sijaan sallii myös kieltäytymisen tarjotusta opastuksesta ja hyväksyy ihmisten kantavan vastuun omista valinnoistaan (hooks 2007, 49). Sosiokulttuuriset merkitysperspektiivien vääristymät ovat sellaisten uskomusjärjestelmien pitämistä itsestään selvinä, jotka liittyvät valtaan ja sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti kulloinkin vallalla oleviin ja instituutioiden oikeuttamiin ja voimassa pitämiin suhteisiin. Ideologia voi muuttua väärän tietoisuuden muodoksi sikäli, että se tukee, vakiinnuttaa tai legitimoii riippuvuutta tuottavia sosiaalisia instituutioita, epäoikeudenmukaisia sosiaalisia käytäntöjä sekä poissulkemisen ja hallinnan suhteita heijastaen kollektiivisen, vallitsevan merkitysperspektiivin ylivaltaa ja olemassa olevia, aktiivisesti vallitsevaa tilannetta tukevia valtasuhteita. Ideologia on esireflektiivisen tietoisuuden muoto, jossa ei kyseenalaisteta olemassa olevien sosiaalisten normien pätevyyttä ja joka uhmaa ennakko-oletusten kritiikkiä. (Mezirov 1995, 32–33.)

Opettajasukupolvien kautta kouluissa siirtyy kulttuurisesti monia perinteitä ja käytäntöjä, joita ei välttämättä perustella muuten kuin sillä, että ”näin on aina tehty”. Syvälle juurtuneita tottumuksia ovat esimerkiksi kuri ja auktoriteettiin luottaminen. (Hellström, Johnson, Leppilampi & Sahlberg 2015, 104.) Vastaavanlainen ”näin on aina tehty” -ajattelu on mahdollista etenkin pitkään traditioon nojaavissa yhteisöissä, jollaisia monet uskonnolliset liikkeet ovat. Normit ja normeja lievemmat toimimisen käytännöt ovat voineet muuttua ajan myötä niin, että perinteen alkuperäinen merkitys on jäänyt unohduksiin tai se ei vastaa nykypäivän todellisuutta, mutta

---

⁴ Vaikka Freire puhuu opettajista ja oppilaista, ajatus on siirrettävissä mihin tahansa kasvatustapahtumaan, jossa on tunnistettavissa auktoriteettisuhteita.

perinnettä noudatetaan kuuliaisesti auktoriteetin ohjaamana ja kasvatetaan uudet sukupolvet toimimaan samoin.

Hallintaan pyrkivän etujen mukaista on, että ihmiset pysyvät upoksissa, kyvyttöminä hallinnan alla (Freire 2005, 54). Itsenäisyyden, riippumattomuuden ja omaehtoisuuden kehittymistä voidaan estää rajoittavalla kasvatuksella, indoktrinaatiolla, mielipiteen ilmaisun rajoittamisella tai korostamalla auktoriteettien seuraamista (Pietarinen 1998, 22–23). Tämänkaltaisen kasvatusta edesauttaa auktoriteetin rakentumista luodessaan vastaanottavaisen maaperän autonomiasta luopumiselle ja ulkopuolelta tulevalle määräysvallalle alistumiselle. Yhteisön kiellot ja hyveet sisäistettyään yksilö uusintaa yhteisön valtasuhteita valvomalla itse omaa käyttäytymistään ja ajatteluaan, jolloin hän itse toteuttaa kasvatuksen aikaansaamaa hallintaa. Mukautumisen vahvistamisen sijaan kasvatuksessa tulisi olla tärkeää kehittää kykyä reflektointiin ja kritiikkiin (Matthies 2012, 192).

Freiren kuvaaman tallettavan kasvatuksen vastakohtana on problematisoiva kasvatusta, joka korostaa oppijan omaa aktiivisuutta ja dialogista suhdetta opettajan ja oppijan välillä. Tällöin opetus ei etene valmiin kaavan mukaan, vaan luovasti uutta tietoa etsien. (Tomperi & Suoranta 2005, 28.) Tallettava kasvatusta pyrkii todellisuutta mytologisoimalla kätkemään ihmisen asemaa maailmassa selittäviä tosiasioita, problematisoivassa kasvatuksessa puolestaan pyritään purkamaan myyttejä (Freire 2005, 89). Problematisoiva asenne kannustaa kyseenalaistamaan vallitsevan todellisuuden ja sitä koskevat kuvaukset (Tomperi & Piattoeva 2005, 268). Problematisoiva kasvatusta antaa keinoja arvioida auktoriteettien vaikutusta ja arvovaltaa. Tallettava kasvatusta puolestaan pyrkii säilyttämään vallitsevia valtarakenteita ja hierarkioita pitäen ihmiset kuuliaisina auktoriteetille.

Merkityksellistä etenkin aikuisten oppimiselle on aiemmin opitun jälkikäteisreflektointi, jolla selvitetään, onko opittu yhä perusteltua nykyisissä olosuhteissa. Reflektio sisältää johtopäätösten, yleistysten, analogioiden, erottelujen ja arviointien tekemisen sekä tuntemisen, muistamisen ja ongelmien ratkaisemisen. Reflektio viittaa uskomuksien tiedostamattomaankin käyttämiseen tulkinnan laatimisessa, analyysissa, suorittamisessa, keskustelussa ja arvioinnissa. (Mezirov 1995, 21.) Kriittisellä reflektiolla tarkoitetaan aikaisemman oppimisen ennako-oletusten pätevyyden kyseenalaistamista. Itsestään selvinä pidettyjen, omaa itseä koskevien ennako-oletusten ehdollistamien merkitysperspektiivien kyseenalaistaminen voi merkitä minäkuvalle hyvinkin keskeisten arvojen kiistämistä. Uudistavan oivalluksen muuttaminen käytännön toiminnaksi voi estyä ulkoisten tai sisäisten pakkojen, tilannesidonnaisten ja psyykkisten tekijöiden tai tiedon- tai taidonpuutteen vaikutuksesta. (Emt. 29.) Uudistavan oivalluksen muuttaminen toiminnaksi voi estyä myös seurausten pelon vuoksi.

Kriittinen reflektio ei välttämättä johda aiemmin omaksuttujen käsitysten kyseenalaistamiseen ja murtamiseen, vaan refleктоimatta omaksuttu kanta voi kestää sekä itsereflektion että avoimen diskurssin. Kriittinen itsereflektio on arvo sinänsä,

ei vain päämäärä kehittyneemmiksi katsottuihin merkitysperspektiiveihin. Kriittinen itsereflektio ei välttämättä ole kyseenalaistavaa, vaan siinä tutkitaan käsityksen omaksumiseen johtaneita tekijöitä ja tapahtumia, jolloin voidaan arvioida näiden käsitysten pätevyyttä. Ennen kaikkea sellaiset ennako-olettamukset, joita yleisesti pidetään pätevinä ja kehittyneinä tarvitsevat kriittistä itsereflektiota. (Huttunen 2003, 119–120.)

Vapaata ja täysimääräistä osallistumista kriittiseen ja reflektiiviseen diskurssiin voidaan pitää perustavana ihmisoikeutena (Mezirov 1995, 28). Autoritaarisissa yhteisöissä toisinajattelu tai kyseenalaistaminen ei juuri ole mahdollista (Linjakumpu 2015, 76). Tilanteet, joissa ihmiset estävät toisiaan osallistumasta kriittisen ajattelun prosessiin, voi nähdä keinoista riippumatta väkivaltana. Ihmisten vieraannuttaminen omasta päätöksenteostaan merkitsee heidän muuttamistaan esineiksi. (Freire 2005, 153.) Kriittinen reflektio on vaara yhteisön koherenssille ja uhka auktoriteettihenkilöille. Tietty määrä kriittistä reflektiota saatetaan suvaita, mutta raja vaikuttaa tulevan pian vastaan, jos henkilö tuo ajatuksiaan avoimesti julki ja etenkin jos hän kannustaa muitakin kriittiseen reflektioon. Tällöin auktoriteetin reaktio voi olla kriittisen reflektion harjoittajan vaientaminen määrittelemällä hänet harhaoppiseksi tai epäsovun kylväjäksi (ks. Linjakumpu 2012, 50–51).

2.2 Uskonnot kasvatuksellisinä konteksteina

Auktoriteetin syntymiseen avautuu mahdollisuus kaikissa kasvatustilanteissa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tässä tutkimuksessa auktoriteetin rakentumisen ympäristönä ovat uskonnolliset yhteisöt. Uskonnollinen yhteisö on yhteisö, jonka olemassaolon ytimessä ovat uskon ja hengellisyyteen liittyvät asiat (Linjakumpu 2018, 58). Uskonnoissa on jo valmiina auktoriteetin siemen lähtökohdan ollessa usko ihmistä suurempaan Jumalaan tai jumaliin, tai erityisen jumaluuden puuttuessa idea kehitymisestä henkisesti korkeammalle tasolle. On vaikea ajatella uskontoa ilman auktoriteettia, joka määrittelee arvoja, suotavaa elämäntapaa ja keinoja päästä parempaan elämään joko tämän- tai tuonpuoleisessa.

Suomessa uskonto ja kasvatustilanteet ovat kytkeytyneet vahvasti yhteen (Salmesvuori & Salmi-Niklander 2011, 3). Uskonnon kontekstissa kasvatustilanteet ja kasvaminen voi olla pyrkimystä toteuttaa paremmin uskonnon arvoja omassa elämässä, nousta korkeammalle henkiseen tai hengelliseen tasolle tai tulla uskontonsa esimerkilliseksi edustajaksi. Tärkeä ilmiö on sosiaalistuminen yhteisöön ja paikan löytäminen yhteisön hyväksyttynä ja arvostettuna jäsenenä. Tuija Hovi (2018) esittää, että pienryhmätoiminnan ja raamattukoulujen kaltaisilla toimintamuodoilla tähdätään sekundaarisosialisaatioon eli useimmiten aikuisiällä tapahtuvaan uuden yhteisön jäseneksi kasvamisprosessiin. Tähän sisältyy uskovon rooliin kuuluvan erityistiedon hankintaa, kuten sisäpiirikäsitteistön oppimista. (Hovi 2014, 2013.) Koska yhteis-

söllisyys on sangen keskeistä uskonnoissa, yhteisön jäseneksi kasvatus ja kasvaminen luovat samalla mahdollisuuksia auktoriteetin syntymiseen ja sen vahingolliseenkin käyttöön. Uskonnollisen liikkeen jäsenenä elämiseen sisältyvä sosiaalistuminen avaa parhaimmillaan väylän myönteisen hengellisen elämän rakentamiseen, mutta antaa samalla mahdollisuuden kielteisiksi tulkittavien asioiden ilmenemiselle (Linjakumpu 2015, 89).

Tässä tutkimuksessa uskonto on auktoriteetin syntymisen paikka. Näkökulmani uskontoon on uskonnon yhteisöllinen luonne Durkheimin uskontoteorian mukaan. Durkheimin uskontososiologiset teoriat ovat luoneet pohjaa uskonnon ja sosiaalisen todeksi hyväksytylle, tieteelliselle ymmärtämiselle (Heinämäki 1999, 156). Durkheim (1980) esittää, että missä hyvänsä havaitaan uskonnollista toimintaa, sen perustana on tietty ryhmä, olipa se kansallinen kirkko tai kotikultti. Uskonto on ennen muuta yhteinen asia, koska uskonnon idea ei ole erotettavissa kirkon ideasta. (Durkheim 1980, 62–64.) Durkheimin tavassa määritellä uskonto on olennaista nimenomaan se, että määritelmästä pudotettiin kokonaan pois jumalan tai yliluonnollisen toimijan ajatus. Merkittävää sen sijaan on jako pyhään ja maalliseen sekä tämän sosiaalisen uskomus- tai luokittelujärjestelmän ympärille rakentuva moraalinen yhteisö, jota Durkheim nimittää ”kirkoksi”⁵. (Arppe 2016, 182.) Yleisen mielipiteen moraalisella voimalla ja pyhien olentojen mahdollilla on sama alkuperä, ja ne koostuvat samoista aineksista (Durkheim 1980, 198).

Sosiaaliset luokitukset ja rajanveto yhteisön sisäisen ja ulkoisen välillä olivat Durkheimille tie uskonnon ja yhteiskunnan perusrakenteisiin: jumalia yli-inhimillisinä toimijoina ei voi tarkastella erillään yhteisössä vallitsevasta kategorianmuodotuksesta (Anttonen 2012, 37). Yhteinen piirre kaikille uskonnollisille uskomuksille, ovatpa ne yksinkertaisia tai monimutkaisia järjestelmiä, on ajattelun ideaalisten ja reaalisten kohteiden jakaantuminen kahdeksi luokaksi tai vastakkaiseksi ryhmittymäksi, jotka kuvataan kahdella toisistaan erottuvalla termillä. Maailma jakaantuu uskonnollisessa ajattelussa kahdeksi alueeksi, joista toinen sisältää kaiken mikä on pyhää, toinen kaiken mikä on profaania. (Durkheim 1980, 55.) Uskonnon sosiaalinen ja yhteisöllinen luonne tulee kirkaana esiin Durkheimin (1980, 64) kiteyttämässä määritelmässä, jonka mukaan uskonto on

”pyhiä, toisin sanoen erityisiä ja kiellettyjä, asioita koskevien uskomusten ja tapojen solidaarinen järjestelmä – uskomusten ja tapojen, jotka yhdistävät kaikki niihin uskovat yhdeksi moraaliseksi yhdyskunnaksi, jota kutsutaan kirkoksi.”

Durkheimin mukaan uskonnossa ei ole kyse yliluonnolliseen, henkiolentoihin tai jumaluuteen kytketyvästä uskomusjärjestelmästä, vaan kaiken uskonnon perus-

---

5 Nykykielenkäytössä termi ”kirkko” konnotoituu voimakkaasti kristillisiin yhteisöihin, mutta Durkheim käyttää termiä riippumatta siitä, mikä uskonto on kyseessä.

piirre on jako pyhään ja profaaniin (Töttö 1996, 206). Jako pyhään ja profaaniin, sallittuun ja kiellettyyn, oikeaan elämäntapaan ja maailmallisuuteen, sisäpuolella ja ulkopuolella olemiseen, pelastukseen ja kadotukseen meneviin on selkeä monissa uskonnollisissa yhteisöissä rakentaen auktoriteettia alueelle, jota pyhä vallitsee. Tähän ajatteluun uskonnolliseen yhteisöön syntyneet tai siihen myöhemmin liittyneet kasvatetaan ja sosiaalistetaan.

Kun ryhmittyminen ilmenee pikemminkin aitona ryhmänä eikä vaikuta olevan sitä voimakkaasti kontrolloivan yksittäisen ihmisen henkilökohtaista seuraamista, ryhmä tarvitsee oman jumalan (Weber 1963, 14). Durkheimin uskontoteorian kantava idea on, että yhteiskunta ja uskonnollinen ”voima” tai jumaluus ovat todellisuudessa sama asia. Uskonnollinen ”voima” on vain ryhmän jäsenissään herättämä sentimentti, jonka yksilötietoisuus ulkoistaa ja objektivoi. Uskonto on ennen kaikkea ideajärjestelmä, jonka mukaisesti yksilöt tajuavat yhteiskunnan, jonka jäseniä ovat, ja omat hämäret mutta läheiset suhteensa sen kanssa. (Arppe 2016, 50.) Uskonto on enemmän kuin henkiä ja jumalia koskeva ajatus, eikä sitä voi määritellä vain niiden perusteella (Durkheim 1980, 54). Suhtautuminen uskonnollisen voiman tai jumaluuden ja yhteiskunnallisen auktoriteetin väliseen suhteeseen vaihtelee eri uskonnollisissa liikkeissä. Esimerkiksi lestadiolaisuudessa laillisen esivallan kunnioitus on tärkeää, Jehovan todistajat puolestaan asettavat Vartiotorni-seuran ohjeistuksen yhteiskunnallisia käytänteitä tärkeämmäksi esimerkiksi sotatoimiin osallistumisen suhteen.

Ihmiset elävät yhteisöjen jäseninä, mutta toisissa tilanteissa yhteisöt sitovat jäseniään kiinteämmin kuin toisissa (Littunen 1962, 15). Erityisesti ahtaat uskonnolliset ryhmät ovat avoimia tarkastelukohteita tutkittaessa kasvatuksellisia keinoja auktoriteetin rakentumisessa. Uskonnollinen yhteisö tarvitsee oman sääntö- ja normijärjestelmän erottuakseen toisista uskonnollisista yhteisöistä, joiden kanssa sillä on yhteisiä piirteitä. Yksin kristillisiä yhteisöjä on lukematon määrä sekä pienempiä että suurempia, ja selkeä sääntö- ja normijärjestelmä auttaa kiinnittymään ja identifioitumaan toisiaan sisällöltään lähelläkin olevista yhteisöistä juuri tiettyyn.

Auktoriteetti sisältyy jo lähtökohtaisesti kiinteisiin yhteisöihin, mutta samalla yhteisön kiinteys toimii auktoriteettia rakentavana elementtinä. Michel McBride (2016) puhuu ahtaista uskonnollisista yhteisöistä, joille säännöt ovat keskeisiä. Yhteisön ahtauden ja auktoriteetin suhde ei ole pelkästään määritelmällinen, vaan heijastaa auktoriteetin ja ahtauden vahvistuvaa suhdetta. Ensinnäkin auktoriteetti on ahtauden tarpeellinen ennakkoehto. Kuten erilaisista hyvin ahtaista ryhmistä on huomattavissa, on monia erilaisia ankarien sääntöjen ja käytöskoodien yhdistelmiä, joita uskonnollinen ryhmä voi ylläpitää. Ennen kuin jotain tiettyä yhdistelmää voi käyttää yhteisössä, täytyy olla riittävä yksimielisyys siitä, mitkä säännöt ja käytöskoodit ovat ryhmälle auktoritatiivisia. Jotta ryhmässä voi esiintyä ahtautta, täytyy ensin olla jonkin asteista sääntöjen koordinoitua, mikä puolestaan edellyttää säännöiltä auktoriteettia. Toiseksi ahtaus implikoi lisää liikkuma-alaa auktoriteetille: ahtaus

erottelee voimakkaasti sitoutuneet heikommin sitoutuneista vapaamatkustajista voimakkaasti sitoutuneiden uhratessa ryhmälle enemmän aikaa, rahaa, energiaa ja muita resursseja. Näin ollen ahtaammilla ryhmillä on enemmän resursseja ja toimintaa, joita voi ohjata auktoritatiivisilla keinoilla. Ahtaammissa ryhmissä havaittavissa oleva suurempi yhdenmukaisuus osoittaa ahtauden ja auktoriteetin yhteyden, koska ryhmän jäsenet ovat halukkaita panostamaan enemmän resursseihin sallien siten toimintaansa johdettavan enemmän. Auktoriteetti on siis tarpeellinen ahtaudelle, mutta ahtaus myös edistää auktoriteettia: ne vahvistavat toinen toistaan. (McBride 2016, 431–432.)

Kasvatuksellisia ympäristöinä uskonnoissa keskeinen elementti arvo- ja normipainotteisuuden lisäksi on sosiaalistuminen. Linjakumpu (2015) huomauttaa, että eläminen uskonnollisen liikkeen jäsenenä edellyttää sosiaalistumista. Sosiaalistumisen prosessi liittyy ensimmäisiin kohtaamisiin uskonnollisen yhteisön kanssa, jolloin yhteisössä olemisen ehdot tehdään tiettäviksi. Tällöin ihminen altistuu ehdoille ja tulee hyväksyneeksi ne. Uskonnollisen liikkeen kannalta sosiaalistuminen on kriittinen piste, jossa luodaan lähtökohdat vallan ja hallinnan muotoutumiselle kunkin yksilön kohdalla. (Linjakumpu 2015, 90.) Yhteisöön liittyvät jäsenet sosiaalistuvat yhteisöön seuraamalla kokeneempien jäsenten esimerkkiä ja omaksumalla yhteiset normit. Yhteisöllisyys on samalla sekä sosiaalistamisen lähtökohta että sen tavoite (emt. 104). Käytännön tilanteissa tapahtuvaa mallioppimista muodollisempaakin uskonnollista kasvatusta toteutetaan yhteisöjen toiminnoissa. Esimerkkinä voisi olla Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkon (mormonismiin) 1,5–11-vuotiaille suunnattu Alkeisyhdistyksen järjestö, jonka tarkoituksena kuvataan olevan täydentää vanhempien antamaa uskonnollista opetusta (Jeesuksen Kristuksen kirkko 2021).

Kaikki lapset saavat vaikutteita kasvuympäristönsä ajatusmaailmasta ja arvoista sosiaalistuessaan ympäristöönsä, mutta uskonnolliseen tai ideologiseen liikkeeseen sitoutuneissa perheissä kasvavat lapset voivat olla yhteisössä hyväksytyt ajatusmaailman ympäröimiä hyvin kokonaisvaltaisesti, etenkin jos yhteisön tapoihin kuuluu luoda sosiaalisia suhteita pääasiassa oman yhteisön sisällä. Linjakumpu (2015) esittää, että lapsen syntyessä uskonnolliseen liikkeeseen socialisaatio tapahtuu sekä konkreettisen ja jokapäiväisen toiminnan että hengellisen opetuksen muodossa. Ääriyhteisöllisissä⁶ uskonnollisissa liikkeissä hengelliset asiat ovat keskiössä alusta alkaen, jolloin lapselle luodaan nimenomaan uskonnollisiin normeihin ja asenteisiin perustuva maailmassa olemisen tapa. (Linjakumpu 2015, 100.)

Uskonnollisissa yhteisöissä on omat käyttäytymistapansa ja norminsa, jotka voivat osittain poiketa ympäröivän yhteiskunnan toimintatavoista. Kimmo Mäen ja Mika Saranpään (2012) mukaan yksilö on yhtä aikaa lukuisten eri laumojen jäsen

---

6 Ääriyhteisöllisissä liikkeessä valta ja hallinta perustuvat autoritaarisuudelle, eksklusiivisuudelle ja kuriyhteisöllisyydelle (Linjakumpu 2015, 76).

ja kaikista laumoista omaksutaan joitakin arvoja, käsityksiä ja toimintatapoja. Laumojen arvot ja pyrkimykset voivat olla toisiaan vahvistavia tai toisilleen vastakkaisia synnyttäen ristiriitaisia haluja ja käyttäytymistä. (Mäki & Saranpää 2012, 71–72.) Organisaatiot eivät pääty ulkorajoihinsa, vaan jokainen organisaatio toimii osana ympäristöään. Niitä ei siksi pitäisi ajatella erillisinä kokonaisuuksina, vaan niiden rajapinnat pitäisi ymmärtää toimintaa läpäiseviksi. (Palonen 2012, 225.) Uskonto kasvatuksellisenä ympäristönä ei ole muusta yhteiskunnasta erillään, vaan kasvatusta tapahtuu rajan molemmin puolin joko samansuuntaisesti arvojen ollessa yhteneväiset tai toisiinsa nähden ristiriitaisesti arvojen erotessa toisistaan.

Uskonto on edelleen voimakas moraalikäsitteisiin vaikuttava tekijä. Uskonnollisesti aktiivien moraalinäkemykset eivät muutu samassa tahdissa kuin yhteiskunnan moraalinäkemykset yleisesti vapautuvat, vaan kanssakäyminen uskonnollisen yhteisön kanssa ja sitoutuminen muuttumattomana nähtyyn normilähteeseen tukee moraalinäkemysten säilymistä ennallaan. (Salomäki 2011, 38.) Arvojen erilaisuuteen liittyviä ristiriitaitilanteita voi syntyä etenkin seksuaalisuuteen ja sukupuolten asemaan liittyvässä normistossa ja merkityksissä traditioon nojaavan uskonnollisen ympäristön törmätessä liberaaliin maalliseen ajatteluun.

Merkitysperspektiivit sisältävät kriteereitä arvoarvostelmien tekemiseksi ja uskomusjärjestelmien laatimiseksi. Useimmat merkitysperspektiivit omaksutaan kulttuurisesti. Niitä voidaan oppia tarkoituksellisesti tai ne voivat olla tahattomasti opittuja stereotyyppioita siitä, mitä tarkoittaa olla esimerkiksi nainen, äiti, isä tai johtaja. Sosiokulttuuristen käsitteiden lisäksi merkitysperspektiivit voivat sisältää tiettyjä tapoja ymmärtää ja käyttää tietoja sekä käsitellä omaan itseen kohdistuvia tunteita. (Mezirov 1995, 19.) Tiiviissä yhteisössä kasvava lapsi tai siihen liittynyt aikuinen omaksuu ympäristössään omasta ja kanssaihmissen normatiivisista rooleista myös stereotyyppioita, jotka voivat poiketa yhteiskunnassa yleisemmin vallitsevista näkemyksistä, mikä voi vahvistaa omaa käsitystä yhteisöstä oikeana auktoriteetin lähteenä.

Uskonnon normatiivisesta luonteesta johtuen kasvatus ja auktoriteetin rakentuminen liittyvät uskonnollisessa kontekstissa tiiviisti yhteen. Joskus sosiaaliset normit sisäistetään siinä määrin, etteivät ne tarvitse sosiaalista vahvistusta, vaan yksilö noudattaa niitä spontaanisti (Bicchieri 2014, 5). Tämä tulee esille tilanteissa, joissa ihminen itse omantuntonsa velvoittamana valvoo käyttäytymistään (ks. Foucault 2005, 274–275). Omantunnon voi siten nähdä kasvatuksen, etenkin uskonnollisen, tuottamana sisäistettynä auktoriteetin äänenä. Moraaliset kysymykset ovat erottamattomasti mukana uskonnoissa. Kunkin uskonnon periaatteiden mukainen arvokasvatus ja normeihin kasvattaminen on ensiarvoisen tärkeää yhteisöön sosiaalistamisessa: moraalien siirtämisessä ja vahvistamisessa vertikaalisesti uusille sukupolville ja horisontaalisesti yhteisössä jo oleville jäsenille tarvitaan kasvatuksellista toimintaa. Moraali ja omatunto voidaan uskonnollisessa kontekstissa nähdä jumalallista alkuperää olevina ilmiöinä. Niihin ei kuitenkaan tarvitse sisällyttää

yliluonnollista toimijaa, vaan moraalialia voi tarkastella sosiaalisena faktana kuten muitakin ihmisyhteisön ilmiöitä. Yhteisössä on kaikki, mitä tarvitaan jumalallisen kokemuksen herättämiseksi mielissä (Durkheim 1980, 192).

Uskonnollisen kasvatuksen vähenemisellä on selviä vaikutuksia uskonnollisuuteen: uskonto ja uskonnollisuus ovat yhä vähemmän jotain, mitä peritään vanhemmilta, ja yhä enemmän jotain, minkä yksilö itse rakentaa oman valinnan ja etsinnän kautta (Niemelä 2011, 41). Silti uskonnon suora ehdollistaminen on edelleen jopa niin suurta, ettei välttämättä edes huomata, miten mittavaa on se mukautuminen, jota ehdollistamisen ansiosta osoitetaan uskonnollisten oppien moninaisille määräyksille (Galbraith 1984, 182).

Kiellot ja rajoitukset ovat olennainen osa uskonnollista elämää ja uskontoja. Mitä erilaisimmat kielletyt asiat ovat keskeisiä esimerkiksi sellaisissa uskonnollisissa suuntauksissa, joissa on tiukka sosiaalinen kontrolli ja joissa yhteisö määrää yksityiskohdaisesti jäsenten henkilökohtaisesta elämästä. Kasvatussosiologisesti tarkasteltuna arkielämään ulotetuilla kielloilla ja rajoituksilla on positiivisia funktioita: niiden avulla uskova erottautuu muista. (Aro & Jokivuori 2015, 189–190.) Auktoriteetin muodostumisessa uskonnollisessa ympäristössä juuri kiellot ja rajoitukset ovat merkittäviä. Niiden noudattaminen ilmaisee halun ja pyrkimyksen kuulua yhteisöön sitoutuneena jäsenenä, kun taas sääntöjen rikkominen osoittaa välinpitämättömyyttä yhteisön auktoriteettia kohtaan tai sen suoranaista uhmaamista sekä vähäistä sitoutumista yhteisön jäsenyyteen. Uskonnoille keskeiset säännöt ja normit sekä odotus yhteisön hyväksymän moraalien noudattamisesta rakentavat auktoriteettia tuodessaan mukanaan mahdollisuuden valvoa ja kontrolloida yhteisön jäsenten elämää ja käyttäytymistä uskonnon harjoittamisen lisäksi uskontoon kuulumattomilla henkilökohtaisilla alueilla.

3 MONIMUOTOINEN AUKTORITEETTI

Auktoriteetti on monikasvoinen ilmiö. Se on yhteydessä valtaan, kasvatukseen ja uskontoihin. Auktoriteetti on läsnä ihmisten välisessä toiminnassa, tiedostettiinpa sitä tai ei. Ilmiön näkyväksi tekeminen auttaa tämän kietoutuneisuuden ymmärtämisessä ja rakentavassa haltuunotossa. Näkökulmani tässä tutkimuksessa on, että parhaimmillaan auktoriteetti on yksilöä ja yhteisöä palvelevaa, kasvua tukevaa ja autonomiaan ohjaavaa. Se voi kuitenkin olla myös rajoittavaa, tyypistävää ja mahdollisuuksia pois sulkevaa, mitä pidän ei-toivottavana auktoriteetin ilmenemismuotona.

Tässä luvussa luon teoreettisen kehyksen, jonka sisällä tarkastelen auktoriteetin, kasvatuksen ja uskonnollisten yhteisöjen välistä suhdetta. Aluksi käsittelen auktoriteettia yleisesti lähtökohtana näkemys auktoriteetin olemuksesta vallan osa-alueena. Auktoriteetti on vahvasti suhteisiin liittyvä käsite, mutta pohjustuksena tarkastelen lisäksi yksilöä ja perusolettamaa ihmisen autonomisuudesta. Kuvaan erilaisia auktoriteetin tyyppejä nojaten etenkin Dennis Wrongin ja Timo Airaksisen jaotteluihin. Auktoriteetin yhteisöllistä olemusta ja sosiaalisia järjestyksiä tarkastelen sisä- ja ulkoryhmän rajanvedon valossa. Auktoriteetin sosiaalisiin järjestyksiin sisällyttän johtajan aseman hierarkian huipulla.

Lopuksi hahmottelen auktoriteetin olemusta uskonnollisessa yhteisössä. Tarkastelen auktoriteetin rakentumista yhteisössä, joka katsoo omistavansa oikean totuuden. Kuvaan uskonnollisissa kontekstissa esiintyvän auktoriteetin erityispiirteitä ja käsittelen auktoriteetin merkitystä uskonnoissa keskeiselle pelastuksen idealle.

3.1 Auktoriteetti vallan osa-alueena

Auktoriteetti kuuluu niihin sosiaalisiin käsitteisiin, joilla on yksinkertainen käyttötarkoituksensa, mutta taipumus tosielämän tilanteissa muuttua niin monimutkaiseksi, että käyttäjä ei pysty niitä selittämään (Airaksinen 1988, 128). Auktoriteetti on intuitiivisesti selvä käsite: arkikielessä sillä ymmärretään vaikutusvaltaa, oikeutta antaa määräyksiä, korkeampaa painoarvoa sanoille. Intuitiivisesta selvydestään huolimatta se on yksi valtaa ja valtasuhteita koskevista käsitteistä, joiden merkitystä julkisessa keskustelussa harvoin tarkennetaan (Nuutinen 2001, 177).

Kuten valta, myös auktoriteetti perustuu suhteisiin (Haugaard 2017, 112). Auktoriteetti on määritelmällisesti vallankäytön kohteiden hyväksymiseen tai suostumukseen perustuvaa valtaa. Hyväksyminen ei tarkoita, että ryhmän jäsenet antaisivat suostumuksensa konkreettisesti, vaan että ryhmän jäsenet pitävät auktoriteetin

päätöksiä ohjaavina ja sitovina omissa toimissaan. Kaikki itselleen auktoriteettia vaativat väittävät olevansa oikeutettuja siihen ja odottavat, että toisten tulisi tunnistaa heidän auktoriteettinsa. Kaikilla, joilla on auktoriteettia, on sitä kuitenkin vain siksi, että riittävän monet tunnustavat heidän auktoriteettinsa. (Lagerspetz 1998, 116–117.) Auktoriteetti ei nojaa vain siihen, että muut tunnustavat sen, vaan myös auktoriteetin haltijan herkkyyteen ja tarkkaavaisuuteen seuraajien tunteita, havain- toja ja käytäntöjä kohtaan (Hjarvard 2016, 13).

Jokainen on mukana auktoriteetin jatkuvassa tuottamisessa ja jollain tapaa osallisena määrittelemässä sitä, kuka sisällytetään mukaan ja kuka suljetaan ulos auktoriteetin harjoittamisesta (Woods 2016, 160). Suhdeluonteestaan huolimatta auktoriteetin rakentumisessa on aina kyse myös yksilöistä ja heidän valinnoistaan sekä siitä, missä määrin itse kukin on taipuvainen luovuttamaan määräysvaltaa toisille tai kuinka voimakas on henkilön pyrkimys ja tarve itsemääräämiseen. Siksi avaan ensin autonomian käsitettä alustuksena auktoriteetille. Tiina Frontin (2003) mukaan autonomian aatteellinen tausta löytyy individualismista ja humanismista. Oppimisen autonomialla on läheiset yhteydet auktoriteetin vaikutukseen. (Front 2003, 128, 133.) Autonomian ja auktoriteetin osin ristiriitaisen suhteen ymmärtäminen on tärkeää aikuiskasvatustieteen kannalta, koska aikuiskasvatuksessa lähtökohta on itsemääräävä ja itsenäisesti ratkaisuja tekevä ihminen, kun taas auktoriteettisuhteessa määräysvaltaa siirtyy pois itseltä. Autonomian edistäminen voidaan nähdä kasvatustieteellisenä periaatteena, jonka toteuttaminen on mahdollista erilaisissa oppimisympäristöissä oppijan iästä riippumatta (emt. 129).

Moraalisesti autonominen ihminen ei ole toisen ihmisen tahdon alainen. Hän voi tehdä, mitä toinen käsklee, mutta ei siksi että häntä käsketään. Siksi hän on vapaa sanan poliittisessa merkityksessä. (Wolff 1970, 9.) Olosuhteet vaikuttavat siihen, kuinka autonomiaa on mahdollista toteuttaa. Autonomia ei ole staattinen, kaikilla elämänalueilla ilmenevä ominaisuus, vaan se on kontekstisidonnaista (Front 2003, 133). Esimerkiksi voiman tottelemisesta syntynyt teko ei ole tahdon vaan pakon teko: se on korkeintaan varovaisuuden neuvomaa (Rousseau 1997, 42). Auktoriteetin hyväksyminen autonomian kustannuksella voi olla tällainen varovaisuuden neuvoma teko, jos tottelemattomuudesta on odotettavissa sanktioita, kuten tiiviissä yhteisöissä usein on.

Autonomian vastapoolina on paternalismi, joka merkitsee sitä, että joku toinen tietää yksilöä itseään paremmin, mikä on tälle hyväksi. Paternalismi vetoaa objektiiviseen hyvään, esimerkiksi kaikille ihmisille tyypillisiin tarpeisiin ja niiden tyydyttämiseen, kun taas autonomian kannattaja muistuttaa, ettei ylyksilöllisten tarpeiden sisältöä ole mahdollista eikä mielekästä määritellä. (Ollila 2005, 266.) Monet uskonnolliset ja muuten vahvasti ideologiset yhteisöt ovat paternalistisia, jolloin yksilölliset erot toiveissa ja tarpeissa joutuvat väistymään ylhäältä tulevan, paremmin tietävien henkilöiden antaman ohjauksen tieltä (Stratton-Lake 2000, 117–118). Alistuessaan voimakkaalle auktoriteetille, kuten Jumalalle, ihminen

menettää yksilöllisen vapautensa ja eheydensä, mutta pelkoa ja kunnioitusta herättävä voima, jonka osaksi hän tulee, suojelee häntä (Fromm 1986, 38–39). Tässä tutkimuksessa uskonnolliset yhteisöt ovat autonomian ja auktoriteetin välisen ranganäynnin areenana, jossa tapahtuu tasapainoilua yksilöllisen vapauden ja suojelun etsimisen välillä.

Ihminen voi päätöksillään aloittaa tapahtumasarjoja ja suunnitella toimintaansa (Niiniluoto 2015, 158). Ollakseen vastuullinen teoistaan henkilön täytyy olla kykeneväinen aikaansaamaan vaikutuksia, joiden alkusyyksi hänet voidaan pätevästi osoittaa. Vastuullisuus ei voi olla henkilökohtaista, ellei se esiinny vapaissa yksilöissä, jotka voivat toimia ulkoisten syiden ja aiempien tekojen määräämättä. (Silber 2012, 70–71.) Koska vastuu teoista on seurausta kyvystä tehdä valintoja, ihminen ei voi siirtää vastuuta sivuun tai antaa sitä pois. Hän voi kuitenkin kieltäytyä hyväksymästä vastuutaan joko tarkoituksella tai epäonnistumalla moraalisten ehtojensa tunnistamisessa. Koska moraalinen autonomia on tila, jossa otetaan vastuu omista teoista, autonomian voi vapaaehtoisesti menettää: ihminen voi päättää totella toisen käskyjä yrittämättä lainkaan itse ottaa selville, ovatko käskyt hyviä vai huonoja. Edellistä ei saa sekoittaa virheelliseen väitteeseen, jonka mukaan ihminen voisi lakata olemasta vastuullinen teoistaan. Vielä senkin jälkeen, kun yksilö alistuu toisen tahtoon, hän säilyy teoistaan vastuullisena. (Wolff 1970, 9.)

Liberaalissa traditiossa auktoriteetti nähdään jännitteisessä suhteessa vapautteen nähden (Haugaard 2017, 120). Ihminen toisaalta haluaa ja toisaalta torjuu ulkopuolisia vaikutuksia (Littunen 1962, 14). Hän on samalla osa ryhmää ja oma erillinen persoonallisuutensa. Samalla kun ihmistä talutetaan sosiaaliseen suuntaan, hän pyrkii seuraamaan omia taipumuksiaan ja vastustamaan ryhmän vaikutuksia. Kollektiivista alkuperää oleva voima yrittää saada valtaansa yksilön ja yksilöllistä alkuperää oleva voima vastustaa edellistä. (Durkheim 1985, 399–400.) Durkheim näkee autonomian keskeisenä etenkin sekularisoitumisen, uskonnollisista siteistä vapautumisen vallitessa. Pelkkä tottelevaisuus ei riitä, vaan on pystyttävä itsenäisesti ajattelemaan, mitä moraaliset velvoitteet merkitsevät. (Allardt 2005, 24.) Uskonnollisen tai ideologisen kollektiivin auktoriteetin vaikutuksesta irtautuneiden kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että aiemmin ylhäältä päin annettu moraalikoodisto täytyy punnita uudelleen ja valita, mitä säilyttää ja mitä hylkää sekä luoda ja arvioida oma arvopohja uudestaan.

Autonomian menettämisenä on monia muotoja ja asteita: Ihminen voi luopua itsenäisten arvioiden teosta yksittäisen asian tai asiatyyppin suhteen – esimerkiksi lääkärin määräämiin hoitoihin on järkevää uskoa, mutta vain lääketieteellisten asioiden ollessa kyseessä. Autonomiasta voi luopua joidenkin tai kaikkien asioiden suhteen tietyssä elämänvaiheessa tai koko elämän ajan, ja voi esimerkiksi alistua muihin käskyihin, mutta kieltäytyä tappamisesta. (Wolff 1970, 9.) Auktoriteetin tunnustaminen merkitsee sitoutumista jossakin mahdollisessa tilanteessa toimimaan parasta mahdollista harkintaansa vastaan ja toimimista tietyllä tavalla vain siksi, että joku

käskee toimia niin (Lagerspetz 1998, 118). Kun on hyvät perusteet uskoa auktoriteetin tekevän viisaampia päätöksiä kuin itse, sitoutuminen noudattamaan auktoriteetin päätöksiä on järkevää. Tällainen auktoriteetin perustelu – kuten lääkärin ohjeiden noudattaminen – näyttää olevan sopusoinnussa itsemääräämisoikeuden kanssa, koska auktoriteetin päätösten noudattaminen parantaa mahdollisuuksia tehdä informoituja valintoja. (Emt. 120.)

Auktoriteetin suhteen avainkysymys on, mitä auktoriteetti on ja mihin se perustuu. Vaikka tarkat määritelmät ovat vaihdelleet ajan myötä, ne sisältävät tyypillisesti viittauksen sosiaalisiin järjestelyihin, joilla on riittävä konsensus tuottaa normeja tai henkilöihin, joilla on merkitystä ja voimaa. (McBride 2016, 412.) Terminä auktoriteetti on kaksijakoinen: sillä on sekä kuvaava että normatiivinen merkitys. Auktoriteetti on yhtäältä oikeutta määrätä, toisaalta oikeutta tulla totelluksi sekä tämän vaatimuksen oikeutuksen tunnustamista ja hyväksyntää asianosaisilta. (Wolff 1970, 4.) Mark Haugaard (2017) kuvaa Richard Friedmanin (1990) erottelua auktoriteettiasemassa ja auktoriteettina olemisessä. Kun henkilö *on auktoriteettiasemassa*, hänellä on joko simuloitua, pohjimmiltaan pakkoon perustuvaa auktoriteettia tai aitoa auktoriteettia. Kun henkilö *on auktoriteetti*, hänen auktoriteettiasemansa on epistemologisesti resonantti ja hänen käskyjään on järkevää noudattaa. Tällöin auktoriteetti ei tarvitse pakkoa vallan säilyttämiseen. (Haugaard 2017, 120.)

Pakon voi sanoa perustuvan auktoriteettiin. Pakko ja auktoriteetti ovat kuitenkin kaksi kategorisesti erilaista sosiaalisen vallan muotoa, jotka ovat ymmärrettävissä ihmisten välisten vuorovaikutussuhteiden tyyppinä. (Airaksinen 1988, 126.) Pakon avulla hallitseminen syntyy tilanteesta, jossa ihmiset, joilla on vähemmän valtaa, eivät validioi auktoriteettia vaativan henkilön auktoriteettivaatimuksia. Tilannetta, jossa auktoriteetin kohteena olevat henkilöt toimivat ikään kuin tunnustaisivat auktoriteetin, vaikka toimivatkin sanktioiden pelosta, voi nimittää auktoriteetin naamiaisiksi. Silloin todellisuudessa on kyse pakkoon perustuvasta käyttäytymisestä. (Haugaard 2017, 118.) Tällaisessa tilanteessa voi pinnan alla kyteä kapina, jonka esille pääsy riippuu pelon ja mahdollisten sanktioiden asteesta. Koska auktoriteetti on osapuolten välinen sopimus, joka edellyttää sen oikeutuksen hyväksymistä, auktoriteetin vain näennäisesti tunnustaminen avaa mahdollisuuden uuden, yhteisön ja yksilöiden tarpeisiin paremmin vastaavan auktoriteetin nousemiselle. Kai Alhasen (2007) mukaan Foucault painottaa, että valtasuhteiden käsitteellisenä edellytyksenä on osapuolten vapaus. Alisteisella osapuolella tulee olla mahdollisuus toimia toisin kuin vallanharjoittaja toivoo ja nousta vastarintaan. (Alhanen 2007, 122.)

Auktoriteetin suhteesta valtaan on useita näkemyksiä. Jotkut näkevät auktoriteetin ja vallan erillisinä, toiset taas katsovat auktoriteetin olevan palautettavissa muihin vallan muotoihin. Dennis Wrong (1979) pitää auktoriteettia pakon, manipulaation ja suostuttelun ohella yhtenä vallan osa-alueena (Wrong 1979, 24). Weber erottaa vallan auktoriteetista siten, että valta on yleistynyt ilmiö, kun taas auktoriteetti liittyy erityisesti institutionalisoituneisiin käskyihin (Haugaard 2017, 105).

Wolff (1970) vertaa valtaa ja auktoriteettia kuvaamalla tilannetta, jossa varas vie rahat aseella uhaten. Ryöstäjällä on uhriinsa nähden valtaa, mutta ei auktoriteettia: toisin sanoen ryöstäjällä ei ole oikeutta vaatia rahaa eikä uhrilla velvollisuutta sitä antaa, vaan uhri luovuttaa lompakkonsa välttyäkseen rahan menetystä ikävämmältä kohtalolta. (Wolff 1970, 4; ks. myös Rousseau 1997, 43.) Sen sijaan valtion määräämä vero maksetaan, vaikka vastahakoisestikin, koska valtiolla on auktoriteettia ja verotusoikeus (Wolff 1970, 4). Jos valta käsitetään kykynä vaikuttaa ajatuksiin ja tekoihin, auktoriteetti on kyseessä, kun jonkin kokonaisuuden, kuten organisaation, henkilön, objektin tai säännön, valta tunnustetaan voimassa olevaksi ja legitimiiksi (Hjarvard 2016, 11). Tässä työssä käytän lähestymistapaa, jonka mukaan auktoriteetti on yksi vallan osa-alue.

Lyhyesti sanottuna auktoriteetti on menestyksellistä käskemistä tai kieltämistä (Wrong 1979, 35). Auktoriteetin välttämätön ehto onkin, että päätöksiä todella noudatetaan (Lagerspetz 1998, 117). Auktoriteettia esiintyy vain silloin, kun on olemassa yleinen yhteisymmärrys siitä, että jollakulla tai jollain asialla, kuten normilla, on oikeus suunnata toimintaa (McBride 2016, 428). Keskeistä auktoriteetin syntymisessä on kysyä, mihin sitä tarvitaan ja kuka sitä tarvitsee. Onko yhteisön mahdollista toimia täysin ilman auktoriteettia vai onko niin, että aina tarvitaan joku tai jokin, mihin päätöksenteko ja toiminta pohjataan? Avainkysymys auktoriteetin suhteen on, että se ratkaisee sosiaalisen koordinaation ongelmia luomalla jaettuina odotuksia eri toimijoiden kesken (emt. 411). Yhteisössä toimittaessa muodostuu auktoriteettiasetelmia, hierarkioita ja erilaisia rooleja, onpa kyse sitten ryhmätyöstä koulussa, uskonnollisesta yhteisöstä tai työyhteisöstä. Joku saa osakseen luottamusta ja hänelle siirtyy johtotehtäviä kuin huomaamatta toisten jäädessä sivuun päätöksenteosta ja ottaessa ohjeiden seuraajan ja tehtävien suorittajan roolin. On tärkeää ymmärtää sekä miksi jollekulle luovutetaan auktoriteettia että miksi on tärkeää, että jollakulla on sitä (Haugaard 2017, 113).

Auktoriteetin voi nähdä positiivisena ja vapautumisen kannalta välttämättömänä asiana. Jos auktoriteetti vain siirretään yhdeltä ryhmältä toiselle tai jos enemmistö pakotetaan sen alle, se taantuu autoritaarisuudeksi; aito auktoriteetti ei synny pelkästä vallan siirrosta vaan delegoinnin ja myötäelävän osallisuuden kautta. Jos auktoriteetin ja vapauden suhteessa toinen kasvaa liian suureksi, toinen surkastuu. Autoritaarisuus ei ole mahdollista ilman vapauden kieltämistä, auktoriteetin kieltämisestä puolestaan seuraa sääntöjen katoaminen. Ilman auktoriteettia ei ole vapautta, vapautta ei ole ilman auktoriteettia. Vapautta ja auktoriteettia ei siksi pidä tarkastella erillään vaan suhteessa toisiinsa, sillä kaikkeen vapauteen sisältyy mahdollisuus, että siitä tulee tietyissä erityisolosuhteissa auktoriteetti. (Freire 2005, 198–199.)

Auktoriteettivaatimusten hyväksymiselle on monia syitä. Syistä yleisin on tradition ohjaava voima. Se, että jotain on aina tehty tietyllä tavalla, on useimmille pätevä syy tehdä samoin jatkossakin. (Wolff 1970, 5.) Auktoriteetti onkin pohjimmiltaan konsensukseen perustuva käsitys siinä mielessä, että alisteinen toimija tottelee yle-

piarvoista, koska on muiden kanssa – mukaan lukien ylempiarvoinen itse – yhtä mieltä siitä, että ylempiarvoinen tietää paremmin, tällä on korkeampi asiaankuulua status, oikeutus määrätä ja olla johtaja (Airaksinen 1988, 127). Jokapäiväisessä sosiaalisessa elämässä auktoriteetin tottelemiseksi omien etujen vastaisesti saattaa riittää se, ettei haluta loukata auktoriteettihenkilön tunteita. Vastaavasti yksilöt monesti mukautuvat auktoriteettiin etujensa vastaisesti ryhmään identifioitumisen vuoksi. (Haugaard 2017, 112.) Yksilö voi tunnustaa auktoriteetin, koska sen tunnustamattomuus aiheuttaisi hänelle suurempaa haittaa kuin tunnustaminen, tai koska auktoriteetin tunnustamisesta on odotettavissa palkitsevia seurauksia.

Auktoriteetin rakentumisen kannalta kurinpitovalta on hedelmällinen lähestymistapa. Kurinpitovaltaan liittyy valvonta, jota toteuttaa sekä ympäristö että yksilö itse. Foucault (2005) huomauttaa, että kurinpitovalta tähtää ennen kaikkea koulintaan. Se ei sido voimia heikentääkseen niitä, vaan pyrkii liittämään ne yhteen voidakseen sekä moninkertaistaa nämä voimat että käyttää niitä hyväkseen. Kuri on luonteenomainen tekniikka vallalle, jolle yksilöt ovat samanaikaisesti sekä kohteita että vallan harjoittamisen välineitä. (Foucault 2005, 231.) Valta toisaalta luo vastarintaa ja vastavallan asetelmia. Nämä tarjoavat valtasuhteen heikommille osapuolille mahdollisuuksia tuottaa omaa vastarintaansa ja löytää toisin toimimisen tapoja, kuten uskonnollisesta liikkeestä irtautuminen tai vaihtoehtoisten elämänmuotojen rakentaminen yhteisön sisään. (Linjakumpu 2015, 114.) Vallalla ei hallita vain yksittäisiä ihmisiä vaan kollektiveja. Foucault'n (2010) mukaan yksilö ei ole ensisijainen olio, johon kuri kohdistuu, vaan kuri on tapa hallita moneutta ja järjestää sitä. Yksilö ei ole ensisijainen materiaali, josta kuri rakennetaan, vaan tapa moneuden pilkkomiseen. (Foucault 2010, 28.)

Kuri tarvitsee selkeitä tiloja ja ehdottomia rajoja, joita ei saa ylittää (Paakkari 2015, 175). Kuri normalisoi (ks. Foucault 2010). Foucault ei vastusta hallintaa sinänsä, vaan nimenomaan normalisoivaa hallintaa, jossa yksilöitä ohjataan sopeuttamaan käytöksensä tiettyihin normeihin (Alhanen 2007, 18). Foucault (2010) kuvaa kurinpidollisen ruudukon, jossa pyritään luomaan havaitsemisen kannalta minimaaliset ja muokkaamiseen riittävät tekijät: Kuri analysoi ja purkaa, kuri luokittelee, kuri määrittelee ihanteelliset järjestykset ja koordinaatit sekä kuri vakiinnuttaa lisääntyvän harjaannuttamisen ja jatkuvan kontrollin prosessit. Lopulta kuri tekee jaon niihin, joita pidetään epäpätevinä ja kykenemättöminä sekä muihin, eli jaon epänormaaliin ja normaaliin. Kurinpidollisessa normalisaatiossa perustavaa ei ole normaali ja epänormaali vaan normi: ensin on normin alkuperäinen, preskriptiivinen luonne, joka mahdollistaa normaalin ja epänormaalin määrittämisen ja tunnistamisen suhteessa asetettuun normiin. (Foucault 2010, 68.) Sekä yhdenmukaisuus että poikkeavuus merkitsevät käsitteinä sitä, että ihmiset ottavat huomioon sosiaaliset normit. Vallitsevien normien noudattaminen on yhdenmukaista käyttäytymistä, niiden noudattamattomuus katsotaan poikkeavaksi käyttäytymiseksi. (Littunen 1962, 12.)

Auktoriteetin monimuotoisuudesta johtuen ei ole yhtä tiettyä auktoriteetin tyyppiä ja ilmenemistapaa, vaan auktoriteetti varioituu keskenään vuorovaikutuksessa olevien ihmisten, ympäristön ja olosuhteiden mukaan. Auktoriteettia voi sen monimuotoisuudesta huolimatta jaotella erilaisiin tyyppeihin sen mukaan, mitkä piirteet kulloinkin painottuvat.

3.2 Auktoriteetin tyyppiä

Auktoriteetin muodoille on lukuisia jaotteluja, jotka lähestyvät ilmiötä eri näkökulmista. Terminologian kirjavuudesta huolimatta toisistaan eroavissakin tyypittelyissä on nähtävissä auktoriteetin kuvaaminen sen mukaan, korostuuko siinä henkilöulottuvuus vai normatiivisuus ja laillisuus. Inkeri Vikainen (1984) huomauttaa, että auktoriteetin lajit eivät aina erotu toisistaan selväpiirteisinä vaan ne ovat usein osittain tai kokonaankin päällekkäisiä. Auktoriteetti ei myöskään aina edellytä kovin korostuneita tunnusmerkkejä, ja piirteiden luokkakohtaiset suhteet voivat muuttua ajan kuluessa. (Vikainen 1984, 9.) Auktoriteetti samaistetaan usein legitimiin auktoriteettiin asettaen se ei-institutionalisoitujen valtasuhteiden vastakohtaksi. Auktoriteetin voi kuitenkin nähdä minä tahansa käsky-tottelemissuhteena. Siinä on erotettavissa eri muotoja, jotka legitimiä auktoriteettia lukuun ottamatta esiintyvät yhtä hyvin ei-institutionalisoituneissa tai henkilökohtaisissa kuin institutionalisoituneissakin suhteissa. (Wrong 1979, 61.)

Max Weber (1989) jakaa auktoriteetin kolmeen tyyppiin. Traditionalistinen auktoriteetti nojaa arkipäiväisenä totuttuun toiminnan rikkomattomana normina. Traditionalistiseen auktoriteettiin perustuvan ja traditioon legitimiisyytensä nojaavan herruuden tärkein tyyppi on ollut patriarkalismi. Patriarkaallinen herruus tuntee absoluuttisen pyhinä ja siksi rikkomattomina pidettyjen normien lisäksi herran vapaan mielivallan ja armon alueen. Karismaattinen herruus puolestaan ei sitoudu mihinkään vanhaan ja kestävään, ja on siinä mielessä vallankumouksellista. Auktoriteetti perustuu uskoon siitä, että hallitsevalla henkilöllä on epäarkipäiväisiä ominaisuuksia, olivatpa ne sitten todellisia, oletettuja tai luuloteltuja. Auktoriteetin legitimiisyys perustuu uskomukseen ja antautumiseen jollekin epätavalliselle, normaalit ihmisominaisuudet ylittävälle ja siksi arvostetulle asialle. (Weber 1989, 92–93.) Kolmantena tyyppinä on legaalinen auktoriteetti, jonka tärkeimpänä tunnusmerkkinä on se, ettei totteleminen tapahdu henkilön tai tradition, vaan epäpersoonallisen sitem perusteella suhteessa lakien, asetusten ja säädösten mukaan yleisesti määritettyyn virkavelvollisuuteen (emt. 96).

Karismaattinen auktoriteetti on nimenomaan persoonallista, kun taas legaalisen auktoriteetin erottava piirre on sen persoonattomuus. Traditionaalinen auktoriteetti on sikäli persoonatonta, että kuka hyvänsä esimerkiksi perheenisän tai kylänvanhiman asemaan joutuu, käyttää tämän aseman valtaa. Legaaliseen auktoriteettiasemaan

sen sijaan hakeudutaan vapaaehtoisesti, asema ei lankea luonnostaan ja kohtalona. Persoonattomuus näkyy legaalisisessa auktoriteetissa lisäksi siinä, että vallankäytössä tehdään selvä ero viran ja henkilön välillä. (Kyntäjä 1987, 87–88.) Viran auktoriteetti pyrkii toisinaan laajenemaan virassa olevaan henkilöön: kun esimerkiksi on havaittu, että useilla opettajanvirassa olevilla on auktoriteettia, esiintyy tendenssiä odottaa jokaiselta tähän virkaan tulevalta legitiimiä auktoriteettia (Vikainen 1984, 43). Uskonnollisella johtajalla voidaan ajatella olevan muita korkeamman hengellisyuden tuomaa auktoriteettia, joka lankeaa hänelle aseman myötä.

Timo Airaksinen (1988) jakaa auktoriteetin kolmeen päätyyppiin: efektiiviseen de facto -auktoriteettiin, asiantuntija- tai teoreettiseen auktoriteettiin ja normatiiviseen de jure -auktoriteettiin. Kyseessä on de facto -auktoriteetti, kun alisteinen toimija yksinkertaisesti hyväksyy ja tukee ylempiarvoisen toimijan preferenssejä, mielipiteitä, arvioita tai käytöstä jonakin, mitä tulee seurata ja totella. (Airaksinen 1988, 128.) Kohde tottelee, koska haluaa miellyttää tai palvella toista henkilöä yksinomaan tämän henkilökohtaisten ominaisuuksien takia. Käskyn antajan henkilökohtainen merkitys kohteelle muodostaa mukautumisen yksinomaisen perustan. (Wrong 1979, 60–61.) De facto -auktoriteetti on hyvin heikko auktoriteetin muoto, mikäli sitä lainkaan voi pitää auktoriteettina. Toista voi kunnioittaa auktoriteettinaan ilman, että kunnioituksen kohde esittää mitään vaatimusta auktoriteetista tai mistään muunlaisesta sosiaalisen ylemmyyden tunnustamisesta, tai ylipäättään edes tietää olevansa kunnioituksen kohteena. Alisteinen toimija voi olla ainoa yksilö, joka kunnioittaa ylempiarvoista toimijaa tällä tavoin. Alisteisen toimijan ajatus auktoriteetista voi perustua silkkään ihailuun ilman mitään kognitiivisia syitä. (Airaksinen 1988, 128–129.) Mallin käyttäytymistä jäljittelevälle yksilölle ei ole merkitystä sillä, tietääkö tämä mallin olevan tietoinen jäljittelystä (Rainio 1968, 94).

Wrong (1979) käyttää de facto -tyyppisestä auktoriteetista nimitystä henkilökohtainen auktoriteetti. Sen lisäksi, että tällainen auktoriteetti viittaa ei-institutionalisoituneihin suhteisiin nimenomaan henkilöiden eikä heidän rooliensa välillä, se kattaa kaikki käsky-tottelemissuhteet, jotka eivät perustu pakkokeinojen pelkoon tai odotukseen palkkiosta tai asiantuntijan neuvojen saamisesta. Rakkaus, ihailu, ystävyyden tai psykologinen taipumus dominanssiin ja alistuvaisuuteen ovat henkilökohtaisen auktoriteetin perusta. Yhtenä muotona henkilökohtaisesta auktoriteetista voi nähdä Weberin kuvaaman karismaattisen auktoriteetin, jolle on ominaista huomattava laajentuminen kahdenvälisistä ja pienen ryhmän sisäisistä suhteista. (Wrong 1979, 61–62.) Gale MacLeod, Ian Fyfe, Robbie Nicol, Pauline Sangster ja Harriet Obeng (2018) laajentavat Wrongin auktoriteettityypittelyä erottamalla asiantuntija- ja henkilökohtaisesta auktoriteetista erikseen auktoriteettimuodon, joka perustuu välittämiseen ja sitoutumiseen. Tässä auktoriteettityypissä yksilö tekee kuten auktoriteettihenkilö pyytää, koska hän uskoo auktoriteettihenkilön sekä tietävän mikä hänelle on parasta että välittävän hänestä. (MacLeod, Fyfe, Nicol, Sangster & Obeng 2018, 616.) Välittämiseen ja sitoutumiseen perustuva

auktoriteettityyppi on nähtävissä uskonnollisessa kontekstissa hyvän paimenen prototyypissä.

Seuraava askel de facto -auktoriteetista eteenpäin on sen hyväksyminen, että henkilöllä voi olla ominaisuuksia, jotka tekevät hänestä perustellun auktoriteetin kuitenkin vielä edellyttämättä normatiivisen auktoriteetin statusta (Airaksinen 1988, 130). Asiantuntija-auktoriteetti on valtasuhde, jossa kohde tottelee auktoriteetin antamia toimintaohjeita, koska uskoo auktoriteetin suurempaan pätevyyteen tai asiantuntijuuteen sen ratkaisemisessa, mitkä toimet palvelevat parhaiten kohteen etuja ja päämääriä (Wrong 1979, 53; ks. myös Front 2003, 143). Tällöin ylempi-arvoisella toimijalla on valtaa alistaiseen toimijaan nähden vain, jos tämä lähestyy häntä ensin ja tulee hänen osaamisalueelleen (Airaksinen 1988, 130). Asiantuntija-auktoriteetin kattavuus ja intensiteetti ovat tyypillisesti alhaiset rajoittuen usein tiukasti rajattuun alaan, jossa auktoriteetilla on tunnustettua kompetenssia sekä toimintaan, joka edistää kohteen erityisiä päämääriä ja intressejä (Wrong 1979, 55). Tässä tutkimuksessa asiantuntija-auktoriteetti ilmenee etenkin itämaisten uskontojen käytännössä, jossa yksilö hakeutuu tietyn opettajan ohjaukseen, koska uskoo tällä olevan tarpeellinen osaaminen johdattaa oppilas haluttuun päämäärään.

Kolmas auktoriteetin muoto Airaksisen (1988) mukaan on normatiivinen de jure -auktoriteetti, jonka käsitykset asettavat yleiset käytännön normit. Tästä esimerkkeinä ovat moraaliset, uskonnolliset, poliittiset tai lailliset auktoriteetit. Näiden yhteisenä piirteenä on se, että ylempi-arvoinen toimija voi sitovasti vaatia alistaiselta toimijalta kiinnostusta auktoriteettivaatimuksiin ja niitä vastaavia käsityksiään kohtaan. Normatiivinen auktoriteetti on täysimittaista auktoriteettia. De jure -tyypin auktoriteetilla tulee olla asemalleen hyvä syy: erityinen suhde Jumalaan, ylivertainen moraalitaju tai poliittinen asema, joka perustuu sopimukseen, jossa alistainen toimija on osallisena. Valtaa auktoriteetin haltijalle antaa sosiaalinen asema. Täysimittainen auktoriteetti edellyttää, että ylempi-arvoisella toimijalla on yhteisymmärrykseen perustuva tuki ja että hänellä on vaateilleen vallasta sekä kunnioitetuksi ja totelluksi tulemisesta hyviin normatiivisiin syihin nojaava asema. (Airaksinen 1988, 131.)

Wrong (1979) nimittää tämän tyypin auktoriteettia legitiimiksi auktoriteetiksi määritellen sen valtasuhteeksi, jossa vallanpitäjällä on hyväksytty oikeus käskää ja vallan kohteella hyväksytty velvoite totella. Legitiimi auktoriteetti edellyttää jaettuja normeja, jotka eivät kuitenkaan kuvaile auktoriteetin jakamien käskyjen kontekstia, vaan pikemminkin sisällöstä riippumattoman tottelemisen rajoja. (Wrong 1979, 49–50.) Weberiläisittäin auktoriteetti on legitiimi, jos se hyväksytään (Lagerspetz 1998, 116). Legitiimin auktoriteettisuhteen muodostavia yhteisesti jaettuja normeja eivät jaa pelkästään auktoriteettisuhteen kaksi osapuolta, vaan normit jaetaan suuremmassa ryhmässä tai yhteisössä, johon molemmat osapuolet kuuluvat. Kyseinen yhteisö antaa taustan auktoriteettisuhteelle, jota ei voi ymmärtää taustasta irrallaan. Legitiimin auktoriteetin imperatiivinen luonne ilmenee ensinnäkin siten,

että alisteinen henkilö tuntee olevansa velvoitettu tottelemaan, vaikka ei pitäisi jostain tietystä käskystä, tai olisi siitä eri mieltä. Toisekseen hän on tietoinen sekä ”alisteisten kollektiivin” normeista, jotka määräävät tottelevaisuuteen että itsensä paheksunnalle altistamisesta, mikäli jättää mukautumatta normeihin. Edellinen pätee myös yksityisiin tai vapaaehtoisin yhteenliittymiin, joissa on vakiintunut auktoriteettihierarkia. (Wrong 1979, 50–51.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelemani uskonnollinen auktoriteetti sisältää piirteitä kaikista edellisistä kolmesta tyyppistä. Esimerkiksi uskonnollisen opettajan auktoriteetti oppilaaseen nähden voi olla karismaattista ja de facto -tyyppiä, jos oppilaan opettajaan kohdistama kunnioitus perustuu nimenomaan opettajan persoonaan ja siinä henkilökohtaisesti itsen vetoaviin piirteisiin. Asiantuntija-auktoireetiksi tilanne muuttuu, jos oppilas hakeutuu tietyn opettajan oppilaaksi kuultuaan hänellä olevan erityisen syvällistä tietoa aiheista, joihin tuleva oppilas haluaa perehtyä. Vakiintuneessa uskonnollisessa yhteisössä opettajalla tai muunlaisella johtohenkilöllä on yhteisten normien taustoittama ja kollektiivisesti hyväksytty de jure -auktoireettiasema, johon oppilaan tai jäsenen tulee mukautua, mikäli haluaa pysyä mukana yhteisössä.

De facto-, de jure- ja asiantuntija-auktoireetteihin voi vielä lisätä pakottamiseen ja suostutteluun perustuvan auktoireetin. Jos A haluaa saada B:n tottelemaan uhkaamalla tätä voimankäytöllä, B:n täytyy olla vakuuttunut siitä, että A:lla on sekä mahdollisuus että halu käyttää voimaa häntä vastaan. Pakottaja voi kuitenkin onnistua ilman, että hänellä on sen enempää mahdollisuutta kuin aikomustakaan voimankäyttöön, kunhan vallankohde uskoo hänellä olevan niitä molempia. (Wrong 1979, 42.) Mikäli auktoireetin ehtona pidetään sitä, että sen vaikutuspiirissä olevat hyväksyvät auktoireettivaatimuksen oikeutuksen ja siksi mukautuvat auktoireettiin vapaaehtoisesti, pakkoa ei voi pitää varsinaisena auktoireettina.

Pakottavan auktoireetin vastinpari on palkkion tarjoamiseen perustuva auktoireetti. Suostutteluun perustuva auktoireetti käyttää kuuliaisuuden aikaansaamiseksi vallan kohteessa pikemminkin positiivisia seuraamuksia kuin negatiivisten seuraamusten uhkaa. Pinnallisesti katsottuna tämä auktoireetin tyyppi muistuttaa vastavuoroista, epäsuorasti tasa-arvoista vaihtosuhdetta, joka ei lainkaan ole valtasuhde. Toisessa ääripäässä on mahdollista, että kun yksi osapuoli kontrolloi toisen osapuolen hengissä säilymiselle välttämättömiä toimeentulon edellytyksiä, eikä jälkimmäisellä ole muuta tarjottavaa kuin työvoimansa, suhteesta tulee helposti taloudellista hyväksikäyttöä, kuten jo Marx huomautti. (Emt. 44.)

Riippumatta auktoireetin tyyppistä sen suhdeluonteesta johtuen ryhmällä on huomattava merkitys auktoireetin syntymisessä ja säilymisessä. Ryhmään kuulumisesta seuraa taipumus hahmottaa maailmaa tekemällä rajanvetoa oman ryhmän ja ulkopuolisten välille. Etenkin uskonnollisissa yhteisöissä, joissa oikean elämäntavan katsotaan löytyvän oman yhteisön sisältä, auktoireetti sijoittuu rajan sisäpuolelle.

3.3 Auktoriteetin sosiaaliset järjestykset

Ihmisen sosiaalinen olemus on toisaalta edellytys auktoriteetin syntymiselle, toisaalta sen väistämätön seuraus. Erakkona elävän elämässä auktoriteetti ei ole relevantti elementti lukuun ottamatta mahdollisia lain velvoittamia seikkoja, joilta sosiaalisesta elämästä eristäytyessäkään ei voi täysin välttyä. Niin pian kuin toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevien yksilöiden määrä kasvaa, auktoriteettia alkaa muodostua. Auktoriteetin rakentumisen kannalta ryhmällä ja ryhmillä, joihin yksilö kuuluu, on tärkeä merkitys. Yksilön omaksuttua ryhmän arvot ja normit hän on taipuvainen omaksumaan myös ryhmässä noudatetun suhtautumisen sen auktoriteettihenkilöihin. Toisaalta auktoriteetin ei ole mahdollista syntyä ilman jonkinasteista ryhmää ja vähintäänkin kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta. Ryhmän yhteenkuuluvuus riippuu suuresti kulloinkin tarkasteltavan yhteisön koosta, kiinteystä ja tavoitteiden yhtenäisyydestä (Ahokas 2010, 186).

Hierarkioiden tunnistaminen ja käyttäminen alkaa varhaisessa iässä eikä katoa koskaan sosiaalisessa elämässä (van Berkel, Crandall, Eidelmann & Blanchar 2015, 1219). Sosiaalisessa ympäristössä syntyy väistämättä ihmisten välisiä arvojärjestyksiä, vaikka ideaalina olisi tasa-arvo. Laura van Berkel ym. (2015) huomauttaa, että hierarkia on kokonaisvaltainen ilmiö sosiaalisessa elämässä, mutta se on jännitteisessä suhteessa tasa-arvopyrkimyksiin liittyviin vahvoihin sosiaalisiin arvoihin. Ihminen on virittynyt dominanssille ja kunnioitukselle, koska ne ovat keskeisiä sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Emt. 1207.) Sosiaalinen sulkeuma⁷ voi johtaa statukseen perustuviin sosiaalisiin järjestyksiin, jotka kiteytyvät auktoriteettirakenteiksi (Schultz 2019, 100).

Sosiaalinen ryhmä on aina keinotekoinen sosiaalinen ”esine”. Ryhmä säilyy ja pysyy sitä todennäköisemmin koossa, mitä lähempänä toisiaan sen muodostamiseksi kokoontuneet toimijat ovat sosiaalisessa tilassa. (Bourdieu 1998, 45.) Ryhmän kiinteyttä lisää se, että jäseneksi pääseminen on vaatinut yksilöltä ponnistelua (Hovi 2018, 214). Nykyiset yhteisöt perustuvat alueellisuuden ja pitkäkestoisen yhteistoiminnan sijaan entistä enemmän jaettuuihin merkityksiin, symboleihin ja kulttuurituotteisiin. Yhteisöllisyys rakentuu yhteisten ajattelutapojen, elämäntyylien ja elämysten aikaansaaman koetun yhteyden pohjalta, jolloin kyse on tunnepitoisesta sitoutumisesta samanhenkisiin ihmisiin yksilöllisten valintojen perusteella. Tällainen sitoutuminen ei ole pysyvää, vaan sisältää mahdollisuuden lähteä pois, kun yhteisö ei enää tarjoa itselle sitä, mitä siltä kaipaa. (Nivala & Ryyänen 2019,

---

7 Weber käyttää sosiaalisen sulkeuman käsitettä viitattaessaan vallankäyttöön, jolla pyritään lisäämään tai puolustamaan ryhmän osuutta resursseista. Mitä tahansa näkyvää ja luonteenomaista piirrettä, kuten rotua, kieltä, sosiaalista alkuperää tai uskontoa voidaan käyttää ulkopuolisten määrittämiseksi alempiarvoisiksi. Moraalista ja ideologista taistelua resursseista ja asemasta käydään ennen kaikkea statusryhmien välillä, ei niiden sisällä, jolloin ryhmien kiinteys ei vaarannu. (Murphy 1984, 548–549.)

131–132.) Auktoriteetin rakentumisen kannalta tämänkaltainen yhteisöllisyys sisältää sekä vahvistavia että heikentäviä tekijöitä. Jaetut merkitykset ja voimakas tunnepitoisuus voivat saada ihmisen sitoutumaan vahvasti yhteisöön, jolloin hän on altis pitämään yhteisön auktoriteetteja oikeutettuina. Toisaalta ajatus ryhmään kuulumisesta yksittäisen oman tarpeen tyydyttämisen keinona ja siten lähtökohtaisesti tilapäisenä jäsenyytenä ei ole vahva pohja auktoriteetin syntyemiselle.

3.3.1 Sisä- ja ulkoryhmä auktoriteetin jakolinjana

Ihminen hahmottaa omaa paikkaansa maailmassa suhteessa toisiin ihmisiin ja oman yhteisönsä paikkaa suhteessa toisiin yhteisöihin. Omalle identiteetille tärkeästä ryhmästä tulee sisäryhmä, joka on ensisijainen sen ulkopuolella oleviin nähden. Sosiaalisen identiteetin teoria antaa perustan ryhmäkäyttäytymiselle (Haslam ym. 2012, 80). Ensinnäkin tapahtuu samaistuminen ryhmään, seuraavaksi etsitään ryhmän sosiaaliseen identiteettiin liittyviä merkityksiä erityisesti identiteettiä hyvin edustavien ihmisten kautta, lopuksi pyritään toimimaan näiden merkitysten perusteella (emt. 101).

Oman ryhmän merkitystä ja asemaa arvioidaan tekemällä sosiaalista vertailua oman sisäryhmän ja vastaavien ulkoryhmien välillä, jolloin omaa ryhmää arvioidaan myönteisesti erottamalla ulkoryhmistä omien arvojen mukaisesti (emt. 77). Samalla kun ihmisiä kategorisoidaan ryhmiin, kategorisoidaan oma itse johonkin niistä. Sisäryhmään kuuluttaessa pyritään saamaan positiivisia tunteita ryhmän jäsenyydestä esimerkiksi näkemällä sisäryhmä ulkoryhmää myönteisemmin. Positiivisen erottuvuuden etsiminen sisäryhmästä ulkoryhmään verrattuna selittää ulkoryhmään kohdistuvia negatiivisia uskomuksia, asenteita, ennakkoluuloja ja syrjintää. (Harwood 2020, 4.) Ennakkoluulot eivät ole yksilöllisiä, vaan ollakseen olemassa ne vaativat jonkin yhteisön, ryhmän tai muun sosiaalisen kollektiivin (Backman 2018, 27). Auktoriteetti sijoitetaan sisäryhmään, jolloin ulkoryhmä on epärelevantti sen suhteen.

Tämän tutkimuksen kannalta yhteisöön identifioituminen ja kokemus kuulumisesta yhteiset arvot ja päämäärän jakavaan kollektiiviin on keskeinen ilmiö. Ahokas (2010) esittää, että kun yksilö luokittelee itsensä kuuluvaksi johonkin ihmisryhmään, yhteisöön tai joukkoon tai kokee yhteyttä siihen, seuraa sosiaalinen samaistuminen. Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan minäkäsitys koostuu henkilökohtaisesta identiteetistä, jonka muodostavat ainutkertaiset ominaisuudet sekä sosiaalisesta identiteetistä, joka muodostuu korostuvista ryhmäjäsenyyksistä ja -luokituksista. (Ahokas 2010, 222.) Sosiaaliset identiteetit ovat henkilökohtaisella tasolla äärimmäisen tärkeitä yksittäisille ryhmän jäsenille: ne hahmottavat yksilön paikkaa maailmassa ja antavat tunteen yhteydestä muihin, joilla on sama minäkäsitys. Itse ryhmä on ylpeyden ja yhteenkuuluvuuden aihe. (Haslam ym. 2012, 187.) Sosiaaliset identiteetit korostavat ryhmien statusta sosiaalisessa rakenteessa ja sitä kuinka ryhmiä kohdellaan. Ryhmäidentiteetit puolestaan korostavat muihin liit-

tymistä, toimimista toisten odotukset täyttävillä tavoilla ja työskentelyä yhdessä jaettuja päämääriä kohti. (Stets & Burke 2014, 413.)

Vaikka asenteiden yhtenäisyys juontuu ryhmän yhtenäisyydestä, päinvastainenkin on mahdollista, ja ryhmä voi syntyä yhtenäisten asenteiden seurauksena (Rawlings 2020, 1013). Yhteinen sosiaalinen identiteetti, ei yksilöiden välinen kiintymys, saa yksilöt toimimaan yhdessä ryhmänä. Ryhmän jäsenistä pitäminen on yhtä lailla tulosta yhteisestä ryhmäjäsenyydestä kuin ryhmäjäsenyyden aiheuttava syy. (Haslam ym. 2012, 87.) Sosiaaliset identiteetit alleviivaavat samaistumista muihin, ryhmäidentiteetit korostavat vuorovaikutusta muiden kanssa (Stets & Burke 2014, 413). Yhteinen sosiaalinen identiteetti muuttaa joukon erilaisia ihmisiä yhdessä toimivaksi sosiaalisesti voimaksi ja on siten kollektiivisen sosiaalisen voiman perusta (Haslam ym. 2012, 89). Ihmisten yksilölliset näkemykset transformoituvat yhteisiksi uskomuksiksi, kun sosiaaliset havainnot ja sosiaalinen vuorovaikutus jäsenyvä itsekategorioinnin myötä (emt. 85).

Itsekategorioinnin teoriassa keskeisintä on ryhmäprosessien dynaaminen malli: ”keitä me olemme” vaihtelee vertauskohteen mukaan. Kaikki se, minkä varassa joku pystyy edustamaan ryhmää, puhumaan sen nimissä ja vaikuttamaan siihen, on kontekstisidonnaista, mistä syntyy sisäryhmäprototyypillisyyden käsite. (Emt. 118.) Prototyypillisuus on eri asia kuin pelkkä tyyppillisuus. Prototyypillisenä oleminen merkitsee, että on sekä poikkeuksellinen että täysin ryhmää edustava, ja edustaa ainnutlaatuisella tavalla ryhmän uskomuksia, normeja, arvoja ja ominaisuuksia. (Emt. 200.) Prototyypillisyyden vahvuudessa voi olla eroja saman ryhmän jäsenten välillä. Joillakin ryhmän jäsenillä saattaa olla toisia vahvempi ryhmäprototyypillisuus, mikä johtuu esimerkiksi asemasta pitkäaikaisena jäsenenä. (Steffens ym. 2020, 24.) Kategorian prototyyppiin tiivistyy se, mikä yhdistää ryhmän jäseniä ja se, mikä erottaa sisäryhmän ulkoryhmästä. Koska prototyyppi perustuu sekä ryhmän sisäiseen että eri ryhmien väliseen vertailuun, se muuttuu vertailukohteen mukaan. Käsitys ryhmien ominaisuuksien jäykkyydestä ja pysyvyydestä on virheellinen, sillä sisäryhmien kuvaukset ovat kontekstista riippuvia. (Haslam ym. 2012 97.) Esimerkiksi helluntailaisen prototyyppi on erilainen verrattaessa omaa ryhmää hindulaisiin tai toisiin kristittyihin suuntauksiin.

Jako meihin ja muihin auttaa hahmottamaan omaa asemaa suhteessa muihin ihmisiin ja maailmaan yleensä. Ilmiöille annettavilla merkityksillä rakennetaan raja, joka voi olla tavalla tai toisella hyvän ja pahan, meidän ja heidän tai Jumalan ja Saatanan välinen (Timonen 2013, 263). Sisäryhmää arvioidaan sen perusteella, onko se ylempi- vai alempiarvoinen verrattuna toisiin ryhmiin. Ylempiarvoisen ryhmän jäsenyydellä on itsetuntoon positiivinen, alempiarvoisen ryhmän jäsenyydellä negatiivinen vaikutus. Koska hyvän itsetunnon saavuttaminen on universaali tarve, ihmiset yrittävät kuulua ylempiarvoisiin ryhmiin ja koettavat tehdä omasta ryhmästään positiivisesti erottuvan esimerkiksi ulkoryhmää syrjimällä. (Farsides 1996, 13.) Tämä on selvästi nähtävissä joidenkin uskonnollisten liikkeiden jaotelles-

sa ihmiset väärä- ja oikeauskoisiin. Sisäryhmässä pysyminen vaatii sen osoittamista, että on halukas ja kykenevä sitoutumaan ryhmään. Jos osoittaa piittaamattomuutta yhteisistä arvoista tai rikkoo normeja, seurauksena voi olla sisäryhmän ulkokehälle joutuminen, ankarimmillaan karkottaminen.

Ahtaimmillaan sisäryhmä näkee itsensä ainoana oikeana tapana elää. Tällöin ulkoryhmästä tulee paikka, johon kaikki paha ja vahingollinen sijoitetaan ja rajanveto sisä- ja ulkoryhmän välillä on jyrkkä ja joustamaton. (Ks. Linjakumpu 2015, 80–81; Timonen 2013, 263.) Oman ryhmän ja valtaapitävän ryhmän arvojen poiketessa toisistaan tai ollessa keskenään ristiriidassa oikeutettuna pidetty auktoriteetti löytyy oman sisäryhmän keskuudesta. Esimerkkinä tästä voisivat olla parisuhteisiin ja perhe-elämään liittyvät periaatteet: mikäli sisäryhmän arvoissa parisuhde katsotaan mahdolliseksi vain miehen ja naisen välillä, sisäryhmään identifioituvat pyrkivät noudattamaan tätä periaatetta, vaikka ulkoryhmästä ja lainsäädännöstä tulisi painetta moninaisten parisuhteiden tunnustamiseen.

Uskonnollisissa, kuten muissakin yhteisöissä, rajojen rakentaminen oman yhteisön ja muiden yhteisöjen välille tuottaa ymmärrystä omasta ryhmästä ja sen paremmuudesta suhteessa muihin (Linjakumpu 2012, 44). Sisä- ja ulkoryhmän ero liittyy vahvasti myös johtamiseen. Ei ole mahdollista toimia sen paremmin seuraajana kuin johtajanakaan ilman yhteistä tunnetta ”meistä” (Haslam ym. 2012, 82). Auktoriteetin rakentamisen kannalta on tärkeää, että johtaja on selvästi tunnistettavissa sisäryhmän mallikelpoiseksi edustajaksi. Muihin ei voi vaikuttaa, elleivät nämä hyväksy vaikuttamaan pyrkivää yhdeksi ”meistä” (emt. 109). Vaikka johtaja on osa yhteisöä, hänen asemansa on jo määritelmällisesti hierarkiassa muita edellä.

3.3.2 Johtajuus korkeana sosiaalisena paikkana

Auktoriteetin rakentamisen kannalta johtajuus on keskeinen ilmiö. Johtajuuteen kuuluu auktoriteetin toteuttaminen johtajalla olevan vallan avulla sekä mahdollisuus delegoida vastuuta tai ottaa sitä pois ja siten vaikuttaa yhteisön hierarkioihin. Kuten kasvattajalla, johtajallakin – onpa toimintaympäristönä uskonnollinen yhteisö tai työelämä – on huomattava merkitys yhteisön hyvinvoinnissa. Kimmo Mäen ja Tuire Palosen (2012) mukaan monen ihmisen elämässä vaikuttaa olevan kärsimystä, joka juontaa ainakin osittain huonon johtamisen käytännöistä ja taidoista. Aikuiskasvatustiede voi asettua johdettavan asemaan niin, että tärkeimpänä tavoitteena olisi ihmisten hyvinvointi ja elämänlaadun parantaminen pelkän organisaation taloudellisen menestyksen sijaan. Kasvatustieteen näkökulma voi haastaa perinteiset johtajan ja alaisen positiot nähden johtamisen ihmisten keskinäisenä ja yhteisöllisenä toimintana. (Mäki & Palonen 2012, 11.)

Auktoriteetin sosiaalisissa järjestyksissä johtajan status on korkea ja asema on hierarkian huipulla. Kuten kasvatustiede ja uskonto, johtaminen on ihmisten välillä tapahtuvaa sosiaalista toimintaa. Johtajat eivät toimi tyhjiössä, vaan tietyn ryhmän tai yhteisön johtajina (Haslam ym. 2012, 70). Perinteisessä näkökulmassa johtaja ohjaa

ja muokkaa organisaatiota ympärillään vuorovaikutuksen ollessa yhdensuuntaista ja johtajan vaikuttaessa ympäristöönsä, joka muuten olisi liikkumaton. Johtajien asettaminen sankareiksi tai syntipukeiksi on monimutkaisen prosessin yksinkertaistamista, sillä yksilöön keskittymisen sijasta on tärkeää huomioida ne välilliset rakenteet ja mekanismit, joiden kautta organisaatiossa vaikutetaan sekä johtajiin että johdettaviin. (Virtaharju, Kostamo & Liiri 2012, 262.)

Johtaminen perustuu vuorovaikutukselle, jossa erilaiset näkökannat todellisuudesta ovat keskenään kilpailuasetelmassa (Juuti 2006, 23). Ideaalitulanteessa johtaminen onkin vuorovaikutukseen perustuvaa yhteistyötä. Jaetussa johtajuudessa johtaminen nähdään pikemminkin eri tasoille hajautettuna prosessina kuin yhteen henkilöön sidottuna tehtävänä. (Rajakaltio 2012, 119–120.) Parhaimmillaan johtaja voi toiminnallaan vähentää hierarkkisten rakenteiden haitallisuutta ja tukea ryhmän jäsenten oppimista ja muutosta (Valentine 2018, 599). Johtajalla on yhteisön sosiaalisissa järjestyksissä paikka huipulla, mutta korkea asema on osa yhteisön kokonaisuuden sosiaalisia järjestyksiä ja niistä riippuvainen.

Koska johtaminen on sidoksissa ryhmän prosesseihin, sitä ei voi ymmärtää, jos tuntee ja analysoi vain yksilön ominaisuuksia. Tehokkaassa johtamisessa johtajien ja johdettavien täytyy olla sidoksissa toisiinsa kuulumalla yhteiseen ”me” -ryhmään. (Haslam ym. 2012, 71.) Johtajan täytyy edistää, luoda ja istuttaa ryhmän identiteettiä (emt. 108). Johtajan toimintatapa on implisiittinen malli hyväksyttävästä käyttäytymisestä (Shaw & Liao 2021, 33). Hänen tulee olla sekä ryhmästä lähtöisin että ryhmää varten. Johtajan tulee olla esimerkki siitä, mikä erottaa ”meidät” ”heistä” ja ajaa sisäryhmän etua niin, että kaikki hänen toimintansa on nähtävissä yhteisen edun toteutumisenä. (Haslam ym. 2012, 99.) Prototyypin johtaja ei pelkästään edusta sisäryhmän jakamia attribuutteja, vaan myös seikkoja, jotka erottavat sisäryhmän ulkoryhmästä (Steffens ym. 2020, 7). Yksilön prototyypisyys vaikuttaa siihen, kuinka suuri vaikutus hänellä on toisiin ryhmän jäseniin. Sisäryhmäprototyypin jäsen on todennäköisesti parhaassa asemassa johtajaksi osoittautumisessa. Sisäryhmäprototyypin johtajan johdolla tehtävä työ koetaan kollektiiviseksi itsensä toteuttamiseksi ja tällainen johtaja saa todennäköisesti työn tuntumaan miellyttävältä verrattuna työskentelyyn sellaisen johtajan hyväksi, jonka ei koeta edustavan ”meitä”. (Haslam ym. 2012, 121–125.)

Johtamisessa tärkeintä on toisistaan eristyneiden ja ajattelevien yksilöiden sijaan ryhmäprosessi, jossa johtajat ja seuraajat ovat yhteydessä toisiinsa yhteistä tehtäväänsä suorittaessaan (emt. 20). John Galbraithin (1984) mukaan vallan syntyä pohdittaessa ei voi jättää laskuista yksilöä, joka sovittaa näkemyksensä joukon vakaumusten ja toiveiden mukaan, eikä persoonallisuutta vallan lähteenä. Johtajuuden tavoittelija, jolla on vaadittavat henkilökohtaiset ominaisuudet, hyväksyy valitsijoidensa tahdon ja samastuu siihen samalla kun juuri tästä syystä hänen valitsijansa suostuvat tietyissä asioissa johtajansa tahtoon. Johtaja kertoo niin sanotuille seuraajilleen samaa, mihin uskominen nämä ovat jo ehdollistuneet pitämään hyvänä ja oikeana. Johtajan val-

lan todellisuuden voi päätellä siitä, miten hyvin tämä saa seuraajansa hyväksymään hänen ratkaisunsa heidän ongelmiinsa, hänen tiensä heidän päämääriinsä. (Galbraith 1984, 58.) Ryhmän jäsenten asenteiden ja käyttäytymisen muokkaamisessa ja heidän energiansa ja tehokkuutensa mobilisoimisessa on tärkeää johtajan edustama ideaalityyppi ja tavoite siitä, miten asiat voisivat olla ja etenkin, mitä ryhmä haluaa olla (Steffens ym. 2020, 6).

Sen sijaan, että johtaja muokkaa toimintansa heijastamaan ryhmän identiteettiä ja esittää itsensä ryhmän identiteetin mukaisesti sopien valmiiseen muottiin, hän voi muovata tämän muotin (Haslam ym. 2012, 177). Johtajan ei tarvitse hyväksyä sosiaalista identiteettiä annettuna, vaan hän voi pyrkiä muokkaamaan identiteetin määritelmiä siten, että ne sopivat hänen tarkoituksiinsa. Johtaja pyrkii määrittelemään ryhmän rajat niin, että siihen sisältyisi mahdollisimman suuri osa sitä yleisöä, jonka hän pyrkii mobilisoimaan, ja määrittelemään ryhmän identiteetin ja omat ehdotuksensa ilmentämään yhteisiä uskomuksia ja arvoja. (Emt. 189.) Vakiintuneen ideologisen tai uskonnollisen yhteisön piirissä toimiessaan johtaja on jossain määrin yhteisön normien ja opin sitoma eikä voi täysin omavaltaisesti määrittellä rajoja mieleisikseen. Sen sijaan uuden uskonnollisen yhteisön perustajalla, kuten kotoperäisessä Koivuniemen liikkeessä, on sangen vapaat kädet muokata yhteisöä haluamaansa suuntaan.

3.4 Uskonnolliset yhteisöt auktoriteetin areenoina

Uskonnollisessa yhteisössä tapahtuva auktoriteetin rakentuminen ja auktoriteetin käytännön toteutuminen noudattavat samoja periaatteita kuin muissakin ympäristöissä: toiminta tapahtuu ihmisten välisenä sosiaalisena toimintana. Uskonnollisessa kontekstissa panokset auktoriteettiin mukautumisessa voivat olla maallista yhteisöä suuremmat, jos kuuliaisuuden ja sitoutumisen asteen katsotaan vaikuttavan omaan tulevaisuuteen kuoleman jälkeenkin.

Yhteisöstä puhuminen edellyttää, että on olemassa yksilöistä muodostuva ihmisryhmä, joka on toiminnan suorittajana vuorovaikutuksessa, ja johon ryhmän ulkopuoliset yksilöt tai muut ryhmät voivat olla vuorovaikutuksessa (Lehtonen 1990, 24). Yhteisö käsitteenä ei ole palautettavissa fyysiseksi tai paikalliseksi ilmiöksi, vaan se on ymmärrettävissä sosiaalisena ilmiönä, jota rakennetaan ja ylläpidetään sosiaalisissa käytännöissä. Olennainen kysymys on yhteisön rajojen määrittely: ketkä kuuluvat ”meihin” ja ketkä ovat ”toisia”. (Roivainen 2004, 8–9.)

Yhteisön voi nähdä ihmisten muodostamana kollektiivina, joka on jollakin tavalla pysyvä, joka perustuu toiminnoille, arvoille ja historialle ja jonka jäsenillä on mielikuva kuulumisesta kyseiseen yhteisöön (Linjakumpu 2015, 74). Uskonnollisessa yhteisössä hengellinen aspekti ja erilaiset uskonnolliset traditiot tuovat omat piirteensä auktoriteetin muodostumiseen. Kaikki uskonto on yhteyttä luovaa, sillä

uskonto ei toimi uskontona ennen kuin sen omaksuu joku yhteisö (Ringgren 1968, 119). Vaikka uskonnollisilla yhteisöillä on omia piirteitä, ne ovat hyvin samankaltaisia kuin muutkin yhteiskunnassa toimivat yhteisöt. Yhteisöt antavat mahdollisuuden yhteenkuuluvuuteen luoden turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta. (Linjakumpu 2012, 31–32.) Uskonnolliseen ryhmään liittymiseen yhdistyy ainakin jossain määrin muutoksia henkilökohtaisessa uskomus- ja merkitysjärjestelmässä, vaikka se osittain muistuttaa mihin tahansa ryhmään liittymistä (Ronimus 2010, 92).

Jäsenyys uskonnollisessa yhteisössä voi määräytyä monin tavoin etenkin silloin, kun jäsenyys perustuu yksilön omaan valintaan. Kollektivistisissä kirkkotyyppisissä yhteisöissäkin, joihin kuulumisesta yksilö ei yleensä ole tehnyt omaa päätöstään, on erilaisia jäsenyyden tasoja. Kun lapset liitetään yhteisöön vauvoina vanhempien niin päättäessä, jäsenyys ei ole osoitus motivoituneesta osallistumisesta, mutta siitä voi tulla merkityksellinen osa yksilön kulttuurista identiteettiä, vaikei uskontoa olisi syvällisesti sisäistetty. (Hovi 2018, 211.) Uskonnon, taiteen ja talouden kentät noudattavat kaikki omaa erityislogiikkaansa. Kentän rajat ovat itse kentällä jatkuvan kilpailun kohteena. Rajat ovat harvoin juridisia, mutta ne merkitään aina enemmän tai vähemmän institutionalisoituneilla ”sisäänpääsyesteillä”. (Bourdieu & Vacquant 1995, 125–128.) Uskonnollisessa yhteisössä tällaisen ”sisäänpääsyesteen” muodostaa yhteisön arvojen hyväksyminen ja yhteisön auktoriteetin tunnustaminen.

Uskonnossa tarvitaan auktoriteettia, koska uskonnollisilla yhteisöillä on ratkaistavinaan kokonaisvaltaisia ja perustavanlaatuisia koordinaatio-ongelmia (McBride 2016, 419). Uskonnollisen yhteisön johtajan auktoriteetti voi perustua jumalallista alkuperää olevalle erehtymättömyydelle, mistä seuraa asemaan perustuva tottelemisen pakko. Tällöin johtajat näyttävät jumalallisen tahdon yhteisöön tuovina välittäjinä. (Linjakumpu 2015, 76.) On myös mahdollista, että vaikka yksilö uskoisi olevansa Jumalan johdatuksessa, todellisuudessa hänet on johdettu tai jopa pakotettu uskomaan niin (Barker 1985, 171).

Maallisen auktoriteetin toimintaperiaatteet ja erilaiset tyypit ovat löydettävissä uskonnollisesta ympäristöstä. McBride (2016) esittää, että usein tutkimukset uskonnollisesta auktoriteetista käyttävät ennestään olemassa olevia auktoriteettiteorioita sijoittaen ne uskonnolliseen kenttään täysin uuden teorian muotoilun sijasta. Karismaattisen auktoriteetin ensisijaisia esimerkkejä ovat Weberin näkemyksen mukaan uskonnolliset profeetat, mutta karismaattinen auktoriteetti ei ole rajoittunut uskonnollisiin yhteyksiin vaan on löydettävissä maallisissakin johtajissa. Vastaavasti legaalis-rationaalisen auktoriteetin voi löytää sekä maallisissa että uskonnollisissa järjestelmissä. (McBride 2016, 413.)

Maalliseen auktoriteettiin verrattuna uskonnollisella auktoriteetilla on erityispiirteitä tuonpuoleisen elämän avainten hallinta. Kontekstissa, jossa elämän ei katsota päättyvän fyysiseen kuolemaan, vaan luotetaan sen jatkumiseen, auktoriteettia syntyy heille, joilla uskotaan olevan tietoa ja ymmärrystä kuolemanjälkeisen hyvän

elämän turvaamisesta. Etenkin yhteisöissä, jotka katsovat olevansa oikean totuuden tyssija, auktoriteetti voi saada kyseenalaistamattoman aseman totuuden tulkitsijana ja selittäjänä.

3.4.1 Uskonnollinen yhteisö ainoan totuuden miljöönä

Yhteisöt eivät ole muuttumattomia kokonaisuuksia, vaan niiden olemassaoloon vaikuttavat ulkoiset olosuhteet sekä yhteisön sisäinen dynamiikka ja historia. Yhteisöt eivät synny valmiina kokonaisuuksina eivätkä pysy koko ajan samanlaisina, vaan ne kehkeytyvät ajan kuluessa. (Linjakumpu 2012, 34.) Tästä huolimatta monet uskonnolliset yhteisöt katsovat edustavansa muuttumatonta ja pysyvää totuutta.

Jumalalta tai valaistuneelta opettajalta saatu oikeaa totuutta edustava oppi on auktoriteettina vahva ja kynnys sen kyseenalaistamiseen suuri. Kun opin nähdään tulevan Jumalalta tai liikkeen johtajaa pidetään jumalana, ei kritisoimiselle jää tilaa. (ks. Linjakumpu 2015, 77.) Aineistossa on sekä yhteisöjä, jotka pitävät itseään ainoana totuutena että yhteisöjä, jotka eivät näe itseään yksinomaisena tienä pelastukseen. Opin auktoriteetin painoarvon kannalta ei vaikuta olevan merkitystä sillä, pitääkö yhteisö itseään ainoana pelastukseen vievänä tienä vai ei. Kun yhteisöön on sitouduttu, sitoudutaan yleensä samalla sen oppiin, arvoihin ja käytänteisiin ja luotetaan yhteisön auktoriteettiin, vaikka ajateltaisiin muidenkin teiden voivan johtaa samaan päämäärään⁸.

Hengellistä hyväksikäyttöä harjoittavat johtajat, kirkot ja organisaatiot esittelevät seuraajilleen vaihtoehdon, jossa ei ole sävyeroja, vaan asiat ovat joko täysin oikein tai täysin väärin kirkon ollessa oikealla puolella (Jantz 1995, 131). Yhteisö, joka määrittelee itsensä erityiseksi uskovien yhteisöksi, Jumalan valtakunnaksi tai ”Totuudessa oleviksi”, tarvitsee vastapuolekseen jollain tavalla vältettäväksi määritellyn ”maailman”. Sulkeutuneetkaan yhteisöt eivät ole eristyksissä maailmasta, vaan elävät sen houkutusten keskellä. (Timonen 2013, 263.) Saara Karppinen (1994) kuvaa aikalaikirjoituksessa yhteisön suhdetta ulkopuoliseen maailmaan siten vaihtelevaksi, että lievimmillään ”maailmaan” suhtaudutaan suvaitsevaisesti ja siinä mukana toimien, tiukimmillaan oman yhteisön ulkopuolinen ympäristö nähdään vaarallisena pahuutta, rappiota ja tuhoa täynnä olevana paikkana, jossa demonit vaanivat. Jyrkän ryhmän koko maailmankatsomus on mustavalkoinen. Selkeitä käskyjä ja ohjeita on mahdollista antaa juuri siksi, että hyvä on hyvää ja paha pahaa ja näiden välinen raja on yhteisön tiedossa. Yhteisö itse tapoinee ja uskonkäsityksineen on hyvän aluetta, kun taas usein kaikki muu sekä yhteiskunnassa että uskonnollisessa maailmassa on

---

8 Dalai-lama painottaa oman uskonnon mukaan elämistä: ”Omalla kohdallani olen siis havainnut buddhalaisuuden parhaaksi. Mutta se ei tarkoita että buddhalaisuus olisi jokaiselle paras. – – Niinpä joku voi pitää juutalaisuutta, kristillistä traditiota tai islamilaista traditiota itselleen tehokkaimpana. – – Jotta uskonnolla olisi mahdollisuus muuttaa maailmaa paremmaksi paikaksi olisi mielestäni tärkeää, että yksittäinen harjoittaja noudattaa harjoituksissaan uskollisesti oman uskontonsa opetuksia.” (Dalailama & Cutler 1998, 359–360.)

pahan aluetta. (Karppinen 1994, 209.) Uskonyhteisö saattaaakin sijoittaa kaiken pahan ja epäilyttävän ulkopuolelleen (emt. 74).

Vaikka ulkopuolista maailmaa pidettäisiinkin epäuskoisten ja vainon alueena, hyvä imago on suljetuille uskonnollisille ryhmille tärkeä. Samalla kun pyritään antamaan hyvä kuva omasta yhteisöstä, ollaan jossain määrin salamyhkäisiä yhteisön toiminnasta ja opillisista korostuksista. Tästä voi aiheutua kaksoisviestintää, jossa omille jäsenille viestitään yhdenlaista ja ulkopuolisille toisenlaista näkemystä. (Linjakumpu 2015, 81.) Täysin ulkopuolisten ohella liikkeestä kiinnostuneelle ja liittymistä harkitsevallekaan ei välttämättä kerrota kaikesta. Omia kokemuksiaan erittäin suljetussa yhteisössä kuvaavien Marianne Janssonin ja Riitta Lemmetyisen (2006) mukaan uudelle tulijalle kerrotaan aluksi toiminnasta vain sen verran kuin on tarpeellista, ja eriasteisten vihkimysten ja lupausten avulla testataan, miten paljon annostusta voidaan suurentaa. Yhteisön opin ja rakenteen todellisuus paljastetaan askel askeleelta jäsenen sitoutumisasteen mukaan. Jäseniltä voidaan evätä sisäpiiritietoja tai tietoja voidaan lajitella eri kategorioihin. (Jansson & Lemmetyinen 2006, 122–123.) Yhteisön jäsen voidaan saada vähän kerrassaan annostelemalla omaksumaan oppeja ja käytäntöjä, jotka heti yhteisöön liittyttyä voisivat tuntua liian vierailta tai oudoilta. Hannah Arendtin (2013) mukaan tie totalitaariseen herruuteen käy välivaiheiden kautta. Ihmisellä on houkutus selittää uskomattomilta tuntuvia asioita järkeilemällä. (Arendt 2013, 506.) Uuden jäsenen liittyessä epäilyksillä tai negatiivisilla tunteilla ei ole mahdollisuutta tulla tuetuiksi tai vahvistetuiksi (Singer & Lalich 1995, 115).

Jotta ihmisten huomio saadaan kiinnitettyä tulevaisuuteen, nykyisyys täytyy mustamaalata. Asiat, kuten ne tällä hetkellä tunnetaan, tuomitaan turmeltuneiksi, langenneiksi, rappeutuneiksi ja pahoiksi. Tällainen nykytilan ja sitä edustavien voimien ja toimijoiden halventaminen luo täydellisen kuilun ”meidän” (liikkeeseen kuuluvien tulevaisuuden ihmisten) ja ”heidän” (järjestelmään ja nykyisyyteen kuuluvien) välille. ”Me” olemme hyviä ja visionäärisiä, ”he” ovat pahoja ja taantumuksellisia. (Eller 2006, 151–152.) Me-ne-jakoon perustuva retoriikka näkyy esimerkiksi Jehovan todistajien terminologiassa, jossa ulkopuoliset ihmiset jaetaan kahteen luokkaan: maailmallisiin ja luopioihin (Ronimus 2011, 103)⁹. Me-kieli vahvistaa yhteenkuuluvuutta: oman ryhmän jäsenistä puhutaan meikäläisinä, vastapuolena ovat maailman ihmiset, maailmalliset tai heikäläiset (Timonen 2013, 283). Yhteisön oma slangi tiettyjen fraasien ja termien vahvoine tunnemerkityksineen on kuin jatkuva todiste oman ryhmän oikeassa ja muiden väärässä ja eksyksissä olemisesta (Karppinen 1994, 209).

---

9 Sisä- ja ulkopuolen erottelun lisäksi jaossa on hierarkioita; ulkopuoliset eivät ole kaikki yhtä vahingollisia. Yhteisön jättäneitä ja sitä kritisoivia niin sanottuja luopioita pidetään yhteisön kannalta vaarallisimpina, koska he ovat aiemmin olleet sisäpuolella, mutta vaihtaneet puolta ja voivat vahingoittaa yhteisöä kriittisillä näkemyksillään. ”Maailmalliset” sen sijaan ovat aina olleet ulkopuolisia ja heidän joukossaan voi olla kunnollisiakin ihmisiä.

Ulkopuolelta tuleva arvostelu vaikuttaa herättävän voimakkaita reaktioita totuutena itseään pitävässä yhteisössä. Kritiikkiin suhtaudutaan väheksyvästi ja jopa torjuen, vaihtoehtoisia tai liikkeen ulkopuolelta tulevia tiedonlähteitä pidetään arvottomina ja kritiikki tulkitaan hyökkäykseksi, jolla vihollinen pyrkii tuhoamaan yhteisön (Linjakumpu 2015, 77). Ulkopuolisen maailman kielteisyyttä ja kriittisyyttä voidaan kääntää positiiviseksi asiaksi ja tulkita voitoksi liikkeelle. Raamatussa on sanottu, että oikean uskon tähden koetaan maailman pilkkaa ja vainoa, joten kristillisessä kontekstissa kaikenlainen kritiikki on mahdollista tulkita merkiksi oikeasta uskosta. Yhtäläillä keuhut kuin kritiikkikin nähdään jossain mielessä voitoksi. (Ruoho & Ilola 2014, 381; ks. myös Timonen 2013, 377; Wilson 2002, 103.)

Uhka totuudelle ei aina tule ulkopuolelta, vaan se voi löytyä sisäpuolelta. Sisäinen uhka saatetaan kokea ulkoista vaarallisemmaksi: sitä ei voi sijoittaa ulkopuoliseen pahan maailmaan, vaan se löytyy omasta yhteisöstä, jonka pitäisi olla hyvä ja oikea. Yhteisön katsoessa olevansa totuuden ainoa edustaja voidaan päätyä paradoksiin, jossa ongelmia ei tunnusteta – jos yhteisössä on totuus ja ainoa hyvä, kuinka siellä voi olla pahaa (Timonen 2013, 377).

Oman yhteisön pitäminen yhdenmukaisena ja huonoista vaikutteista puhtaana tarkoittaa käytännössä yhtenäisyydelle uhkaksi olevien jäsenten, kuten eriäviä näkemyksiä avoimesti ilmaisevien tai elämäntavoillaan yhteiselle maineelle haittaa tekevien poistamista. Tuomitsemisen valta tekee mahdolliseksi häätää laumasta lampaan, joka voisi saastuttaa koko lauman sairaudellaan tai skandaalillaan (Foucault 2010, 155). Ekskommunikaatio on ollut historiallisesti yksi tehokkaimmista sosiaalisen kontrollin keinoista, koska äärimmäisissä muodoissaan se tuottaa lähes täydellisen sosiaalisen eristyksen (Bergman 2002, 300). Auktoriteetin vahvistajana karkotetuksi joutumisen uhka on voimakas kokonaisvaltaisuudessaan: uskonnollinen auktoriteetti pitää käsissään oikeaa totuutta ja pelastuksen avaimia, jolloin yhteisöstä pois joutuvalla ihmissuhteiden ja entisen elämänpiirin mahdollisen menetyksen lisäksi kyseessä on kuolemanjälkeisyys. Juuri pelastukseen liittyvä pyrkimys on keskeinen uskonnollisen auktoriteetin rakentumisessa.

Seurakunnallinen uskonto lisäsi jumalanpalvelijatoverin ja uskonveljen luetteloon niistä, joihin päti veriveljen, klaanin tai heimon kanssajäsenten ohella uskonnollisesti perusteltu avunantamisvelvoite. Uskonveljien välistä suhdetta alkoivat luonnehtia samat odotukset, jotka tunnettiin ystävien ja naapurien kesken. (Weber 1963, 211–213.) Kun avunantamisen ja keskinäisen veljeyden teemat laajenevat jyrkästi vain omaa jäsenistöä koskevaksi, yhteisöstä voi tulla eksklusiivinen. Eksklusiivisuuteen liittyy yhtenäisen kollektiivisen identiteetin, ideologian ja toimintatapojen rakentaminen (Linjakumpu 2015, 79).

Eksklusiivinen vahvan ryhmäulottuvuuden ympäristö haluaa erottautua sekä muista vastaavista ryhmistä että laajemmin ympäröivästä todellisuudesta. Tätä erottautumista voidaan ilmentää niin käyttäytymisen tasolla kuin erilaisin retori-

sin keinoin. (Linjakumpu 2015, 79; Ronimus 2011, 105.) Eksklusiivisuus saattaa rajoittua tiettyihin yhteisöllisyyden ulottuvuuksiin, kuten hengellisiin rituaaleihin, mutta jyrkimmillään ryhmä voi kokea olevansa muun yhteiskunnan ja sen lakien ja normien yläpuolella, jolloin ryhmän sisäiset normit ja käyttäytymis- ja toimintamallit saattavat muodostua ensisijaisiksi ihmisen toimintaa ohjaaviksi tekijöiksi. Tällöin yhteisön sisällä olevat, mahdollisesti yhteiskunnan normijärjestelmän kannalta ongelmalliset käytänteet saattavat näyttäytyä yhteisön sisästä katsottuna normaaleina ja oikeutettuina. (Linjakumpu 2015, 80.) Yhteisön jäsenten tunnustama auktoriteetti sijoittuu yhteisön sisälle. Yhteisön sulkeutuneisuuden asteesta riippuu, kuinka suurta osaa elämästä yhteisön sisäinen auktoriteetti säätelee. Lievimmillään sillä on yksilölle merkitystä vain yhteisön ydintoimintoihin suoranaisesti liittyvissä seikoissa, kuten uskonnon harjoittamisen käytännöissä, laajimmillaan auktoriteettiin mukaudutaan kattavasti eri elämänalueiden säätelyssä.

3.4.2 Uskonnollisen auktoriteetin erityispiirteitä

Uskonnollisen yhteisön johtamisen erityispiirre verrattuna maalliseen johtamiseen on, että johtajien auktoriteetilla on taustanaan tavalla tai toisella, voimakkaammin tai heikommin, jumalallinen alkuperä (ks. Linjakumpu 2015, 76). Johtaja itse voi jopa ajatella olevansa messiaaninen johtaja, joka on Jumalan valitsema ja valtuuttama (Avis 2020, 119). Johtohenkilön mahdollista jumalallisuusolettamaa lukuun ottamatta uskonnollisessa yhteisössä auktoriteettiasemassa toimiminen on samankaltaista sosiaalista toimintaa kuin missä tahansa muussakin yhteisössä: johtohenkilöiden auktoriteetti rakentuu auktoriteetin toteuttamisessa yhdistyvien sosiaalisten normien ja hierarkioiden, henkilön oman persoonallisuuden ja kyvykkyyden, yhteisön odotusten sekä toimintaympäristön vuorovaikutuksessa. Uskonnollisessa johtamisessa on joitakin erityispiirteitä, joista kuvaan seuraavassa pastoraalista valtaa, karismaa sekä profeettoja.

Pastoraalinen valta

Uskonnollisen vallankäytön ja johtamisen erityisyyden sekä auktoriteetin syntymisen ymmärtämistä avaa Foucault'n näkemys sielunpaimennuksesta. Foucault'n (2010) mukaan sielunpaimennus on erikoinen vallan muoto, jonka päämääränä on ihmisten ohjaaminen, välineinä ohjaamisen mahdollistavat menetelmät ja kohteen tapa, jolla ihmiset käyttäytyvät ja ohjaavat itseään (Foucault 2010, 189). Tätä Foucault'n kuvaamaa pastoraalista valtaa käyttää paimen, jonka rooli on ollut koko kirkko-organisaatiolla ja kaikilla sen hengellisillä edustajilla (Nykänen 2012, 203). Sielunpaimennuksen myötä nähdään uuden vallanmuodon syntyä. Sielunpaimennusta ei pohjimmiltaan luonnehdi suhde lakiin, pelastukseen tai totuuteen, vaan se on vallanmuoto, jonka erityisyyden ja omaperäisyyden muodostavat ansioiden ja erheiden, ehdottoman kuuliaisuuden ja kätkeytyneiden totuuksien tuottamisen suhteet. (Foucault 2010, 180–181.)

Sielunpaimennuksen mukanaan tuoma opastamisen, ohjaamisen, johtamisen, luotsaamisen, kädestä pitämisen ja ihmisten manipuloimisen taito mahdollistaa ihmisten haltuun ottamisen sekä kollektiivisesti että yksilöllisesti koko elinajan kattavasti (Foucault 2010, 164). Sielunpaimennus on uskovan ja Jumalan välinen kanava. Jumalan ja sielun välillä ei katsota tapahtuvan kommunikaatiota ilman että sielunpaimen välittää tai vähintään kontrolloi sitä toisin kuin mystiikassa, jossa tapahtuu Jumalan ja sielun välitöntä kommunikaatiota. (Emt. 206.) Vaikka Foucault'n esittelemän sielunpaimennuksen kulta-aika sijoittuu historiassa etäiselle ajalle alkaen antiikista, sen periaatteet ovat hyvin nähtävissä nykyisissäkin uskonnollisissa yhteisöissä. Sielunpaimenen rooli välittäjänä ja kontrolloijana tulee esiin selvästi esimerkiksi Jehovan todistajien järjestelmässä, jossa yksittäisten jäsenten ei odoteta eikä sallita tekevän itsenäisiä ratkaisuja jumalasuhteessaan. Vartiotorni-järjestö on ottanut itselleen välittäjän roolin, jonka auktoriteettia jäsenten edellytetään kunnioittavan.

Sielunpaimennukseen kuuluva täydellinen riippuvuus sisältää kolme asiaa: Ensinnäkin kristilliselle sielunpaimennukselle tyypillistä ja ainutlaatuista on, että lampaan ja sen ohjaajan välillä on täydellinen riippuvuussuhde, jossa uskova luovuttaa itsensä sielunpaimenensa käsiin niin hengellisissä kuin aineellisissa asioissa ja jokapäiväisessä elämässä. Tämä yksilöllinen suhde on kuuliaisuuden periaate, ei pelkästään sen ehto. (Foucault 2010, 173–174.) Vastaava pätee muissakin kuin kristillisissä paimenen ja paimennettavan välisissä suhteissa. Esimerkkinä voisi olla zen-buddhalaisuudessa ilmenevä oppilaan ja opettajan kuuliaisuussuhde, jossa opettajalla on valtaa oppilaansa elämään.

Toisekseen sielunpaimennuksessa on kyseessä päättymätön suhde: kristillisessä kuuliaisuudessa ei ole päätepistettä vaan siihen sisältyy, että ollaan kuuliaisia, jotta voitaisiin olla kuuliaisia kuuliaisuuden tilaan pääsemiseksi. Kuuliaisuuden käytäntö tähtää nöyryyteen, joka koostuu itsensä tuntemisesta ihmisistä vähäisimmäksi, käskyjen vastaanottamisesta keneltä tahansa, kuuliaisuuden loputtomasta uudistamisesta ja omasta tahdosta luopumisesta. Kolmanneksi riippuvuus liittyy totuuteen: sielunpaimenella on yhteisönsä opettamisen tehtävä. Opettaminen tapahtuu oman elämän antamalla esimerkillä, jonka merkitys on suurempi kuin teoreettisen ja suullisen opetuksen. (Emt. 175–178.) Oman elämän esimerkki ei tosin kaikilla johtajilla noudattele opetusta, vaan lukuisat tapaukset sielunpaimenten toimimisesta vastoin opetustaan kertovat heidänkin olevan auktoriteettiasemaan nousustaan huolimatta tavallisia ihmisiä puutteineen ja erehdyksineen.

Karisma

Karismasta voidaan puhua silloin, kun vakaumus siitä, että tiettyjen arvojen saarnaajilla on heidän näkemyksensä luotettavuuden takaavia yli-inhimillisiä kykyjä, motivoi hyväksymään nämä arvot (Bauman 1997, 152). Karismaattisen johtajan syntyymiseen tarvitaan henkilö, joka vastaa ryhmän jäsenten tarpeisiin niin vahvasti, että jäsenet ovat valmiita seuraamaan johtajaa ja olemaan tälle lojaaleja. Karisma yksilön

ominaisuutena ei riitä, vaan tarvitaan johtajan ja seuraajien välinen vuorovaikutus. (Lönnqvist 2002, 57.) Karisma ei siis ole itsestään selvä, synnynnäinen ominaisuus, vaan johtaja joutuu ansaitsemaan sen edustamalla sisäryhmää (Haslam ym. 2012, 139). Henkilön karismaattisuus ei määrää sitä, kuinka suuri valta hänellä on toisiin ihmisiin. Auktoriteettisuhteet voivat olla tulkittavissa täysin erillään karisman aihepiiristä. (Ketola 2002, 31.)

Vaikka karismaattiseen persoonallisuuteen liittyy johtajan henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten puhetaidot ja kyky herättää kunnioitusta ja luottamusta, sen lähde ei pohjimmiltaan ole johtajan erityiskyvyissä vaan sosiaalisen liikkeen järjestäytymisen vaatimuksissa. Liikkeen ulkopuolisetkin voivat havaita erityisiä ominaisuuksia johtajan persoonallisuudessa, mutta ominaisuudet eivät vetoa ulkopuolisiin kuten liikkeen jäseniin. Karismaattiset johtajat eivät useinkaan julkisesti kuuluta ylivertaista asemaansa, vaan antavat toisten ”löytää” sen, mikä maksimoi seuraajien mahdollisuuden itse luoda karismaattinen traditio. (Bromley & Shupe 1979, 143.) ”Sosiaalisten ikonien” säteily ja heidän nauttimansa arvostus voi näyttää heistä itsestään peräisin olevalta, mutta sen alkuperä ja luoja on yhteisö, joka suorittaa eräänlaisen pyhittämisen eli pyhän transfiguraation yhteisöön (Aro & Jokivuori 2015, 207).

Karismaattiset johtajat ovat kaiken tavallisen ja tavanomaisen ulkopuolella, ja heillä nähdään olevan erityisiä, jopa ylikuonnollisia lahjoja ja ominaisuuksia (emt. 210). Karismaattinen auktoriteetti merkitsee ihmisiin kohdistuvaa herruutta, joka perustuu siihen, että hallitut uskovat henkilöllä yksilönä olevan epäarkipäiväisiä, ylikuonnollisia ja maagisia ominaisuuksia (Weber 1989, 92–93.) Maagikko ei kuitenkaan julistaudu näkymättömän vallan vertauskuvaksi (Adorno & Horkheimer 1991, 87). Karismaattinen herruus on luonteeltaan epävakaa ja helposti katoava: karisma on vaarassa kadota, ellei karismanhaltija suorita yhä uusia epäarkipäiväisiä suorituksia (Hietaniemi 1998, 96). Usko henkilön karismaan kaikkoaa, jos tämä epäonnistuu ja näyttää jumalansa tai maagisen voimansa hylkäämältä (Weber 1989, 92–93). Tällöin korkeassakin auktoriteettiasemassa oleva johtaja voidaan pudottaa jalustalta.

Jumalan lähettiläästä tai muita korkeammalla hengellisellä tasolla olevasta ihmisestä astetta pidemmälle johtajan arvovallassa siirrytään, kun hänen ajatellaan olevan suorastaan jumalankaltainen, jopa itse Jumala. Tällainen ajattelu liittyy lähinnä yhden ihmisen perustamiin liikkeisiin, jotka lähtökohtaisesti pohjaavat ajatukseen perustajan erityislaatuisuudesta ja jopa yli-inhimillisyydestä.

Profeetat

Sosiologian näkökulmasta profeetta tarkoittaa puhtaasti yksilöllisen karisman kantajaa, joka missionsa nojalla julistaa uskonnollista doktriinia tai jumalallista käskyä. Vanhaa ilmestystä – todellista tai oletettua – saarnaavan ”uskonnon uudistajan” ja väittämänsä mukaan täysin uutta pelastusta tuovan ”uskonnon perustajan” välillä ei ole radikaalia erotelua, vaan nämä kaksi liittyvät yhteen. Profetan ja papin erot-

tamisen määrittävä elementti on henkilökohtainen kutsumus. Pappi vaatii auktoriteettia pyhässä traditiossa palvelemisensa nojalla, kun taas profeetan vaade perustuu henkilökohtaiseen ilmestykseen ja karismaan. (Weber 1963, 46.)

”Esimerkillinen profeetta”, kuten Buddha, on esimerkillinen ihminen, joka demonstroi toisille tietä uskonnolliseen pelastukseen omalla esimerkillään. Tämän tyyppisen profeetan saarnaaminen ei sano mitään jumalallisesta missiosta tai eettisestä velvollisuudesta kuuliaisuuteen, vaan pikemminkin suosittelee pelastusta haluaville samaa polkua, jonka on itse käynyt läpi. (Emt. 55.) Mormonikirkkoa katsotaan nykypäivänäkin johtavan elävä profeetta, joka valitaan 12 apostolin joukosta (Partridge 2006, 36).

3.4.3 Auktoriteetti pelastuksen mahdollistajana

Uskonnolliseen elämään liittyy pyrkimys ihmisen pelastumiseen, tarkoittaapa se sitten vapautumista jälleensyntymisen kierrosta tai ikuista elämää paratiisissa. Pelastuksen ei välttämättä katsota olevan mahdollinen ihmisen omilla teoilla tai suoralla yhteydellä Jumalaan tai jumaluuteen, vaan siihen tarvitaan välittäjiä, jotka opastavat toimimaan oikein pelastuksen saavuttamiseksi. Usein tällainen välittäjä on uskonnollinen auktoriteetti. Sielunpaimenuksen keskeinen tehtävä on yksilöiden johdattaminen pelastukseen tai ainakin sen mahdollistaminen, että he voivat kulkea pelastuksen tiellä (Foucault 2010, 166). Pelastukseen pyrkivälle ihmiselle auktoriteettiin luottaminen tarjoaa mahdollisuuden päämäärän saavuttamiseen ja kuuliaisuus auktoriteetille toimii takeena tulevasta hyvästä.

Kun uskonnollinen yhteisö on vakiintunut, se tuntee tarvetta asettautua erilleen vieraista, kilpailevista oppijärjestelmistä (Weber 1963, 71). Jyrkimmillään tämä erilleen asettuminen ilmenee eksklusiivisuutena. Osa tämän tutkimuksen yhteisöistä, kuten Jehovan todistajat ja vanhoillilestadiolaisuus, ovat eksklusiivisia, jolloin pelastuksen katsotaan olevan mahdollista vain kyseisen yhteisön sisällä tai sen jäsenten välityksellä¹⁰. Mikäli eksklusiivinen yhteisö lisäksi harjoittaa pelastuksen mahdollistavan lauman suojasta lähteneiden karttamista, kynnys auktoriteettia vastaan kapiinointiin on suuri. Auktoriteetin syntymisen ja kuuliaisuuden kannalta se, viettääkö ikuisuuden paratiisissa tavaten jälleen kaikki rakkaansa vai kadotuksessa erossa Jumalasta, on vahva sitouttaja liikkeeseen. Tällöin on varmintaa olla kuuliainen ja noudattaa pelastuksen mahdollistavia ohjeita, koska tottelemattomuus ja auktoriteetin uhmaaminen voidaan nähdä suorana tienä pelastuksen menettämiseen.

Uskonnon vaikutus elämäntapaan ja etenkin uudestisyntymän ehtoihin vaihtelee sen mukaan, millaisesta polusta pelastukseen on kyse ja sen mukaan, mitkä ovat

---

10 Jehovan todistajien oppi sisältää ajatuksen, että vain Jehovan todistajat sekä sellaiset, jotka eivät ennen kuolemaansa olleet ehtineet kuulla ”totuudesta”, voivat pelastua (Ronimus 2011, 107). Lestadiolaisuus puolestaan ei sinänsä väitä olevansa ainoa pelastava usko, mutta pelastua voi vain, jos elävässä uskossa oleva saarnaa synnit anteeksi, mikä voi käytännössä tarkoittaa lestadiolaiseksi tulemistä (Timonen 2013, 378).

kyseessä olevan pelastuksen ominaispiirteet. Yksi tie pelastukseen johtaa puhtaasti rituaalisten toimintojen ja seremonioiden kautta, joita suoritetaan sekä uskonnollisissa palvontamenoissa että jokapäiväisessä käyttäytymisessä. Vaikutuksissaan elämän ohjaukseen puhdas ritualismi sellaisenaan ei ole kovin erilainen verrattuna magiaan. (Weber 1963, 151.) Niin ritualismissa kuin magiassakin auktoriteettihahmo tiedon ja oikeiden toimintatapojen välittäjänä on merkittävä ja auktoriteettia syntyy heille, jotka hallitsevat oikeat sanat ja toimintatavat.

Kun pelastus seuraa jonkin joko jumalalliseen tai profeetalliseen valtuutukseen perustuvan yhteisöllisen organisaation jatkuvalta pohjalta jakaman armon nojalla, kyseessä on institutionaalinen armo. Institutionaalisen armon toimiessa johdonmukaisesti pätee kolme peruseriaa: Ensimmäinen on extra ecclesiam nulla salus: pelastusta ei voi saavuttaa erillään tietystä instituutiosta tai kirkosta, jolle on uskottu armon kontrolli. Toinen periaate on, että papin henkilökohtainen karismaattinen pätevyys ei määrää hänen jakamansa jumalallisen armon tehokkuutta. Kolmanneksi, pelastuksen tarpeessa olevan yksilön henkilökohtainen uskonnollinen kelpoisuus on täysin merkityksetön asia instituutiolle, jolla on valta jakaa uskonnollista armoa. Pelastus on siis universaali, joten se on myös muiden kuin uskonnollisesti hyveellisten saavutettavissa. (Emt. 187.) Pelastukseen pyrkivä yksilö on täysin sidoksissa yhteisönsä ja sen auktoriteettiin, jos yhteisön oppiin sisältyy extra ecclesiam nulla salus -periaate.

Institutionaalinen armo on taipuvainen tekemään tottelevaisuudesta kardinaalihyveen ja ratkaisevan reunaehdon pelastukselle, mikä sisältää armoa jakavan instituution tai karismaattisen persoonallisuuden auktoriteetille alistumisen. Esimerkiksi Intiassa guru voi joissain tilanteissa harjoittaa rajoittamatonta auktoriteettia. Sellaisista tapauksista seuraava käyttäytymismalli ei ole sisältä suuntautuva systematisaatio, joka säteilee ulos keskustasta, jonka yksilö itse on saavuttanut, vaan pikemminkin sitä kasvatetaan jostain itsen ulkopuolisesta keskuksista. (Emt. 190.)

Tottelevaisuus kardinaalihyveenä ja pelastuksen reunaehtona tuo kurin hengellisen elämän piiriin. Linjakumpu (2015) tarkoittaa kuriyhteisöllä yhteisöä, jonka jäsenten elämää määrittävät tiukat säännöt ja niiden kautta muotoutuvat rajat oikean ja väärän välille, ja jossa sääntöjen noudattamisen ja niiden kaikenkattavuuden taso on merkityksellisellä tavalla erilainen kuin tavanomaisemmissa yhteisöissä. Kuriyhteisöissä uskonelämän tiukkuuteen liittyy täydellisydentavoittelu uskonelämässä, mikä perustuu ajatukseen, että pelastus täytyy ansaita omilla teoilla eikä se ole riippuvainen niinkään armosta tai uskosta. (Linjakumpu 2015, 82–83.) Tällainen näkemys edesauttaa auktoriteetin syntymistä yksilön hakiessa tukea, kun hän on epävarma ponnistelunsa ja kilvoittelunsa riittävydestä. Vaikka sääntöjen noudattamista pidettäisiin vapaaehtoisena, niiden rikkomiseen liittyvät sanktiot luovat vahvoja kannustimia sääntöjen mukaan toimimiseen, jolloin vapaaehtoisuus on kyseenalaista.

Toisin kuin kuriyhteisössä, jossa yksilö on suurelta osin itse vastuussa pelastuksestaan yhteisön antamissa raameissa, institutionaaliseen armoon perustuva järjestelmä

siirtää vastuuta pois yksilöltä. Weber (1963) esittää, että jokainen armon autenttinen jakaminen riippumatta siitä, johtuuko jakajan auktoriteetti henkilökohtaisista karismaattisista lahjoista vai hänen virallisesta asemastaan instituutiossa, aiheuttaa yksilöön kohdistuvien moraalisten vaatimusten heikkenemisen ketjureaktion, vaikka armon jakaminen näennäisesti toimiikin moraalisenä ohjauksena. Armon takaaminen sisältää aina subjektiivisen vapautuksen pelastuksen tarpeessa olevalle henkilölle: se helpottaa hänen kykyään kantaa syyllisyyttä ja säästää hänet tarpeelta kehittää eettisiin perusteisiin pohjautuva henkilökohtaisesti suunniteltu elämän malli. Syntinen tietää, että hän voi aina saada synninpäästön osallistumalla joihinkin väliaikaisiin uskonnollisiin toimintoihin tai suorittamalla jonkin uskonnollisen riitin. (Weber 1963, 188.) Siten auktoriteettia voi rakentua tarpeesta vähentää oman syyllisyyden kuormaa sekä haluttomuudesta omiin moraalisiin kannanottoihin ja henkilökohtaisten eettisten periaatteiden pohdintaan, jos uskotaan synninpäästön tai muun sovitusmenettelyn osin vapauttavan omasta vastuusta. Samalla yksilön autonomia vähenee.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Kokemuksen tutkimuksen tulkinnallisuus

Teen laadullista monitieteellistä tutkimusta auktoriteetin rakentumisesta uskonnollisissa yhteisöissä. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksessa mukana olevien henkilöiden näkökulmasta olemalla kiinnostuneita henkilöiden kokemuksista, ajatuksista, tunteista ja niistä merkityksistä, joita ihmiset tutkimuksen kohteena olevalle asialle antavat (Juuti & Puusa 2020a, 9). Tämä työ saa vaikutteita fenomenologis-hermeneuttisesta tutkimustavasta. Fenomenologis-hermeneuttisesti suuntautunut tutkimus pyrkii käsitteellistämään tutkittavaa ilmiötä eli kokemuksen merkitystä, ja tavoitteena on tehdä jo tunnettu tiedetyksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35). Tunnetun tekeminen tiedetyksi syntyy eksistentiaalisesta tarpeesta tuntea itsensä paremmin, minkä lisäksi sillä voi olla tärkeä tehtävä inhimillisen todellisuuden ongelmien selvittämisessä ja muuttamisessa (Laine 2015, 50).

Fenomenologisessa tutkimustavassa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka ihmiset itse kokevat ilmiöt, joiden sisällä elävät ja konstruoivat eri merkitysyhteyksin sosiaalisen todellisuuden, jonka sisällä elävät (Juuti & Puusa 2020a, 10). Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Siinä yritetään etsiä tulkinnalle kriteerejä, joita noudattamalla voidaan puhua huonommista tai oikeammista tulkinnoista. (Laine 2015, 29.) Hermeneuttisen ymmärtämisen kehäliike tarkoittaa toisen ihmisen näkökannalle asettautumista, jolloin hänen sanansa yritetään myöntää oikeiksi ja asianmukaisiksi. Sekä suullisessa keskustelussa että etenkin kirjoitetun ymmärtämisessä ollaan tekemisissä merkitysten kanssa, jotka voidaan ymmärtää jo sellaisinaan palaamatta toisen subjektiviteettiin. Hermeneuttinen ymmärtäminen ei ole salaperäistä sielujen yhteyttä, vaan osallisuutta yhteiseen merkitykseen. (Gadamer 2004, 30.)

Havainnon kohde tarjoutuu reaalisena niille subjekteille, joiden kesken jaetaan sama tilanne sen sijaan, että se ilmenisi todenmukaisena jokaiselle intellektuaaliselle tietoisuudelle. Kun odotus on, että toinen näkee kohteen samoin kuin itse, tietoisuuksien välinen ero tunnistetaan vasta kommunikation ongelmakohdissa. Havaitsemalla toisen ihmisen havaitsija löytää itsensä suhteesta toiseen minuuteen, joka on suhteessa samaan olevaan kuin itse ja siten periaatteessa avoin samoille totuuksille. Toinen subjekti syntyy samojen ilmiöiden keskelle kuin itse ottaen ilmiöt omakseen käyttäytymällä niitä kohtaan sellaisella tyypillisellä tavalla, josta itselläkin on kokemusta. (Merleau-Ponty 2000, 90–91.) Esimerkiksi suhtautuminen auktoriteettiin voi olla tällainen ilmiö.

Elämismaailman voi nähdä ajallis-tilallisena maailmana olioille sellaisina kuin ne koetaan esitieteellisessä ja tieteestä riippumattomassa elämässä ja jotka voidaan kokea myös nyt koetun ulkopuolella. Elämismaailma ja oliokokemusten horisonttina oleva maailmanhorisontti on subjektiivista ja suhteellista, vaikka kokemuksessa ja elämänyhteisöön sisältyvässä sosiaalisessa piirissä tavallisesti päädytään ”varmoihin” tosiasioihin. Omalle elämismaailmalle vieraan kanssakäymisen piirissä huomataan, että omasta poikkeavassa elämismaailmassa elävien totuus ja yleisesti todennetut vakaat tosiasiat eivät ole samat kuin itsellä. (Husserl 2011, 128–129.) Maailmanhorisontin subjektiivisuuden takia esimerkiksi uskonnollisen yhteisön piirissä elävän tosiasiat poikkeavat yhteisöä ulkopuolelta katsovan tosiasioista. Minulla tutkijana on osittain sama maailmanhorisontti tutkimukseen osallistujien kanssa, koska olemme samaa kieltä puhuvia, suomalaisessa kulttuurissa kasvaneita ja saman koulujärjestelmän läpi käyneitä. Uskonnolliseen yhteisöön liittyvissä kokemuksissa maailmanhorisonttimme eroavat, jolloin yhteinen kosketuspinta pienenee ja tulkinta saa enemmän tilaa.

Kokemuksen voi määritellä tajunnalliseksi tavaksi merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa (Perttula 2005, 149). Kun kokemukset voidaan nimetä, niiden merkitystä voidaan alkaa muuntaa tutkimalla kriittisesti kokemusten taustaoletuksia (McLaren & Giroux 1991, 86). Kokemus on mahdollista ymmärtää toisaalta faktoista erillisenä subjektiivisena tuntumana tai oletuksena, jota strukturoivat omat ennakkokäsitykset ja ennakkoluulot, toisaalta kokemisen voi nähdä intersubjektiivisesti jaetun, yhteisen todellisuuden kohtaamisena ja omien käsitysten testaamisena suhteessa siihen (Backman 2018, 26–27). Kokemusten empiirinen tutkiminen edellyttää, että tutkimukseen osallistuvat jollain tavalla kuvaavat kokemuksiaan (Perttula 2005, 140). Tässä tutkimuksessa kokemukset ovat sanallistettuja joko kirjoitettuun tai puhuttuun muotoon.

Ihmisillä on tietyistä aihepiireistä keskusteltaessa taipumus antaa sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia (Puusa 2020, 108). Tällöin pyrkimys tehdä hyvä vaikutus tai olla mieliksi tutkijalle voi muotoilla sitä, mitä ja miten kokemuksista kerrotaan. Tutkija voi esittää tarkentavia kysymyksiä ja pyytää lisätietoja tai laajempia kuvauksia, mutta tutkimukseen osallistuja lopulta itse päättää, kuinka paljon hän haluaa jakaa kokemuksiaan tutkittaviksi, mitä tuo esiin tai mitä jättää kertomatta (ks. Tökkäri 2018, 68). Kokemuksen tutkimuksessa tutkimusmetodi ei avaa suoraa väylää toisen tajuntaan, sillä myös tutkijan ymmärrys on kokemusta. Tutkija ei ole tutkimukselliseen ymmärtämiseen nähden sivullinen, vaan ymmärtäminen toteutuu siinä tavassa, jolla tutkimuskohde tutkijalle ilmenee. Tutkimuskohde on toisten elävä kokemus, tutkijalle näyttäytyvä aihe on heidän kuvauksensa siitä, ja koska kokemuksen voi kuvata monin tavoin, saa myös tutkijan ymmärtämisen perustana oleva aihe monia muotoja. (Perttula 2005, 143.)

Jokainen havainto tapahtuu tietyssä horisontissa, ja lopulta ”maailmassa”, jotka ovat havaitisijalle läsnä pikemminkin käytännöllisesti kuin nimenomaan tiedettyinä

tai asetettuina (Merleau-Ponty 2012, 80). Kokemusten kuvausten avulla saatava tieto on subjektiivisen kokijan tulkinta, jonka minä tutkijana puolestani tulkitseen omasta maailmanhorisontistani. Hermeneuttinen tutkimustapa olettaa, että ihminen tulkitsee kokemuksiaan yhä uudelleen, eikä tutkijan tarvitse sitä tutkimustilanteessaan pyrkiä estämään (Perttula 2005, 142). Tutkimusta tehdessäni olen kuunnellut ja lukenut tutkimukseen osallistujien kokemuksia sellaisina kuin he ne esittävät arvioimatta sitä, kuinka virheettömästi tai objektiivisesti heidän tulkintansa kuvaavat todellisia tapahtumia. Lähtökohtani on, että kuten Leena Rouhiainen (2010) kuvaa fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen periaatteita, kaikkia kokemuksia pidetään oikeutettuna tutkimuskohteena eikä tutkittavien subjektien kuvaamien kokemusten luotettavuutta epäillä.

Kokemus osoittaa psyykkisen olemisen toisella tavalla kuin fyysisen olemisen olemuksen. Psyykkinen on reflektoitua elämystä, joka ilmenee itsenänsä kautta sekä nykyisyytenä että takaisin vaipuvana olleisuutena. Psyykkistä voidaan muistella ja kokea se muuntuneella tavalla. ”Muisteltuun” sisältyy ”havaittunaolleisuus”, joka voi tulla ”uudelleen” muistelluksi tietoisuudessa muistojen yhdistyessä muistiin palautettuina tai edelleen vallitsevina. (Husserl 2016, 47–48.) Reflektointi, uudet elämäkokemukset ja muistin toiminta muokkaavat kokemuksen mieleen palauttamista. Tässä tutkimuksessa tutkimukseen osallistujat kertoivat asioista, jotka ovat tapahtuneet menneisyydessä, jolloin reflektointi on tärkeä osa tiedon tuottamista. Kokemuksen tutkiminen on retrospektiivistä, ja tutkimusaineisto on jälkikäteen tehtyjä kuvauksia kokemuksesta (Luukkonen 2021, 40). Kaikkialla, missä pyritään keskinäiseen ymmärtämiseen, on hyvää tahtoa ymmärtää toinen toistaan (Gadamer 2004, 224). Tutkimusta tehdessäni olen pyrkinyt toteuttamaan hyvän tahdon periaatetta kuunnellessani ja lukiessani tutkimukseen osallistujien kokemuksia sekä tavoittamaan omasta maailmanhorisontistani niitä merkityksiä, joita he kokemuksilleen antavat.

4.2 Tutkimuskysymys ja aineisto

Laadullisessa tutkimuksessa on tavanomaista, että tutkija palaa tutkimuksen aiheen valintaan, tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin kirjallisuuteen perehtymisen jälkeen (Juuti & Puusa 2020a, 13). Tutkimusongelmaa joudutaan joskus muovaamaan ja täsmentämään tutkimusprosessin aikana, sillä tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten muotoilu edellyttää aineiston huomioimista. Joskus osa tutkimuksen tuloksen hahmottamisesta on ydinkysymyksen löytyminen tai sen oivaltaminen, mikä ilmiössä on olennaista ja mistä aineisto oikeastaan voi kertoa tai mitä ja miten voidaan kysyä. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 43.) Tutkimuskysymykseni on pysynyt alusta asti samana, mutta muut mielenkiinnon yksityiskohdat ovat muuttuneet sitä mukaa kun olen päässyt syvem-

mälle aiheeseen ja saanut ymmärrystä siitä, kuinka ilmiön eri osa-alueet vaikuttavat toisiinsa.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten auktoriteetti rakentuu uskonnollisessa yhteisössä?

Tutkiessani auktoriteetin rakentumista uskonnollisissa yhteisöissä ensin tulee pohdittavaksi, mikä on uskonnollinen yhteisö. Pääosa tutkimuksen yhteisöistä sijoittuu selvästi uskonnon käsitteen alle, mutta joidenkin mukana olevien yhteisöjen osalta voi aiheellisesti kysyä, ovatko ne uskontoja vai pikemminkin filosofisia yhteisöjä tai henkiseen kasvuun pyrkivään elämäntapaan keskittyviä liikkeitä. Lähtökohdani on tutkimukseen osallistujien oma kuvaus yhteisöstään ja heidän kertomansa kokemus siitä. Koska he itse puhuvat entisestä yhteisöstään uskontona, pitäydyn tässä käsitteessä. Erilaiset määritelmät tarjoaisivat toisenlaisia tapoja suhtautua kyseisiin yhteisöihin ja ne voitaisiin nähdä uskonnon sijaan esimerkiksi maailmankatsomuksellisenä kollektiivina, hyvinvointia edistävänä harrastamisena tai uskontoon sitoutumattomana henkisyutenä.

Yksittäisen tutkimuksen toteuttamistapa rajaa ja muotouttaa tietämistä. Ilmiö tai samakin ”todellisuus” näyttäytyy erilaisena eri ryhmissä ja erilaisissa tilanteissa. (Ronkainen ym. 2011, 74.) Aineiston keräämistä suunnitellessani päätin rajata aiheita siten, että aineistona ovat uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden henkilöiden kokemukset. Tiedostan näkökulman yksipuolisuuden, mutta aiheen laajuuden vuoksi selvän rajauksen tekeminen ja siinä pysyminen on välttämätöntä. Laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy aina useita kiinnostavia asioita, koska kaikkea uutta ja kiinnostavaa olisi mielenkiintoista tutkia ja raportoida, mutta on kuitenkin valittava jokin tarkkaan rajattu, kapea ilmiö (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92). Harhattoman kokonaiskuvan esittäminen on mahdotonta, kun todellisuus on monimuotoinen ja ilmiöiden suhteet toisiinsa monisyisiä (Ronkainen ym. 2011, 74). Mahdollisimman monipuolinen kuva uskonnollisten yhteisöjen auktoriteetin rakentumisesta vaatisi entisten jäsenten kokemusten tutkimisen rinnalle aineiston, jossa tutkimukseen osallistujat ovat liikkeisiin sitoutuneita.

Aiheen kohdentaminen yhteisön jättäneiden kokemuksiin on perusteltavissa ahtaiden yhteisöjen ilmaisua rajoittavan ilmapiirin vuoksi. Tiiviissä uskonnollisessa yhteisössä elävä ei välttämättä koe mahdolliseksi sanallistaa ajatuksiaan vapaasti. Epäterveen uskonnollisen yhteisön tunnusmerkkejä on, että jäsen ei pysty sanomaan mitään kielteistä omasta uskonnollisesta ryhmästään, ryhmän opista tai auktoriteettihenkilöistä (Ruoho 2013, 299). Esimerkiksi vanhoillislestadiolaisuudessa niiden jäsenten, jotka eivät varauksettomasti hyväksy liikkeen oppeja ja toimintaa, katsotaan edustavan eriseuraisuutta. Sisäistä keskustelua ja kriittisiä äänenpainoja ei sallita, vaan ne pyritään eliminoimaan. (Linjakumpu 2012, 50–51.) Tiukka kontrolli kritiikin suhteen on myös Jehovan todistajilla: oppi on kiistaton osana uskonnollisen yhteisön kollektiivista todellisuutta ja merkitysjärjestelmää, eikä yhteisön jäsenen ole soveliaista ryhtyä kyseenalaistamaan yhteisesti jaettua oppijärjestelmää

(Ronimus 2011, 136). Mielenhallintaa harrastavassa ryhmässä auktoriteettihenkilön tai -ryhmän opetuksia ei yleensä missään tilanteessa saa kyseenalaistaa (Ruoho 2013, 26). Karismaattiseen johtajaan vahvasti sitoutuneiden seuraajien on vaikeaa olla eri mieltä johtajan kanssa, kritisoida tämän suunnitelmia tai poiketa niistä (Yukl 1999, 294).

Tässä tutkimuksessa edustettuina olevista liikkeistä kaikki eivät ole ahtaita tai ilmaisua kontrolloivia. Samankin uskonnollisen liikkeen sisällä eri paikallisyhteisöjen välillä voi olla variaatiota suhtautumisessa kriittisten näkemysten ilmaisemiseen. Vaikka ilmaisua ei aktiivijäsentenkään osalta rajoitettaisi, yhteisöstä lähtenyt ja siihen etäisyyttä saanut oletettavasti katsoo kokonaisuutta ainakin jossain määrin toisesta näkökulmasta kuin aktiiviaikanaan. Liikkeessä aktiivisesti mukana olevan ja sen oppirakennelman hyväksyvän jäsenen suhtautuminen yhteisössä ilmenevään auktoriteettiin voi olla erilainen kuin jäsenen, joka on alkanut pohtia liikkeen toimintaa ulkopuolisena. Yhteisöä ulkopuolelta katsova, mutta aiemmin sen sisällä elänyt saattaa kiinnittää huomiota asioihin, joita ei aktiivisesti mukana ollessaan ole huomannut tai pitänyt merkittävinä. Yhteisölliseen ajatteluun voi sisältyä näkemys siitä, että koska yhteisö on täydellinen, siinä ei voi olla mitään parannettavaa. Vaikka koettaisiin, että kyseenalaistaminen olisi mahdollista, siihen ei tunneta tarvetta (ks. Timonen 2013, 236). Tällöin yhteisöä koskeva pohtiminen voi jäädä yksipuoliseksi, kun huomioidaan vain se, mikä on hyvin eikä sitä, mitä voisi olla tarpeellista muuttaa.

Aiheen valinnan ja rajauksen jälkeen vuorossa oli aineiston hankkiminen. Juha Perttula (2005) kuvaa, että empiiristä tutkimusosuutta edeltää tutkijan kiinnostus sekä sen muotoilu, mitä aihetta merkityksellistäviä kokemuksia tutkija haluaa ymmärtää. Tämän jälkeen tutkijan on löydettävä ihmisiä, joiden elämäntilanteeseen sisältyy aihe, josta hän on kiinnostunut ja jotka ovat halukkaita kuvaamaan kokemuksiaan tutkijalle. (Perttula 2005, 137.) Löytääkseni ihmisiä, jotka olisivat halukkaita kertomaan kokemuksistaan, laadin aineistonkeruupyynnön ilmoituksen (liite 1), jota pyysin julkaisemaan eri foorumeilla, kuten Uskontojen uhrien tuki ry:n ja eri uskonnollisten yhteisöjen internetsivuilla. Lisäksi kohdensin aineistonkeruupyynnön suoraan henkilöille, joilla tiesin olevan kokemusta aihepiiristä. Mikäli en saanut vastausta tai alustava kiinnostuksen ilmaus ei johtanut pitemmälle, lähetin yhden muistutusviestin. Merja Lehtomaa (2005) esittää, että haastatteluun suostuminen ei ole itsestään selvää. Tutkijalla ei tästä huolimatta ole syytä varautua haastattelusta kieltäytyvän suostutteluun, sillä kontakti haastateltavaan tuskin rakentuisi luontevaksi haastateltavan suostuessa haastatteluun painostettuna tai ympäräpuhuttuna. (Lehtomaa 2005, 169.)

Aineistonkeruupyynnössä en rajannut osallistujien taustaa tiettyihin tarkemmin määriteltyihin tai kuvattuihin yhteisöihin, vaan pyysin uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneilta yhteisön vallankäyttöön ja johtamiseen liittyviä kokemuksia. Osa vastaajista oli kuulunut yhteisöön, jonka voi aiemmin esitetyillä kriteereillä määritellä

ahtaaksi. Mukana oli myös yhteisöjä, joita ei yleisesti voi pitää ahtaina, mutta joiden jäsenillä oli kokemuksia kontrolloivasta auktoriteetista.

Osallistujat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä muutenkin kuin sangen erilaisiin yhteisöihin kuulumisen suhteen. Mukana on liikkeeseen itse liittyneitä sekä yhteisöön syntyneitä tai lapsena vanhemman mukana liitettyjä. Kaikkien osalta ei tullut esiin, onko kyse itse liittymisestä vai lapsuusperheen mukana tulleesta jäsenyydestä. Ikähaarukka vaihtelee noin neljänkymmenen vuoden välillä ja yhteisöstä irtautumisesta on kulunut hyvin eripituisia aikoja. Kaksi tutkimukseen osallistuneista oli aineistonkeruun aikana edelleen yhteisönsä nimellisiä, mutta aktiivisen toiminnan jättäneitä ja yhteisöstä henkisesti irtautuneita jäseniä. Pohdin asiaa, mutta en nähnyt estettä sisällyttää aineistoon heidän kertomuksiaan, koska jäsenyys oli enää muodollista ja johtui käytännöllisistä syistä, kuten perhesuhteista.

Kokemuksista kiinnostunut tutkija voi käyttää mitä tahansa hyväksi katsomaansa tapaa hankkia empiiristä tutkimusaineistoa. Vaikka tutkimusaineiston hankintatavat edustavat erilaisia tapoja saada ihmiset ilmaisemaan kokemuksiaan, yksi ehto kokemuksista tutkivan tutkimusaineiston on räytettävä: siihen on voitava palata. (Perttula 2005, 140.) Ilmoituksessa kerroin, että toivon saavani kuvauksia joko kirjoitelmina tai haastatteluina riippuen siitä, kummalla tavalla osallistujalle on luontevampaa ilmaista itseään. Lisäksi useammalla tutkimukseen osallistujalla oli aiheeseen liittyen valmiina aiempaa aineistoa – kirjoituksia ja aiempia haastatteluja –, jotka sain sisällyttää tutkimukseen.

Internetissä on lukuisia sivustoja, joilla uskonnollisten yhteisöjen nykyiset ja entiset jäsenet keskustelevat ja julkaisevat kirjoituksia. Luin internet-sivuja etsien tutkimukseni kannalta relevantteja elementtejä eli uskonnollisen yhteisön vallankäyttöön liittyviä aiheita. Valitsemani kirjoitukset olivat anonyymeja, joten tarkentavien kysymysten esittämiseen ei ollut mahdollisuutta. Aineistoon olen sisällyttänyt näiltä sivustoilta viisi kirjoitusta. Lisäksi sivustojen lukeminen on laajentanut ymmärrystäni yhteisöjen toiminnasta ja tutustuttanut minua kuhunkin liikkeeseen kuuluvaan kielenkäyttöön ja ajattelutapaan. Avoimille sivustoille laadittujen internet- ja blogikirjoitusten erityispiirteenä on, että kirjoittaja jakaa oma-aloitteisesti kokemuksiaan rajoittamattomalle yleisölle. Haastattelut ja kirjoitelmat sen sijaan saavat alkusysäyksen tutkijan erityisestä pyynnöstä ja niihin, etenkin haastatteluun, sisältyy henkilökohtainen kontakti tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välillä.

Kirjoitelman ja internet- tai blogikirjoituksen keskeinen ero haastatteluun verrattuna on, että teksti tulee tutkijalle valmiina ja lopullisessa muodossa, kun taas haastattelu rakentuu haastattelutilanteessa tutkijan ja tutkimukseen osallistujan vuorovaikutuksena. Haastattelussa on mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä tai jatkaa syvemmälle haastattelun avaamiin ehkä uusiinkin aihealueisiin. Saamissani kirjoitelmissa kirjoittaja tyypillisesti vastasi tiiviisti aineistopyynnössä esittämiini kysymyksiin. Kirjoitelmaankin on mahdollista esittää lisäkysymyksiä, jos lähettäjää on niin ilmaissut, mutta viestein välitetty kommunikaatio on hitaampaa ja jäykem-

pää kuin keskustelutilanne. Kirjoittaminen mahdollistaa sen, että vaikka tutkimukseen osallistuja on osallistumisessaan aktiivinen toimija, hän voi halutessaan pysyä tutkijallekin anonyyminä, mikä voi laskea kynnystä tutkimukseen osallistumiselle.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, jotka etenivät löyhästi teemalistan (liite 2) mukaan. Teemahaastattelussa tutkija ei lyö lukkoon tarkkoja haastattelukysymyksiä, vaan määrittää keskeiset teemat, joita on tarkoitus käsitellä haastattelussa (Hyvärinen 2017, 21). Teemojen järjestys ja mukaan sisällyttäminen vaihtelivat haastateltavien mukaan. Joitakin teemoja jäi pois niiden ollessa tarpeettomia, kuten omaan johtamistapaan liittyvät aiheet, jos haastateltava ei ollut itse toiminut johtotehtävissä. Toisaalta haastateltavan kertoma saattoi johtaa teemalistaan sisältymättömiin lisäkysymyksiin. Haastateltavat eivät olleet saaneet teemalista etukäteen tutustuttavakseen, mutta koska aineistonkeruupyynnössä olin kirjoittanut aiheen kuvauksen, tutkimukseen osallistujat tiesivät, millaisista aiheista heitä pyytäisin kertomaan.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään saamaan selville tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemuksia, joten haasteena on saada tutkimushenkilöt puhumaan avoimesti omista aiheeseen liittyvistä kokemuksistaan. Avoimuus edellyttää tutkijan säilyttävän neutraalin aseman ja esiintyvän luotettavana, tutkittaville hyvää haluavana yhteistyökumppanina. (Juuti & Puusa 2020a, 14.) Haastattelutilanteessa tutkijan taitoa on johdatella toista hänen elävien kokemustensa suuntaan – nimenomaan johdatella, ei tulkita kuvattuja kokemuksia eikä usuttaa toista etenemään pitemmälle tai laveammalle kuin hänen elävät kokemuksensa antavat myöten tai hän on halukas niitä kuvaamaan. Parhaimmillaan haastattelu toteutuu toisen eläviä kokemuksia ilmaisevana yksinpuheluna, jota ohjaa tutkijan osalta yhtäältä tietoisuus aiheista, joista olevia kokemuksia hän on tutkimassa, toisaalta näiden aiheiden ilmaisu toisen elämänmuotoa kunnioittavalla tavalla. (Perttula 2005, 141–142.) Haastattelut ovat vuorovaikutustilanteita, joissa haastattelijä ja haastateltava toimivat suhteessa toisiinsa ja kaikki haastatteluaineisto tuotetaan verbaalisesti osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 29).

Sensitiiviset aiheet vaativat tutkijalta herkkyyttä aistia haastateltavan mielenliikutuksia ja taitoa vetäytyä liian kipeistä puheenaiheista (Laitinen & Uusitalo 2007, 322). Aiheen herkkyys minua hieman huolettikin ennen haastatteluihin ryhtymistä. Lisäksi pohdin, kuinka esimerkiksi osaan auttaa vähäpuheista haastateltavaa keskustelussa eteenpäin. Sosiaalisen vuorovaikutuksen luontevuuden tavoittaminen tuntui etukäteen kaikkein haasteellisimmalta, koska en pidä itseäni erityisen empaattisena enkä vuorovaikutuksellisenä ihmisenä, vaikkakin olen uskoakseni hyvä kuuntelija. Tilanteet kuitenkin sujuiivat luontevasti ja ainakin oman tulkintani mukaan kaikkien osallistujien kanssa hyvässä kontaktissa.

Haastattelulla on hyvät lähtökohdat, jos haastateltava ja haastattelijä kokevat keskusteltavat aiheet henkilökohtaisiksi ja tärkeiksi, ja jos haastateltava tunnistaa tällaisen yhteyden (Rastas 2005, 88). Jotkin elämisen tavat tai sosiaaliset ryhmät ovat

tutkijalle tutumpia kuin toiset, mistä johtuvat erot ovat mukana tutkimusprosessissa (Ronkainen ym. 2011, 72). Osasta tutkimuksen yhteisöistä minulla oli enemmän omiin kokemuksiin perustuvaa tietoa kuin toisista. Tuttuus vaikutti haastattelutilanteissa siten, että haastatellessani erkaantunutta jäsentä sellaisesta liikkeestä, josta itselläni oli enemmän tietoa, pystyin esittämään fokusoidumpia kysymyksiä, koska yhteisön terminologia ja puheen kohteena olevat käytännöt olivat osin tuttuja. Tällöin etenkin analyysivaiheessa oli kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, etteivät omat kokemukset, käsitykset ja mielipiteet sekoitu tutkimukseen osallistujien kuvauksiin (ks. Tökkäri 2018, 70–71; Ronkainen ym. 2011, 131).

Haastatteluja tein kahdeksan. Kolme haastatteluista oli välimatkojen ja aikataulujen vuoksi puhelinhaastatteluja (ks. Ikonen 2017, 271). Litteroituna sivuja kertyi 114 fontilla 11, rivivälillä yksi. Kirjoitelmia sain yhdeksän, joissa sivuja 28. Neljällä tutkimukseen osallistujalla oli lisäksi muuta materiaalia – kirjoituksia ja aiempia haastatteluja – jota sain luvan käyttää, näitä tekstejä mukana on 14 sivua. Internetistä haettuja kertomuksia on viisi, joissa sivuja 44. Kooste aineiston määrästä on taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Aineiston lukumäärät.

Laji	Lukumäärä	Sivumäärä
Haastattelu	8	114
Kirjoitelma	9	28
Internet-kirjoitus	5	44
Blogi-kirjoitus	3	12
Aiempi haastattelu	1	2

4.3 Eettiset kysymykset

Tutkimusaiheeni on monella tapaa sensitiivinen. Ensinnäkin uskonto ja uskonnolliset kokemukset ovat ihmisille usein henkilökohtaisia ja herkkiäkin asioita – uskonto on yleisesti nähty suomalaisessa kulttuurissa poliittisten mielipiteiden ja rahan ohella aiheena, josta ei ole soveliasta udella. Toisekseen tutkimukseen osallistuneet ovat uskonnollisista yhteisöistä irtautuneita, joten on mahdollista, että osalla on aiempaan yhteisöönsä liittyviä traumaattisia kokemuksia, jotka nousevat esiin aiheeseen palatessa.

Neutraaliksikin tarkoitettussa tutkimuksessa otetaan kantaa sillä, millaisia näkökulmia ja kysymysten lähtökohtia käytetään, mitä jätetään tuomatta analyysiin ja mitä jätetään sanomatta. Valittujen käsitteiden, termien ja ilmaisujen käyttö saattaa

uusintaa ennakkoluuloja tai asenteellisia suhtautumistapoja jotakin ryhmää tai toimintaa kohtaan. (Pohjola 2007, 25.) Tutkimukseni tarkoitus ei ole osoitella jonkin tietyn yhteisön mahdollisia ongelmakohtia, vaan tuoda esiin auktoriteetin synty-miseen ja ylläpitämiseen vaikuttavia tekijöitä ja mekanismeja. Kaiken tutkimuksen teon keskeisiä eettisiä kysymyksiä on tutkimuksesta koituvan hyödyn ja haitan arvi-oiminen. Tutkimus ei saisi vahingoittaa tutkittavia ihmisiä tai instituutioita (Juuti & Puusa 2020c, 175; Luomanen & Nikander 2017, 289; Lapin yliopisto 2009, 5; Laitinen & Uusitalo 2007, 321–323; Viberg 2006, 261). Tämän tutkimuksen aiheen kaltaista aluetta käsitellessä tulee väistämättä esiin kielteisiäkin asioita yhteisöistä, joista tutkimukseen osallistujat kertovat. Joillakin vastaajilla voi lisäksi olla tarve hyökätä entistä yhteisöään vastaan etenkin, jos taustalla on väärin kohdelluksi tulemisen tunteita tai traumaattisia kokemuksia.

Aiheen rajaamisesta sain palautetta, jossa tutkimustani yksipuolisuudesta kriti-soinut henkilö esitti huolensa siitä, että hänen edustamansa liike leimautuu tutki-muksessa. On totta, että ennako-oletukseni on ollut tutkimukseen osallistujien kertomusten tuovan esiin heidän vaikeina ja epämiellyttävinä kokemiaan asioita. Kun osallistujat ovat yhteisöistä eronneita, erotettuja tai niihin muulla tavoin etäi-syyttä ottaneita, voi olettaa negatiivisten kokemusten saavan painoarvoa ja ehkä traumaattistenkin tapahtumien aiheuttaman katkeruuden osaltaan ohjaavan sitä, mitä halutaan kertoa. Uskonnollisissa yhteisöissä on paljon hyvää ja voimaannutta-vaa, ja yhteisten arvojen jakaminen toisten kanssa luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lisää siten hyvinvointia (Suoninen, Lahikainen & Pirttilä-Backman 2010, 298). Yhteisössä hyvinvoiva enemmistö saattaakin pitää vääryyksiä kokeneiden kuvauksia poikkeuksellisina, yksittäisinä ja yhteisökokemusta vääristävinä. Tästä huolimatta myös yhteisössä vääryyksiä kokeneilla tulee olla oikeus osallistua yhteisön todelli-suuskuvan rakentamiseen. (Hurtig 2013, 90.)

Kaksi yhteisössään toisiaan lähellä olevaa ihmistä voi nähdä saman kohteen jopa vastakkaisista näkökulmista, koska kohteen tulkitsijat projisoivat kohteeseen omia pelkojaan ja haaveitaan (Ollila 2005, 136). Esimerkiksi irtautumista koskevassa keskustelussa käytetään usein äärimmäisiä esimerkkejä ja poleemisia argumentteja, jotka voivat olla toisille omia kokemuksia, mutta toisille puolestaan täysin vieraita (Timonen 2013, 66). Tämä osaltaan selittää, kuinka saman yhteisön sisällä yksilöllä voi olla aivan eri kokemus auktoriteettiin liittyvistä kysymyksistä, kuten hierarkiois-ta, yhdenvertaisuudesta, johtamisesta tai keskustelun avoimuudesta. Perttula (2005) huomauttaa, että ihmisen elämäntilanne on kokonainen, mutta myös yksilöllinen. Kaksikaan ihmistä ei elä suhteessa samaan aiheiden kokonaisuuteen, vaan elämänti-lanne on ihmiselle olemassa juuri sellaisessa kokoonpanossa, johon hän on suhteessa. Tiettyä elämänmuotoa luovat aiheet ovat olemassa vain kyseistä elämänmuotoa eläville. (Perttula 2005, 138.) Toisen subjektin kokemus ja kuvaus samasta tapahtu-masta voi olla erilainen, vaikka kokijat jakaisivat saman ympäristön. Elämismaailma ja maailmanhorisontti ovat jokaisella omanlaisensa. Jotkut yhteisön jäsenet saattavat

esimerkiksi pitää johtohenkilöä huonona johtajana tai vallan väärinkäyttäjänä, kun taas toiset kokevat saman johtajan toiminnan asiallisena ja ongelmattomana. Jokaisen kokemus on hänelle itselleen aito ja oikea.

Suurin osa tässä tutkimuksessa mukana olevien yhteisöjen jäsenistä voinee yhteisöissään hyvin eikä kenties lainkaan tunnista ilmiöitä, joista tutkimukseen osallistujat kertovat. Ne ovat kuitenkin juuri tähän tutkimukseen osallistuneiden ihmisten omia kokemuksia ja siksi niiden esiintuominen on oikeutettua ja tärkeää. (Ks. Timonen 2013, 14.) Tutkimusta tehdessäni olen ajoittain kokenut vaikeaksi tuoda esiin negatiivisia asioita, joista tiedän monen tuntemani jonkin yhteisön jäsenen ajattelevan eri tavoin. Tieteen avoimuus merkitsee kuitenkin osaltaan sitä, että tutkijan pitää aina julkaista tutkimustuloksensa eikä salata yhteiskunnalta, tiedeyhteisöltä ja suurelta yleisöltä saavuttamiaan faktoja (Mäkinen 2006, 121). Vaikeitakin asioita voi kuvata ja tuoda julki (Laitinen & Uusitalo 2007, 329).

Vaikka tutkimuksen aihe on yleisesti sensitiivinen, tutkimukseen osallistuneiden suhtautuminen omiin kokemuksiinsa vaihteli suuresti. Jotkut tutkimukseen osallistuneista käsittelivät aihetta hyvin analyttisesti ja etäännytetysti, eikä esimerkiksi yhteisöstä eroamiseen ja yhteisössä tapahtuneiden asioiden muisteluun liittyen tullut esiin ahdistusta tai traumoja. Joillekin aihe oli sangen kipeä, mikä ilmeni esimerkiksi itkuisuutena haastattelutilanteessa. Esiin tuli monenlaisia tunteita, kuten voimakasta suuttumusta, huvittuneisuutta ja ylpeyttä kokemuksista selviytymisestä. Jotkut tutkimukseen osallistujat mainitsivat kertovansa aiheesta ensimmäistä kertaa sekä toivat esiin asian käsittelyn olevan tuskallista tai aiheuttaneen etukäteen jännitystä. Joku puolestaan mainitsi keränneensä rohkeutta kertoakseen kokemuksistaan, ja tämä tutkimus osui hänen kannaltaan otolliseen tilanteeseen tarjoten mahdollisuuden tuoda ensimmäistä kertaa esiin tapahtuneita asioita. Tutkimukseen osallistujat saattavatkin kokea saavansa osallistumisesta hyötyä, kuten kuunnelluksi tulemisen kokemuksen tai mahdollisuuden ilmaista näkemyksiään (Wiles 2013, 56).

Sensitiivinen aihe vaatii tutkijalta erityistä tarkkuutta niin aineiston keruun kuin käsittelynkin osalta. Yksilöiden tunnistettavuus on tärkeä kysymys, koska yksin tutkijalla on velvollisuus huolehtia tutkimukseen osallistujien anonymiteetista (Costa 2013, 30). Jäsenmäärältään suuriin liikkeisiin kuuluvat tutkimukseen osallistujat eivät ole helposti yksilöitävissä tavanomaisen anonymisoinnin keinoin suojattuina. Sen sijaan joidenkin hyvin pienten yhteisöjen entiset jäsenet voivat olla helpommin tunnistettavissa, minkä olen huomionut esimerkiksi aineistolainauksissa ja niiden tarpeellisessa muokkauksessa.

Tutkimuksessa on mukana internetistä hankittua aineistoa. Usein yleisillä blogialustoilla olevat kirjoitukset ovat anonymieja, joten tutkijan ei ole mahdollista pyytää kirjoittajalta lupaa tekstin käyttöön (ks. esim. Kosonen, Laaksonen, Rydenfeldt & Terkamo-Moisio 2018, 119). Rekisteröitymisen vaativilta tai avoimiltakaan keskustelupalstoilta en etsinyt aineistoa, koska niiden luonne on selvästi yksityisempi kuin esimerkiksi blogikirjoitus, jonka kirjoittaja yleensä toivoneekin saavan paljon

lukijoita. Ensimmäinen ajatukseni oli, että kun joku kirjoittaa foorumille, joka ei vaadi lukijoiltaan rekisteröitymistä vaan on kenen tahansa saatavilla, kirjoitus on vapaasti käytettävissä tavanomaiset tekijänoikeusnäkökohdat huomioon ottaen. Pohdintaa täytyi kuitenkin viedä syvemmälle.

Yksityisen ja julkisen tilan rajaaminen ei ole mustavalkoista. Sosiaaliset, akateemiset tai sääntöihin perustuvat linjaukset julkisesta ja yksityisestä selvästi tunnistettavana kaksijakoisuutena eivät enää päde jokapäiväisessä toiminnassa (Markham & Buchanan 2012, 7). Paikan ja todellisuuden käsitteet saavat uuden merkityksen virtuaalisessa ympäristössä, ja julkisen ja yksityisen välinen raja muuttuu häilyväksi (Kuula 2006, 193). Yksityisyyden yksilölliset ja kulttuuriset määritelmät ovat kiistanalaisia ja muuttuvia. Ihmiset saattavat toimia julkisessa tilassa ylläpitäen voimakkaita käsityksiä ja odotuksia yksityisyydestä, tai he saattavat hyväksyä, että kommunikaation aihe on julkista, mutta erityinen konteksti, jossa se esiintyy, sisältää rajoituksia sen suhteen, kuinka toiset osapuolet käyttävät informaatiota. (Markham & Buchanan 2012, 6.) Avoimetkaan sivustot eivät välttämättä ole käyttäjien näkökulmasta täysin avoimia, eikä ajatus tutkittavana olemisesta ole osallistujille ilman muuta mieluinen tai hyväksyttävä (Kuula 2006, 197).

Etenkin, kun kyseessä on sensitiivinen aihe, rajanveto on eettisesti varmempaa tehdä liian tiukasti kuin laveasti. Mitä suurempi on kirjoittajan haavoittuvuus, sitä suurempi velvollisuus tutkijalla on suojella häntä. Eettisiä ratkaisuja punnitessaan tutkijan täytyy tasapainoilla tutkittavan oikeuksien, tutkimuksen sosiaalisten hyötyjen ja tutkijan oikeuden tutkimiseen välillä. (Markham & Buchanan 2012, 4.) Arja Kuulan (2006) mukaan Storm King (1996) kehottaa erityiseen varovaisuuteen, kun tutkimuksen kohteena ovat jollain tavalla haavoittuvaisille suunnatut sivustot ja niiden käyttäjäryhmät. Heidän osallistumisensa jollekin sivustolle voi olla merkitykseltään ensisijaisesti henkisen tuen saamista vertaisryhmässä. King kehottaakin jättämään tutkimusjulkaisusta pois sivustojen tarkat osoitteet. (Kuula 2006, 197.)

Edellisiin pohdintoihin perustuen olen päättänyt sisällyttämään aineistoon internetistä haettuja anonyymejä kirjoituksia, mutta en ilmaise, miltä sivustoilta ne on haettu eikä käytä niistä suoria aineistolainauksia, joilla ne voisi jäljittää. Tekstit ovat luonnollisestikin itselläni tallessa. Toisinaan jonkin sivuston käyttötarkoitus on selkeästi ilmaistu, toisinaan osallistujat ja käyttäjät antavat sille omia tarkoituksiaan (Kuula 2006, 197). Aineistoon internet-sivuilta sisällyttämistäni kirjoituksista implikoituu kirjoittajien pyrkimyksenä olevan jakaa kokemuksiaan uskonnollisissa yhteisöissä havaitsemistaan ongelmakohdista entisen jäsenen kannalta, joten en koe ristiriitaa kirjoitusten lähtökohtien ja oman tutkimustehtäväni välillä.

4.4 Sisällönanalyysi

Teen teoriaohjaavaa laadullista sisällönanalyysiä¹¹. Sisällönanalyysi, jota voi pitää sekä yksittäisenä metodina että erilaisiin analyysikokonaisuuksiin liitettävänä väljänä teoreettisena kehiksenä, on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä ja joka mahdollistaa monipuolisen aineiston tarkastelun (Aaltio & Puusa 2020, 184; Tuomi & Sarajärvi 2002, 93). Teoriaohjaavassa analyysissa teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Analyysissa on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, vaikka sen merkitys ei ole teoriaa testaava vaan pikemminkin uusia ajatusuria aukova. Tutkimuksen aineisto voidaan kerätä vapaasti ja analyysin alkuvaiheessa edetään aineistolähtöisesti. Analyysin edetessä mukaan tuodaan teoriaa ohjaamaan analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Päätelyn logiikka teoriaohjaavassa analyysissa on abduktiivinen (Puusa 2020, 151.) Abduktio on empiirisestä maailmasta saadun kokemuksen ja teoreettisten ideoiden yhdistämistä (Gehman, Glaser, Eisenhardt, Gioia, Langley & Corley 2018, 297). Abduktiivisen päätelyn perustana on, että uusi teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus. Johtoajatus voi olla luonteeltaan epämääräinen intuitiivinen käsitys tai pitkällekin muotoiltu hypoteesi. (Grönfors 1982, 33.) Tutkimusta aloitellessani ja aineistonkeruupyynnöä laatiessani minulla oli mielessäni selvänä tutkimustehtävä. Aineiston keruuta suuntasi uskonnollisista yhteisöistä karttunut esiymmärrykseni, joka oli kertynyt aihetta aktiivisesti seurattessani mielenkiintoni ohjaamana. Esiymmärrykseni perusteella suuntasin aineistonkeruuta pohjautuen ajatukseen, että johtaminen, yhteisön toiminta ja oletus Jumalan tai jumaluuden vaikutuksesta ovat mukana auktoriteetin muodostumisessa.

Laadullisen tutkimuksen prosessiluonteesta johtuen tutkimuksen eri vaiheet eivät välttämättä ole selkeästi toisistaan irrotettavissa vaan ne lomittuvat ja ovat päällekkäisiä (Juuti & Puusa 2020a, 12; Kiviniemi 2015, 74). Aineiston keräämisen aloitettuani vuorossa oli haastattelujen litterointi, jota aloin tehdä aineiston keruun vielä jatkuessa. Samalla tutustuin tarkemmin aineistoon sitä mukaa kun sitä kertyi.

Haastattelujen litteroinnin tarkkuus ratkaistaan tutkimuskysymyksen ja tutkimusmetodin perusteella (Ruusuvuori & Nikander 2017, 427; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 16). Ensimmäisiä litteraatioita kirjoittaessani tein litterointia aluksi mahdollisimman tarkasti. Litterointia jatkaessani totesin, että koska tarkoitukseni ei ole tutkia keskustelun vuorovaikutusta, ei ole tarpeellista pyrkiä mahdollisimman suureen litterointitarkkuuteen, kuten keskusteluanalyysissa. Litteroin haastattelut merkiten äänensävyt, täytesanat, naurahdukset ja pidemmät tauot, joissa kertoja miettii tai hakee ilmaisuja, taukojen pituuksia mittaamatta. Aineistolainauksissa

---

11 Teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä käytetään myös termiä teoriasidonnainen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96).

olen lukemisen helpottamiseksi jättänyt pois äännähdykset ja täytesanat, kuten ”niinku” sekä perättäiset sanatoistot. Välistä puuttuvan sanan tai lauseen olen merkinnyt ajatusviivalla tai -viivoilla, selvän tauon suluissa olevalla pisteellä. Sanan, josta ei saa selvää olen merkinnyt suluissa olevalla lyhyellä viivalla. Painotetut sanat olen merkinnyt alleviivauksella, kuiskaten sanotun asteriskilla * ja äänensävyyn muutoksen merkillä @. Jotkin selvästi murteelliset ilmaisut tai haastateltavalle ominaisen sanamuodon olen muuttanut yleiskieliseen muotoon tunnistettavuuden välttämiseksi. Aineistolainauksissa käytän tutkimukseen osallistujista koodeja T1–T17.

Kerätty tutkimusmateriaali raakamuodossaan ei yleensä sovellu sellaisenaan analysoitavaksi, vaan sitä täytyy käsitellä ja järjestää se hallittavaan muotoon (Ronkainen ym. 2011, 118). Jotta sanottua ja kirjoitettua voisi ymmärtää, suullisen ilmaisun on oltava ymmärrettävästi kuultavissa ja kirjallisen kiinnittämisen on oltava purettavissa ja tekstin on oltava luettavaa (Gadamer 2004, 221). Tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä pyritään kuvailemaan, tulkitsemaan ja ymmärtämään aineiston analyysin avulla. Puhtaista faktoista kirjoittamisen sijaan tutkija pyrkii avaamaan lukijoiden eteen kontekstin, jossa hänen kuvaamansa aihe esiintyy. (Juuti & Puusa 2020b, 143.)

Sisällönanalyyseissä edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä tulkinnan ja päättelyn avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 112). Aineiston keruun ja litteroinnin jälkeen vuorossa oli aineiston järjestäminen, jonka ensimmäisenä vaiheena on aineiston pelkistäminen. Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009) mukaan pelkistämässä eli redusoinnissa aukikirjoitettu haastateluaineisto tai muu kirjallinen dokumentti pelkistetään karsimalla tutkimukselle epäolennainen pois joko informaatiota tiivistämällä tai osiin pilkkomalla. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Luin litteraatiot ja valmiiksi kirjallisessa muodossa olleen aineiston, minkä jälkeen poimin tekstistä alkuperäisilmaukset, jotka liittyivät tutkimuksen kannalta relevantteihin aiheisiin. Periaatteenani oli, että alkuperäisilmaus sisältää yhden ajatuskokonaisuuden. Alkuperäisilmausten pituus vaihtelee muutamasta sanasta usean lauseen kokonaisuuksiin. Alkuperäisilmauksista tein pelkistykset, joissa keskeinen ajatus ilmaistaan 1–3 sanalla. Yhdestä alkuperäisilmauksesta tuli yksi tai useampi pelkistys. Pelkistyksissä pitäydyin mahdollisimman tarkasti tutkimukseen osallistuneiden käyttämissä ilmauksissa.

Pelkistämisen toisen vaiheen tarkoituksena on karsia havaintomäärää havaintoja yhdistämällä (Alasuutari 2011, 40). Tässä vaiheessa jätin sivuun aineiston keruuta ja alkuperäisilmausten valikointia ohjanneen oletukseni Jumalan, yhteisön ja johtamisen kolminaisuudesta auktoriteetin muodostumisessa ja käsitelin aineistoa mahdollisimman aineistolähtöisesti. Alkuperäisilmausten pelkistämisen jälkeen klusteroin eli ryhmittelin pelkistykset yhden tutkimukseen osallistujan osalta kerrallaan. Monesti sama pelkistys olisi sopinut useampaan alaluokkaan: esimerkiksi ”suurperheiden äitien arvostus” sopii sekä arvojärjestyksiä että naisten asemaa käsittelevään alaluokkaan. Näissä tapauksissa täytyi tehdä valinta mahdollisimman johdonmukai-

sesti. Mikäli tutkimukseen osallistujalta oli useampia tuotoksia, kuten blogikirjoitus ja haastattelu, käsittelin kunkin aineiston osan ensin erikseen. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aineiston klusteroinnissa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi nimeten ne luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110.)

Pyrkimyksenäni oli tavoittaa tutkimukseen osallistujan ajatuksenkulku ja löytää samaan asiaan viittaavat ilmaukset, vaikka ne olisi kerrottu eri sanoin. Klusteroinnin periaatteena oli, että samasta asiasta kertovat pelkistykset tulevat samaan ryhmään. Aineiston käydessä koko ajan tutummaksi vaarana oli omien mielikuvieni ja tutkimukseen osallistujan alkuperäisen tarkoituksen sekoittuminen. Tässä auttoi litteeraatioihin ja teksteihin palaaminen ja niiden uudelleen lukeminen.

Ryhmittelyt muuttuivat ja tarkentuivat aina kun palasin niihin uudelleen. Pelkistyskiä voi parantaa ja tarkentaa loputtomiin, mutta seuraavaan vaiheeseen pääsemiseksi oli välttämätöntä lopulta tyytyä sen hetkisiin ryhmittelyihin ja siirtyä nimeämään ryhmiä alaluokiksi. Nimesin alaluokan siten, että se kuvaa mahdollisimman hyvin pelkistysklusterin ajatusta. Pyrin edelleen pitäytymään tutkimukseen osallistujien käyttämässä ilmauksissa, mutta tarvittaessa käytin eri sanoja, jos siten tavoitin parhaiten ryhmää yhdistävän ajatuksen. Kun ryhmän nimeäminen tuotti vaikeuksia, syynä yleensä oli, että jokin pelkistyksistä ei kuulunut joukkoon, vaan sopi paremmin eri luokkaan. Tämä havainto auttoi työtä eteenpäin sen sijaan, että juutuin pohtimaan väkisin sopivaa nimeämistä. Oikean ymmärtämisen kriteeri onkin yksittäisseikkojen yhteensopivuus kokonaisuuden kanssa: jos ne eivät sovi yhteen, ymmärtäminen ei ole onnistunut (Gadamer 2004, 29).

En halunnut menettää mitään tutkimukseen osallistujien kertomasta ja siksi tein pelkistysten klusteroinnin hyvin hienojakoisesti. Ensimmäinen klusterointi ja alaluokkien nimeäminen osoittautuikin liian tarkaksi ja yksityiskohtaiseksi: tuloksena oli lähes 900 luokkaa eli ”alaluokkien esiluokiksi” nimittämäni pelkistysten ryhmittelyä. Tässä vaiheessa vielä jokaisen tutkimukseen osallistuvan kertomus on erillisenä, yhtenä aineistoyksikkönä. Mikäli yhdeltä tutkimukseen osallistujalta oli useampi aineistoyksikkö, kuten haastattelu ja kirjoitus, niiden ryhmittely on vielä erillisenä. Taulukossa 2 esittelen pelkistysten ryhmittelyn ensimmäisen vaiheen. Tarkemmin kuvaan sisällönanalyysin kulkua liitteessä 3.

TAULUKKO 2. Pelkistysten ryhmittelyn alkuvaihe.

Pelkistysten ryhmittely, yksi henkilö, haastattelu	”Alaluokan esiluokka”, yksi henkilö
Hierarkisuuden selkeys Arvojärjestysten selkeys Erottelu vaatetuksen myötä Hierarkisuuden näkyminen Erottelyn tekeminen Hierarkisuuden tuleminen Hierarkisuuden rakentuminen Hierarkian ja valtasuhteen rakentaminen	Hierarkisuuden näkyvyys

Näiden pelkistysten ryhmittelyjen, ”alaluokkien esiluokkien”, muodostamisen jälkeen jatkoin kohti varsinaisia alaluokkia. Palasin alkuperäiseen aineistoon: kuuntelin jälleen haastattelut ja luin kirjallisessa muodossa olevan aineiston koettaen unohtaa tähänastisen jaottelun. Tämän jälkeen ryhmittelin ”alaluokkien esiluokat”. Periaate oli sama kuin ensimmäisellä kerralla: samasta asiasta eri sanoin kertovat ilmaukset tulevat samaan ryhmään. Tässä vaiheessa yhdistin samalta tutkimukseen osallistujalta mahdollisesti olevat useat aineistoyksiköt, mutta eri henkilöiltä saadut aineistot pidin edelleen erillisinä.

Analyysin etenemisen kannalta koin mielekkääksi seuraavassa vaiheessa yhdistää samasta uskontokunnasta peräisin olevat alaluokat. Kullekin yhteisölle tyypilliset asiat toistuivat saman yhteisön jäsenten kertomuksissa joko samoin sanoin tai hieman eri ilmauksin. Karsin toistot ja nimesin alaluokan tarvittaessa uudelleen. Jälkikäteen ajatellen tämä vaihe ei välttämättä ollut tarpeellinen, mutta toisaalta se lisäsi entisestään aineiston tuntemustani.

Viimeisenä vaiheena alaluokkien laatimisessa yhdistin koko aineiston. Karsin jälleen toistot ja nimesin samanmerkityksiset alaluokat uudelleen yhdistävällä nimellä. Tämän jälkeen alaluokkia oli jäljellä 92.

Seuraava vaihe oli alaluokkien yhdistely yläluokiksi. Yläluokkia muodostettaessa abstraktiotaso kasvaa. Edelleen tässä vaiheessa luokittelu tapahtui aineistolähtöisesti eikä sitä ohjannut teoreettinen kehys. Nimesin yläluokat niin, että nimi kuvaa mahdollisimman hyvin kaikkia yläluokkaan sisältyviä alaluokkia. Yläluokkien muodostuksessa ei ollut enää samankaltaisia välivaiheita kuin alaluokkien muodostamisessa, koska alaluokkia tehdessäni olin tiivistänyt aineistoa jo moneen kertaan. Yläluokkia muodostin 18.

Edellisen jälkeen vuorossa oli yläluokkien yhdistäminen päluokiksi. Tässä vaiheessa otin jälleen mukaan alkuperäisen ajatukseni ja tarkastelin, olisiko yläluokat mielekästä sijoittaa päluokkien Jumala, yhteisö ja johtaminen alle. Teoriaohjaavassa

analyysissa teoreettiset käsitteet voidaan tuoda valmiina, ilmiöstä ”jo tiedettynä” (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Esiymmärrykseni ja aiheen aiemman tuntemukseni perusteella ehdolle laittamani kolme luokkaa vaikuttivat toimivilta ja yläluokat asettuivat kauniisti niiden alle. Kokeilin muitakin tapoja luokitella yläluokat pääluokiksi, mutta alkuperäinen oli loogisin sillä muutoksella, että vaihdoin käsitteen ”Jumala” käsitteeksi ”oppi”.

Edellä kuvaamani analyysipolun päätteeksi päädyin kolmeen pääluokkaan, joiden avulla etsin vastausta kysymykseen, kuinka auktoriteetti rakentuu uskonnollisissa yhteisöissä:

- 1) Oppi
- 2) Yhteisö
- 3) Johtaminen

Oppi-pääluokkaan sijoitin yläluokat, jotka sisälsivät normeihin ja sääntöihin sekä niiden noudattamiseen ja erehtymättömyyteen liittyviä teemoja. Miesten ja naisten asemaan liittyviä aiheita esiintyy useassa kohtaa aineistoa. Päätin sijoittaa sukupuolen oppi-pääluokkaan, koska sukupuoli on keskeinen elementti sekä opin muodostumisessa että sen toteuttamisessa. Oppi-pääluokkaan sijoitin myös rahaan ja talouteen liittyvän yläluokan.

Yläluokissa oli kahdeksan selvästi yhteisöön liittyvää yläluokkaa. Luokat sisälsivät teemoja, jotka liittyivät oman yhteisön ja ulkomaailman suhteeseen, yhteisön jättämiseen sekä yhteisöön turvan tuojana. Yhteisön jäsenten keskinäistä toimintaa kuvaavat yläluokat valvonta, ryhmäpaine ja väkivalta. Voimakkaasti yhteisöön liittyvinä teemoina esiin tulivat hierarkia ja henkinen pahoinvointi.

Johtamisen pääluokkaan sijoitin yläluokista kuusi. Yläluokat johtamisjärjestelmä ja johtajuuden toteuttaminen sisältävät johtamisen käytännön toimien kuvausta sekä johtajuuden muotoutumisen ja muuttumisen teemoja. Keskeistä auktoriteetin tarkastelun kannalta on johtajalla oleva valta ja mahdollisuus rangaistusten käyttöön sekä johdon erehtymättömyys. Tässä pääluokassa kuvaan myös johtohenkilöiden persoonallisten erojen vaikutusta.

Viimeisenä vaiheena oli pääluokkien yhdistäminen yhdistäväksi luokaksi. Yhdistäväksi luokaksi muodostin luokan ”avoimen keskustelun puuttuminen”. Avoimen keskustelun puuttuminen rakentaa ja ylläpitää auktoriteettia, kun oppiin, yhteisön toimintaan ja johtamiseen liittyvistä epäkohdista ja parannusehdotuksista ei voida yhteisesti ja avoimesti neuvotella.

Tutkimuksessa on edustettuna yhdeksän eri uskonnollista liikettä. Ensimmäisten sisällönanalyysin vaiheiden jälkeen olen käsitellyt eri uskontokuntia yhdessä erotelematta niitä toisistaan ja etsinyt sitä, mikä on yhteistä yhteisöstä riippumatta. Tarkastelen auktoriteetin rakentumista uskonnollisessa ympäristössä tapahtuvana ilmiönä, en eri uskontoja sinänsä. Tuloksissa en siksi yleensä tuo esiin, mihin uskontoon kukin aineistolainaus liittyy, joskin tietyt ilmaisut ja puhutavat usein ilmaisevat yhteisön. Poikkeuksena ovat jotkin voimakkaasti esiin tulevat ominaispiirteet, jotka

ovat erityisen keskeisiä tietylle uskonnolle ja sen piirissä syntyvälle auktoriteetille, mutta eivät esiinny muissa yhteisöissä. Tällöin olen katsonut tarpeelliseksi kuvata tämän elementin ilmenemistä nimetyssä uskontokunnassa. Tällainen perustavanluonteinen ilmiö on esimerkiksi itämaisiin liikkeisiin sisältyvä valaistumisen ideaali.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Esittelen tutkimustulokset kolmessa vastausosiossa. Ensimmäisessä osiossa käsitelen uskonnollisen opin merkitystä auktoriteetin rakentajana. Keskeistä on opin erehtymätön luonne sekä sääntöjen ja normien vuorovaikutuksellinen olemus toisaalta oppia luovina elementteinä, toisaalta opin käytännön ilmentyminä. Erehtymättömästä luonteestaan huolimatta oppi myös muuttuu. Sukupuoli on oppi-luvussa omana alalukunaan, mutta koska sukupuoli on aineistossa toistuva teema, jota ei voi keskittää yhteen kohtaan, se tulee esiin useassa kohdassa tulosten kuvaamista.

Toisessa osiossa kuvaan yhteisöä auktoriteetin rakentumisen ympäristönä. Yhteisön toimintaan liittyy toisaalta yhteisön sisällä tapahtuva vuorovaikutus hierarkioineen, toisaalta yhteisön ja ulkomaailman osin ristiriitainen suhde. Kuvaan myös yhteisössä koettua ahdistusta sekä valvontaa ja kontrollointia.

Kolmas tulososio keskittyy johtamiseen auktoriteetin ulottuvuutena. Tarkastelen johtavaan asemaan päätyminen tai siitä kieltäytymisen prosesseja sekä oletusta johdohenkilöistä kritiikin ulkopuolella olevina totuuden haltijoina. Kuvaan johtamisen käytäntöjä sekä palkitsemisen ja rangaistuksen mekaniikkaa.

5.1 Oppi auktoriteetin kivijalkana

Dogmi, oppi tai oppilauselma, ei ole pelkästään rationaalinen oppikaava, vaan se ilmaisee sen, mistä uskossa on kyse (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2021). Uskonnoissa totuuden katsotaan olevan perusta, jolla koko rakennelma lepää. Kun tämän totuuden tulkinnat muodostuvat väitteiksi, jotka vaativat yhtenäistä hyväksyntää ja joita pidetään ahdasrajaisina doktriineina, väärinkäytösten todennäköisyys kyseisen perinteen piirissä kasvaa voimakkaasti. (Kimball 2002, 41.) Uskonnollisen liikkeen totuutena pitämä maailmanselitys eksplikoidaan opiksi. Uskonnollinen oppi löytyy tiivistettynä kymmenen käskyn tai jalon kahdeksanosaisen polun kaltaisista sääntö- tai ohjekokoelmista. Sääntöjen ja normien lisäksi oppikokonaisuus sisältää toimintatavat ja teologiset tulkinnat. Oppirakennelma on keskeinen osa uskonnollista järjestelmää ja kivijalka, joka ohjaa jäseniä oikeassa elämäntavassa ja moraalisisissa kysymyksissä. Uskonnollinen liike tarvitsee toimintakehyksen antavan oppirakennelman. Esimerkiksi New Age -liikettä, uushenkisyyttä, on vaikea nähdä varsinaisena uskonnollisena liikkeenä, koska se ei sisällä selvästi muotoiltua oppia vaan vaihtelevan, monista uskonnollisista ja

filosofisista suuntauksista lainatun ja mukautetun työkalupakin erilaisia henkisiä ja mystisiä periaatteita¹².

Oppi voi olla väljä ja liikkumatilaa sisältävä, ajassa muuttuva kehys tai tarkasti säädely sääntökokoelma, joka määrittää uskonnon harjoittajan elämän kaikkia osa-alueita. Koska oppi – oli se sitten traditionaalsiin kirjoituksiin perustuva tai yksittäisen uskonnon perustajan itse sommittelema – on uskonnollisen rakennelman perusta, jota ilman kyseinen uskonto ei erotu toisista, auktoriteetin rakentajana opin painoarvo on suuri. Uskonnollisessa liikkeessä opin voidaan nähdä tulevan suoraan Jumalalta tai välittyvän erityisten ihmisten kautta, joilla on suurempi ymmärrys tai suurempi yhteys korkeampaan kuin muilla.

5.1.1 Opin erehtymättömyys ja kritisoimattomuus

Tutkimukseen osallistuneet kuvaavat, että yhteisö on julistanut omistavansa ainoan totuuden maan päällä. Auktoriteetti löytyy tällöin oman yhteisön sisältä. Opin ehdottomuuden kerrotaan tuovan mukanaan tuomitsevaa suhtautumista toisiin ihmisiin samalla kun oikean opin kannattajiin kuulumisen nostaa omaa asemaa ”väärauskoisiin” nähden. Eksklusiivisille yhteisöille, jotka näkemyksensä mukaan tuntevat ainoan oikean opin, ominaista on tarkka rajaus ”meihin” ja ”muihin”. Eron tekemisen arvellaan osaltaan auttavan pitämään jäsenet kuuliaisina. Oikean opin idea on vahva auktoriteetin rakentaja antaessaan raamit pelastukseen johtavalle elämäntavalle. Luottamus pelastuksen löytymiseen omasta yhteisöstä ja sen opista vahvistaa kuuliaisuutta yhteisössä sijaitsevalle auktoriteetille.

Ja tietenki se vallankäyttö saa siitä [ulkopuolisen maailman mustamaalaus] myös eväitä ehkä helpompi paimentaa sellasta porukkaa joka vähän pelkää koko ajan ettei vaan ole (-) tuolla väärällä puolella sitten ku se tuomio tulee. (T1)

Yhden perustajan liikkeessä perustaja itse on ylin auktoriteetti ja määrittelee opin, vaikka näennäisesti johtaminen tapahtuisi perustajan ja muiden johtohenkilöiden yhteistyönä. Tilanne on samankaltainen, kun karismaattinen tai muu voimakas johtaja pitäytyy aluksi perinteisessä oppijärjestelmässä ja alkaa muuttaa sitä vähitellen omia näkemyksiään tukevaan suuntaan. Yhden perustajan liikkeessä johtajalla on vapaat kädet oppikysymysten suhteen. Vaikka oppi perustuisi näennäisesti Raamattuun, sen tulkinta jättää mahdollisuuksia monenlaisiin variaatioihin, joita johtohenkilö voi muokata mieleisikseen.

---

12 Uushenkisyyden maailmankuvassa on virikkeitä itämaisista uskonnoista ja filosofioista, länsimaisesta esoteerisesta perinteestä, luonnonuskonnoista sekä humanistisesta psykologiasta, joista kaikista omaksutaan käsityksiä ja tekniikoita uudelleen tulkittaviksi uushenkisyyden viitekehityksessä (Ramstedt & Utrai-nen 2017, 213).

Käytännössä yksin opit perustui X:n tulkintaan Raamatusta. (T11)

Auktoriteettia rakentuu heille, joiden uskotaan saavan tietoa opista suoraan Jumalalta tai joiden uskotaan kykenevän tulkitsemaan oppia oikein ja syvällisesti. Kriittisesti suhtautuvassa näkemyksessä sen sijaan tiedon katsotaan karttuvan yhteisessä toiminnassa varannoksi ja kollektiiviseksi osallistumiseksi (Suoranta 2005, 224). Hengellinen kokemus on yksilön sisäinen, subjektiivinen tapahtuma, eikä toinen ihminen voi sen enempää kieltää kuin vahvistaakaan sen aitoutta. Jos yhteisön johtohenkilö tai rivijäsen kertoo saaneensa tietoa Jumalalta, hän saattaa vilpittömästi näin kokea, mutta on myös mahdollista, että ilmoituksen saaminen sepitetään juuri siihen tilanteeseen ja sellaiseksi, että se palvelee omia pyrkimyksiä ja vahvistaa omaa auktoriteettia. Tällainen toimintatapa uskontoon liittyen on kuvattu jo 1300-luvulta: kun jokin asia ei sujunut, kuten pyhä Birgitta oli ajatellut, hän sai yleensä aiheeseen liittyen ilmestyksen, jossa tilanteeseen tarjottiin ratkaisu tai selitys tapahtuneeseen (Salmesvuori 2015, 202). Tutkimukseen osallistujassa herättääkin huvittuneisuutta, kuinka Jumalan tahto vaikuttaa sopivan niin hyvin kulloisenkin tulkitsijan omiin tarkoituksiin.

Tolkuttominta oli se, että Jumala puhui aivan eri asioita eri ihmisille. – – 'Jumalan tahto' ja 'Jumalan puhe' sekoittivat paljon asioita aina parisuhteiden solmimisesta testamenttien kirjoittamiseen ja saarnaajien palkkoihin. (T9)

Kun auktoriteetti on ei-inhimillistä alkuperää, ei se ole inhimillisten toimijoiden kyseenalaistettavissa. Oppia kritisoivan voidaan katsoa kritisoivan samalla sen lähdettä eli Jumalaa, jumalia tai pitkää traditiota. Jumalallisen vallan maanpäällisinä edustajina pidettyihin opin välittäjiin, kuten Jehovan todistajien hallintoelimeen tai jumaluuden inkarnaationa pidettyyn johtohenkilöön, ulottuu sama koskemattomuus. (Ks. Linjakumpu 2015, 76–77.)

Suhtautuminen opin erehtymättömään koskemattomuuteen ja asemaan ainoana oikeana totuutena vaikuttaa monissa yhteisöissä suorastaan herkkähipiäiseltä. Ainoan oikean opin mielestään tuntevan voisi ajatella mieluusti puolustavan oppia ja selittävän kyseenalaistajille, miksi opin auktoriteetti on pätevä. Jos oppi on totuus, sen pitäisi toki kestää kaikenlainen koetteleminen sekä usealta kannalta tarkasteleminen ja siten todistaa olevansa kaikenkestävä ja pysyvä. Aineiston valossa asia vaikuttaa olevan päinvastoin. Yksilöt eivät voi kyseenalaistaa yhteisönsä arvoja, aatteita ja periaatteita ilman sanktiota (Laitinen 2009a, 7). Kritiikkiin, kyseenalaistamiseen ja omien vastausten etsimiseen ei tutkimukseen osallistujien mukaan rohkaista, vaan tällaista toimintaa pidetään ei-toivottavana. Opin kyseenalaistaminen voisi murentaa sen auktoriteettia. Epäilykset nähdään osoituksena oikeaan joukkoon ja sisäryhmään kuulumattomuudesta. Kyselemisen sijaan on suotavaa luottaa niihin näkemyksiin, joita yhteisössä pidetään oikeina. Vastuullinen asema uskonyhteisössä

ei kuitenkaan oikeuta ohittamaan toisen näkemyksiä väärinä, vaan uskonnollisista näkemuseroista tulee voida keskustella suoraan ja rehellisesti (Hurtig & Linjakumpu 2020, 14). Yksilön tulisi tietonsa voimalla koetella ja arvioida kaikkea vallitsevaa (Marcuse 1991, 61). Oppi kyseenalaistamattomana auktoriteettina kuvataan täysin arvostelun ulkopuolella olevaksi.

Se oli se kaikkein tärkein asia että se oppi mikä sieltä tulee niin sitä ei kukaan rupee vääristelemään. Se on prioriteetti numero ykkönen joka kohassa. (T1)

Kun väitetty tai oletettu liittyy normisidonnaisiin käsitteisiin, arviointeihin, lausumiin, uskomuksiin, mielipiteisiin tai tunteisiin, niiden edellytysten määrittäminen, joiden vallitessa kyseinen väittämä on pätevä, vaatii kaksiulotteista arviointia. Tämä sisältää kritiikin sekä itse väittämää että niitä sosiaalisia normeja ja kulttuurisia koodeja kohtaan, jotka määrittelevät, kenen tulkintoja pidetään hyväksyttävänä. (Mezirov 1995, 25.) Kun kritiikki ei ole mahdollista tai suotavaa, auktoriteettia syntyy heille, joilla on yleisesti hyväksytty opin tulkintaoikeus tai joilla uskotaan olevan muita syvällisempi ymmärrys ja kyky opin tulkintaan.

Jos joku kaikesta huolimatta uskaltautuu esittämään kritiikkiä, se kerrotaan sivuutetun syyttämällä kritiikin esittäjää väärässä hengessä tai arvostelun hengen vallassa olemisesta. Tällöin mahdolliset oikeudetutkin kritiikin aiheet siirretään pois keskustelusta oppia kyseenalaistavan yksilön hairahtuneisuuden syyksi, mikä estää mahdollisuuksia uudistaa oppia ja korjata mahdollisia epäkohtia.

Käytännössä 95 % seurakuntalaisista oli vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella, he olivat ainoastaan vallankäytön kohteita. Yleensä näiden enemmistöön kuuluvien ihmisten kriittiset mielipiteet kuitattiin sanomalla, että heissä on ”väärä henki” tai ”arvostelun henki”. (T9)

Yksilön kannalta riski joutua leimatuksi väärän hengen vallassa olevaksi, yhteisösä jakaumaa aiheuttavaksi tai lievimmilläänkin tyhmiä kysymyksiä esittäväksi aloittelijaksi hengellisellä polulla toimii vaihtajana, vaikka kysyjä haluaisi vain saada vastauksia mieltään askarruttaviin pohdintoihin opista. Näin jäsenen osaksi jää tyytyä siihen, millaista tietoa opista hänelle annetaan ja hyväksyä se auktoriteettina, vaikka opista olisi jäänyt hänelle epäselvyyksiä, joista hän ei tohdi pyytää lisäselityksiä. Kysymykset kieltävässä kulttuurissa on väärinkäsitysten vaara. Rakennamme omat tulkintamme sen tiedon ja kokemusmaailman varaan, joka meillä on (ks. Mezirov 1995, 18–19). Mikäli opista ei voi esittää tarkentavia kysymyksiä, se ei välttämättä välity sellaisena kuin on tarkoitus.

Oppi nousee arvovallassaan auktoriteetiksi ihmisten edelle. Vaikka yksittäisiä henkilöitä, jopa paikallistason johtajia kohtaan arvellaan jossain määrin voitavan esittää käytännön asioita koskevaa kritiikkiä, oppikysymysten oma soveltaminen ja

itsenäiset tulkinnat niistä eivät tule kyseeseen ilman seuraamuksia. Liian itsenäisen opin tulkinnan ja sen esiin tuomisen seurauksena kerrotaan olevan jopa erottaminen. Jäsenillä ei ole juurikaan mahdollisuutta tehdä omia tulkintoja siitä, mikä on oikein ja väärin, mikä sallittua tai syntiä (Wallenius-Korkalo 2018, 267). Kaikki on otettava annettuna, eikä ole mahdollista valita, mitä sääntöjä kokee mielekkääksi seurata ja mistä ehkä voisi joustaa omien tarpeiden, toiveiden ja elämäntilanteen mukaisesti. Tämä rakentaa kokonaisvaltaista auktoriteettia, joka on läsnä hengellisyyden lisäksi muillakin elämänalueilla.

Jos sä kritisoit jos sä vaikka sanotaan että siellon joku sääntö että älä tupakoi niin jos sä mielessäs aattelet että eihän tuo nyt voi olla oikea sääntö että miksei muka sais tupakoia ja sitte kaivat Raamatusta perusteet omalle ajatukselle ja alat selittämään sitä seurakunnassa toisille että minun mielestä kyllä pitäs saaha tupakoia että tää on väärä sääntö niin sä ootkin silloin oikeuskomiteassa ja sut erotetaan. Elikä siis tämä se ylhäältä tulevien sääntöjen kritisointi niin se on kielletty sen erottamisen uhalla. Elikkä siellä pitää syyä tavallaan kaikki mitä sieltä tulee. Ja siis näitä tapauksia on tosi paljon että ku joku on alkanut justiin säätää omia juttuja siellä niistä oppikysymyksistä nii ne kyllä erotetaan sieltä kyllä hyvin nopeasti että sitä ei kyllä sallita vähääkään. (T1)

Korjaavan palautteen antaminen tai eri mieltä oleminen vaikuttaa olevan erityisen arka kohta ahtaissa yhteisöissä. Tutkimukseen osallistunut arvelee ihmisten normaaliin vuorovaikutukseen kuuluvan asioista eri mieltä olemista, erimielisyyksistä keskustelua, neuvottelemista, väittelemistä ja huutamistakin, mutta omassa yhteisössä ei uskota totutun kritiikin ja eriävien näkemysten esittämisen mahdollisuuteen ilman, että siitä seuraa ongelmia. Etenkin keskeisiin käytäntöihin tai oppikysymyksiin kohdistuva kritiikki voidaan yhteisössä kokea riskialttiina yhteisön koheesion kannalta ja uhkana auktoriteetille. Ahdas yhteisö voi pelätä, että ensimmäinen myönnytys kysymysten hyväksymiselle avaa Pandoran lippaan, minkä jälkeen ei ole enää paluuta vastaansanomattomien totuuksien ja auktoriteetin ehdottomuuden aikaan. Pienimmillään haittana kyseenalaistajalle kerrotaan olevan vähättelevä katse, ankarimmillaan seuraus voi olla yhteisön ulkopuolelle häätäminen.

Yksilön persoonallisuudesta ja taustasta riippuu, kuinka altis hän on sallimaan itseensä kohdistuvaa vallankäyttöä ja hyväksymään uskonnolliseen liikkeeseen sisältyvän opin erehtymättömyyden. Omien ratkaisujen tekemisen ja asioiden kyseenalaistamisen mahdollisuuteen tottunut ei ehkä omaksu ulkoapäin annettua ohjeistusta niin helposti, kuin jos hänet on syntymästä asti kasvatettu tottelemaan auktoriteetteja perusteita kyselemättä. Monissa erilaisissa ympäristöissä kuuliaisuus on hengellisyyteen liittyttävä ominaisuus (Hurtig 2013, 32). Autoritaarisessa uskonnossa ylin hyve on tottelevaisuus ja raskain synti tottelemattomuus (Fromm 1986, 38). Tutkimukseen osallistunut pohtiikin, millaisia aikuisia kasvaa yhteisössä, jossa

jäsenille alleviivataan pikkulapsesta lähtien kuuliaisuuden olevan korkein hyve. Kurivallan avulla voidaan tuottaa kuuliaisia ja tottelevaisia ihmisiä, joiden käyttäytymistä voidaan ohjata haluttuun suuntaan (Linjakumpu 2012, 29). Toisaalta kuuliaisuus ryhmää ja sen normeja kohtaan voi tuottaa aitoa tyydytyksen tunnetta (Littunen 1962, 14). Kasvuympäristöstä ja luotetuilta aikuisilta saatu kuuliaisuuden malli, joka välttää kritiikin esittämistä ja asioiden kyselemistä sekä opettaa kunnioittamaan auktoriteettia juurtuu kasvavaan lapseen syvällisesti ja voi seurata aikuisuuteen asti. Itsestäänselvytykset ovat tehokas hallintavallan muoto (Silvennoinen 2013, 82).

Tulee se manipuloitukseksi tuleminen ja tämmönen niinku aivopestyksi tuleminen eli ei osaa kyseenalaistaa sitä asiaa kun se on aina ollu näin. (T5)

Manipulaatiolla pyritään puuduttamaan ihmiset niin, etteivät he ajattelisi. Hallitsevat eliitit ovat tietoisia kriittisyyden kehittämisen vaaroista ja pyrkivät siksi käyttämään kaikkia keinoja ajattelun estämiseksi. (Freire 2005, 166.) Mikään hallintaan pyrkivä järjestelmä ei voi antaa hallittujen alkaa kysyä ”miksi” (emt. 93). Kriittiseen ajatteluun pyrkivälle luonteelle opin oikeassa olemisen hyväksyminen vaatisi mahdollisuuden koetella oppia, esittää kysymyksiä ja vasta sen jälkeen autonomisesti pohtia, haluaako tunnustaa opin auktoriteetin. Ylhäältäpäin syötettyjen sääntöjen omaksumisen esteeksi mainitaankin oman älyn käyttö ja itsenäinen ajattelu.

Kritiikkiä esittävillä jäsenillä voidaan sanoa aiemmin mainitun väärässä hengessä olemisen lisäksi olevan liian vähäinen ymmärrys. Mahdollisten epäkohtien ilmaantuessa neuvotaan vain kärsivällisesti odottamaan, että Jumala aikanaan oikaisee vääryyden. Jos ei tämän elämän aikana, viimeistään kuoleman jälkeen kaikkiin kysymyksiin saa vastauksen.

Lopputulena olis ollu sitten se että tyyppiä minä en ymmärrä kaikkee ja täytyy vaan odottaa, että se perusvastaus on se että odotetaan että Jumala valaisee tätä asiaa. (T6)

Kautta aineiston, yhteisöstä riippumatta, opin auktoriteetin erehtymättömyyteen liittyvän ilmapiiriin kuvataan olevan avointa keskustelua, ihmettelyä ja kyseenalaistamista suosimaton. Vaikuttaa siltä, että opin uskottavuudessa ilmenevän pieninkin särön pelätään voivan olla uhka auktoriteetille epäilevän kysymyksen alkaessa murtaa kokonaisuutta patovalliin tulevan reiän lailla, ja siksi oppi tulee hyväksyä kokonaisuudessaan.

Järjestö ei salli avointa keskustelua oppikysymyksistä eikä siitä, toimivatko vanhimmat joskus väärin ja toimiiko koko järjestö joskus väärin. Kaikki pitää niellä sellaisenaan. (T14)

Yhteisön toimintatapojen ymmärtäminen ja implisiittisten sääntöjen huomaaminen vaatii riittävää kokemusta yhteisön sisältä. Etenkin uudet tulokkaat saattavatkin nähdä asiat vielä ulkopuolisen silmin yhteisön sisäisestä katsantotavasta poikkeavalla tavalla ja eri näkökulman seurauksena ihmetellä käytäntöjä, jotka pitempään mukana olleet ovat jo sisäistäneet eivätkä enää niitä kyseenalaista. Uusi tulokas saattaa tahtomattaan aiheuttaa kiusallisia tilanteita tuodessaan ihmettelyllään esiin yhteisössä pinnan alla vallitsevia, auktoriteettiin liittyviä jännitteitä. Keisarin vaatteiden puuttumisen toteaminen ei sadun tapaan saa muitakin läsnäolijoita myöntämään asiaintila saattaen keisarin naurunalaiseksi, vaan ilmeisen asian toteaja jätetään yksin havaintonsa kanssa; hiljaisesti hyväksytyn, mutta julkilausumattoman normin äänten ihmettelämisen kerrotaan aiheuttaneen vaivautunutta hiljaisuutta. Epäkohtia julkisesti esiin ottanutta pyydettiin vaikenemaan ja kritiikkiä aiheuttaneet asiat koettiin selittää parhain päin.

Yhteisten toimintatapojen kyseenalaistamista ja omaa ajattelua ei katsota hyvällä kuuliaisuutta korostavissa yhteisöissä, vaan eksplisiittiset tai implisiittiset seuraukset ”vääristä” kysymyksistä ja huomioista voivat olla karut. Reaktioita sopimattomina pidettyihin kysymyksiin ja kommentteihin ovat olleet huomiotta jättäminen, ohi puhuminen, epäuskoiset ilmeet ja hiljaisuus. Yhdenmukaisen käyttäytymisen odottaminen suhtautumisessa opin kyseenalaistamattomuuteen tukee auktoriteettia, kun mahdollisista ristiriitaisuuksista tai nykyaikaan soveltumattomista, vanhentuneista opinkohdista ei nouse keskustelua.

Voisi olettaa, että opin oikeassa olemista olisi mahdollista epäillä edes omassa mielessä auktoriteetin siitä järkkymättä. Eksplisiittisesti ilmaistun epäilyn välttämisen lisäksi tutkimukseen osallistujat kuvaavat kuitenkin painetta jopa oman ajattelun säätelyyn. Gregory Jantzin (1995) mukaan hengellisesti hyväksikäytävien johtajien, kirkkojen ja organisaatioiden ytimessä on seuraajien ajatusten ja toiminnan kontrollointi. Itsenäinen ajattelu ja toiminta nähdään uhkaavana. Koska se, mitä seuraajilta odotetaan, on vaikeaa ja johtaa luontaiseen kapinaan, nämä organisaatiot saavat ja säilyttävät jäsenten tottelevaisuuden vain ajatuksia ja toimintaa kontrolloimalla. (Jantz 1995, 127.) Autoritaarisissa liikkeissä toisinajattelu tai asioiden kyseenalaistaminen ei juurikaan ole mahdollista, vaan vaihtoehtoisen ajattelun sensuuri tapahtuu vapaaehtoisesti tai yhteisön painostuksesta (Linjakumpu 2015, 76). Kyseenalalaistamiselle tai vaihtoehtoiselle ajattelulle ei välttämättä edes koeta tarvetta, koska yhteisössä mukana ollessa asiat nähdään sisäpuolen näkökulmasta.

[E]ihän se silloin sitä on erilainen maailmankuva kun on siinä yhteisön sisällä niin ei haluaisikaan puhua tai pitäis sitä vääränä puhua. Ettei mua sinänsä mikään ulkonen taho olis estäny puhumasta aikasemminkaan. Mutta luultavasti en ois (-) itse. (T8)

Tutkimukseen osallistunut arvelee, että julkisesti toisin tunnustavia ei voi olla yhteisössä mukana, vaan yleisesti hyväksytystä poikkeavat ajatukset on pidettävä omana tietona. Pyrkinessään säilyttämään eheydensä ja kiinteytensä ryhmä vaatii jäseniltään ulkonaisen käyttäytymisen lisäksi jossain määrin ajattelun yhdenmukaisuutta (Littunen 1962, 20). Vaikkei allekirjoittaisikaan yhteisön periaatteita, uskon näyttelemisellä kerrotaan olevan mahdollista pysyä mukana yhteisössä ja välttyä ojennustoimenpiteiltä. Ei-uskonnolliset yksilöt voivat salata enemmän identiteettiään tilanteissa, joissa on mukana paljon uskonnollisia ihmisiä (Mackey, Silver, Rios, Cowgill & Hood 2021, 861). Tutkimukseen osallistunut pohtiikin, onko olemassa ajatuksenvapautta, ellei ajatuksia saa eksplikoita ilman seuraamuksia.

Et ajatuksenvapaus on siinä mielessä mutta sen pitää pysyä ajatuksena. Ja jos se nousee sieltä yhtään et sä rupeet keskustelemaan niistä asioista muuten kun että sitten kerran saat ehkä keskustella jonkun vanhimman kanssa ja sitte (-) odota niin sitte jos se asiaa etenee siitä yhtään pitempään niin silloin joutuu siihen hallinnolliseen käsittelyyn ja siihen myllytykseen sitten. (.) Et siinä mielessä se on vähän kaksipiippunen juttu että onko sitä ajatuksenvapautta jos sitä ei saa ilmaista mut ei he nyt ei he uskokaan et he pystyy kenenkään ajatuksia hallitsemaan mut (-) niitä ei vaan saa tavallaan kaikkia ajatuksia ei saa ilmaista. (T6)

Ei ollut jotenki suotavaa edes lähteä semmoseen [kriittiseen] keskusteluun mukaa. Et semmosta ryhmäpainetta koki semmoseen ajattelua jossain määrin tai ainakin puhetta rajotettii. (T4)

Valta-asemaansa ylläpitääkseen auktoriteetin täytyy evätä alemmassa asemassa olevilta mahdollisuus aitoon toimintaan, oikeus sanoa oma sanansa ja ajatella omia ajatuksiaan (Freire 2005, 140–141). Yksilön pyrkimyksiä omakohtaisten tietojen hankkimiseen voidaan tukahduttaa. Yhteisöjen jäsenet eivät välttämättä edes vaadi itselleen mahdollisuutta irtautua asetetuista tiedollisen liikkumisvapauden rajoituksista. Etenkin, jos muista mahdollisuuksista ei ole tietoa, voidaan tyytyä vanhoihin ratkaisuihin. (Littunen 1962, 20–21.) Tutkimukseen osallistuja kokee ikävänä, että häntä pidettiin yhteisön taholta kapinallisena, vaikka hän ei näe itseään kapinallisena vaan itsenäisesti ajattelevana. Kriittinen ajattelu tarkoittaakin kieltäytymistä helppoon ajatteluun houkuttelevista tarjouksista ja maailman asioiden ihmettä (Suoranta 2005, 234). Ymmärrystä lain suomasta oikeudesta omaan mielipiteeseen riippumatta eri mieltä olevien mahdollisesta ylemmästä asemasta kuvataan keskeisenä oivalluksena ja voimaantumisenä muiden taholta tulevaa painostusta kohtaan. Vaikka toisella ihmisellä olisi vahva mielipide jostain asiasta, tutkimukseen osallistunut kertoo oppineensa, ettei mielipide ole sama kuin tosiasia. Siksi hän uskaltaa nykyisin pysyä omassa kannassaan, vaikka vastassa olisi itse paavi.

Kun mä tiedän että perustuslaki takaa minulle sen luvan mielipiteeseen ja ollu päinvastasta mieltä mullei oo mitään velvollisuutta olla samaa mieltä kun joku näis auktoriteettiasetelmissa. (T5)

”Hajota ja hallitse” -tekniikan avulla enemmistön pitäminen jakautuneena ja yhdistymisen estäminen on välttämätöntä hallintaan pyrkivälle: yhtenäisyys ja järjestäytyminen ovat vaarallisia hegemonialle. Vallassa olevien etujen mukaista on heikentää hallittuja, eristää heidät toisistaan sekä luoda ja syventää heidän välisiään säröjä. (Freire 2005, 157.) Siten varovaisuus ajatusten ilmaisemisessa tai jopa ajattelussa oppikysymysten suhteen toimii auktoriteettia luovana tekijänä, koska kriittisiä ajatuksia ajattelevat eivät löydä toisiaan eivätkä voi yhdistää voimiaan opin tarkastelemiseksi. Tutkimukseen osallistuja kuvaa, kuinka varovaisuus ajatusten ilmaisussa ja yhteinen hymistely voi johtaa paradoksaalisiin tilanteisiin, kun kaikki ovat samaa mieltä kritiikin tarpeellisuudesta, mutta luulevat itse olevansa ainoa, joka niin ajattelee. Jokainen sanoo ääneen sen, mitä arvelee toistenkin ajattelevan eikä kukaan puhu siitä, mitä kaikki itse asiassa ajattelevat. Tällöin auktoriteetti rakentuu ihmisten ennakko-oletuksista ja itsevalvonnasta suhtautumisessa yhteisesti noudatettuun oppiin ja jaettuihin normeihin.

Ja sit ihmisillä on nimenomaa oletuksia siitä että sekihän on täysin mahdollista että meillä on tässä pöyällinen ihmisiä ja sit mä oletan et kaikki nämä muut on sitä mieltä että vaikka opettajaa ei saa kritisoi. Voi olla että kaikki muutki on sitä mieltä että opettajaa pitäs kritisoiä mutta jokainen erikseen ajattelee että nämä kaikki seittämän muuta tässön sitä mieltä et ei saa. Ja sit ne käyttäytyy sen mukaan ja vahvistaa kaikkien muitten uskomuksia. Ja voi olla että sillon seittämän ihmistä joitten mielestä opettaja toimii ihan tyhmästi mut sit kaikki kuvittelee et nämä kuus muuta tässä niin on sitä mieltä että sitä ei saa kritisoiä et en minäkään nyt sitten en kritisoi ja käyttäydyn ikään kuin en haluasi että häntä kritisoiään. Ja vahvistetaan kaikki tätä uskomusta. (T4)

Kyseenalaistaminen ja opin auktoriteetin erehtymättömyyden epäily voidaan kääntää omaksi voimaksi. Liike kerrotaan nähtävän totuutena, joka vain vahvistuu ulkopuolisten esittämästä kyseenalaistamisesta, ja aiheellinenkin epäkohtien julkisuuteen tuominen tulkitaan vainoksi, joka todistaa uskon olevan oikeaa (ks. Ruoho & Ilola 2014, 381). Totuuden vahvistavaa kyseenalaistamista ei kuitenkaan sallita yhteisön sisäpuolelta. Auktoriteetin rakentumisen kannalta asian olettaisi olevan edullisempi päinvastoin: jos opista saisi vapaasti esittää kysymyksiä, mahdolliset virheelliset käsitykset voitaisiin korjata ja epäselvät kohdat selvittää ja perustella, minkä seurauksena kysyjän luottamus auktoriteettiin voisi vahvistua ja sitoutuminen yhteisöön lisääntyä. Kritisoinnin torjuvassa järjestelmässä ristiriitaisiksi tai vääriksi koetut oppikysymykset, joihin ei ole odotettavissa muutosta, voivat kriit-

tisen pisteen yli kasaantuessaan toimia yhteisöstä poistyöntävänä ja poispitävänä tekijänä.

Yhteisöissä, joissa oikeana pidetyn opin julkinen kritisointi voi johtaa sanktioihin, jopa erottamiseen, ajatusten ilmaisemisen suhteen on oltava varovainen. Toisten reagoinnista oppii huomaamaan, mistä asioista kannattaa puhua, mitä uskaltaa kyseenalaistaa tai mitä ei voi ottaa puheeksi (ks. Timonen 2013, 246). Pienemmällä piirillä luotettujen henkilöiden välillä kerrotaan voitavan käydä kriittisiäkin keskusteluja, vaikka muuten omaa ilmaisua rajoitettaisiin.

Etenkin yhteisön uusi jäsen imee itseensä käyttäytymismalleja toisilta jäseniltä, mikä onkin ymmärrettävää uuteen ja vieraaseen toimintaympäristöön tultaessa. Aikuisena uuteen yhteisöön mukaan liittyvällä on mukanaan paljon entisiä toimintamalleja ja kokemuksia, joita hän joutuu arvioimaan uudestaan uuteen yhteisöön soisaalistumisen myötä. Tulokkaalle siirtyy pikkuhiljaa yhteisössä toimiessaan hiljaista tietoa. Ikujiro Nonakan ja Hirotaka Takeuchin (1995) mukaan hiljaista tietoa ei ole yksinkertaista välittää toisille, koska se on saavutettavissa ensisijaisesti kokemuksen kautta eikä sitä ole helppoa ilmaista sanoin. Siten hiljaisen tiedon jakaminen monien yksilöiden joukossa, joilla on erilaiset taustat, perspektiivit ja motivaatiot, on yhteisön tiedon luomisen kriittinen piste. Keskinäisen luottamuksen rakentamiseksi yksilöiden emootioiden, tunteiden ja mielen mallien täytyy olla yhteisesti jaettuina. (Nonaka & Takeuchi 1995, 85.) Muita tarkkailemalla sekä yrityksen ja erehdyksen kautta uusi tulokas oppii, millaiset puhe- ja toimintatavat yhteisössä on ja miten oppiin ja auktoriteettiin tulee suhtautua. Koska ymmärretään, että tuore jäsen ei vielä ole tutustunut kaikkiin yhteisön normeihin, hänelle ehkä myös sallitaan sellaisten kysymysten esittäminen, joita yhteisön tavoille oppineet eivät enää kysyisi.

Kyseenalaistaminen ja kriittisten kysymysten esittäminen ei ole itsestään selvä taito, vaan se vaatii opettelua ja harjoittelua. Vaikka olisi mahdollistakin kysyä, sitä ei välttämättä osaa tehdä, jos on kasvanut kunnioittamaan auktoriteetteja ja uskomaan, että muut tietävät kaiken paremmin.

Ei osaa kyseenalaistaa jos on tämmönen heikko persoona – tai heikompi nimenomaan että luottaa siihen auktoriteettiin ja siihen vanhempaan ja muka viisaampaan ja kun se esittää asiat sitte sillä tavalla että ne kuulostaa faktalta ja tää on ainut oikea totuus. (T5)

Kritiikin esittämisen korkeaan kynnykseen arvellaan vaikuttavan, että yhteisöstä negatiivisia asioita puhuvia pidetään luopioina, jotka ovat Saatanan puolella, eikä itselle haluta sellaista leimaa (ks. Linjakumpu 2015, 212–213). Jos kaikesta huolimatta uskaltautuu tuomaan esiin normeihin sopimattomia ajatuksiaan, omien epäilysten julkittuomisen kerrotaan johtaneen sielunhoitoon, jossa pyrittiin vaikuttamaan epäilyksiä vahvistavan ihmissuhteen katkaisemiseen. Tällöin kysymykset ja epäilytulkitaan väärälle tielle joutumiseksi, jolta epäilijä tulee ohjauksen avulla saada pois.

Asetelma on se, että epäilijä on tietämyksessään alemmalla tasolla ja häntä ohjataan holhoavasti ja paternalistisesti ylhäältäpäin oikeaan suuntaan sen sijaan, että olisi kyse autonomisten yksilöiden keskustelusta ja asioiden pohtimisesta eri kannoilta. Antidialogisessa toiminnassa ihminen pyrkii saamaan toisen hallintaan kovaotteisemmin tai hienovaraisemmin, alistavasti tai paternalistisen huolehtivasti (Freire 2005, 153). On mielenkiintoista, mikä saa yhteisön niin herkkänahkaiseksi ja epävarmaksi, että pienikin kritiikki ja epäily koetaan uhkaksi opin auktoriteetin säilyttämiselle.

5.1.2 Säännöt opin ilmentyminä

Auktoriteetin rakentumisen ymmärtämiseksi on tärkeää ymmärtää sääntöjen ja normien merkityksen keskeisyys uskonnollisen yhteisön opin ilmentymänä. Durkheim (1980) toteaa, että ei ole sellaista uskontoa, jossa ei olisi kieltoja ja jossa kiellot eivät esittäisi merkityksellistä osaa. Säännöt voivat olla tietynlaiseen toimintaan ohjaavia kehotuksia tai toisista toiminnoista pidättymään kehottavia kieltoja. Uskonnolliset kiellot ovat kategorisia imperatiiveja. (Durkheim 1980, 270–271.)

Silloinkin kun säännöt ovat jokaisen jäsenen saatavilla, niiden tulkitsemista ja soveltamista ei välttämättä luoteta jäsenten itsensä käsiin. Vaikka jäsenten odotettaisiin esimerkiksi lukevan säännöllisesti Raamattua, voidaan edellyttää, että luetun ymmärtämiseksi turvaudutaan korkeammalta auktoriteettitasolta tulevaan ohjaukseen. Omaan, vajavaisena pidettyyn ymmärrykseen ei kannusteta luottamaan. Ylemmällä auktoriteetilla on oikeus tehdä tulkinta ja selittää oppi ja säännöt, mikä samalla luo hänelle lisää auktoriteettia alemmalla ymmärryksen tasolla olevina pidettyihin nähden. Tulkinnan mahdollisuus luo erilaisia käytäntöjä samankin liikkeen sisällä. Tämä näkyy tilanteissa, joissa eri paikkakunnilla samasta säännöstä on erilaisia käytännön toteutuksia, vaikka kyseessä on saman uskonnollisen liikkeen oppi.

*Sitten tän kaupungin säännöt sanoo näin ja tän kaupungin säännöt sanoo noin.
(T6)*

Oppiin sisältyy eksplisiittisiä sääntöjä, kuten kieltoja tai kehotuksia. Esimerkiksi Vanhan Testamentin Mooseksen laissa on laskettu olevan 613 eri käskyä. Kirjalliseenkin muotoon laaditut säännöt eivät ole ikuisesti muuttumattomina säilyviä ja yksiselitteisiä, vaan niitä tulkitaan lukijan oman merkitysperspektiivin, maailmanhorisontin, näkemysten, elämänkokemuksen ja tarkoituksien kautta. Auktoriteetin vahvistamiseen sopivia kohtia säännöistä voidaan painottaa ja epäkäytännöllisiä kohtia puolestaan häivyttää. Erityisesti kun kyseessä ovat vanhojen kirjoitusten säännöt, kirjoitusajan nykyisestä poikkeavat ympäristön ja yhteiskunnan olosuhteet luovat paljon tulkinnan mahdollisuuksia. Esimerkiksi Vanhan Testamentin aikana annettu kielto karttaa verta lienee koskenut veren silloista käyttötapaa eli sen käyttämistä ravintona, mutta Jehovan todistajilla kielto on laajentunut koskemaan veren lääketieteellistä käyttöä, jota tekstien kirjoitusaikana ei tunnettu. Kriittinen lukutai-

to auttaisi näkemään uudessa valossa myytit, joiden avulla legitimoidaan vallitsevat valtasuhteet (McLaren & Giroux 1991, 99).

Kuriyhteisöllisyys perustuu täsmällisiin ja helposti seurattaviin ja arvioitaviin normeihin, jotka ovat luonteeltaan tiettyjä asioita kieltäviä tai tiettyjä asioita määrääviä ja koskevat esimerkiksi tietynlaisista pukeutumista ja muita ulkoisia merkkejä tai tekemisen tapoja (Linjakumpu 2015, 83). Uskonelämää vinouttavat säännöt eivät koske syvällisiä, henkistä ja hengellistä kasvua vaativia asioita, kuten esimerkiksi kateuden ja katkeruuden voittamista, vaan niiden avulla säännellään vain ulkoisia, helposti mitattavia seikkoja, kuten ulkonäköä, harrastuksia tai toimintaan osallistumista (Karppinen 1994, 72). Säännöt voivat määritellä opin syvällisimpiin kohtiin liittyviä asioita, kuten mitkä teot estävät pelastukseen pääsyn, tai ne voivat käsitellä triviaaleilta tuntuvia yksityiskohtia.

[K]uinka lyhyitä tai pitkiä mekkoja saa olla minkä värinen paita saa miehellä olla puhetta pitäessään. (T6)

Yhteisö tarvitsee myös normien koettelijoita ja rikkojia, jotta se voi pitää yllä ja vahvistaa rajojaan yhteisön ulkopuoliseen maailmaan (ks. Allardt 2005, 20). Sääntöjen koetteluun ja rajojen venytykseen suhtautuminen kertoo yhteisön sisäisestä dynamiikasta. Normien noudattamisen ja rikkomisen aktit tekevät jakoja yhteisön jäsenten välillä ja sijoittavat hyvät ja huonot jäsenet omille paikoilleen suhteessa toisiinsa. Auktoriteettia syntyy normien mukaan elämisessä hyvin onnistuville, kun he osoittavat kykeneväisyytensä toimia yhteisön moitteettomina jäseninä. Sääntöjen noudattaminen ja siinä menestyminen kuvataan onnistumisen mittariksi: ellei noudata kaikkia sääntöjä, on epäonnistunut ja kelpaamaton.

Saman arvojärjestelmän jakavien keskuudessa hyveellisyyden ja siitä poikkeamien aste-erot voivat olla pieniä, jolloin erheiden tarkastelu tapahtuu tiheällä seulalla. Suurempien rikosten puuttuessa pienemmistä rikkeistä tulee moraalisesti paheksuttavampia, kuten pyhimysten yhteiskunnassa, jossa varsinaiset rikokset ovat tuntemattomia, mutta maallikosta vähäisiltä näyttävät hairahdukset aiheuttaisivat siellä saman skandaalin kuin tavalliset rikkomukset tavallisessa tajunnassa (Durkheim 1977, 85–86). Normien noudattaminen ja niistä poikkeaminen on itseään ruokkiva kehä: mitä puhtaammin normeja noudattaen yhteisössä eletään, sitä pienempi poikkeama riittää erottelemaan jyvät akanoista ja asettamaan jäsenet kelpoisuusjärjestykseen. Kuvaavat normit osoittavat sen, miten yhteisössä toimitaan (ks. Steffens 2020, 6).

Eksplisiittiset säännöt ovat yleensä kaikille yhteisön jäsenille selviä. Yleisesti tiedossa olevat kurinpitotoimet ja rangaistukset ohjaavat jäseniä mukautumaan auktoriteettiin ja käyttäytymään normien mukaisesti, koska kenellekään ei pitäisi olla epäselvää, mitä seurauksia on ei-hyväksytyllä toiminnalla. Syyllinen on vain yksi rangaistuksen kohteista: rangaistus tähtää ennen kaikkea muihin yksilöihin, siis potentiaaliin syyllisiin (Foucault 2005, 150). Opille keskeiset, eksplisiittisesti ilmaistut

säännöt voivat olla yksiselitteisesti ja kategorisesti ilmaistuja, kuten ortodoksiuskon paastosäännöt tai Jehovan todistajien periaatteet karttaa verta ja olla osallistumatta sotatoimiin. Tällaiset säännöt eivät vaihtele paikkakunnan tai seurakunnan mukaan, vaan ovat voimassa kaikissa tilanteissa.

No siellähän oli ensinnäki hyvin tarkat niinkö elämäntapoja koskevat säännöt että et saa tupakoia esimerkiksi, et saa harrastaa avioliiton ulkopuolista seksiä, et saa masturboia, siis siellä on tosi pitkä litania tämmösiä asioita jotka on kiellettyjä. (T1)

Edellä mainituissa, perustavaa laatua olevissa oppikysymyksissä neuvottelunvaraa ei ole, mutta paikalliset säännöt, kuten millaista pukeutumis- tai hiustyyliä kunkin paikallisseurakunnan jäsenet voivat noudattaa, ovat jossain määrin sopimuksenvaarisia. Paikallisilla ja alueellisilla vallan muodoilla on oma toimintatapansa, menetelmänsä ja tekniikkansa (Foucault 2007, 156). Paikallisten käytäntöjen ei uskota aiheuttavan suurempia kiistoja yhteisön sisällä.

Monesti nää tämmöset ristiriitatilanteet liittyy kyllä syvempiin opillisiin kysymyksiin sitten että en mä usko et kovinkaan moni rupee paikallisista säännöistä kättä vääntämää. (T6)

Väljästi muotoilluissa säännöissä, kuten kehotuksessa pukeutua soveliaasti, paikallisyhteisöille ja näiden auktoriteettihenkilöille jää tulkinnanvaraa muodostaa omat käytäntönsä, jotka saattavat poiketa toisistaan saman uskonnollisen liikkeen sisällä. Tutkimukseen osallistuneet kuvaavatkin osan säännöistä olevan kunkin paikallisyhteisön omiin käytäntöihin muotoutuneita toimintatapoja. Ilmiötä kuvataan sääntöviidakoksi, joka on sinänsä avara ja tärkeimpiä periaatteita lukuun ottamatta jättää paljon tulkinnanvaraa paikallisyhteisöille etenkin asioissa, joista ei löydy kuvausta Raamatusta. Yhteisöjen toiminnassa on sisäisiä poikkeamia ja paikallisia eroja: toiminta ei ole kauttaaltaan samanlaista (Linjakumpu 2012, 34). Paikallisella kulttuurilla eri maita verrattaessa kerrotaan olevan oma merkityksensä esimerkiksi pukeutumisen suhteen, vaikka itse oppi säilyy samana; ghanalaisen seurakunnan miesten hameet kuuluvat sikäläiseen kulttuuriin, Suomessa vastaava pukeutuminen ei kävisi päinsä. Suomalaistenkin yhteisöjen välillä nähdään olevan eroja. Saman liikkeen piirissä kerrotaan yhdellä paikkakunnalla olevan hyväksyttyä käydä ravintolan terassilla, kun taas toisella paikkakunnalla asiaa pidettiin ei-sopivana käyttäytymisenä.¹³

---

13 Entinen Jehovan todistaja Diane Wilson (2002) kuvaa, kuinka häntä hämmensi se, että toisissa seurakunnissa hyväksyttäisiin sellaisia pukeutumis-, hius- tai tanssityylejä, jotka toisissa aiheuttaisivat kurinpitoseuraamuksia, kun samalla järjestö oli ylpeä yhteneväisyydestään kerskaillen yhtenäisyyden olevan tosi uskonnon tunnusmerkki (Wilson 2002, 65).

Sinänsä se on hyvin väljä mutta se tavallaan että kuinka niuhoa se on, niin se on sitte paikallisesta seurakunnan vanhimmistosta nämä tavatkin. Ja se voi jopa vaihdella ihan samalla paikkakunnalla olevien seurakuntien välillä oon huomannu. – – tämmösiä ihan tavallaan naurettavia asioita mut et heillä on joku näkemys ja he on sitä mieltä et he edustaa sitten siinä tehtävässään Jumalaa ja täällä meillä tehdään tää asia näin. (T6)

Implisiittisiä sääntöjä ei ole kirjattu ylös tai muotoiltu tarkasti käskyiksi tai kielloiksi, vaan ne muodostuvat yhteisön käytännöissä ja traditioissa sekä siirtyvät jäsenille mallioppimisen ja opastamisen kautta. Kirjoittamattomien sääntöjen valta on suuri (Johnson & VanVonderen 2005, 67). Implisiittisistä säännöistä aineistossa kerrotaan esimerkkinä kritiikin esittämisestä pidättäytyminen, mikä kuvataan julkiseksi, hiljaisesti sovituksi säännöksi. Yhteisöön uutena saapuva tulokas oppii kokeneempien jäsenten neuvojen ja esimerkin kautta ja heidän auktoriteettiinsa tukeutuen, kuinka on tapana toimia.

Nii sitte tavallaan sitä iteki oli siihen systeemiin sisälle että sitte sinä neuvoit [tulokkaita] että nyt sä teet näin. (T7)

Uuteen yhteisöön tuleva tarkkailee muita ja oppii toteuttamaan oppia asianmukaisella tavalla, esimerkiksi nousemaan ylös jumalanpalveluksessa silloin kuin muutkin. Hierarkiatasoon nähden väärälle paikalle ruokapöytään istuva voi saada osakseen paheksuvia silmäyksiä, joista hän ymmärtää paikkansa ja seuraavalla kerralla osaa valita istuimensa ääneen lausumattoman säännön mukaisesti. Samalla uusi tulokas oppii tulkitsemaan yhteisön hierarkiasuhteita ja tottelemaan häneen nähden auktoriteettina toimivaa, kokeneempaa jäsentä. Auktoriteettiin luottaminen voikin olla rationaalista toimintaa, kun on perusteltua olettaa, että itseä kokeneempi tietää jonkin asian paremmin (Gadamer 2004, 6–7).

Jos sääntöjä neuvottaessa niitä ei perustella mitenkään eikä selitetä, kuinka ne liittyvät uskonnon ydinalueeseen, saattaa kriittisellä ja perusteluja kaipaavalla tulkilla herätä epäilyksiä yhteisön toimintaa ja auktoriteettia kohtaan. Yhteisöön syntynyt tai sen vaikutuspiirissä varttunut puolestaan oppii implisiittisetkin säännöt ja niiden auktoriteettiluonteen jo kasvuympäristössään. Lapsuuden ajan opetuksen osuus on keskeinen todellisuuden nimeämisessä (Silvennoinen & Kinnari 2015, 68). Uskonnollisessa ympäristössä kasvaneen voi olla myöhemmällä iällä vaikeaa tunnistaa säännöt uskonnon oppiin kuuluviksi, vaan ne ovat osa itsestään selvää ja kyseenalaistamatonta elämäntapaa.

[K]un isäkin sano näin ja äitikin sanoo ja se ja se sanoo ja pappiki sanoo. (T5)

Implisiittisten sääntöjen oppiminen vaatii yhteisön mukana elämistä ja muiden jäsenten toiminnan seuraamista. Linjakumpu (2015) huomauttaa, että selvien sääntöjen lisäksi kuriyhteisöllisyyteen voi kuulua epämääräisyyttä tai tulkinnallisuutta normien suhteen. Tällöin opillinen epämääräisyys tarkoittaa esimerkiksi sellaisia sääntöjä tai konventioita, joiden sisältöä ei ole määritelty tai ei voida määritellä täsmällisesti, vaan säännöt konkretisoituvat ei-verbaalisesti yhteisön käytäntöihin, hierarkioihin ja toiminnan tapoihin, jotka yhteisön jäsenen oletetaan tietävän. Mielivaltaisten ja muuttuvienkin uskonnollisten määräysten kontrollointi kuriyhteisöissä voi olla tarkkaa. (Linjakumpu 2015, 83; ks. myös Foucault 1998, 132.) Epämääräisyys vahvistaa oppia tulkitsemaan pystyvien auktoriteettia heidän voidessaan ohjata haluamaansa suuntaan yhteisön jäseniä, jotka ovat epävarmoja siitä, osaavatko elää sääntöjen mukaan.

Etenkin silloin, kun joku toimii normien vastaisesti, normit tulevat selvästi esiin (Wallenius-Korkalo 2018, 67). Normit mahdollistavat kapinan ja tottelemattomuuden, koska ilman kieltoa ei ole kiellon rikkomistakaan (Saari 2016, 7). Säännöistä poikkeamisen voi nähdä muodostavan uhkan yhteisölle, horjuttavan tasapainoa ja vaarantavan auktoriteetin (ks. Linjakumpu 2012, 33).

Yhteisön pääasiallinen mielentila oli harjoituksen/tradition menettämisen pelko. Kun normeista poikkeamaa esiintyi, nousi tämä pelko yhteisössä esille. (T12)

Yhteisön jäsenellä ei ole yleensä mahdollisuutta vaikuttaa sääntöihin ja niiden tulkintaan, vaan säännöstä poikkeamiseen tarvitaan auktoriteetin myöntämä lupa. Esimerkkinä kuvataan tilanne, jossa seurakunnan jäsen ei voi itse päättää paastosäännön lieventämisestä sitä tarvittaessaan, vaan hänen tulee pyytää tähän lupa rippi-isältä. Inhimillinen poikkeustilanne ei ollut riittävä peruste säännöstä joustamiseen.

Joustamattomuus säännöissä kuvataan ahdistusta aiheuttavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa kymmenysten antamisvelvoite muodostuu elämäntilanteesta johtuen taloudellisesti raskaaksi. Vaikuttaa siltä, että monesti säännöt opin ilmentyminä elävät omaa elämäänsä riippumatta ihmisten elämän moninaisuudesta ja variaatioista. Inhimilliset tilanteet ja olosuhteet jokapäiväisessä elämässä vaativat mahdollisuutta ainakin neuvotella siitä, onko jonkin säännön noudattaminen ehdottoman tarpeellista ja perusteltua opin kannalta, vai voisiko siitä joustaa hyvinvoinnin ja käytännöllisyyden vuoksi. Auktoriteettihenkilö ei välttämättä osaa nähdä tilannetta ruohonjuuritason arkipäiväisen elämän kannalta. Vallan lisääntyminen johtaa vieraantumiseen siitä, minkä suhteen valtaa käytetään (Adorno & Horkheimer 1991, 86). Auktoriteetin rakentumisessa tiukat, pysyvät säännöt ohjaavat ihmisiä kuuliaisuuteen. Sääntöjen ehdottomuus ja joustamattomuus voi toisaalta murentaa auktoriteettia aiheuttaessaan kapinointia ja kyseenalaistamista, mikäli sääntöjä ei koeta mielekkäinä ja riittävän hyvin perusteltuina.

Säännöt voivat olla yhteisöä vakauttava ja koossa pitävä voima. Samalla kun ne ohjaavat jäseniä oikeaan toimintaan, ne ilmaisevat yhteisön oppia ja toimivat erotteluna oman yhteisön ja muun maailman välillä. Omasta moraalistaan ja eettisistä sitoumuksistaan epävarmalle yksilölle säännöt toimivat elämään varmuutta tuovana ja vastauksia tarjoavana elementtinä elämän monimutkaisissa tilanteissa. Sääntöorientoituneessa yhteisössä säännöt ovat pohja, jolle yhteisön auktoriteetti ja jokapäiväinen toiminta perustuvat.

5.1.3 Sukupuolen luoma auktoriteetti

Uskonto on osittain yhä edelleen sukupuolisuutta ja seksuaalisuutta määrittävä, arvottava ja normittava instituutio (Laitinen 2009b, 227). Monissa uskonnollisissa yhteisöissä sukupuoli on tärkeä elementti auktoriteetin syntymistä tarkasteltaessa. Uskonnossa sukupuoli on usein selkeä vedenjakaja: useimmiten juuri naisia ohjataan, rajoitetaan ja kielletään sekä pyhien tekstien tasolla että uskontojen käytännöissä (Ahonen & Vuola 2015b, 9). Kristillisessä teologiassa sukupuolijako ja -hierarkia ovat keskeisellä sijalla sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti (Vuola 1994, 212). Auktoriteettia syntyy sukupuolten eri statuksista.

Kuten muutkin kulttuuriset ja yhteiskunnalliset ilmiöt, uskonto ja uskonnollisuus on sukupuolittunutta (Heikkinen 1999, 116). Sukupuoli liittyy olennaisesti oppikysymyksiin sekä periaatteellisesti että käytännön elämässä. Auktoriteetin rakentumisessa opin määrittelemä käsitys sukupuolesta vaikuttaa olevan monessa yhteisössä keskeisimpiä asioita. Useissa yhteisöissä miehillä, nuorilla pojillakin, katsotaan olevan enemmän arvovaltaa kuin naisilla, kun taas naisilla ei ole mahdollisuutta edetä johtotehtäviin. Sukupuolen kerrotaan tuovan mukanaan selvästi määritellyt roolit esimerkiksi naisella äitinä ja miehellä perheenpäänä ja auktoriteettina. Naisen heikompi asema mainitaan perusteltavan Raamatulla. Kristillisyyteen liittyen negatiivinen naiskuva sekä käsitys naisesta viettelijänä ja uhrina löytyy Raamatusta, kirkkoisiltä, kaikkien kirkkokuntien tärkeimmiltä teologeilta ja kirkkojen käytännöistä (Vuola 1994, 211).

Jakolinjat sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä eivät kulje eri uskontojen välillä vaan myös niiden sisällä. Perinteisissä herätysliikkeissä, kuten vanhoillislestadiolaisuudessa, merkittävät tulkintaerot liittyvät juuri sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. (Ahonen & Vuola 2015a, 239.) Sukupuolijaossa oma erityispiirteensä on joidenkin intialaisperäisten uskontojen oppiin sisältyvä käsitys naisen ja miehen asemasta, joka kumpuaa liikkeen syntyyn kulttuuritaustasta. Odotus naisten pysymisestä hiljaa taustalla, kun auktoriteetti on sidottu miessukupuoleen, kuvataan ristiriitoja tuottavaksi länsimaisessa ympäristössä kasvaneelle.

Useissa yhteisöissä opin määrittämät naisten ja miesten tehtävät kuvataan selvärajaisiksi. Pääasiassa sukupuoli kaventaa naisten elämää ja rajaa heidät pois monista tehtävistä, kuten hengellisestä opettamisesta ja johtotehtävistä. Perusteluna käytetään tällöin oppiin vedoten sitä, että nainen ei saa opettaa hengellisissä asioissa

seurakuntansa miehiä. Jotta naisetkin pääsevät harjoittelemaan sanan julistamisessa tärkeää puhetaitoa, opetuskieltoa kerrotaan kierrettävän siten, että naiset pitävät lyhyitä harjoituspuheita pareittain. Harjoituspuhetta ei tulkita opettamiseksi. Tällöin ei näytä siltä, että nainen pyrkisi auktoriteettiasemaan, johon hänellä ei opin mukaan ole oikeutta. Miesten tehtäväksi kerrotaan jäävän oikeiden, pitkien opetuspuheiden pitäminen. Naiset kuvataan työmyyriksi, jotka tekevät käytännön työn, kuten ovelta ovelle -työn miesten keskittyessä opettamiseen¹⁴.

No miehet opettaa naisen paikka seurakunnassa on olla hiljaa että ne harjoituspuheet on sellasia mitä sisaret pitää ne viiden minuutin mistä puhuin. Mut et miehet on se joka ottaa johdon ja opettaa ja sitten nainen on niinkun alamaainen miehelleen @nainen vaietkoon seurakunnassa@ sanoo Raamattu. (T2)

Sukupuolen kuvataan vaikuttavan uskonnollisessa yhteisössä tehtävien jakautumiseen, asemaan hierarkiassa ja perheen sisäisiin suhteisiin. Uskonnot ovat edelleen merkittäviä epätasa-arvon legitimoijia (Ahonen & Vuola 2015b, 10). Opin mukaisesti sukupuolirooleihin kasvattamisen ja siten sukupuoleen liittyvän auktoriteetin rakentamisen kuvataan alkavan pienestä pitäen. Pojilla kerrotaan olevan enemmän vapautta ja he saavat huomiota, kun taas tyttöjen vointia ei edes tarvitse kysyä, vaan heillä oletetaan kaiken olevan hyvin. Tutkimukseen osallistunut kertoo kokeneensa itsensä huonommaksi tyttönä, kun pojille lietsottiin hänen ällöttäväksi kuvaamaansa miehisyyssyöppiä. Erilaisen kasvatuksen myötä tytöt ja pojat kasvavat käsitykseen opin määrittämästä auktoriteetin miehisyydestä ja naisen alemmasta asemasta.

Pojat on taas semmosii joillon lupa mennä ja mut et sit naisilla – – mut on aina opetettu – – et *X räpsytät vaan silmiä niin se riittää ja hymyilet*. (T3)

Sukupuolen näkyminen ulospäin ja sukupuolen mukainen käyttäytyminen on useimmissa tutkimuksen yhteisöissä tärkeää. Oikea toiminta vaatii yhteisön tapojen ja implisiittisten normien tuntemista, jotta osaa pysytellä sillä puolella rajaa, jossa binäärisen sukupuolikäsitykseen perustuvan sukupuolen esiin tuominen on riittävää, mutta ei provosoivaa ja säädyttömyydeksi tulkittavaa. Selvän sulkupuolijaon kuvataan ilmenevän odotuksissa pukeutumisen ja muun ulkoasun suhteen. Itselle vieraaksi tuntuvaan, sukupuolen mukaiseen valmiiseen muottiin painostettu ei tunne oloaan luontevaksi.

Yritin toki kovasti olla naisellinen ja käytin jopa hametta vaikka tunsin itseni hölmöksi. (T11)

---

¹⁴ Paikkakunnalla, jossa itse asun, ovelta ovelle -työssä vaikuttaa olevan yhtä lailla naisia kuin miehiäkin.

Opin sanelemien sukupuoliroolien mukainen elämä, jossa mahdollisuudet rajautuvat sen mukaan, onko syntynyt mieheksi vai naiseksi, ei tarjoa kaikille tyydyttävää elämää. Elämään tyytymättömyyden seurauksena arvellaan kehittyvän katkeroitumista, joka purkautuu pyrkimyksenä kontrolloida muita kompensationsa oman elämän epätydyttävyydelle. Seurakunnan vanhempia naisia kuvataan elämäänsä pettyneiksi haaskalinnuiksi, joiden silmät seurasivat etenkin nuorten naisten tekemisiä ja joita nuorten naisten ohella miehetkin pelkäsivät. Tutkimukseen osallistunut arvelee näiden naisten olevan niin elämäänsä pettyneitä ja miestensä tossun alla, että he pyrkivät estämään elämänilon nuoremmilta naisilta. Naisen toteutumaton toive auktoriteettiasemaan pääsemisestä voi kanavoitua auktoriteettina toimimisena nuoremmille naisille. Naisten tehtävänä nähdään olevan valvoa toisten käyttäytymistä, kun taas miehet toteuttavat kurinpittoa.

Johtavat veljet puuttuivat ilmisyntheihin, mutta naiset vahtivat ilmeitä, eleitä jne. He myös juorusivat, puhuivat pahaa, antoivat ilmi jne. (T9)

Naiset muodostavat uskontojen aktiivisimman kannattajajoukon ja käytännön tukipilarin – naiset yhtäältä kannattelevat uskontoja, toisaalta heiltä evätään erinäisiä tehtäviä muodollisen uskonnollisuuden piirissä (Ahonen & Vuola 2015b, 9–10). Vaikka auktoriteetti rakentuisi oppiin perustuen yksinomaan miehille, naisten kuvataan olevan yhteisön koossapitävä voima, joka vetää mukaan ja pitää yhteisön toiminnassa myös miesjäseniä.

Oon miettinyt sitä et jos (-) miehet ei ois naimisissa näitten naisten kans niin todennäkösesti ois aika paljon pienempi uskonto kyseessä. Et naiset tavallaan pitää pyörät pyörimässä. (T6)

Monissa tutkimuksen yhteisöissä perheen merkitys on suuri ja auktoriteettia syntyy heille, jotka täyttävät yhteisön vaatimukset hyväksytystä perhe-elämästä. Perheen tärkeyttä korostavassa yhteisössä naimattomiin kerrotaan suhtauduttavan vähän sääliä vanhojainapikoina ja vanhojainapoikina. Kaikille parisuhdetta toivoville ei löydy sopivaa kumppania oman liikkeen sisältä edellä mainitusta epätasaisesta sukupuolijakaumasta johtuen. Jos oppi pitää avioitumista ulkopuolisen kanssa ei-suositeltavana, perheen perustaminen voi olla vaikeaa. Epäluuloiseen suhtautumiseen ulkopuolisen kanssa avioitumiseen on perusteensa, sillä kumppanin löytymisen oman liikkeen ulkopuolelta arvellaan olevan usein syynä liikkeen jättämiselle. Ratkaisuna puolison löytämiseksi kerrotaan tarjottavan luottamusta siihen, että Jumala johdattaa sopivan aviopuolison. Avioliiton ulkopuoliset seksuaalisuhteet tai saman sukupuolen edustajan kanssa solmitut parisuhteet eivät useimmissa tutkimuksen yhteisöissä tule kysymykseen. Parisuhteen ja seksuaalisuuden tiukimmin määrittelevissä yhteisöissä perinteiseen avioliitonäkemykseen soveltuvaa kumppania omasta

yhteisöstä löytämättömille ainoaksi vaihtoehdoksi jää selibaatissa pysyminen, jos pyrkii elämään opin mukaisesti.

Vallankäyttö ja auktoriteetti on useimmissa tutkimuksen yhteisöissä opin mukaisesti miesten käsissä. Naisen asemaa kuvataan ennen kaikkea äitinä ja synnyttäjänä sekä muiden apuna. Naisilla katsotaan olevan oppiin perustuvia omia, merkityksellisiäkin tehtäviä, mutta selvästi miesten tehtävistä eroteltuina.

Mut kyl mun pitää sitä varmaan korostaa et se auktoriteetti se on kyllä oikeestaan ihan täysin niiden miesten. (T3)

Naiset ovat löytäneet keinoja vaikuttaa uskontoon oppiin sisältyvistä rajoituksista riippumatta (Salmesvuori 2015, 188). Negatiivisten stereotyyppitysten kohteet voivat olla aktiivisia toimijoita ja käyttää identiteetin hallintastrategioita pärjätäkseen ympäristössä, jossa ovat alemmassa asemassa (Veldman, van Laar, Meeuseen & Lo Bue 2021, 127). Naisten puuttuvien mahdollisuuksien seurakunnan tehtävissä etenemiseen ja siten itselleen auktoriteetin tuottamiseen mainitaankin kompensoituvan muiden vaikuttamiskeinojen avulla. Tutkimukseen osallistunut kuvaa naisten löytävän omat vaikutuskanavansa muodollisen vallan puuttuessa jopa niin suuressa määrin, että hän arvelee johtohenkilöiden vaimojen olevan seurakunnan todellisia pyörittäjiä. Etenkin henkilöristiriidoissa arvellaan olevan niin, että auktoriteettihenkilön vaimon tyytymättömyys johonkuhun vaikuttaa tyytymättömyyden kohteena olevan statukseen. Vaikka seurakunnan vanhimmisto ei saisi puhua luottamuksellisista asioista, uskotaan vanhimpien vaimojen yleensä ottaen olevan hyvin perillä tapahtumista, joskin osan vanhimmista arvellaan kieltäytyvän ottamasta kommentteja vaimoltaan ja pidättäytyvän luottamuksellisten asioiden kotona puhumisesta.

Ku saattaa hyvin olla et he ovat jopa tietoisia osasta niistä päätöksistä mitä siellä tehdään. Se on sehän ei eihän niin sais tehdä mutta kyl se vaimovalta on aikamoinen. Heillei oo virallista asemaa se on heidän keinonsa vaikuttaa. (T6)

Yhteisöissä, joissa auktoriteetti rakentuu näennäisesti vain miehille, piilossa olevaa valtaa syntyy opin asettamisista rajoituksista huolimatta näin myös naisille. Tutkimukseen osallistunut arveleekin, että yhteisölle olisi hyödyllistä saada tämä piilossa oleva valta näkyviin.

5.1.4 Muutokset opissa

Uskonnolliset liikkeet joutuvat väistämättä kohtaamaan ja ottamaan kantaa yhteiskunnassa ja paikalliskulttuurissa vallitsevien arvojen ja asenteiden muutoksiin. Liikkeiden opit perustuvat jopa tuhansien vuosien takaisin näkemyksiin maailmasta ja ihmisten keskinäisistä suhteista eivätkä kaikilta osin voi olla suoraan sovellettavissa nykypäivänä. Vanhasta opista kiinni pitämisen ja sen nykyaikaistamisen suhde vaih-

telee eri yhteisöissä. Yhteisön suhtautuminen opin muutoksiin tai staattisuuteen vaikuttaa siihen, minkä verran ei-auktoriteettiasemassa olevilla jäsenillä on tilaa esittää uudistuksia. Jos normit sallivat uusia käsityksiä ja mielipiteitä, sosiaalista todellisuutta avartamaan pyrkivät uudistajat ovat kunnioitettuja ja aktiivisia jäseniä, mutta vanhan säilyttämiseen suuntautuvissa yhteisöissä heitä syrjitään (Littunen 1962, 20).

Tekniikan ja lääketieteen kehitys luo uusia tilanteita, joissa toimimiseen ei löydy suoraa vastausta yhteisön auktoriteetista, kuten Raamatusta, muista pyhinä pidettävistä kirjoituksista tai traditiosta, jotka muuten antavat opille pohjan ja suunnan. Esimerkiksi Jehovan todistajien opin keskeisiä osia, kuten suhtautuminen veren käyttöön, on muuttunut vuosikymmenten aikana. Aiemmin verituotteiden lääketieteellinen vastaanottaminen oli yksiselitteisesti kiellettyä. Lääketieteen kehityttyä veren fraktioiden lääketieteellinen vastaanottaminen tai niistä kieltäytyminen ovat nykyisin itse ratkaistavia omantunnonkysymyksiä, mutta kokoveren vastaanottaminen on edelleen ehdottomasti kiellettyä (Valtakunnan Palveluksemme 2006). Jokainen tilanne, jossa tietty väite on tosi, on sosiaalisten normien ja kulttuuristen koodien muovaama, joten väitteen pätevyyden testaaminen sisältää myös kriittisen arvion siitä, miten asianmukaisia sosiaaliset normit ja kulttuuriset koodit kyseisenä ajankohtana ovat. Tilanteen muuttuessa myös sosiaaliset normit ja väittämien pätevyydet muuttuvat. Etsitty rationaalinen konsensus on väliaikaista; se on parasta mitä juuri sillä hetkellä on. Se voi muuttua, kun saadaan uutta näyttöä tai löydetään uusia, kattavampaan merkitysperspektiiviin nojaavia perusteluja. (Mezirov 1995, 27.)

Luterilaisessa kirkossa naispappeus ja samaa sukupuolta olevien avioliitto ovat aiheita, jotka edelleen herättävät erimielisyyttä, edellinen vielä vuosikymmeniä kestäneen konsensuksen etsimisen jälkeenkin. Luterilaisen kirkon piirissä keskustelu opin muutoksista on kuitenkin ajoittaisesta kiivaudestaan ja epäasiallisuusiinkin menemisestään huolimatta hyväksyttyä ja eri näkemyksiä esiin tuovaa toisin kuin ahtaimmissa yhteisöissä, jotka eivät salli jäsentensä esittävän kriittisiä kysymyksiä eikä keskustelua edes pääse syntymään. Ahtaassa uskonnollisessa yhteisössä toiminta punnitaan senhetkisen tilanteen mukaan tukeutuen senhetkiseen auktoriteettiin ja siihen nojautuviin opin tulkintoihin.

[P]eriaatteessa vaikka kymmenen vuoden päästä voi selvitä et sun ajatus oli ihan oikea mut sillei oo mitään merkitystä sillon kymmenen vuotta aikasemmin. (T6)

Uskonnollinen liike joutuu etsimään tasapainoa sen suhteen, minkä verran opin on mahdollista joustaa ympäröivän yhteiskunnan muuttuessa ja mitä pidetään välttämättömänä säilyttää. Useimmissa yhteisöissä on jokin kriittinen piste, jota enempää oppiin ei voi tehdä muutoksia ilman, että koko perusta ja siihen nojaava auktoriteetti sortuu.

Et jos tuon valaistumisen idea heitettäis roskeen tietyllä tavalla kokonaan eikä uskottas siihen eikö sitte vois miettiä jotenki semmosia auktoriteetinkin ta-sottamista mutta mä en tiää että mihin se sitte nojais se koko. Et sit se olis varmaa eikö niinku jotaki mindfulnessia. (T4)

Auktoriteetin kannalta opin muutokset ovat hankala kysymys silloin kun jäsenet uskovat oman yhteisön ja sen opin erehtymättömyyteen. Sivusta katsoen näyttäisi siltä, että oppi ei ole voinut olla erehtymätön, jos sitä on jouduttu muuttamaan. Tällöin auktoriteetti olisi ollut väärässä, mikä on ahtaissa yhteisöissä vaikea asia kohdattavaksi ja saattaa johtaa kriisiin. Tilanteesta voidaan pyrkiä ulos turvautumalla erilaisiin selityksiin. On mahdollista selittää aiempi eri tulkinta yksittäisen ihmisen tekemäksi virheeksi, jolloin itse oppi on ollut oikeassa, mutta erehtyväinen ihminen käsittänyt väärin. Näin voidaan suojata yhteisön auktoriteettia siirtämällä vastuu yksilöille. Tulkinta voidaan tehdä siten, että vastuu lankeaa ihmisten käytökselle, jolloin jumalat ja papit säilyttävät arvovaltansa (Weber 1963, 32–33). Toisenlainen selitysmalli on, että jonkin opinkohdan muuttumisen ei katsota johtuvan siitä, että aiemmin olisi erehdytty, vaan Jumalalta on saatu uutta tietoa kyseisestä asiasta. Opin asema auktoriteetin pohjana ei tällaisen selityksen turvaamana vaarannu. Uuden tiedon kerrotaan kumoavan aiemmin voimassa olleen ja oikeana pidetyn käytännön, eikä säännön mahdollinen rikkoja voi puolustautua entiseen sääntöön vetoamalla.

No se on kato sitten uutta valoo – – se on vaan validia mitä mikä se tilanne on nyt. Tästäki on lukusia esimerkkejä jos joku sääntö on muuttunu ja sää sitten noudatet sitä vanhaa sääntöä. Niin sinut erotetaan koska se sääntö on nyt tämä ei se auta vedota siihen että tämä asia on ollut 10 vuotta sitten eri lailla. Koska nyt se on näin. (T1)

Vanhentuneetkin säännöt saattavat säilyä pitkään, koska niillä on yhteisöllinen merkitys ja ne ovat signaaleja, joiden avulla erotetaan omat muista (Karppinen 1994, 72). Muuttumattoman opin antaman vakaan pohjan sijaan jäsenen tehtäväksi jää luovia muuttuvien sääntöjen viidakossa ja yrittää pysyä perillä voimassa olevista säännöistä, jotka ovat tämänhetkinen erehtymätön oppi ja oikea auktoriteetti.

Jumalallisen ilmoituksen lisäksi toinen opille muuttumatonta auktoriteettiasemaa luova lähtökohta on traditio. Kriittisen näkemyksen mukaan kaikkeen, myös omaan toimintaan, tulee suunnata kriittinen katse (ks. Kiilakoski 2008, 76). Tässä voi piillä suuri ristiriita: jos traditio on vahvassa asemassa ja koko toiminnan kivijalka, onko ylipäätään mahdollista kannustaa suhtautumaan siihen kriittisesti. Kun kyseessä on vuosisatojen tai -tuhansien aikana eteenpäin siirtynyt opetus, sen kyseenalaistamisen kuvataan olevan vaikeaa. Tutkimukseen osallistunut arvelee, että ainoastaan suurta arvontoa liikkeen sisällä nauttiva henkilö voisi lähteä tekemään oppiin muutoksia, mutta uudelle tulokkaalle tai rivijäsenelle muutosten aikaansaanti olisi mahdotonta.

Vaikka traditiota kyseenalaistamaan alkava johtaja olisi riittävän arvovaltainen, arvelaan hänen samalla kaivavan kuoppaa itselleen murentamalla omaa auktoriteettiaan. Lisäksi saman uskonnollisen suuntauksen muut johtohenkilöt voisivat kollegiaalisesti leimata uudistuksia tekevän väärässä olevaksi ja viedä häneltä uskottavuuden.

Sit ne muut ois sulle sanonu että tuota noo sillä [muutoksia haluavalla kollegalla] vähä keitti yli. (T4)

Epäluulo opillisia muutoksia kohtaan on yhteisön jatkuvuuden kannalta aiheellistakin: yksi uusien uskonnollisten ryhmittymien syntytyapa on tradition ja auktoriteetin kyseenalaistaminen ja uuden näkökulman tuominen niiden rinnalle. Kun joku yhteisön sisällä alkaa riittävästi kyseenalaistaa oppia ja pyrkii muuttamaan sitä, jossain vaiheessa hänen täytyy joko mukautua yhteisön auktoriteettiin ja palata noudattamaan voimassa olevaa oppia tai irtautua, jolloin hänen mukanaan ehkä seuraa osa entisistä jäsenistä, jotka pitävät opin muutoksia perusteltuina. Craig M. Rawlings (2020) huomauttaa, että yksilöt etsivät vuorovaikutusta samat asenteet jakavien kanssa. Pienet tai satunnaisetkin erot asenteissa johtavat lopulta yksilöt järjestäytymään alaryhmiksi. (Rawlings 2020, 992.) Tutkimukseen osallistuja arvelee yhteisöstä irtautumisen ja irtautujan mukana lähtevien jäsenten muodostaman uuden, ”kilpailevan” yhteisön syntymisen pelon olevan yksi syy siihen, miksi kyseenalaistamista ja ristiriitaisuuksien osoittamista pidetään vallitsevan auktoriteetin kannalta uhkaavana.

Uskonnollisen liikkeen tarkka oppi ja etenkin sellaiset yksityiskohdat, jotka voisivat herättää negatiivista huomiota, karkottaa potentiaalisia jäseniä tai murentaa auktoriteettia saattavat selvitä uusille jäsenille vasta ajan myötä liikkeeseen paremmin tutustuttaessa. On ymmärrettävää, että liike haluaa antaa siihen kuulumattomille ja potentiaalisille uusille jäsenille mahdollisimman hyvän kuvan itsestään (ks. Linjakumpu 2015, 81). Tätä erikoisemmalla tuntuva ilmiö on liikkeen oman historian ja aiemman opin salailu omilta jäseniltä. Tutkimukseen osallistunut kuvaa, kuinka nykypäivän valossa huonolta näyttäviä asioita omassa historiassa pyyhitään pois ja mennyttä kirjoitetaan uudelleen. Tästä syntyy entisen jäsenen mukaan huijattu olo ja epärealistinen kuva liikkeestä. Menneisyyden vääristelyyn perustuva käsitys opista voi synnyttää epäluuloja heitä kohtaan, jotka pyrkivät aiheellisestikin ottamaan esiin piiloon lakaistuja tosiasioita liikkeen omasta historiasta.

5.2 Yhteisö auktoriteetin rakentumisen paikkana

Yhteisön merkitys auktoriteetin rakentumisessa liittyy vahvasti ihmisen ominaisuuteen sosiaalisena olentona. Yhteisön hyväksyntä luo turvaa ja vakautta, kun taas hyljeksityksi tai pahimmillaan laumasta ulos ajetuksi tuleminen on uhka hyvinvoin-

nille. Lauman jäsenyys on ollut ihmisen historiassa hengissä säilymisen ehto ja ulos sulkemisessa on edelleen kaikuja menneiden aikojen elossa säilymiseen liittyvistä merkityksistä.

Pyrkimys kuulua joukkoon on auktoriteetille alistumisen ja autonomian vähenemisen lähde. Hyläytyksi joutumisen pelossa mukautuminen yleisesti hyväksytyinä pidettyihin toimintatapoihin ja uskomuksiin voidaan nähdä parhaana vaihtoehtona silloinkin, kun ei olla samaa mieltä yhteisössä vallitsevien käsitysten kanssa tai aletaan epäillä niitä. Laumaeläimenä ihminen on herkkä tulkitsemaan muiden reaktioita, hyväksyntää ja paheksuntaa, ja toivoo yleensä saavansa positiivista vahvistusta toiminnalleen. Toki on mahdollista myös tietoisesti pyrkiä erottumaan joukosta normeja ja sovinnaitapoja rikkomalla, mutta silloinkin toiminnan voi nähdä yksilön pyrkimyksenä saada aikaan toivottu reaktio muissa jäsenissä.

5.2.1 Sisäryhmä auktoriteetin kotipesänä

Yhteisön ja ulkomaailman suhteessa auktoriteetti näkyy etenkin uskona oman yhteisön oikeassa olemiseen ja ulkomaailman pitämisenä epäilyttävänä oikean uskon kannalta. Jos yhteisö nähdään Jumalan valtakuntana, se on pyhä ja erehtymätön (Hurtig 2013, 301). Osaan aineiston yhteisöistä voidaan paikantaa eksklusiivinen käsitys oman yhteisön ja ulkomaailman suhteesta. Tämä sisältää uskon siihen, että oma yhteisö on oikeassa ja pelastuksen saavuttamiseksi tulee noudattaa sen antamaa elämäntapaa (ks. Linjakumpu 2015, 79). Auktoriteetin rakentajana eksklusiivinen ajattelutapa on yksi keskeisimpiä elementtejä. Kun lähtökohtana on uskomus siitä, että on selvästi erotettavat oikea ja väärä tapa toimia, jotka johtavat tuonpuoleisessa toivottuun tai ei-toivottuun lopputulokseen, ja että omassa yhteisössä osataan kertoa oikean ja väärän ero, oman autonomisen ajattelun sivuun laittamisen kynnyks alenee ja yhteisön auktoriteettiin turvautuminen lisääntyy. Mahdollisten epäilyjen ja ristiriitojen ilmaantuessa niiden sivuuttamiseen ohjaa sisäistetty luottamus siihen, että oikeat vastaukset löytyvät yhteisön sisäältä. Omasa yhteisössä kuvataan olevan totuus, kun taas ulkopuolinen maailma kerrotaan nähdyn pahana ja vaarallisena paikkana, josta on turvallisinta pysyä mahdollisuuksien mukaan erossa.

Se korostaa kauheesti niitä uhkia mitä on yhteisön ulkopuolella että kaikki jotka ei ole meitä ne on tavallaan Saatanan ihmisiä. Siis se on tämmönen hyvin voimakas retoriikka jolla mustamaalataan tavallaan se ulkopuolinen maailma.
(T1)

Ympäröivän maailman ilmiöitä koskevia rajoituksia voidaan pitää myös yhteisön perinteen jatkuvuuden suojelemisena. Rajoitusten uskonnollisen merkityksen perusteleminen voi ajan kuluessa muuttua vaikeammaksi, kuten vanhoillisesta-

diolaisuuden tuomitessa television, mutta salliessa internetin¹⁵ (Timonen 2013, 263.)

Kun oma yhteisö nähdään totuuden miljöönä, on vaikeaa ajatella siellä olevan mitään pahaa (ks. emt. 377). Tutkimukseen osallistunut kertoo olevan oletuksena, että yhteisössä on niin täydellisiä ihmisiä, että jäsenet eivät toimi väärin toisiaan kohtaan. Uskonnollinen yhteisö on mahdollisesta täydellisyysoletuksesta huolimatta kuitenkin yhtä altis ihmisten välisille ristiriidoille kuin mikä tahansa muu tiivis yhteisö. Sosiaalista tilaa voi kuvata kenttänä, joka on samalla kertaa voimien kenttä, jonka välttämättömyydet pakottavat siellä olevia että taistelukenttä, jolla toimijat iskevät yhteen asemaansa vastaavin keinoin ja päämäärin (Bourdieu 1998, 44). Ideaalikuva korkealla henkisellä tasolla olevien, samaa päämäärää kohti pyrkivien ihmisten sisarellisen ja veljellisen rakkauden täyttämästä, yhteisen päämäärän jakavasta kollektiivista ei aina kohtaa todellisuutta. Henkilöristiriidoilta, keskinäisiltä antipatioilta ja kilpailulta auktoriteetti-aseman saavuttamiseksi ei voitane välttyä missään ihmisten välisessä kanssakäymisessä.

Seurakunnan keskuudessa oli aina kärhämää, jotkut vihasivat niin paljon toisiaan etteivät olleet tervehtimisväleissä. (T9)

Yhteisöön sitouttaminen kuvataan suoranaisena ehdollistamisena ja entisestä minästä luopumisena. Sisäryhmän ensisijaisuuden kerrotaan ilmenevän toisaalta oikeaan elämäntapaan rohkaisuna, toisaalta samanmielisyyteen painostamisena. Yhteisön kiinteydestä ja yhteisistä normeista seuraa ryhmäpainetta, jota kuvataan väkisin muottiin laittamisena. Se, että ihmiset eroavat toisistaan laajasti uskonnollisten kykyjensä suhteen on huomattavissa jokaisessa systemaattisen pyhityksen menettelyyn perustuvassa uskonnossa (Weber 1963, 162). Tutkimukseen osallistunut arvelee, että ihmisillä on erilaisia uskonnollisuuden asteita, ja vähemmän uskonnollisten pakottaminen väkisin samaan muottiin luonnostaan uskonnollisempien kanssa nähdään suorastaan rikoksena, josta seuraa huonoja seurauksia vähintäänkin ihmiselle itselleen¹⁶.

E erityisen hankala tilanne voi olla, kun on syntynyt uskonnolliseen yhteisöön, mutta ei tunne sisäistä, itsestä lähtöisin olevaa vakaumusta. Tällöin voidaan kokea velvollisuudeksi muuttaa omaa tunnemaailmaa. Esimerkiksi armolahjana pidetyn kielilläpuhumisen jäädessä onnistumatta kuvataan kokemusta itsensä puutteelliseksi ja muita huonommaksi tuntemisesta tilanteesta, jossa lapset koettavat seurata varttuneempien mallia ja yrittämällä yrittävät puhua kielillä. Auktoriteettia syntyy

---

15 Ulkopuolisen maailman virtauksista voidaan poimia hyödyllisiä instrumentteja oman liikkeen käyttöön. Vanhoillisestiadiolaisuuden piirissä viestintäteknologista kehitystä on pidetty jopa välttämättömänä ja digitaalista teknologiaa tarpeellisenä (Hintsala 2017, 18). Uusien medioiden ja uskonnollisen auktoriteetin suhde ei olekaan välttämättä vihamielinen, vaan hengelliset toimijat uudistavat viestintäänsä sisällyttämällä siihen online-resurssit tiedottamisen ja innostamisen avuksi. (Cheong 2016, 28.)

16 Kari Enqvist toteaa, että uskonnollinen usko on tunteen asia ja uskonnottomuus tuon tunteen puuttumista (Enqvist 2012, 15). Toisilla nämä tunteet ovat voimakkaampia, toisilta ne puuttuvat.

hengellisyden odotukset täyttävälle heihin nähden, jotka jäävät hengellisyydessä alemmalle portaalle armolahjojen ilmentymisen puuttumisen vuoksi.

Jumalan maanpäällisenä valtakuntana itseään pitävän yhteisön jäsenet ajattelevat toimivansa Jumalan edustajina. Tällainen tehtävä on tavalliselle kuolevaiselle suuri vaatimus, joka edellyttää jatkuvaa itsensä tarkkailua ja ponnistelua. Ajatus omasta asemasta Jumalan edustajana ja muille esimerkkinä olemisesta voi toimia kannustimena hyviin tekoihin ja eettisesti korkeatasoiseen elämään, mutta se voi myös saada pitämään itseä ja omaa yhteisöä muita ylemmällä tasolla olevina (ks. Linjakumpu 2012, 44). Pelastusvarmuuden tarjoavaan ryhmään kuulumisen voi saada yksilön tuntemaan itsensä erityiseksi ja ulkopuolisia paremmaksi. Yhteisön jäsen saa kokea kuuluvansa valittuihin, parempaan A-porukkaan (Ronimus 2011, 107).

[J]otenkin myös ei arvastele näyttää sitä et he ois oikees. (T3)

Eron tekemistä hyvän sisäpuolen ja pahan ulkopuolen välille vahvistaa me/ne -retoriikka, jolla ulkopuoliset luokitellaan omaksi ryhmäkseen (emt. 103). Kielenkäytöllä tehdään lisää rajaa oman yhteisön ja muun maailman välille puhumalla omasta joukosta totuudessa olevina, tosi kristittyinä tai taivastiellä kulkevana, kun muut ovat maailmallisia, synnissä eläviä tai matkalla kadotukseen. Yhteisön ulkopuolisia nimitetään esimerkiksi maailmallisiksi, joka terminä sinänsä kuulostaa neutraalilta. Uskonnollisessa kontekstissa termi sen sijaan sisältää voimakkaan arvolutauksen: kun pyrkimyksenä on elää mahdollisimman hengellistä elämää, maailmaan kuuluva asemoituu alempiarvoiseksi. Vastaavasti, kun omaan joukkoon kuuluvista puhutaan totuudessa olevina tai pelastettuina, ihmismielen taipumus asioiden luokitteluun luo helposti vastakohtan, jossa totuudessa oleviin tai pelastettuihin kuulumattomat ovat vastapuolella, valheen ja kadotuksen piirissä.

[H]än ei voi niinku sekaantua maailmalliseen ja saatanalliseen. (T2)

Auktoriteettia rakennetaan vahvasti kielen avulla. Kieli paikantuu aina sekä ideologiaan että valta-tietosuhteisiin (McLaren & Giroux 2001a, 81). Kieli sekä yhdistää että erottaa. Eri ihmisryhmät käyttävät kieltä eri tavoin ja muodostavat joskus oman kielensä omine termeineen ja puhetapoineen, mikä erottaa ryhmän muista. (Sauer 2012, 144.) Uskonnollisen kokemuksen tunnistamisen ja luokittelun mahdollistamiseksi tarvitaan uskonnollinen kieli (Lehtonen 2008, 104). Uskonnollinen kieli toimii sosiaalistumisen ja auktoriteetin rakentumisen välineenä luodessaan yhteenkuuluvuutta kielen hallitsevien kesken ja toiseuttaessaan kielen käyttötavasta osattomiksi jäävät¹⁷.

---

17 Ulkopuolisille tietyn uskonnollisen yhteisön terminologia ei välttämättä avaudu sanojen ja ilmausten sisältäessä toisinaan eri merkityksiä ja arvolutauksia kuin yleiskielessä. Esimerkkinä voisi olla Jehovan

Käytännön elämässä yksilö joutuu tekemisiin oman yhteisönsä ulkopuolisten kanssa vähintäänkin koulun ja työelämän parissa (ks. Ronimus 2011, 231). Mikäli yhteisössä suositellaan kotikoulua tai lasten lähettämistä oman yhteisön sisäoppilaitoksiin, ulkopuolelta saadut vaikutteet vähenevät entisestään. Tämänkaltaisia toimintatapoja kuvataan vain yhdessä aineiston yhteisöistä. Tarpeettomia kontakteja ulkopuolisten kanssa kerrotaan olevan suotavaa välttää, koska ne voivat ikään kuin tartuttaa itsen huonoja ominaisuuksia. Esimerkiksi sosiaalialalla työskentelyn mainitaan olleen seurakunnan kannalta katsottuna ei-toivottavaa, koska kyseisessä työssä joutuu tekemisiin pahaä edustavien, saatanallisten ihmisten kanssa, ja alan vaihtelevat työajat voivat olla esteenä seurakunnan toimintaan osallistumiselle. Tutkimukseen osallistunut kuvaa työyhteisössä mahdollisesti syntyvien ihmissuhteiden olevan kyseenalaisia.

Ja sitten tulee niitä ystäviä työkavereista että jos on työkavereitten kanssa illanistujaisii niin sinä et saa mennä tai jos menet nii mene niin että kukaan ei tiedä et sä olet menny koska siin tulee heti sanominen et sä oot ollut työkavereitten kanssa? Nii se ei ollu @sopivaa kun ne on niitä maailmallisia@.(T2)

Mitä vähemmän kontakteja ulkopuolisiin yhteisön jäsenellä on, sitä enemmän hän on taipuvainen suvaitsemattomien normien noudattamiseen, kuten ennakkoluulojen ilmaisemiseen. Ryhmien väliset kontaktit puolestaan hillitsevät suvaitsemattomiin normeihin mukautumista. (Visintin, Green, Falomir-Pichastor & Berent 2020, 433.) Kasvatuksella olisi mahdollisuus lisätä aktiivista suvaitsevaisuutta ja empatiakykyä (Matthies 2012, 204). Yhteisön auktoriteetin suojaamiseksi ja normien uskollisen noudattamisen turvaamiseksi kontakteja ulkopuolisiin halutaan kontrolloida. Oma yhteisö kuvataan omana eristäytyneenä joukkonaan, vaikka ulkomaailmassa käydään töissä ja toimitaan muutenkin. Erilaisuuden kokemus samalla loitontaa muusta maailmasta ja yhdistää jäseniä toisiinsa. Se tiivistää yhteisöä ja lisää luottamusta ja kunnioitusta yhteisön totuutta ja auktoriteettia kohtaan. Äärimmäisissä tapauksissa siteet ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään yritetään katkaista, jotta onnistuttaisiin säilyttämään herkeämätön ote jäsenten koko elämästä, huolehtimaan heidän tarpeistaan, kieltämään niiden tarpeiden arvo, joista ei huolehdi ta ja eristämään jäsenet valvomattomista kontakteista (Bauman 1997, 97; ks. myös Linjakumpu 2015, 81).

Hallitsevan on lähestyttävä hallittuja halutessaan pitää heidät passiivisina alaisuudessaan. Lähestyminen ei edellytä aitoa kommunikaatiota – riittää, että hallintaa

---

Todistajien ilmaus ”kristitty”, joka tarkoittaa kyseisen uskonnon kontekstissa yksinomaan oman uskonkunnan jäseniä, vanhoillislestadiolaisuuden ”olla uskomassa” vanhoillislestadiolaisen uskon mukaan elämisen merkityksessä tai zen-buddhalaisuuden yhteydessä ilmaus ”istua” tarkoittaen meditaation harjoittamista.

harjoittavat tallettavat hallittuihin status quon vaatimia myyttejä. (Freire 2005, 155.) Myytit haittaavat ja estävät todellisuuden näkemistä ja sen kriittistä reflektiota (Suoranta & Ryyänen 2014, 120). Yksi voimakkaasti vaikuttava myytti on käsitys oman yhteisön ulkopuolisen maailman pahuudesta. Myytti ulkopuolisten pahuudesta sekä lisää sitoutumista omaan hyvänä ja turvallisenä pidettyyn yhteisöön että toimii pelotteena vähentäen halua lähentyä ulkopuolisen, vaaralliseksi uskotun maailman kanssa. Myytin ohella todelliset kokemukset syrjinnästä ja väheksynnästä voivat vahvistaa uskoa ulkopuolelta uhkaavaan vaaraan. Sekulaarissa ympäristössä uskonnollisuus saattaa aiheuttaa yksilöön kohdistuvia ennakoasenteita ja stigmati-soituun uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvat ei-uskonnollisetkin jäsenet voivat joutua kokemaan ulkopuolista uhkaa (Pasek & Cook 2017, 83). Vaikka uhkat ryhmäidentiteettejä kohtaan ovat yleensäkin epämiellyttäviä, yksilöillä on paremmat edellytykset käsitellä uhkia, jotka eivät kohdistu suoranaisesti heidän uskonnolliseen järjestelmäänsä (Ysseldyk, Matheson & Anisman 2010, 67).

Joissain yhteisöissä pidetään suotavana pyrkiä elämään henkisesti erillään maailmasta. Jos lisäksi asuu pienellä paikkakunnalla, yhteisön sulkeutuneisuuden kerrotaan korostuvan entisestään. Ulkopuolisen maailman pelottavuuden alleviivaaminen saa yhteisön jäsenet turvautumaan vakaasti omaan piiriin ja luottamaan oman yhteisön auktoriteettiin. Jos maailma nähdään vaarallisena ja pahaa täynnä olevana paikkana, omasta yhteisöstä voi saada suojaa vaaroja vastaan. Tämä edellyttää aktiivisuutta osallistua yhteisön toimintaan, jotta voi saada tarvittavaa vahvistusta maailman henkeä vastaan. Yksilön omaan kykyyn elää nuhteettomasti ja vastustaa maailman viekoituksia ei vaikuta olevan luottamusta, vaan tukea tulee hakea yhteisön auktoriteetista.

Mä vaarannan itteni koska siellä on se maailman henki niin voimakas ja sitten ne kokoukset jää niitä kokouksia oli kaks kertaa viikos mielellään ei saa valita vuorotyötä koska sitten sä et pääse niihin kokouksiin ja se maailman henki sitte voimakas siinä et ku sä et saa sitä henkistä suojaa menemällä niihin kokouksiin kun ne jää niin se on sitten huono asia. (T2)

Yhteisön ensisijaisuus ja muusta maailmasta erillään pysyminen ilmenee odo-tuksena käyttää mahdollisimman paljon aikaa yhteisen tavoitteen hyväksi tapah-tuvaan toimintaan. Tärkeintä kuvataan olevan seurakunnan eteen tehtävä työ ja uusien jäsenten voittaminen liikkeelle. Oman yksityiselämän kerrotaan olevan vähempiarvoista, kun taas yhteisön ja sen päämäärän eteen tehtyä työtä pidetään arvokkaana. Haugaardin (2017) mukaan teleologisiin käsityksiin maailmasta pe-rustuvat, vahvasti kollektiiviset ideologiat, joissa ihmisiä rohkaistaan uhraamaan omat etunsa korkeamman hyvän pitkäkestoiseksi eduksi luovat tehokasta aukto-riteettia sosiaalisena tosiasiana. Auktoriteetin kohde saattaa vakuuttua siitä, että hänen uhrauksensa niin sanotun korkeamman hyvän eteen on hyveellinen teko.

Siten päämäärän alhaisena välineenä, näennäisenä orjana oleminen on hyve. (Haugaard 2017, 127–128.)

Tutkimukseen osallistujat kuvaavat, että työ ei saisi mennä hengellisten asioiden edelle, ja työssäoloaika tulisi järjestää siten, että seurakunnan tilaisuuksiin on mahdollista osallistua. Kun ajankäyttö sitoutetaan yhteisöön, suojataan samalla yhteisön auktoriteettia ulkopuolisilta, mahdollisesti kysymyksiä herättäviltä vaikutteilta. Ulkopuolisten kontaktien mahdollinen yhteisöstä vieraannuttava vaikutus minimoidaan, jos kaikki vapaa-aika käytetään seurakunnan toiminnassa. Usein uskonnollisissa liikkeissä halutaan uusien jäsenten irrottautuvan aikaisemmista sosiaalisista kontakteistaan tai vähentävän niitä, mikä perustellaan sillä, että entiset kontaktit häiritsevät keskittymistä hengelliseen kehittymiseen (Linjakumpu 2015, 97).

Itselläni oli vaikeuksia toteuttaa asioita vuorotyön takia ja minulle vihjailtiin että ainahan työpaikkaa voi vaihtaa. Myös minuutti aikataulua piti pyrkiä noudattamaan. Aikaa ei yksinkertaisesti saanut jäädä esim ystävien muiden kuin seurakuntalaisten tapaamiseen. (T11)

Joissakin yhteisöissä yhteisöasuminen nähdään suotavana ja edellytyksenä optimaaliselle kehittymiselle henkisellä tiellä. Olosuhteet, joissa voi täysin keskittyä hengellisiin harjoituksiin, voivat olla positiivinen asia, kun pyrkimyksenä on omistautua uskonnonharjoittamiseen ja halu siihen on lähtöisin autonomisesta valinnasta. Eristäytynyt elämä voi kuitenkin luoda ongelmia elämänpiirin kutistuessa minimaaliseksi. Kaikki eivät tunne itselleen soveltuvaksi kokopäiväistä hengellisyyden harjoittamista, vaikka olisivat vakavissaan uskonnon harjoittamisensa suhteen. Tutkimukseen osallistuja kuvaa, kuinka yhteisön tiloissa sisäoppilaitosmaisesti pitempään asuttaessa kontakti ulkomaailmaan muuttuu rajoitetuksi, kun yksilö sulautuu osaksi järjestelmää ja alkaa toteuttaa yhteisön ideologiaa ja ihanteita. Suljettu ympäristö ja rajattu fyysinen tila luo auktoriteettia yhteisön sisällä yksilön sosiaalistuessa ympärillään vallitseviin toimintatapoihin ja ulkopuolelta tulevien vaihtoehtoisten toimintamallien altistuksen jäädessä pois.

Ulkopuolisten kanssa tapahtuva kanssakäyminen voi herättää kyseenalaistamista, mikä lienee yksi syy siihen, että monissa yhteisöissä suositellaan sosiaalisen elämän tai ainakin parisuhteiden rajaamista oman yhteisön sisälle. Yhteisön ulkopuolisen kontaktin, kuten seurustelukumppanin tai opiskelutoverin, kerrotaankin toimineen oman ajattelun avartumisen kannustimena. Vaikka eksklusiivisessa yhteisössä ei olisi sinänsä kielletty seurustelua ja avioitumista omaan uskontokuntaan kuulumattoman kanssa, sitä ei yleensä pidetä suotavana.

Kun sä oot työpaikalla voit tavata jonkun kivan miehen siellä ja se voi viedä sut mennessään. Kun sinä et saa avioitua ku vaan Herrassa eli toisen Jehovan todistajan kanssa. Ja sitten jos menet naimisiin jonkun muun kanssa nii se on

paha. – – Mut et jos et oo esiaviollisessa seksisuhteessa ollut niin sitten (.) voit mennä naimisiin ja sua ei eroteta. (T2)

Äärimmillään parisuhteiden solmiminen liikkeen sisällä kerrotaan varmistettavan niin, että uskonnollinen johtaja suosittelee sopivaa aviopuolisoa tai valitsee tulevat avioparit. Näin vahvistetaan liikkeen piirissä pysyminen ja mahdollisten lasten kasvattaminen samaan uskontoon kuuluviksi ja sen myötä sisäryhmän jäsenyyden ja auktoriteetille kuuliaisuuden siirtäminen uusille sukupolville.

Ulkopuolista maailmaa pahana pitävissä yhteisöissä korostuu yhteisöstä pois joutumisen uhka. Yhteisöissä, jotka suosittelevat pidättäytymään kanssakäymisestä entisten jäsenten kanssa, erottaminen on sosiaaliseen elämään ja jopa perhe-suhteisiin vaikuttava rangaistus. Mahdollisuus tulla erotetuksi ja joutua pois yhteisön sisältä luo painavaa auktoriteettia niille, joilla on mahdollisuus päättää erottamistoimenpiteistä. Se, että itse pitää jotain elämänkatsomusta oikeana, ei kuitenkaan anna oikeutta tukahduttaa toisten näkemyksiä ja työntää toisin uskovia pois yhteiselämästä (Matthies 2012, 204). Lähteminen voi toki olla omaehtoistakin. Yhteisöön kohdistuvan uskon ja luottamuksen loppuminen voi toimia sysäyksenä irtautumiselle, kun päädytään ajatukseen, ettei elämä sisäryhmän piirissä enää vastaa sitä, mitä omalta elämältä toivoo. Halu tehdä arvoihin ja elämänkulkuun liittyvät ratkaisut itse turvautumatta yhteisön auktoriteettiin on poispäin työntävä tekijä. Aatteet ja ideologiat ovat kollektiivisia ja sosiaalisia, joten samalla kun ihminen kääntyy jostain aatteesta pois, hän luo uudenlaisia suhteita ympäristöönsä (Hiltunen 1999, 135). Yhteisöstä erkaantumisen kerrotaan tapahtuneen itse eroamalla, erotetuksi tulemalla tai aktiivisesta toiminnasta sivuun jättäytymällä, vaikkakin muodollisen jäsenyyden säilyttäen. Toiminnasta sivuun jäämisen kerrotaan olevan riittämätön syy viralliselle erottamiselle etenkin tilanteessa, jossa aktiivisen osallistumisen jättävä ja omalta osaltaan yhteisön auktoriteetin hylkäävä ei pyri vaikuttamaan muiden jäsenten mielipiteisiin tai kannustamaan toisia kritiikkiin.

Ilmotin siinä että en haluu erota enkä oo heitä millään tavalla vastaan. Henkilökohtaisesti en vaan halua olla siinä mukana. (T6)

Etäisyyttä ottavan ja yhteisön auktoriteetin vaikutuksesta irtautuvan, mutta nimellisesti mukana jäävän jäsenen perheenjäsenille, jotka ovat yhteisössä edelleen aktiivisesti mukana, ei aiheudu samanlaisia ristiriitoja kuin perheenjäsenen erotessa (ks. Linjakumpu 2015, 214–215). Muutama tutkimukseen osallistunut kertoikin olevansa nimellisesti mukana yhteisössä esimerkiksi puolisonsa vuoksi, vaikka toimintaan osallistuminen oli hiipunut tai kokonaan loppunut.

Kokemukset sisäryhmän jättämisestä ja pettymisestä sen tarjoamaan auktoriteettiin ovat hyvin erilaisia. Jotkut kertovat kokeneensa irtautumisen traumaattisena tapahtumana, jossa elämältä katosi koko pohja. Kun elämä ja tulevaisuudennäkymät

on rakennettu sen varaan, että oma paikka ja elämäntehtävä löytyvät yhteisön sisältä, irtautuminen elämisen käytyä mahdolltomaksi yhteisössä voi merkitä suurta henkikohtaista kriisiä, josta toipuminen on vaikeaa ja vaatii aikaa.

Jollekin taas muodollinen eroilmoitus oli pitkään jatkuneen prosessin epädramaattinen päätepiste. Muodollinen eroaminen oli tällöin luontevaa jatkumoa yhteisössä koetulle huonosti voimiselle ja tyytymättömyydelle sen toimintakulttuuriin sekä auktoriteetin ilmentymiin.

Sitten mä aattelin että okei eiköhän tämä ollu tässä. (T7)

Ankarimmillaan suhtautuminen sisäryhmän jättäneisiin – onpa irtautuminen sitten tapahtunut omaehtoisesti tai erottamalla – on karttamista, jossa entisiä ystäviä ei edes tervehditä eikä sukulaisiinkaan tiukasti ottaen tulee pitää yhteyttä. Karttamista harjoitavissa yhteisöissä tiiviitkin ihmissuhteet voivat katketa yhden osapuolen jättäessä yhteisön. Sisäryhmään jäävillekään tilanne ei ole helppo läheisen siirtyessä sisäpuolelta pahana nähtävään ulkopuoliseen maailmaan pois yhteisön suojasta. Pauli Juutin ja Pontus Salmen (2014) mukaan yksilön saama kielteinen leima on yhteisöllinen ja hänen lähelleen joutuvat ihmiset pelkäävät itsekin leimautuvansa. Kielteinen leima on yhteisön alitajunnan tuote, jonka avulla rajataan hyvä pahasta ja oikea väärästä. Leimasta tulee tabu, johon ei voi puuttua, jolloin ne, jotka uskaltavat avautua uudelleen neuvottelun siit, onko yhteisön kulttuurin tarinavaraston ylläpitämä raja hyvän ja pahan välillä oikeassa kohdassa, saattavat imeytyä mukaan prosessiin, jossa heistä itsestään tulee pahoja. (Juuti & Salmi 2014, 104.)

Yhteisössä, jossa erotettujen karttaminen nähdään velvollisuutena, sisäryhmään jäävä joutuu tekemään valinnan sen välillä, pysytkö kuuliaisena auktoriteettia kohtaan vai säilyttääkö välit erotettuun läheiseen, jolloin on vaarassa joutua itse sanktioiden kohteeksi.

En suostunut karttamaan – erotettua X:ää, vaikka erotettujen karttaminen on pakollista. Siitä alkoi sitten seurakunnan sisäinen vaino minua kohtaan. (T14)

Ystävyyden päättymistä yhteisöstä eroamiseen pidetään osoituksena siitä, ettei kyse ollut oikeasta ystävydestä, ja yksinomaan sisäryhmään kuulumiseen perustuva ystävyys koetaan epäaitona. Ystävyyttä kerrotaan osoitettavan siinä vaiheessa, kun potentiaalinen jäsen halutaan saada liittymään, mutta liittymisen jälkeen uusi jäsen jää omilleen huomion kiinnittyessä seuraavien uusien jäsenten mukaan saamiseen¹⁸. Vuosikausien läheisen ystävyyden päättymisen yhteisöstä lähtemiseen kertoo tutki-

---

18 Joidenkin uskonnollisten liikkeiden toimintatapaan kuuluu, että tulokasta hämmennetään ”rakkaus-
pommituksella”, jossa hän saa osakseen ylenpalttista ystävällisyyttä ja huolenpitoa luottamuksen herättä-
miseksi ja samalla häntä ohjataan sisäistämään yhteisön opit ja vaimentamaan epäilyt (Villa 2013, 74).

mukseen osallistujan mukaan siitä, ettei ystävyys toisen osapuolen kannalta perustunut häneen itseensä henkilönä vaan muihin syihin. Vaikka etäisyyden pitämistä entisiin jäseniin perustellaan sillä, että nämä huomaisivat virheensä ja palaisivat sen seurauksena yhteisön huomaan ja sen auktoriteetin hallintaan, välien katkaisemisen vaikutukseen palaamisen kannustimena ei uskota.

Eikä mua kuitenkaan saa sinne seurakuntaa takasin semmonen että mun äiti ei oo mun kanssa tekemisissä tai et mua kohtaan ollaan vihamielisiä niin ei mul tuu sellanen @pakko päästä Jehovan todistajaks takasin@ (T2)

Etenkin, kun osa sukulaisista on edelleen mukana liikkeessä, sukujuhlissa kuten häissä ja hautajaisissa syntyy tilanteita, joissa joutuu tekemisiin yhteisön jäsenten kanssa. Yhteisön tavat eivät enää koske itseä, mutta toimintakulttuurin vaikutuksilta ei pääse pakoon. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että hänessä herätti lapsena hämmennystä, kuinka sukulaisia tulisi tervehtiä, kun ei kuulu käyttäjä yhteisön omille jäsenille varattua tervehtimistapaa. Tervehdys, joka jakaa ihmiset meihin ja muihin, rakentaa auktoriteettia sisäryhmän kannalta ja eksplikoi läsnäolijoille ihmisten hierarkkisen eron.

Yhteisön käyttäytymiskoodi voi edelleen vaikuttaa ja yhteisön auktoriteetti seurata yhteisön jättänyttä vielä irtautumisen jälkeenkin ja määritellä hänen ihmissuhteitaan. Vaikka entisen jäsenen ei tarvitse enää pelätä rangaistuksi tulemista tai hän ei usko yhteisön normien olevan ainoita totuuksia, voi olla helpompaa pitäytyä hyväksytyissä toimintatavoissa ollessaan tekemisissä edelleen mukana olevien jäsenten kanssa varsinkin, jos on omine näkemyksineen yksin suuressa joukossa keskenään samoin ajattelevia. Sisäryhmään edelleen kuuluvien seurassa olemista kuvataankin varovaisuudeksi, ettei tule sanoneeksi jotain mitä ei pitäisi. Tällöin ihminen rajoittaa omaa ilmaisuaan välttääkseen konflikteja ja paheksutuksi tulemista tukien ja rakentaen itse auktoriteettia, johon ei edes enää itse usko.

Saa olla varpaillaan niiden kans jotenkin. Tai ehkä ei edes niiden kanssa vaan se että varpaillaan siitä omasta reaktiosta et ei vaan vastaa väärin tai jotenkin tyhmästi. (T3)

Yhteisö saattaa toimia arvostuksen hakemisen kohteena, ja se voi olla yksinäiselle, kipeästi hyväksyntää etsivälle ja elämässään vaikeuksia kokeneelle paikka, josta toivotaan löytyvän turvaa ja tukea (ks. Linjakumpu 2012, 31–32). Yhteisesti jaetut ja ylläpidetyt arvot ja normit sitovat ihmisiä keskinäiseen yhteyteen vahvemmin ja pitemmäksi ajaksi kuin esimerkiksi hyötyyn perustuvat edut ja intressit (Aro & Jokivuori 2015, 128). Vastapainona yhteisössä koetuille ahdistaville kokemuksille uskonnollinen sisäryhmä kuvataan aineistossa turvallisena kotina, joka muodostaa maailmanlaajuisen perheen. Seurakunnasta on löytynyt hyviä ystäviä ja lapsille ka-

vereita. Mielenterveyden ongelmista kärsivälle uskonto ja siihen liittyvä sisäryhmä nähdään pelastuksena ja kiinni elämässä pitäjänä.

X on ollut silleen psyykeltä hirveen heikko aina et se oli hänen pelastus että hän pysy sit sen uskonnon ja yhteisön avulla raiteillaan. (T2)

Parhaassa tapauksessa sisäryhmä voikin olla tuki ja voiman antaja, josta löytää turvaa ja ikäisiään tovereita. Totuuden omistamiseen uskovan hengellisen yhteisön autoritaarinen toimintamalli merkitsee joillekin voimakasta turvaa ja mahdollisuutta löytää elämän perusta ja henkilökohtainen usko, toisille se puolestaan merkitsee alistetuksi ja nöyryytetyksi tulemistä (Kettunen 2011, 191). Vaikka aineistossa tutkimustehtävästä johtuen korostuvat kriittiset asenteet omaa yhteisöä kohtaan, moni myös kuvasi mukanaoloaikanaan kokemaansa luottamusta yhteisöönsä ja siltä saatua tukea. Uskonnolliset yhteisöt tuottavat jäsenilleen myönteisiä asioita, kuten turvallisuutta, yhteisöllisyyden ja jaetun todellisuuden kokemusta, jatkuvuutta, voimaantumisen tunnetta ja identiteetin tukea (Linjakumpu 2012, 12). Tällöin auktoriteetti rakentuu positiivisten kokemusten seurauksena, kun koetaan sisäryhmän ja sen opin antavan luotettavan pohjan elämälle.

5.2.2 Hierarkia auktoriteetin osoittajana

Auktoriteetti muodostaa toimijuuden tavan, joka juontuu statuksista (Mik-Meyer & Haugeard 2020, 310). Jotta voidaan ymmärtää auktoriteetin rakentumista yhteisössä, on ymmärrettävä, millaisia statuksia ja hierarkioita yhteisössä on sekä kuinka ja millä perusteilla ne muodostuvat. Johanna Hurtig ja Aini Linjakumpu (2020) esittävät, että hierarkkisessa järjestelmässä vahvaa keskusjohtoisuutta tukevat alemmilla tasoilla olevat hallinnan portaat. Hallinta voi olla yhden tai harvojen ihmisten käsissä tai hallinnan kokonaisuuteen voi kuulua suurempi joukko ihmisiä, jotka jakavat yhteisen ymmärryksen liikkeen toiminnan luonteesta. (Hurtig & Linjakumpu 2020, 9.) Asema yhteisössä määrittää suuresti yksilön vaikutusmahdollisuuksia sekä hänelle syntyvää auktoriteettia. Ideologiset ja moraaliset vastakkainasettelut jakavat yksilöt arvostettuihin ja hyljeksittyihin (Laitinen 2009b, 239).

Jotkut hierarkiatasot, kuten sukupuoli ja syntyperä ovat pysyviä, kun taas toisiin, kuten yhteisön toimintaan aktiivisella osallistumisella saavutettavaan hierarkia-portailla nousuun, on mahdollista itse vaikuttaa. Auktoriteetti kulkee käsi kädessä hierarkiason kanssa: on vaikea kuvitella tilannetta, jossa jäsenten keskinäisessä hierarkiassa alhaisella tasolla olevalla henkilöllä olisi toisiin nähden vahva auktoriteettiasema. Asema hierarkian huipulla puolestaan tuo mukanaan auktoriteettia riippumatta henkilön muista ominaisuuksista ja siitä, pyrkiikö hän luomaan auktoriteettia itselleen vai ei. Oma asema ja kyvyt saatetaan nähdä epärealistisessa valossa, kun pyritään nostamaan omaa statusta.

Jotkuthan pitävät itseänsä parempina. Siinähan se onkin kun jotkuthan ei näe itsessään mitään vikoja. Että pitävät itseänsä täydellisinä ja hyvinä ja Jumalalle kelpaavina vaikka toiset sitte saattaa sitte nähdä että tämänhan (.) sehän elää Raamatun sanan kanssa ihan ristiriidassa. (T5)

Kaikkiin tutkimuksen yhteisöihin liittyen kuvataan järjestelmän sisäistä hierarkiaa tai jäsenten välisiä arvojärjestyksiä. Erityisen selvästi hierarkia ja siihen liittyvät auktoriteettiasetelmat ilmenevät Jehovan todistajien järjestössä sekä zen-buddhalaisuudessa. Jehovan todistajien kerrotaan olevan täysin ylhäältä johdettu, teokratiaksi kutsuttu järjestö, jonka opetus on täsmälleen samanlainen joka maassa. Aseman paikallisseurakunnassa ja sitä kautta auktoriteetin asteen kerrotaan määräytyvän sukupuolen, tehdyn työmäärän, kyvykkyyden, nuhteettomuuden, perhetaustan ja sukulaisuussuhteiden mukaan. Zen-buddhalaisuus kuvataan hyvin hierarkkiseksi järjestelmäksi, jossa arvovaltaa antaa henkilökohtaisten kykyjen sijaan se, kuinka kauan on uskontoa harjoittanut. Monesta muusta tutkimuksen yhteisöstä poiketen sukupuolta ei zen-buddhalaisuuden yhteydessä lainkaan mainita hierarkiastatuksiin vaikuttavana seikkana.

Yhteisössä voidaan painottaa sitä, että kaikki jäsenet ovat keskenään samanarvoisia, jolloin todellisuudessa esiintyvät, ihanteesta poikkeavat eriarvoisuus ja hierarkiat voivat olla vaikea asia kohdattavaksi. Tällöin epätasa-arvoisuus mieluummin kielletään kuin kohdataan (ks. Freire 2005, 159). Tutkimukseen osallistuneet kuvaavat, että vaikka puheen tasolla kaikki ovat keskenään tasa-arvoisia sisaria ja veljiä, käytännössä hierarkia on selvästi olemassa ja toiset yhteisön jäsenet ovat tärkeämpiä ja arvostetumpia kuin toiset.

Kyllähä se tämmöne kristilline retoriikka lähtee jonkunlaisesta tasa-arvon ajatuksesta, mutta kyllä se aika retoriikkaa on. (T1)

Hengellisen alempiarvoisuuden tunteeseen kerrotaan indoktrinoitavan, jolloin ylempänä olevien kertomiin hengellisiin totuuksiin uskotaan kuuliaisesti. Kulttuurisen invaasion olettamuksena on kulttuuristen valtaajien ”ylemyys” ja vallattujen ”alemmuus” (Freire 2005, 178). Pyhyden tai valaistuneisuuden liittäminen mieluukkaan valtaajista, joita tässä tapauksessa ovat hengellisessä hierarkiassa ylempänä olevat, luo tunnetta omasta syntisyydestä, alempiarvoisuudesta, kelvottomuudesta ja kelpaamattomuudesta.

Korkean statuksen synnyttämä auktoriteetti voi laajentua koskemaan uskonnon ulkopuolisia alueita: tutkimukseen osallistunut kertoo hierarkkisen järjestelmän aiheuttavan käytännön hankaluuksia tilanteissa, joissa henkilöä pidetään uskontoon liittyvien aiheiden lisäksi kyseenalaistamattomana auktoriteettina käytännön asioissa, joihin hänen osaamisensa ei riitä. Korkeammalla hengellisellä tasolla olevalle syntyy auktoriteettia suhteessa alemmalla tasolla oleviksi katsottuihin.

Arvojärjestys on yhtäältä julkinen ja eksplikoitu, selkeästi kaikkien tiedossa oleva, toisaalta hierarkia toteutuu kulissien takana ja se opitaan jäsenten keskuudessa hiljaisen tiedon tapaan. Hierarkia voi olla niin sisäänrakennettu, että se muuttuu huomaamattomaksi.

Seurakunnassa vallitsi nokkimisjärjestys, joka oli niin itsestään selvä, että se oli tavallaan näkymätön. (T9)

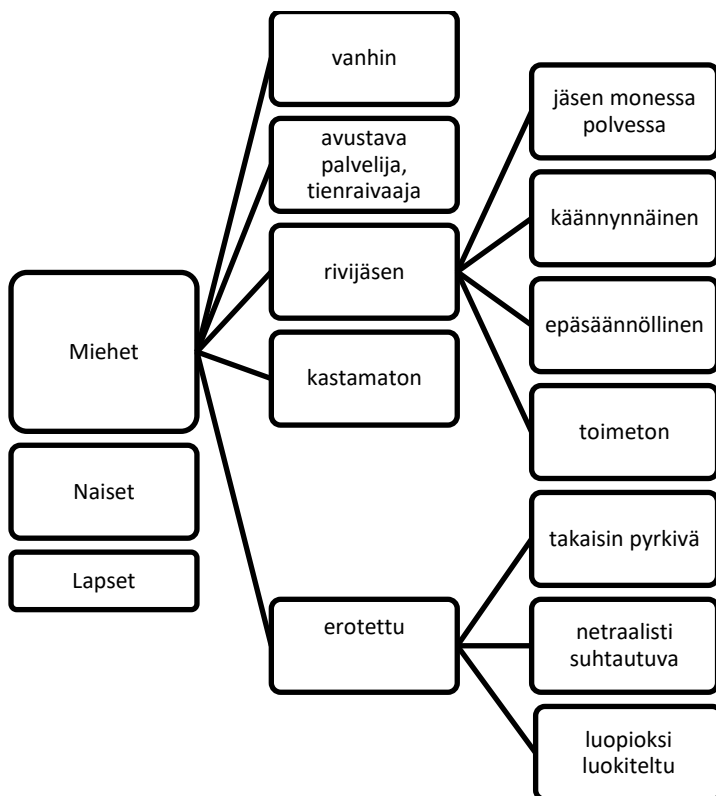
Yhteisön sisällä oli hyvin tiukka arvojärjestys ja hyvin abdistava. Se oli ääneenlausuttu toisaalta, mutta myös hiljainen. Ääneenlausuttu oli se, että oli hierarkia. Vanhimmat, avustavat palvelijat ja muut; tienraivaajat, osa-ajan tienraivaajat ja julistajat; kastetut ja kastamattomat ja pahnan pohjimmaisena erotetut. Sitten ääneenlausumaton oli se, että Jehovan todistaja-perheen jäsenet olivat arvokkaampia kuin käännynnäiset, vanhinten perheenjäsenet arvokkaampia kuin muut ja tienraivaajan vaimo arvokkaampi kuin tavallinen sisar. (T10)

Mut tuo epävirallinenhan on epävirallinen että se sitten varmaan kussakin seurakunnassa muodostuu sillai omalla tavallaan. Että jossakin se voi olla hyvinkin räikeä mutta jossaki sitä ei sitte niin huomaa selvästi. (T1)

Syntyperä, perheen asema, ikä, elämänkulku, yhteisön eteen tehty työ, kuuliaisuus tai jopa suotuisa naimakauppa kuvataan asemaan vaikuttavina seikkoina.

X meni naimisiin hänen [paheksuttu nainen] kanssaan – – ja hänellä nyt on sädekehä pään ympärillä kun hän on X:n vaimo. (T10)

Hierarkia voi olla kuin rivistö maatuskanukkeja. Kun jonkin tason nuken avaa, sen sisältä löytyy jälleen uusi hierarkiataso. Hierarkia voisi olla esimerkiksi kuvion 1 kaltainen, jossa miehet, naiset ja lapset ovat ylätasoja ja jokaisesta ylätasosta aukeaa useita alatasoja. Naisista ja lapsista avautuisi vastaavat alatasot kuin miehistä. Tasot ovat pääosin aina alisteisia edelliselle ylätasolle, mutta alimmille tasoille, kuten erotettuihin tultaessa voi tapahtua risteymää, jolloin esimerkiksi yhteisössä aktiivisesti mukana oleva nainen voisi olla hierarkiassa ylempänä kuin takaisin pyrkivä erotettu mies.

KUVIO 1. Hierarkioiden haarautuminen.

Tutkimukseen osallistunut pitääkin hyvin erikoisena tilannetta, jossa sukupuoleen perustuvan hierarkian mukaisesti poikalapsi katsotaan hengellisten tehtävien suorittamisessa yksistään sukupuolen perusteella pätevämmäksi auktoriteetiksi kuin uskontoonsa perehtyneet aikuiset naiset.

Ja siellä ois vaikka 12-vuotias kastettu poika ja sitte nää muut kaikki olis naisia elämänsä mukana olleita periaatteessa heidän täytyy antaa (-) tän pojan esittää tilaisuuteen kuuluva rukous ja sitte että jopa pienet lapset poikapuoliset lapset ovat heidän edellään jos he ovat kastettuja. (T6)

Hierarkia saattaa olla sängen hienosyinen ja monimutkaisesti yksityiskohtia myöten rakentunut verkosto, jonka ymmärtäminen ja tulkinta vaatii yhteisön tuntemista sisältä käsin. Hieman yllättävästi hengellisten yhteisöjen kontekstissa ulkonäöllä kerrotaan olevan merkitystä asemalle hierarkiassa ja sen myötä auktoriteetin saamiselle ainakin naisten kohdalla.

Korkean statuksen saattoi saada pääasiallisesti seuraavalla kolmella tavalla: tiukka hengellisyys, varakkuus tai korkea koulutus. – – – Nuorten statukset olivat selvät: tytöillä kauneus ja pojilla musikaalisuus. Tytön piti kuitenkin olla luonnonkaunis, mitään koristautumista kun ei hyväksytty. Korkea statuksisin nuori mies oli kuoronjohtaja, ja myöhemmin kun ajat vapautuivat, gospel-bändin solisti. Myös tyttö sai statusta, jos oli laulusolisti, mutta hänen oli lisäksi oltava kaunis. Sitten oli vielä kaksi muuta korkean statuksen ryhmää: ”syvältä pelastuneet” eli esimerkiksi uskoontulleet vangit ja pulsarit sekä julkkikset, kuten Rainer Friman ja Viktor Klimenko. Heidän tekemisiään katsottiin sormien läpi. Luonnollisesti korkean statuksen sai myös saarnaajana ja vanhimmistoveljenä. Naisevankelistojen status oli kokemukseni mukaan aika alhainen. Saarnaajaporukan tähtiä olivat lähetyssaarnaajat. (T9)

Monimutkaisen, risteävän ja osin vaikeasti tulkittavan verkoston sijaan hierarkiajärjestelmä voi olla yksinkertainen ja suoraviivainen. Tällöin auktoriteettia ikään kuin valuu ylhäältä alaspäin selvästi määriteltä reittiä pitkin.

Opettajien autoritaarinen valta antoi valtaa myös heidän nimeämilleen muille johtajille. (T13)

Sukupuolta kuvataan yhtenä keskeisimmistä asemaa määrittävistä ominaisuuksista. Valtaa ja auktoriteettia monessa yhteisössä saa siten jo pelkästään syntymälahjana oikeaan sukupuoleen osumalla. Naisen alisteista asemaa mieheen nähden kerrotaan perusteltavan Raamatulla. Naisilla huomautetaan olevan omia, tärkeitä tehtäviä, mutta ne voivat olla miehen tehtäviä vaatimattomampia, avustavia tehtäviä (ks. Kutuniva 2007, 28). Vaikka monet yhteisöistä ovat perhettä suuresti arvostavia, lasten asema kuvataan alhaiseksi. Arvohierarkiassa, jossa valta, toimeliaisuus ja hyvyys kulkevat ylhäältä alaspäin, järjestys voidaan kuvata järjestyksessä Jumala-miehet-naiset-lapset-eläimet (Vuola 1994, 212). Aineistossa on mielenkiintoisesti kaksi hyvin toistensa kaltaista kuvausta hierarkiasta kahdessa eri uskonnollisessa liikkeessä.

Miehet ovat hierarkiassa ylimpänä, ja heissä ylimpinä tietenkin hengelliset johtajat, puhujat. Heidän alapuolellaan ovat naiset, joista arvostetuimpia aktiiviset toimijat sekä suurperheiden äidit. Alimpaa kastia edustavat lapset. (T15)

Kyllä siellä on selkeä hierarkia elikkä siellä on tavallaan jos lähtee alhaalta ylöspäin niin siellä on lapset, jotka ei oo mitään. Sitte on naiset jotka ei ole melkein mitää. Sitte on miehet. (T1)

Etenkin naisilla seksuaalisuuden alueella tehdyt, yhteisön kontekstissa väärät valinnat tai edes epäily väärin toimimisesta vaikuttavat muiden suhtautumiseen hen-

kilön statukseen: naisten kerrotaan joutuneen hyljeksityiksi ja huonomaineisiksi, jos heidän on todettu tai edes arveltu käyttäytyneen seksuaalisesti sopimattomana pidetyllä tavalla (ks. Vuola 1994, 211). Yhteisöllinen muisti on pitkä, ja kerran saatu epäilyttävä maine voi seurata mukana ja vaikuttaa asemaan hierarkiassa kauan vielä parannuksenteon jälkeen.

Seurakunnassa oli – – sisar X, joka oli aiemmin hairahtunut seksiin ja erotettu, mutta ryöminyt takaisin ja häntä pidettiin silti miehennielijänä. (T10)

Omaa asemaa hierarkiassa on mahdollista halutessaan pyrkiä nostamaan. Mo-nissa yhteisöissä kuvataan olevan selvä koulutuspolku hierarkiassa etenemiseksi, minkä myötä yksilön auktoriteetti lisääntyy. Kun suorittaa osuutensa uutterasti ja on maineeltaan nuhteeton, saa lisää tehtäviä ja etenee hierarkian portailla. Tehtävien vastaanottamiseen kerrotaan suoranaisesti painostetun ja haluttomuutta niiden vastaanottamiseen pidettiin yhteisössä outona. Tehtävät ovat yhtäältä velvollisuus, toisaalta niiden saaminen on etuoikeus ja kelpoisuuden osoitus.

[Johtavassa asemassa olevat] antoi ymmärtää minussa on jotain vialla kun olen ollut mukana kauan eikä minua ole pyydetty edes kolehtia keräämään. (T11)

Arvoasteikossa ylenemisen houkutus ja alenemisen pelko ovat voimakkaita kannustimia auktoriteetille alistumiselle. Korkeampaa statusta osoittavat tehtävät voivat olla niin tärkeässä asemassa, että niiden pois ottamista kuvataan käytettävän rangaistuksena. Tehtävät toimivat merkinä muille jäsenille yksilön asemasta ja hänen kyvykkyydestään. Foucault'n (2005) mukaan arvojärjestyksiin ja -asteikkoihin sijoittaminen ilmaisee erot samalla, kun se toimii palkitsemisen ja rankaisemisen keinona. Kuri palkitsee ylennysten avulla suoden mahdollisuuden edetä arvojärjestyksessä, toisaalta se rankaisee siirtämällä taaksepäin ja alentamalla arvossa. (Foucault 2005, 246–247.)

Jos sä rikot niitä sääntöjä vastaan tai sitten tavallaan hiivut siinä toiminnassa elikkä et esimerkiksi käy enää saarnaamassa ihmisille niin sä voit menettää sen olit sä sitten avustava palvelija tai vanhin niin sä voit menettää sen aseman että susta tulee taas rivijäsen. (T1)

Sitoutumista ja hierarkiaportailta etenemistä kuvataan itsestäänselvyytensä, johon uskonnonharjoittamiseen vakavasti suhtautuvan tulee ilman muuta pyrkiä. Osallistuminen on paitsi oman hengellisen elämän turvaamista, myös velvollisuus yhteisöä kohtaan. Vastuutehtäviä ja hengellisellä ”uralla” etenemistä arvostavassa yhteisössä jäsenet joutuvat eriarvoiseen asemaan yksilöllisistä ominaisuuksistaan johtuen. Auktoriteettiasemasta kiinnostuneet, toisten johtamisen houkuttelevaksi kokevat

ja siten hierarkiassa nousemiseen suuntautuneet ovat lähtökohtaisesti paremmassa asemassa yhteisön sisäisen arvojärjestyksen muotoutumisessa kuin yksilöt, joille on luontaista pyrkiä pysymään sivummalla ja jotka kokevat muiden elämään vaikuttamisen epämiellyttäväksi. Tutkimukseen osallistuja kertoo, että korkeampaan hierarkia-asemaan pyrkimisestä kieltäytyminen herätti ihmetystä ja moitettakin sekä vaikutti toisten suhtautumiseen.

[K]yl mä koin että arvostus minua kohtaan niissä tilanteissa sitten laski että en halunnu sitten sillä tavalla kaikkeani tehdä asian eteen. (T6)

Voimakkaasti hierarkkisessa zen-buddhalaisuudessa kunkin jäsenen asema yhteisössä on selkeä ja riippuu siitä, kuinka pitkään hän on ollut mukana ja kuinka aktiivista hänen harjoituksensa on kokopäiväisen harjoittamisen ollessa arvostetuinta. Eroa jäsenten välille kerrotaan tehtävän esimerkiksi vaatetuksella ilmaistavin ulkoisin merkein, jolloin auktoriteettia luodaan pukeutumisella. Vähän aikaa mukana olleisiin kerrotaan suhtauduttavan osin vähättelevästi ja alentuvastikin, mutta toisaalta nähdään olevan luonnollista, että pitempään mukana olleet, joilla on kokemusta ja osaamista vastata tulokkaiden esittämiin kysymyksiin, neuvovat vasta-alkajia. Hierarkiassa ylempänä olevilla on sananvaltaa alempana olevien yli.

Se oli niinku että toisella oli vastaukset ja toisella oli kysymykset et varmaan sillä tavalla se hierarkkisuus myös siinä rakentu *että valta-asema* (T7)

Pitempään mukana olleet saavat pikkuhiljaa lisää tehtäviä ja valtuuksia sekä painoarvoa sanoilleen. Uusien tulokkaiden kerrotaan suhtautuvan harjoituksessa pitkällä oleviin osin idealisoiden ja kunnioituksella, joka perustuu asemaan eikä henkilön omiin ominaisuuksiin. Tällöin on kyse asiantuntija-auktoriteetista, jossa auktoriteetin kohde uskoo auktoriteettihahmolla olevan suurempi asiantuntemus kyseisessä aiheessa (ks. Wrong 1979, 53). Itämaisperäisissä liikkeissä valaistumisen idea on olennainen. Valaistuneina pidettyjä ihmisiä ihannoidaan ja heille syntyy auktoriteettia tämän saavutetuksi uskotun, tavoitellun ominaisuuden perusteella. Sen, millä portaalla kohti valaistumista henkilön katsotaan olevan, kerrotaan tuovan ihmisten välille suuren laadullisen eron. Laadullinen ero muodostaa yhteisössä hierarkioita ja määrittää jäsenten välistä kompetenssia uskonnon harjoittamiseen liittyvissä kysymyksissä rakentaen auktoriteettia hengellisellä polulla pidemmällä oleville.

Sitä idealisoitiin hirveästi semmosta valaistumisen ideaa ja sit se näky iha selvästi myös niissä keskusteluissa että jos joku oli pitkää istunu nii ihmiset jotenki suhtautu sihe että tuossa on semmone valaistunu ihmine. Jolloin sen mielipiteillä ja tämmösillä oli paljo enemmän painoarvoa ku semmosilla ei-valaistuneilla. Varsinki tieteenki jos puhuttii zeniin littyivistä jutuista. (T4)

Vaikka näennäisesti samat säännöt ja mahdollisuudet koskisivat kaikkia, aseman hierarkiaportilla kuvataan vaikuttavan yksilöiden toimintamahdollisuuksiin. Toisilla on enemmän vapauksia ja liikkumatilaa kuin toisilla. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että korkealla arvoasteikossa oleville sallittiin vapauksia ulkoisen olemuksen ja seurakunnan tilaisuuksissa käymisen säännöllisyyden suhteen. Urheilu- ja kulttuuriharrastusten mainitaan olleen osittain epäsuositeltavia, mutta korkeampiatuoksisissa perheissä niihinkin voitiin osallistua. Hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevien syntejä arvellaan katsotun sormien läpi, koska tällaiset jäsenet nosivat yhteisön arvostusta ulkopuolisten silmissä. Auktoriteetti toimii tässä kahteen suuntaan: toisaalta auktoriteettiasemassa olevilla on laajemmat toimintamahdollisuudet, toisaalta muilta kiellettyjen asioiden tekeminen ilman sanktioita synnyttää auktoriteettia osoittaessaan muille henkilön olevan erityisasemassa.

Itse kuuluin lapsuudessani ”yläluokkaiseen” perheeseen ja meidän suvaittiin esim. harrastaa korkeakulttuuria enemmän kuin tavisten. (T15)

Asema hierarkiassa koskee koko perhekuntaa. Useamman polven jäsenillä vaikuttaa olevan enemmän arvovaltaa kuin yhteisöön kääntymisen kautta tulleilla (ks. Steffens ym. 2020, 24). Liikkeisiin syntyneet eroavat toisistaan sen suhteen, onko kyse toisen, kolmannen tai useamman sukupolven jäsenestä liikkeeseen kuulumisen dynamiikan ja logiikan vaihdellessa kääntymisen sukupolvisuuden mukaan (Linjakumpu 2015, 90–91). Vanhempien status yhteisössä vaikuttaa siihen, mitä lapsilta odotetaan ja mitä näille sallitaan. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että korkeassa asemassa olevien vanhempien lapsilla oli enemmän siimaa ja he pääsivät kuin koira veräjältä pahanteon jälkeen, kun toiset saivat syyt niskoilleen. Alhaisessa hierarkia-asemassa olevien vanhempien lapsia puolestaan pidettiin lähtökohtaisesti huonompina, vaikka he olisivat pyrkineet käyttäytymään oikein.

Vaikka ne [hyvän perheen lapset] olis tehny mitä ni niitä vaan taputeltiin että no no no no mut sit se yksinhuoltajanäidin musta lammas vaikka teki mitä nii oli aina se paha. (T2)

Mut kuulemma niillä [korkeassa asemassa olevan isän] poikienkin vaimoilla se osalta näky harrastuksissa et esimerkiksi kilpaurheilu ja noin on kielletty niin ne on saanu nää pojat aina tehä mitä haluaa ja vaimot mukana. (T3)

Yksi auktoriteetin syntymisen mahdollistaja on auktoriteettihahmoksi nostettavaan henkilöön kohdistuvat positiiviset tunteet. Kunnioituksen kohde ei välttämättä ole tietoinen siitä, että on ihailevien tunteiden kohteena puhumattakaan siitä, että hän vaatisi tai edellyttäisi tällaista suhtautumista. Uskonnollisessa yhteisössä tämä voi näkyä niin, että sympaattinen ja vetoava puhuja tai opettaja nousee ihailun koh-

teeksi ja häneen kohdistetaan myönteisiä tunteita, jolloin hän saa de facto -tyyppistä auktoriteettia (ks. Airaksinen 1988, 128–129). Oma asema korkealla hierarkiassa ja ihannoitunakin hahmona kuvataan kaksijakoiseksi. Toisaalta koetaan, että on viettelevää ja itsetuntoa hivelevää olla asemassa, jossa itseä kuunnellaan ja kunnioitetaan, vaikkakin ilman omia ansioita pelkän aseman perusteella. Ajatus hierarkiassa korkealle pääsemisestä voi tuntua houkuttevalta. Toisaalta tilanne koettiin vaivaanuttavana, ja itseän kohdistuva aseman nostaminen tuntui epäilyttävältä.

Jollaki tavalla mä en tuntenu se ei tuntunu hyvältä myöskää että en tiä. Ehkä se hiveli jotaki narsistista puolta itessä mutta sitte oli taas joitaki toisia puolia itessä jotka piti sitä vähän ehkä epäterveenä tai jotenki tämmösenä. (T4)

Arvojärjestykset ja niistä seuraava pyrkimys oman aseman turvaamiseen ja nostamiseen aiheuttavat keskinäistä kilpailua ja juonittelua. Vaikka uskonnollisen yhteisön ideaali olisi, että jäsenet ovat keskenään yhtä arvokkaita ja toisilleen sisaria ja veljiä pyrkien yhteiseen päämäärään, käytännön elämässä keskinäinen kilpailu voi olla todellisempaa kuin hengellinen ihanne. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että toisen eteneminen hierarkiassa asemaan, johon vallasta sivuun jäänyt oli itse toivonut pääsevänsä, aiheutti katkeruutta ja suoranaisia yrityksiä menestyneemmän savustamiseksi ulos yhteisöstä. Auktoriteettia voi onnistua saamaan sen määrätietoisella tavoittelulla ja juonittelullakin. Tutkimukseen osallistunut kuvaa yhteisön raakaa kilpailua, joka aiheutti siihen joutuneille huolta ja jopa terveysongelmia.

Hän ei ollut johdon suosiossa ja valtapeli hänen puolestaan ja häntä vastaan oli kiihkeää. (T9)

Auktoriteettia syntyy heille, joita pidetään itseä korkeammalla tasolla olevina, vaikka heillä ei olisi nimellistä johtoasemaa. Heikolla itsetunnolla varustetun jäsenen kuvataan pyrkivän miellyttämään itseään ylempinä ja parempina pitämiään, itseensä nähden auktoriteettiasemassa olevia henkilöitä saadakseen hyväksyntää ja lunastaakseen paikkansa yhteisössä. Hyväksikäyttöä yksityishenkilöiden omien projektien hoitamisessa voidaan naamioida Jumalaan vetoamalla.

Ja sitten tämä auktoriteettihenkilö saattaa tuoda esiin että kyllä nyt Jumala tykkää susta ku sä oot näin hyvin tehny täällä töitä tänä päivänä. Vaikka todellisuudessa ethän sä siihen tee Jumalalle mitään palvelusta vaan sähän teet tälle auktoriteettihenkilölle. (T5)

Hierarkkisuus mahdollistaa vallankäyttöä, kuten taloudellista hyväksikäyttöä itseä alemmalla portaalla olevia kohtaan. Suostutteluun perustuva auktoriteetti

sijoittuu jatkumona kahden navan väliin, joista toisessa päässä on tasa-arvoisten välinen taloudellinen vaihtosuhte, toisessa palkkaorjuuteen perustuva pakottava auktoriteetti (Wrong 1979, 44).

5.2.3 Valvonta auktoriteetin jalkauttajana

Keskeistä auktoriteetin rakentumisessa on valvonta, jota kuvataan aineistossa laajasti. Autoritaariseen uskonnolliseen liikkeeseen kuuluva vahva sisäinen kontrolli ilmenee jäsenten emotionaalisenä, toiminnallisena ja opillisena vartiointina (Hurtig & Linjakumpu 2020, 9). Mitä tiukemmat säännöt yhteisössä on, sitä enemmän poikkeamisen mahdollisuuksia ja sen myötä valvonnan tarvetta ilmenee. Kun opilliset tulkinnat ovat ehdottomia samalla kun yhteisön jäseneltä odotetaan aktiivista osallistumista, yhteisöön voi rakentua yksilöä ympäröivä tiheän kontrollin verkko, jota tukee ja ylläpitää sisäisen solidaarisuuden kulttuuri (Hurtig 2013, 18–19). Yksilö on ääriyhteisöllisessä miljöössä valvonnan kokonaisvaltaisesti ympäröimä. Valvonta ei kohdistu pelkästään uskonnolliseen toimintaan ja hengellisyyteen, vaan sen piirissä voi olla ihmisen elämä hiusten pituudesta ammattiuran ja puolison valintaan (ks. Timonen 2013, 240).

Auktoriteettiin suhdekäsitteenä sisältyy yhtäältä se, että on määräyksiä antava henkilö tai taho, ja toisaalta se, että on näitä määräyksiä tottelevia henkilöitä. Auktoriteettitaho ei voi olla varma siitä, että normeja ja määräyksiä noudatetaan, joten tarvitaan valvontaa. Kurinpitovalta käyttää yksinkertaisia välineitä: hierarkkista tarkkailua, normaalistavaa rangaistusta sekä näiden yhdistämistä tutkinnassa (Foucault 2005, 232). Tietoisuus valvonnasta saa yhteisön jäsenet sopeuttamaan omaa toimintaansa sen mukaan, minkä he tietävät olevan sallittua ja minkä kiellettyä tai paheksuttua.

Eli et tee mitää semmosta mitä kukaa muukaa ei siellä tee. (T4)

Sielunpaimennuksen opetus on jokapäiväisen käyttäytymisen ohjaamista, missä ei opeteta pelkästään sitä mitä pitää tietää, vaan otetaan haltuun päivittäinen elämä muodostaen tieto ihmisten käyttäytymisestä tarkkailemalla ja havainnoimalla (Foucault 2010, 178). Kun muut yhteisön jäsenet voivat arvioida ihmistä ja hänen tekojaan, keskinäisestä syntien tunnustamisesta, ripistä ja sielunhoidosta syntyy keskinäisen riippuvuuden verkosto, jossa yhteisön jäsenet altistuvat keskinäisen hallinnan prosesseille. Julkista sielunhoitoa ja rippiä korostavassa yhteisössä ”vapaa” hengellisyyden rakentuminen on vaikeaa. (Linjakumpu 2015, 195–196.)

Auktoriteetti syntyy yhteisössä keskinäisen valvonnan tukemana niin vertikaalisesti kuin horisontaalisestikin. Foucault’n (2005) mukaan kurinpitovalta on moninaista, automaattista ja anonyymia valtaa, jossa valvonta yksilöihin kohdistumisen lisäksi toimii ylhäältä alas kulkevan suhdeverkon tavoin ja liikettä esiintyy jossain määrin myös alhaalta ylös ja sivuille päin. Suhdeverkko pitää kokonaisuutta koossa

ohjaillen sen lävitse toisiinsa nojaavia vallan vaikutuksia. Valvojat ovat itsekin valvonnan alaisia kurinpitovallan valvoessa jatkuvasti myös niitä, joiden tehtävänä on toisten valvominen. Vaikka vallan pyramidimainen organisaatio määrää sille päällikön, silti valtaa tuottaa koko koneisto. (Foucault 2005, 240–241.) Subjektit eivät jakaudu yksiselitteisesti vallankäyttäjiin ja vallankäytön kohteisiin, vaan valta tulee myös alhaalta (Ikävalko 2016, 66).

Yhteisön jäsenten valvoessa toisiaan pidetään huolta siitä, että yhteisiä sääntöjä ja käyttäytymistapoja noudatetaan. Joka suuntaan kohdistuvan valvonnan avulla vahvistetaan ryhmän koheesiota ja suojataan auktoriteettia poikkeavalta toiminnalta, joka voisi vaarantaa sitä. Auktoriteetti muotoutuu yhteisön keskinäisessä valvonnassa kaiken näkeväksi silmäksi, joka on joka paikassa eikä suoraan yksilöitävissä kehenkään. Auktoriteetti valvonnan muodossa on alati valppaana läsnä aina ja kaikkialla (Foucault 2005, 241).

Tietenkin myös toiset yhteisön jäsenet saattavat lähestyä sellaista, joka tekee jotakin toisin kuin on tapana. (T15)

Uskonnollisten määräysten noudattamista seurataan uskonnollisissa yhteisöissä, joskin varsinaisia ennalta määrättyjä uskonnollisten normien vartijoita on harvoin, ja valvonta on ennemminkin epämuodollista. Normeja rikkovan voivat tuoda ilmi rivijäsenet tai yhteisön keskeiset toimijat, kuten puhujat, vanhimmat tai johtokunnan jäsenet. Yhteisöllä voi lisäksi olla jokin yhteinen malli, johon perustuen jäsenten seuraaminen on mahdollista. (Linjakumpu 2015, 188.) Tutkimukseen osallistunut kuvaa tilannetta siten, että kaikki ovat toistensa informantteja ja vaikkei ihmisiä tarkistavia partioita olekaan, tehokkain toisten toimintaan puuttumiskeino on ilmianto. Tällainen hierarkiatasojen läpi jalkautettu valvonta on tuttua autoritaarisista ja totalitaarisista järjestelmistä¹⁹.

Periaatteessa on kyse hiukan samasta asiasta kuin oli DDR:ssä Stasin toiminta. Yhteisön jäsenellä on velvollisuus ilmiantaa sellainen seurakunnan jäsen, joka toimii vastoin sääntöjä. (T14)

Auktoriteetille kuuliaisille yhteisön jäsenille paine normeja rikkoneiden ilmiantamiseen tulee sekä ulkoisista säännöistä että sisäisestä velvollisuudentunteesta ja omastatunnosta. Joidenkin yhteisöjen koodisto velvoittaa puuttumaan toisten tekemiin rikkeisiin: jos tulee todistaneeksi toisten jäsenten väärin tekemistä, täytyy ensin kehottaa syyllisiä tunnustamaan tekonsa ja elleivät väärintekijät suostu tähän, kertoa

---

¹⁹ Karlsson (2005, 205) kuvaa, kuinka neuvostoterrorissa omiin kansalaisiin kohdistuvan terrorin mekanismeissa tarvittiin suuri joukko apumiehiä ja ”pikkustalineita”, jotka olivat eri viroissa ja tasoilla, kuten myös onnenonkijoita ja ilmiantajia.

asiasta eteenpäin. Ellei väärinteosta tietoinen sivullinen puutu tietoonsa tulleeeseen rikkeeseen, hänestä katsotaan tulevan osasyllinen²⁰.

Raamattu käskee et jos sä näät jonkun niin sun pitää tai ensin sun pitää tehbä niin että ne kaks kenet sä oot nähny niin sä meet sanoon et hei mä näin teiät et teiän on mentävä kerton vanhimmille. Ja jos ne kaks sanoo et ei me mennä kertomaan niin sit sun tehtävä on mennä koska muuten sä oot siin synnissä mukana. Ja sit jos sä et mee kertomaan ja joku neljäs osapuoli saa tietää ja sä et oomenny kertomaan siis sä oot yhtä paha kun ne kaks. (T2)

Yhteisön auktoriteetin ylläpitäminen kanssajäsenten valvonnan ja rikkeistä ilmoittamisen muodossa ei ole yksilön henkilökohtainen valinta vaan velvollisuus²¹. Auktoriteetin kaikenkattavuus yhteisössä tulee esiin, kun yhteisöllinen valvonta ja oman toiminnan valvonta sulautuvat velvollisuudessa raportoida toisten rikkeistä. Yksilö joutuu ratkaisemaan, noudattaako yhteisön normeja ja aiheuttaa toisille hankaluuksia vai rikkooko ilmoitusvelvollisuutta ja mahdollisesti joutuu itse vaikeuksiin, jotta voi olla saattamatta toisia pulaan. Lojaalisuutta pidetään arvostettuna ominaisuutena, mutta on myös kysyttävä, kehen lojaalisuus kohdistuu (Schein 2020, 208). Tutkimukseen osallistunut maalailee huvittuneena mahdollista tilannetta, jossa yhteisön jäsen olisi salaa sopimattomassa paikassa ja näkisi siellä muita jäseniä. Hänen velvollisuutensa on kertoa tilanteesta eteenpäin elleivät väärillä teillä olleet itse tunnusta – mutta kertoessaan toisten olleen huonoilla teillä hän joutuisi samalla paljastamaan itsensäkin.

Kuriyhteisössä kontrolli ei rajoitu pelkästään hengellisiin asioihin, vaan mitä moninaisimmat ihmisen elämään kuuluvat asiat pyritään näkemään uskonnollisen tulkintakehyksen kautta (Linjakumpu 2015, 84). Ulkoasu on merkittävä yhteisön valvonnan kohde, onhan se kaikkien nähtävillä ja siten otollinen kohde huomautuksille. Kun omaa ulkoista olemusta ja persoonallisuuden ulospäin näkyvää ilmaisua sopeutetaan ympäristön hyväksymään muottiin, mukaudutaan samalla yhteisön auktoriteettiin omaa itseä tyypistäen. Ulkoinen olemus on ihmiselle keino tuoda esiin persoonallisuuttaan ja yksilöllisyyttään, joten siihen liittyvä sääntely on vallankäyttöä ja auktoriteetin osoitus, joka puuttuu suoraan yksilön itseilmaisuuksiin. Ulkoasuun ja sen valvontaan liittyy niin naisilla kuin miehilläkin monenlaisia implisiittisiä ja

---

20 ”Jos minä sanon jumalattomalle: jumalaton, sinun on kuolemalla kuoltava, mutta sinä et puhu varoittaaksesi jumalatonia hänen tiestänsä, niin se jumalaton kuolee synnissensä, mutta hänen verensä minä vaadin sinun kädestäsi” (Hesekiel 33:8).

21 A. Solzhenitsyn (2012, 70) kuvaa samaa asiaa teoksessaan Vankileirien saaristo: ”Kahdestoista kohta kajosi kaikkein eniten kansalaisten omaantuntoon: se koski kaikkien edellä luettelujen tekojen ilmoittamatta jättämistä. Ja ilmiäntövelvollisuuden laiminlyöminen oli niin raskas rikos, että RANGAISTUKSELLA EI OLLUT YLÄRAJAA!! Tämä kohta oli jo niin käsittämättömän laaja, ettei se kaivannut laajentamista. TIESIT mutta ET KERTONUT – sama kuin olisit tehnyt itse!”

eksplisiittisiä normeja, jotka koskevat esimerkiksi pukeutumista, ehostusta, kampanausta, partaa tai korujen käyttöä. Vaikka olisi hyväksyttävää tai jopa toivottavaa panostaa ulkonäköön antaakseen ulkopuolisille hyvän kuvan yhteisöstä, ulkoisen olemuksen tulee pysyä sallitun rajoissa. (Ks. Timonen 2013, 254–257.)

[R]evityt farkut se on maailman henkeä et voi ja hame ei saa olla yli polven korkeintaan se on maailmallista (.) Ja puku päällä (-) ja kokouksissa ja sisarilla pitää olla hameet päällä että (-) pitää muistaa säädyllyisyys. (T2)

Kristityn tehtävänä on pidetty ”rajan vetämistä maailmaan”, jolloin maailmallisuus ilmenee naisten seksuaalisuuden korostamisena, kosmetiikan käyttönä ja vaatteilla koreiluna (Ahola 2006, 245). Hengellisen kelpoisuuden arvioivaa ulkoasun valvontaa tapahtuu sekä itseen että toisiin kohdistuen. Tutkimukseen osallistuja kuvaa tilannetta, jossa kevyttä meikkiä piti kiireesti pestä pois matkalla ennen sukutilaisuuteen menoa, eikä värjättyjen hiusten kanssa voinut osallistua perhetapahtumaan, vaan hiukset oli palautettava entisen värisiksi sukulaisten vuoksi. Vaikka itse ei ollut enää yhteisön jäsen, sen auktoriteetti oli edelleen niin voimakkaasti läsnä, että tietoisuus valvojan katseen kohteeksi joutumisesta sai muuttamaan omaa ulkoasua. Ihmisten hengellisyuden tason määrittelemistä ulkoisten asioiden perusteella kuvataan hämmentäväksi, kun oikea pukeutuminen hameenhelman pituukseineen vaikuttaa tärkeämmältä kuin sisäinen omistautuneisuus. Ulkoiset tunnusmerkit ovat luonnollisestikin kaikkien nähtävillä ja siten helpommin arvioitavissa ja auktoriteetin ulottuvissa kuin ihmisen sisäinen sitoutuneisuus, jota ulkopuolisen on vaikeaa, ellei mahdotonta arvioida.

Samankaltainen ulkoasu voi vahvistaa tunnetta opin noudattamisesta ja joukkoon kuulumisesta sekä erottautumista muusta maailmasta ja selventää rajaa ”meidän ja muiden” välillä (ks. Linjakumpu 2015, 84). Uskonnolliset ryhmittymät ovat vähemmistöjä, joihin kohdistuu ulkoinen paine. Siksi ne tarvitsevat sovittujen uskonoppien lisäksi koko elämäntavan yhdenmukaisuutta. (Bauman 1997, 97.) Vaikka uskonnollisen yhteisön erityislaatuisuuden muodostumiseen vaikuttaa sen muut poissulkeva luonne, tärkeää on myös, että yhteisön jäsenet ovat toiminnassaan ja käyttäytymisessään mahdollisimman yhdenmukaisia. Yhdenmukaisuudella yhteisö voi korostaa monopoliasemaansa suhteessa totuuteen. (Ronimus 2011, 119.) Tiukoissa kuriyhteisöissä yksilöiden rikkeet haastavat yhteisön yhtenäisyyttä ja yksimielisyyttä (Linjakumpu 2015, 186). Olennaista ei ole rikkeen suuruus, vaan pieni rike kyseenalaistaa sääntöjärjestelmän yhtä pahasti kuin suurikin (Paakkari 2015, 175). Yhteisön auktoriteetin ensisijaisuus yksilöön nähden ilmenee odotuksina mukautua yhteisiin toimintatapoihin omista toiveista riippumatta ja siten osoittaa selvästi yhteisöön kuulumisen oman piirin ulkopuolellakin toimittaessa. Täydellinen hallinta pyrkii organisoimaan ihmisten monenlaisuuden ja erilaisuuden ikään kuin ihmiset olisivat yksi yksilö (Arendt 2013, 504).

Yhteisöllisyyden rakentamista tapahtuu yhtenäiskulttuurin ja yksimielisyyden luomisella, esimerkiksi opettamalla, yhteisön julkaisuilla, yhteisillä puhetaivoilla ja rituaaleilla (Linjakumpu 2015, 79). Yhteisön ensisijaisuus ja odotus yhdenmukaisesti toimimisesta rakentavat auktoriteettia vähentäessään yksilöiden autonomista ja itsenäistä toimintaa. Tutkimukseen osallistunut kuvaa, kuinka yhteishengen osoittamista ja asioiden tekemistä samalla tavalla toivottiin jopa siihen kirjallisesti ohjeistamalla. Vaikka odotetusta toimintatavasta poikkeamisesta ja siten auktoriteetin sivuuttamisesta ei suoraan tultu huomauttamaan, ei eri tavoin käyttäytymistä katsottu hyvällä, vaan eleillä annettiin ymmärtää, että on rikottu rajoja. Sääntöjen noudattamisen ja hyväksytyllä tavalla toimimisen valvomista kerrotaan tapahtuvan monella tavalla. Valvontaa ei aina ilmaista sanallisesti, vaan sanaton viestintä on tärkeää ja jäsenten keskinäinen valvonta kuvataan verbaalisen palautteen lisäksi katseiksi tai vihjauksiksi. Kuten buddhalaisessa kontekstissa ilmaistaan, ”törröttävät naulat hakataan lattiaan”.

Ku oli näitä konventteja vaikka ja ennakko-ohjeissa oli sanottu et pitäis pitää konventtimerkkiä näkyvillä myös sitten vapaa-aikana ja tämmöstä ja esimerkiksi me ei koskaan tehty sitä et jos me mentiin ravintolaan nin ei meillä ollu sitä näkyvää merkkiä siitä – – siellä oli sit näitä muita todistajia ja heillä oli sitte periaattees konventtivaatteet vielä päällä ja merkit näkyvillä et kyllä siellä aika merkitseviä katseita saatiin. (T6)

Ryhmä sitoo jäsenensä tiiviisti yhteen yhteisten tapojen ja käytäntöjen avulla (Ahokas 2010, 188). Etenkin implisiittisten sääntöjen ja yhteisön toimintatapojen noudattamisen valvontaa jäsenet suorittavat yhteisöllisesti. Yhteisön muut jäsenet voivat käytöksellään osoittaa, milloin joku rikkoo sääntöjä esimerkiksi puhuen tavalla, jota ei katsota sopivaksi. Samalla normien vastaisesti käyttäytyneelle tehdään selväksi rikkeen tehneen asema hierarkiassa ja se, kenellä tilanteessa on auktoriteettia. Keinot osoittaa, että normien rikkomista on tapahtunut vaihtelevat yhteisöstä ja toimijoista riippuen huomiotta jättämisestä sangen suoraviivaisiin toimenpiteisiin. Seuraavien aineistokatkelmien kuvaamissa tilanteissa normeista poikenneelle tulee varmasti selväksi oma paikka yhteisön hierarkiassa:

Siihen suhtauduttiin hyvin aggressiivisesti että jos sun kengät oli väärässä kohassa riviä niin kengät lens ovesta ulos. (T8)

Jos nyt joku sattu ikään kuin jostaki ideaalisesta näkökulmasta kysymään jokin vähän hassua tai ei-sopivaa jonkun joka luuli tietävänsä jotaki nii sitten hyvin monesti saatto olla tämmönen että se kokonaan poissulettiin siitä tilanteesta ikäänkun jätetään lauman ulkopuolelle. (T7)

Valvonta voi tunkeutua kaikkein henkilökohtaisimmillekin alueille. Tiiviissä yhteisössä yksityisyys saattaa jäädä yhteisöllisyyden varjoon, kun auktoriteetti ulottuu säätelemään jokaista elämänaluetta. Suomalaisessa kulttuurissa yksityisasioiden utelua ei yleensä pidetä sopivana, ellei kyseessä ole läheinen ihmissuhde. Tavanomaisessa kanssakäymisessä toisten perheasioihin ja henkilökohtaiseen elämään puuttumisesta pyritään pääsääntöisesti pidättäytymään. Yhteiset normit jakavassa yhteisössä raja yksityisen ja yhteisölle kuuluvan välillä saattaa madaltua ja avata perheiden sisäiset asiat koko yhteisön seurattaviksi. Toisten ajankäyttöön tai yksityisimpiin asioihin, kuten perheenlisäykseen, puuttuminen kuvataan verhotun hyvää tarkoittavaksi huolenpidoksi. Kuten Foucault (2005, 240–241) huomauttaa, kurinpitovalta on häikäilemättömän tungettelevaista.

Tyypillisesti yhteisön jäsenet lähestyvät ”huolta kantaen” silloin, kun jotakuta ei näy riittävän usein seuroissa. Myös aviopareja, joille ei kuulunut lapsia normaaliin tahtiin, saatettiin vihjata, että ettehan vain käytä ehkäisyä. (T15)

Yhteisön jäsenten oletetaan noudattavan tiettyjä toimintatapoja sekä passiivisesti joistakin toiminnoista pidättyen että aktiivisesti joitakin tapoja toteuttaen. Yhteisön tapoihin mukautuminen sisältää sääntöjen noudattamisen lisäksi ennako-odotuksiin sopeutumisen. Tämä rakentaa auktoriteettia odotusten mukaisesti käyttäytyville heihin nähden, jotka toimivat odotuksista poiketen. Ei pelkää vääriin toimiminen tai normin rikkomisen ja siten nouseminen auktoriteettia vastaan, vaan myös yhdenmukaisesta toimintatavasta ilman perusteltua syytä poikkeaminen kiinnittää yhteisössä huomiota.

Liturgia-jumalanpalveluksessa, missä ehtoollinen toimitetaan, joutuu helposti muiden silmätikuksi jos ei osallistu ehtoolliseen, ellei sinun sitten tiedetä olevan jonkin muun kirkkokunnan jäsen, sillä ehtoolliseen saavat osallistua vain ortodoksit. (T17)

Valvontaa käytetään toiminnan korjaamisen lisäksi opastamiseen ja sen osoittamiseen, kenellä on auktoriteettia ohjata muita. Uusien jäsenten neuvominen yhteisössä vallitsevalla tavalla toimimiseen kuvataan tarpeelliseksi käytännöksi, koska uudet tulokkaat tarvitsevat perehdytystä yhteisön toimintatapoihin ja yhteisössä elämiseen. Pauli Juuti (2018) esittää, että hierarkkisissa yhteisöissä ihmisten ei kannata tehdä asioita oma-aloitteisesti, sillä he tietävät, että on syytä mukautua johtohenkilöiden ja ylempien tahojen esittämiin näkökulmiin. Samalla jäseniä opetetaan opittuun avuttomuuteen. (Juuti 2018, 75). Yleensä tapojen opettaminen uusille jäsenille on asiallista neuvomista, joskin siihen kuvataan sisältyvän myös valvonnan ja kontrollin ulottuvuus ja auktoriteetin osoittaminen.

Jos jotakin muodosta poikkeamista tapahtu niin ohjaajan tehtävä oli ottaa asia esille ja kertoa että täällä tarkoitus toimia tällä tavalla. (T4)

Palkitsemis- ja rankaisuvalta eivät ole erityisen tehokkaita yhteisön kontrollin välineitä, koska ne edellyttävät aina tekojen havaitsemista ja siis valtaapitävän läsnäoloa (Rainio 1968, 91). Tehokkainta valvonta onkin silloin, kun yhteisön jäsenet valvovat itse itseään (ks. Foucault 2005). Omaa toimintaa tarkkaillaan omantunnon velvoittamana tai sanktioiden pelossa ja varmistetaan, että toiminta on yhteisön normien mukaista. Valvonnan teemassa erottuu erillisenä ilmiönä yksilöiden itseenä kohdistama valvonta: yhteisön muiden jäsenten ja johtohenkilöiden suorittaman valvonnan lisäksi jäsenistössä toteutetaan omaan toimintaan ja jopa ajatuksiin kohdistuvaa valvontaa. Pelko auktoriteettia vastoin toimimisesta ja sitä seuraavasta rangaistuksesta maallisessa kontekstissa, kuten nuhdeltavaksi joutumisesta, tai vielä kenties ahdistavammasta hengelliseen elämään liittyvästä uhkasta eli pelastuksen menettämisestä, on voimakas kannustin pyrkiä elämään sääntöjä rikkomatta.

Itsensä valvonnassa yksilö yhtäältä kontrolloi tekemisiään omantuntonsa ohjaamana, toisaalta valvoo käyttäytymistään sitä silmälläpitäen, ettei muiden taholta tulisi huomautettavaa eikä joutuisi mahdollisten ojennustoimenpiteiden kohteeksi. Omaa toimintaa voidaan tarkkailla myös siksi, että halutaan välttää pahan mielen aiheuttamista toisille omalla käytöksellä ja ettei vahingossa loukattaisi muita yhteisön jäseniä. Omantunnon ohjaaminen ja herkistäminen sisältyy auktoriteetin rakentamiseen²². Foucault (2010) esittää, että totuuden opettamisen lisäksi sielunpaimenen tulee ohjata omaatuntoa. Omantunnon ohjaaminen on pysyvää, kaikkea koskevaa ja ohjattavan koko elämän jatkuvaa. Omantunnon ohjaukseen sisältyy omantunnon tutkiminen, jotta riippuvuussuhde voitaisiin juurruttaa yhä tiiviimmin sen myötä, että kerrotaan ohjaajalle mitä on tehty ja koettu, millaisiin kiusauksiin on jouduttu ja minkälaisen pahojen ajatusten vaikutusten alaisena on oltu. (Foucault 2010, 179–180.)

Tarkalla omallatunnolla varustettu henkilö ei tarvitse ulkoisia pelotteita tai kannustimia toimiakseen oikeana pitämällään tavalla, vaan hän säätää toimintaansa niin, ettei joudu omantunnon tuskiin. Aila Ruohon ja Vuokko Ilolan (2014) mukaan pahin, kovin ja vaativin tarkkailija yhteisön normien noudattamiselle on usein oma herkkä omatunto, koska jos tavoittelee autuutta ja mieliä päästä taivaaseen, täytyy olla tarkka, ettei hairahdu väärälle polulle. Pelko juorujen kohteeksi joutumisesta toimii osaltaan lääkkeenä tottelemattomuutta vastaan. (Ruoho &

---

22 Itse tiukan autoritaarisessa luostariyhteisössä eläneet Jansson ja Lemmetyinen (2006) kuvaavat omia kokemuksiaan siitä, kuinka sisäinen omavalvonta toimi suljetun yhteisön jäsenillä. Sen lisäksi, että jäsenet valvovat toinen toistensa käytöstä, sääntöihin perustuva kurinalainen elämänmuoto johti oman sisäisen kontrollin kehittymiseen ikään kuin päässä olisi tekemisiä joka hetki valvova valvontakamera. Vielä yhteisöstä erottuakin sisäinen sensuuri lajitteli asiat kiellettyihin ja sallittuihin vieden oman itsen herruuden. (Jansson & Lemmetyinen 2006, 88.)

Ilola 2014, 345.) Vääräksi kokemallaan tavalla toimittuaan omantunnonherkkä, yhteisön ajatusmaailman ja oppirakennelman sisäistänyt henkilö ei tarvitse ulkoista auktoriteettia kehottamaan itseään korjaamaan toimintaansa, vaan koettu syyllisyys saa hänet oma-aloitteisesti tunnustamaan rikkeensä.

Jos mokaat ja oot siinä [uskonnossa] ihan tosissaa sullehan tulee niin huono omatunto ja (-) et sun on pakko mennä vanhimmille kertomaan. (T2)

Itseen kohdistuva, sisäinen kontrolli kuvataan keskeisenä ilmiönä uskonnollisessa yhteisössä. Jos läsnä ei ole muita, sisäistetty käsitys oikeasta ja väärästä ohjaa toimintaa ulkoisen valvonnan sijaan. Vaikka paikalla ei ole ketään konkreettista auktoriteetin edustajaa, auktoriteetti on silti läsnä (ks. Foucault 2005). Joukossa taas valvovia silmiäkin on enemmän: muiden ryhmän jäsenten läsnäolon kerrotaan vaikuttavan voimakkaasti siihen mitä itse tekee, koska on tärkeää, mitä muut ajattelevat. Omalla toiminnalla kerrotaan haluttavan osoittaa, että toimitaan sääntöjen mukaan ja ollaan hyviä yhteisön jäseniä. Ei myöskään haluta joutua paheksunnan tai ojentamistoimenpiteiden kohteeksi, jolloin auktoriteetti rakentuu pikemminkin pelosta kuin sisäisestä halusta toimia oikein. Linjakumpu (2015) huomauttaa, että asioiden hengellistämisen kautta ihminen voidaan saattaa arvioinnin ja tätä kautta vallan ja auktoriteettirakenteiden huomion kohteeksi. Ääriyhteisöllisessä uskonnollisessa liikkeessä mukana olevalla ei välttämättä ole tilaisuuksia ”hengähtää” vaan hän altistuu jatkuvalla tarkkailulle. (Linjakumpu 2015, 229–230.) Auktoriteetin katseelta ei ole mahdollista päästä yhteisössä piiloon ja levähtää, kun se on sekä sisäinen että ulkoinen.

Oman omantunnon lisäksi oikean ja väärän määrittäjäksi mainitaan yhteisön käsitys hyväksytystä ja ei-hyväksytystä. Vaikuttaa siltä, että ahtaissa yhteisöissä tärkeimpänä toimintaa määrittävänä tekijänä ei ole autonomisen moraalisen toimijan oma eettinen pohdinta, vaan yhteisössä vallitsevat käsitykset oikeasta ja väärästä, hyväksytystä ja tuomittavasta, sallitusta ja kielletystä. (Ks. Graham ym. 2020, 1272; Bicchieri 2014, 3–4.) Kuria joustavampi kontrolli antaa ihmisen tehdä omat valintansa, mutta pyrkii ohjaamaan vapauskäsitystä niin, että vapaasti tehtävät valinnat olisivat järjestelmän kannalta toivottuja (Paakkari 2015, 175).

Tärkein osa vanhoillislestadiolaista valvontamekanismia on ns. omavalvonta. Vanhoillislestadiolaisen tärkein moraaliin liittyvä kysymys on tämä: aiheuttaa-ko toimintani tai ratkaisuni pahennusta muissa lestadiolaisissa? Oikeaa on se, minkä yhteisö hyväksyy, väärää se, mitä yhteisö ei hyväksy. Itsensä tarkkailu on rakennettu jäsenten sisään. (T15)

Hyvin mielenkiintoinen ilmiö aineistossa on toisten omastatunnosta huolehtiminen: ei tule noudattaa pelkästään omaa käsitystä oikeasta ja väärästä, vaan täytyy

pyrkii toimimaan siten, ettei herkinkään omatunto joudu kokemaan tilannetta epämuikavaksi. Tällöin auktoriteetti rakentuu yhteisössä kahteen suuntaan: herkällä omallatunnolla varustettu toimii samalla auktoriteetille kuuliaisesti sekä muodostuu itse auktoriteetiksi, jonka mukaan muiden tulee toimia. Toimimista siten, että omista teoista aiheutuu haittaa muiden omalletunnolle, nimitetään toisten pahentamiseksi tai kompastuttamiseksi. Yhteisön tapakulttuurissa mennään ”heikoimman veljen” mukaan, joka määrittelee herkän omantuntonsa mukaisesti mikä on väärää, ja häntä varotaan ”pahentamasta” omilla ajatuksilla ja teoilla (Ilola 2016, 89). Tutkimukseen osallistunut arvelee sarkastisesti, että nämä, joiden kompastuttamista tuli varoa, olivat ilmeisesti erityisen herkkänahkaisia. Toisten kiusaukseen saattamisen välttämiseksi yhteisön jäsenen tulee olla valmis omaa toimintaansa valvoessaan pidättäytymään itse hyväksyttävänä pitämästään teosta, jos joku toinen paikalla olija kokee toiminnan sopimattomaksi.

Ja kun teet asioita mietit mitä joku sinut näkevän tai sinun kanssa olevan ihmisen omatunto sanoo tästä ja periaatteessa jos kaikkien omatunto otetaan vaikka ryhmässä huomioon tai vaikka pienessäkin joukossa niin periaatteessa kaikkien pitäis asettautua alkoholin juomisen ja elokuvien katsomisen suhteen mukaan et mikä siinä ryhmässä olevan heikoimman omantunnon omaavan ihmisen tavallaan asema on että häntä ei kompastutettais siinä. Et sit mä tekisin oikein jos mä haluan juoda oluen ja sit siellon tämmönen joka sanoo et missään nimessä ei halua kuullakaan et Jehovan todistajat juo viinaa jollonka mun pitäis luopuu siitä omasta halustani hänen vuokseen että hän ei koe että häntä loukataan. (T6)

Omana ilmiönään aineistossa erottuu seksuaalisuuden ja seksuaalikäyttäytymisen valvonta. Seksuaalisuuden valvonta on tärkeä osa normaalistavaa kuria (ks. Alhanen 2007, 148). Seksuaalisuuteen liittyvä valvonta sisältää muun muassa ulkoasun soveliaisuuden arvioimista, heteronormista poikkeamisen tuomitsemista, naimattomien ihmisten kahdenkeskisen ajanvieton tarkkailua, aviopuolison löytämisen korostusta ja painostusta lasten hankkimiseen. Seksuaalisuus on ihmiselle henkilökohtainen alue, jolla hän saattaa kokea olevansa haavoittuva. Valvonnan ulottaminen tälle alueelle on auktoriteetin ilmenemisen äärimmäisimpiä ja yksityisyyteen puuttuvimpia muotoja. Selkeät rajat sen suhteen, mitä yhteisössä pidetään seksuaalisuuden normaaleina tai poikkeavina tunteina, ilmentyminä ja toteutusmuotoina, luovat auktoriteettia yhteisön jäsenten tarkkaillessa omaa ja toisten asemoitumista suhteessa hyväksyttävän ja tuomittavan rajaan.

Suhtautuminen seksuaalisuuteen on tullut esimerkiksi suomalaisissa herätysliikkeissä esille kielteisillä käsitteillä, jolloin saarnoissa ei korostettu rakkauselämää Jumalan antamana lahjana, vaan kuulijoita suomitettiin huoruudesta, haureudesta, raiskauksesta, siveettömyydestä, maailman hekumasta ja näiden variaatioista.

Sukupuolielämää koskevat rikkomukset olivat vanhastaan yleisimmät syyt seurakuntalaisten ojentamiseen. Herätysliikkeet muotoutuivat 1800-luvulla, mutta niiden pysyminen luterilaisen kirkon sisällä on tehnyt ilmiöstä erittäin merkittävän suomalaista luterilaisuutta värittävän seikan. (Huhta 2006, 209.) Luterilainen ajattelu on ollut merkittävä sukupuolten suhteiden määrittelijä suomalaisessa yhteiskunnassa kirkon ja valtion vähittäisestä eroprosessista huolimatta (Markkola 2002, 32). Vaikka luterilaisen kirkon auktoriteetti avioliiton ja perhe-elämän suhteen on merkittävästi vähentynyt, seksuaalisuuteen liittyvät normit ovat edelleen vahvasti mukana monien uskonnollisten yhteisöjen näkemyksissä. Aineiston yhteisöistä vanhoillislestadiolaisuus kuuluu edellä mainittuihin herätysliikkeisiin ja luterilaisen kirkon piiriin.

Seksuaalisuuden valvontaa kuvataan aineistossa toistuvasti. Suhtautuminen seksuaalisuuteen näyttäytyy ongelmallisena useimmissa tutkimuksen yhteisöissä. Yhteisöllisessä elämässä seksuaalisuudesta tulee kollektiivisen arvioinnin kohde sen irrottautuessa yksilöllisyydestä ja intiimiydestä (Linjakumpu 2015, 118). Sukupuolisuus on ollut etuoikeutettu teema tunnustuksissa (Foucault 1998, 49). Seksuaalikielteisyyden kuvataan johtavan kummallisiin ajatuksiin yhteisön sisällä, ja seksuaaliasiaan suhtautumista arvellaan suorastaan pakkomielteiseksi. Yhtäältä esitetään, että seksuaalisuutta pidetään epäpuhtaana tai selibaatti nähdään ihanteena, toisaalta kerrotaan painostuksesta avioliittoon ja lasten hankintaan. Perhettä arvostavassa yhteisössä rukoileminen sopivan aviopuolison kohtaamiseksi mainitaan tärkeäksi asiaksi, ja Jumalan johdattaman kumppanin löytämistä kerrotaan korostetun niin, että ennen treffeille menoa oli aiheellista paastota ja tutkistella itseään varmistuakseen ratkaisun oikeellisuudesta.

Esiaviollinen seksi on useissa aineiston yhteisöissä tuomittavaa, mistä syystä nuorilla kerrotaan olevan kiire naimisiin. Esiaviollinen seksi mainitaan jopa seurakunnasta erottamisen perusteena. Kahdenkeskistä seurustelua on valvottu niin tarkkaan, että miesvieraiden mahdollisia käyntejä kerrotaan tarkkaillun jopa kotitalon ohi ajamalla ja ikkunoista kurkkimalla. Yhteisöissä, joissa yksityistä seurustelua ei katsota hyvällä ja yhteisöllinen valvonta pitää huolta siitä, ettei kahdenkeskiseen aikaan ole mahdollisuutta, tutustuminen tulevaan puolisoon voi jäädä pinnalliseksi.

Ennen avioliittoa ei saa asua yhdessä eikä harrastaa seksiä sillon oltava koko ajan esiliina eli sä et voi kahen kesken viettää yhtään aikaa sen ihmisen kanssa kenen kanssa mahdollisesti avioidut. (T2)

Seksiluvan takia nuorena avioitumisen nähdäänkin johtavan suureen avioerojen määrään, vaikka toisaalta avioeroa ei pidetä hyväksyttävänä. Nykyäänkin suhtautuminen avioeroon on joidenkin uskonnollisten yhteisöjen piirissä jyrkkä. Vaikka avioero olisi johtunut väkivallasta, sen kerrotaan johtaneen syylistämiseen, hyljeksentään ja juoruamiseen yhteisön pitäessä väkivaltaista puolisoa hyvänä kristittynä

ja väkivaltaa kokenutta huonona ihmisenä. Avioero vaikuttaa yksilön statukseen, ja yksinhuoltajien arvioidaan olevan yhteisön hierarkian alaportilla. Vaikka parisuhde on yksityisasia, se on yleensä väistämättä näkyvillä ja yhteisön valvottavissa ja luo auktoriteettia heille, jotka toimivat yhteisön normeihin nähden esimerkillisesti perheen ja seksuaalisuuden alueilla.

*[T]otta kai se on pakko mennä naimisiin sit jos haluaa siunauksen sille suhteelle.
(T3)*

Seksuualikielteen ilmapiirin ja luonnollisen seksuaalisuuden tukahduttamisen kerrotaan aiheuttaneen jatkuvaa syyllisyyttä ja ahdistusta, josta koettiin selviytyä rukouksella. Auktoriteetti siirtyy jälleen yhteisön suorittamasta valvonnasta yksilön sisäiseksi, kun hän tarkkailee ja kontrolloi tekojaan, ajatuksiaan ja tunteitaan. Useimmissa tutkimuksen liikkeissä heteronormatiivinen malli perinteisine avioliittoineen on ainoa hyväksytty seksuaalisuuden toteuttamisen tapa. Kristinuskon kontekstissa niin avioeroon, uudelleen avioitumiseen kuin heteronormista eroavaan seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa auktoriteetti otetaan Raamatusta. Kari Kuulan (2002) mukaan kristinuskon suhtautuminen avioeroon pohjautuu Jeesuksen ehdottomaan kieltoon vaimon hylkäämisestä. Käytännössä eroamattomuusihanne osoittautui liian vaativaksi ja epärealistiseksi, ja jo Paavalin kirjeissä avataan mahdollisuus eroamiseen, kunhan ei avioiduta uudelleen. (Kuula 2002, 154–156.) Yksittäiset kohdat irrotettuina kontekstistaan ja kirjoitusajankohdastaan avaavat mahdollisuuksia tulkintojen laajaan kirjoon. Raamatun tuntemus, kyky tehdä tulkintoja kirjoituksista ja esittää tulkinnat vakuuttavasti antaa avaimet rakentaa auktoriteettia seksuaalisuuteen ja parisuhteisiin liittyvissä kysymyksissä yhteisössä, joka nojaa oppinsa Raamattuun.

5.2.4 Yhteisölliset tunteet auktoriteetin apulaisina

Tutkimukseen osallistujat kuvaavat tiiviin ja kontrolloivan yhteisön sekä tiukan opin ja johtamisen aiheuttamaa henkistä pahoinvointia. Pelon ja syyllisyyden tuottaminen on keskeinen osa auktoriteetin rakentamista. Ihminen, joka pelkää rangaistusta tai jonkin menettämistä tai kokee syyllisyyttä on helpommin hallittavissa. Tutkimukseen osallistujat kertovat, että pelkoa aiheutui etenkin tulevan maailmalopun odottamisesta, ulkopuolisen maailman uhkista ja yhteisöstä pois joutumisen mahdollisuudesta. Maailmanlopun ja oman yhteisön ulkopuolisen maailman pahuuden pelko lisää sitoutumista yhteisöön. Tilanteessa, jossa uskotaan oman yhteisön ja sen määrittelemän opin noudattamisen tarjoamaan pelastukseen, pelko väärin toimimisesta ja sen myötä pelastuksen menetyksestä kannustaa alistumaan auktoriteetille silloinkin, kun eläminen yhteisössä aiheuttaa pahoinvointia.

Rangaistuksen, paheksunnan tai muiden jäsenten hyljeksinnän pelko ohjaa käyttäytymään yhteisön hyväksymällä tavalla ja mukautumaan sen normeihin ja

toimintatapoihin sekä on vahvasti mukana auktoriteetin muodostumisessa. Samoin toimii syyllistäminen, jota voi tapahtua ulkopuolelta yksilöön kohdistuen tai ihmisestä itsestään lähtevänä. Janssonin ja Lemmetyisen (2006) mukaan hengellinen vallankäyttö voi saattaa ihmisen häpeään syyllistämällä hänet, jotta ihminen tunnustaisi virheitään ja muuttaisi käytöstään seurakunnan normien mukaiseksi. Tällaisen vallan alla elävä oppii syyllistämään itseään ja on valmis hyvittämään virheensä ja kärsimään rangaistuksen saadakseen mieleensä rauhan. (Jansson & Lemmetyinen 2006, 41–42.) Kun yhteisön kritisoimisen sijaan syytetään itseä, jopa aiheettomat kurinpidolliset neuvot otetaan kiitollisina vastaan (Wilson 2002, 65). Itsen syyllistäminen tukee siten auktoriteettia, koska epäilykset ja kritiikki suuntautuvat yhteisön auktoriteetin sijasta omaan hengellisyteen.

Eksklusiivisen ajattelutavan sisäistäneelle pelko yhteisön ulkopuolelle joutumisesta ja sen seurauksena pelastuksen menettämisestä on voimakas kannustin kuuliaisuuden tuottamisessa. Kun pelon ja syyllistämisen ilmapiiri on jatkuvaa, se voi vaarantaa sille altistuvan ihmisen hyvinvoinnin.

[S]iinä oltiin tietyllä lailla semmosessa niinku herran pelossa – Ja semmonen tietynlainen semmonen pelon kulttuuri oli myös se mikä siinä vallitsi. (T7)

Kurin mekanismille on ominaista, että sallitun ja kielletyn rinnalle ilmestyy kolmas hahmo eli syyllinen (Foucault 2010, 23). Syyllisyyttä kuvataan päivittäin läsnä olevaksi tunteeksi. Sen ei tarvitse olla seurausta yhteisön kontekstissa konkreettisesti väärin toimimisesta ja eksplisiittisestä normien rikkomisesta, vaan jo ajatuksetkin voivat aiheuttaa syyllisyyttä: itseä kerrotaan syyllistetyn yhteisöön ja sen johtoon kohdistuneista epäilyistä. Monissa ahtaissa yhteisöissä seksuaalisuuteen suhtautuminen on tiukkaa (ks. Foucault 1998, 122) ja aikuisuuteen kasvavalle ihmiselle normaalit seksuaalisuuden tunteet ja itsetyydytys mainitaan syyllisyyden tunteiden lähteenä. Tekojen ja ajatusten lisäksi tekemättä jättäminen voi aiheuttaa syyllisyyttä, kun yhteisölle omistautuminen koettiin omasta mielestä riittämättömäksi.

Kuriyhteisössä määräykset ovat usein luonteeltaan sellaisia, että niitä on mahdoton noudattaa täsmällisesti tai ainakin niiden oikeanlaisen noudattamisen voi kyseenalaistaa. Tällöin opillinen epämääräisyys rakentaa syyllisyyttä, pelkoa ja epävarmuutta yhteisön jäsenten keskuuteen, koska kukaan ei voi olla varma tekojensa oikeellisuudesta. (Linjakumpu 2015, 83.) Syyllistäminen ja pelko ohjaavat tottelevaisuuteen ja kuuliaisuuteen. Ne ovat seurausta pyrkimyksistä mukautua auktoriteettiin ja täyttää odotukset siitä, millainen on hyvä yhteisön jäsen. Lisäksi syyllistäminen ja pelko luovat auktoriteettia ohjaten ihmistä toimimaan yhteisön haluamalla tavalla. Kun auktoriteettihenkilö on oman itsen ”sisällä”, jo hänen läsnäolonsa koetaan pelottavana ja hänen vastustamisensa voi herättää syyllisyyttä (Freire 2005, 67). Jumalan edustajana pidettyä auktoriteettihenkilöä kohtaan voi

syntyä lamauttavaa, transsendenttiin liittyvää pelkoa, joka vahvistaa auktoriteettia entisestään.

Jos on tämmönen pelottava auktoriteettihenkilö niin sähän et edes uskalla (.) häntä vastaan – – Sä oot sillon pelossa ikäänkun pelon kahlitsema siinä kohtaa et sä et uskalla olla (.) Tulee nämä hylätyksi tulemisen pelot että nyt tuo ihminen hylkää minut ja samalla Jumala hylkää minut jos hän on vielä Jumalan edustaja siinä. (T5).

Tiiviissä yhteisöissä yksilö ei vastaa vain itsestään, vaan oma käytös heijastuu perheenjäseniin, jolloin pelon ja syyllisyyden aiheina voivat toimia omasta käyttäytymisestä muille aiheutuvat seuraamukset. Yhteisöön jäävälle puolisolle ja muulle perheelle voi aiheutua ristiriitoja ja hierarkiastatuksen huononemista, kun yksi perheenjäsen eroaa liikkeestä. Huolta on aiheuttanut myös pelko läheisten tuhoutumisesta maailmanlopussa, kun itsellä on ollut tieto pelastukseen vievästä tiestä, mutta on jättäessään yhteisön kapinallisella ja uhmakkaalla mielellä vienyt samalla perheensä pelastuksen ulottumattomiin. Näiden pelkojen kerrotaan aktivoituvan vielä yhteisöstä lähtemisen jälkeenkin, vaikka enää ei usko yhteisön auktoriteettiin (ks. myös Timonen 2013, 184). Pelot ja syyllisyys voivat säilyä pitkään yhteisöön liittyvissä tunnereaktioissa ja pitää yllä yhteisön auktoriteettia, vaikka järki kertoisi pelkojen olevan aiheettomia.

Syyllyttämisen kuvataan lähtevän niin opista kuin johtohenkilöiden toiminnastakin elementtinä, joka ohjaa toimimaan oikein tai ainakin välttämään väärin tekemistä. Hengellinen syyllyttäminen nähdään yhtenä pahimmista väkivallan muodoista. Mikäli jumalakuva on ankara ja tuomitseva, ylimmän auktoriteetin eli Jumalan suuttuttaminen on pelkoa herättävä asia. Tämä pelko rakentaa auktoriteettia heille, joiden uskotaan pystyvän tulkitsemaan Jumalan tahtoa ja kertomaan muille hänen odotuksistaan ja vaatimuksistaan. Uskonnollisen yhteisön ohutnahkaisuus ja loukkaantumisalttius voivat merkitä Jumalan kostolla ja tuomiolla uhkaamista (Kettunen 2011, 191). Jumalakuvan muokkaamisella toivomaansa suuntaan auktoriteettihenkilöt voivat painottaa haluamiaan näkökulmia. Erityisen vastenmielisenä tutkimukseen osallistunut näkee Jumalan ajatuksella syyllyttämisen. Hän arvioi Jumalan muodostuneen yhteisönsä kerronnassa sangen ihmisen kaltaiseksi, mutta ei edustaen ihmisen parhaita ominaisuuksia, vaan oikukkaana ja vaikeasti miellytettävänä auktoriteettina.

Kirjotuksissa ja näissä siellä kerrotaan jostain epämiellyttävästä tilanteesta ja että kuinka siinä on pahotettu Jumalan mieltä ja – – siitä saa sen kuvan että se Jumala on tämmönen 14-vuotias teinityttö suunnillee sillä ei oo minkäänlaista tämmöstä toleranssia mihinkään asiaan. (T1)

Itseensä kohdistuvan syyllisyyden aikuinen voi pyrkiä käsittelemään omin voimin tai terapeutin avustuksella, mutta omaan lapseen kohdistuessa painostus voi olla viimeinen pisara, joka saa nousemaan auktoriteettia vastaan ja katkaisemaan yhteydenpidon syyllistämistä toteuttaviin tahoihin, vaikka nämä olisivat läheisiä ihmisiä. Lapsi ei osaa käsitellä asioita aikuisten tavalla, ja maailmanlopun ja kuoleman pelkääminen, pelottelu vanhemman elämisellä synnissä ja omien päivittäisten tekemisten jatkuva miettiminen siinä valossa, oliko jokin teko syntiä, kuvataan lapselle liian raskaaksi taakaksi. Tällaisessa tilanteessa tutkimukseen osallistuja näki parhaaksi vaihtaa puhelinnumeroa, jotta lasta pelotteleva ja tässä hämmennystä aiheuttava sukulainen ei voi pitää yhteyttä.

Syyllisyyteen kerrotaan liittyvän riittämättömyyden ja kelpaamattomuuden tunteita. Tutkimukseen osallistuneet kuvaavat yhteisössä vallitsevaa ilmapiiriä, jossa pitäisi pystyä suorittamaan paremmin ja enemmän, olemaan sitoutuneempi, ohittamaan omat huonosti voimisen kokemukset ja luopumaan kriittisyydestä. Suorittamalla pitäisi koko ajan todistaa ympäristölleen olevansa hyvä ja kunnollinen yhteisön jäsen, mutta vaikka yrittäisi parhaansa ja tekisi kuinka paljon tahansa, mikään ei riitä.

[S]e on elämäntapa ja jos et sä siihen pysty niin sä et oo mitään. Ja vaikka sä kuin yrittäisit niin aina joku on parempi. (T2)

Et se oli vaan semmosta että pitää olla kova ja selvitä ja ei saa olla heikko ja (.) niin turhia tunteilla tai jotaki tämmöstä. (T7)

Suorittaminen, joka joissain liikkeissä vieläpä todistetaan ylemmälle auktoriteetille dokumentoimalla Jumalan valtakunnan hyväksi käytetyt tuntimäärät, voi käydä raskaaksi velvollisuudeksi, ja raportoitavien saarnaamistuntien puuttuminen kuukauden lopun lähestyessä kuvataankin painostavaa tunnetta aiheuttavaksi. Jussi Vähämäen (2015) mukaan ohjauksen ja hallinnan tekniikat ja käytännöt mahdollistavat yksilön objektivoinnin ja formalisoinnin hänelle pakotettuun käyttäytymisnormiin, jolloin sopeutumisesta ja alistumisesta tehdään ulkoisilla kriteereillä mitattavaa. Subjektiviisen sitoutumisen mittaamisessa esimerkiksi lomakkeiden täyttämistä vaatimalla oleellista ei ole itse mittaaminen, vaan se vallan ja hallinnan muoto, jota käytetään yksilön sitoutumisen ja kaikkensa antamisen varmistamiseksi. (Vähämäki 2015, 54.) Suorittamista edellyttävässä ympäristössä paremmuus muihin nähden ja yhteisölle kelpaaminen saavutetaan toiminnalla.

Vartiotoriniseuran piirissä suorittaminen ja numerot ovat tärkeitä. Mitä enemmän tekee ja uurastaa, sitä arvostetumpi ja ”parempi” ihminen on. Ne, jotka eivät kykene ”suorittamaan” yhtä paljon ”palvelusta” kuin muut, tuntevat jatkuvasti riittämättömyyden tunnetta. Heikot tuntevat myös syyllisyyttä siihen,

että eivät jaksakaan kaikkea mitä pitäisi suorittaa. Se aiheuttaa monille masennusta.
(T14)

Joukkoon kelvataksaan ja pelastukseen päästäkseen täytyy yhteisön mittapuun mukaan täyttää tietyt kriteerit. Näiden kriteerien täyttämättömyyden tunne kuvataan niin voimakkaana, että sellaisella ihmisellä ei ole edes olemassaolon lupaa. Ihmisen minuus jää vaille olemassaolon oikeutta ja arvoa, kun häpeä koskee ihmisen ominta itseä ja hänen minäkuvaansa (Kettunen 2011, 87). Syyllisyyden ja itseän kohdistuvan häpeän alle alistunut ja itseään kelvottomana ja riittämättömänä pitävä ihminen on auktoriteettihahmolle otollinen vallankäytön kohde, kun syyllisyyttä kokeva turvautuu vahvempaan ja tietävämpään pitämäänsä auktoriteettihenkilöön.

Jos lähtökohtana on, että Jumalan ja yhteisön tulee olla aina etusijalla, tilaa ei jää erilaisten elämäntilanteiden tuomille muutoksille ajankäytössä. Seurakunnan eduksi annettava työpanos ja vapaa-ajan käyttäminen yhteiseksi hyväksi kuvataan velvollisuudeksi. Eksklusiivisessa yhteisössä tavoitteisiin ylätämätön joutuu toteamaan mahdollisesti jäävänsä pelastuksen ulkopuolelle, vaikka kuinka yrittäisi olla hyvä ja kuuliainen yhteisön jäsen.

Mutta mä en koskaan kokenu kelpaavani ja riittäväni. Aina tuli moitetta. Ikään mä en tehny mitään hyvin vaan aina tuli moitetta. Sit sitä kautta kun mä en sit kokenu riittäväni ja kelpaavani – – maapallon 7 miljardin ihmisen tavoin kuulun automaattisesti siihen hylättyyn sontajoukkoon. (T5)

Kiinteä yhteisö, jossa tovereita kyllä kannustetaan kovempaan yrittämiseen ja jaksamiseen, mutta ei heikkouden näyttämiseen, itseilmaisuuksiin tai tunteiden käsittelemiseen, ja josta keskustelukulttuuri puuttuu, nähdään masennukselle altistavana ympäristönä. Keinoina psyykkisen oireilun kanssa selviämiseen tarjottiin asianmukaisen avun piiriin ohjaamisen sijasta kääntymistä hengellisen auktoriteetin puoleen eli luottamista henkisellä polulla pitemmällä olevien ohjaukseen, henkisen harjoituksen syventämistä tai Raamatun uutterampaa tutkimista. Selviytymistä painottava ympäristö rakentaa auktoriteettia vahvuutta ja pärjäämistä osoittaville samalla kun vahvuusideaaliin ylätämättömät asemoituvat alhaisempaan asemaan. Vahvoilta ja hyvin pärjääviltä vaikuttavat ihmiset saavat auktoriteettia suhteessa heikommiksi itsensä kokeviin. Epävarmuus ja hyväksynnän hakeminen altistaa jo aiemmin elämässään vastoinkäymisiä kohdanneen ihmisen epäterveen vallankäytön kohteeksi joutumiselle hänen etsiessään henkilöitä, joilta voi saada apua elämän suuntien selvittämiseen. Riippuvuutta hyväksikäyttämällä luodaan vielä syvempää riippuvuutta (Freire 2005, 70).

Jos on vahva persoona ja on sitten tämmösiä narsistisia piirteitä henkilössä joka haluaa käyttää ikään kuin valtaa – Ja tämmösen hyväksytyksi tulemisen toivos-

sa ja hylätyksi tulemisen pelossa sitten ikään kuin toisten mielipiteistä riippuvainen ja sitten kun tämmöiset vahvat persoonat sitte haluaa käyttää sitä valtaansa ikään kuin väärin. (T5)

Kanssajäseniltä yhteisössä tulee ohjausta oikeanlaiseen elämänsentteeseen. Elämän ilottomuuden kuvataan kuuluvan asiaan, koska palkinto kilvoittelusta on odotettavissa tuonpuoleisessa. Toisaalta kerrotaan, että jäsenten oletettiin olevan aina iloisia ja näin sekä antavan ulkopuolisille hyvän kuvan liikkeestä että vahvistavan keskinäistä uskoa oikeassa olemiseen. Ongelmallisena nähdään, että yhteisössä ei katsota voivan olla mitään vikaa, vaan kaikki ongelmat epäilyksistä aina sairauksiin asti voidaan tulkita aiheutuviksi henkilön itsensä puutteellisuudesta eikä esimerkiksi yhteisön toiminnasta, vaatimuksista ja ilmapiiristä. Auktoriteetti rakentuu yhteisön erehtymättömyyden ideaalista, johon verrattaessa yksilö on aina vajavainen. Autoritaarinen uskonto ylläpitää ihanteita, jotka ovat niin abstrakteja ja etäisiä, ettei niillä ole juurikaan yhteyttä todelliseen elämään tai todellisiin ihmisiin (Fromm 1986, 39). Koska vika löytyy aina itsestä, apua ongelmiin tulee hakea oman aktiivisuuden lisäämisestä noudattaen auktoriteetin antamia ohjeita. Omasta huonosta voinnista, ristiriitaisista tunteista ja epäilyksistä kerrotaan olevan vaikeaa puhua tällaisessa ilmapiirissä. Normipaine voi vaikeuttaa yksilön toimintaa tai häiritä hänen turvallisuuttaan, jos ryhmä aiheuttaa jäsenelleen syyllisyyttä ja ahdistusta tämän epäonnistuessa (Littunen 1962, 19). Suorittamiseen ja syyllisyyteen perustuvassa yhteisössä jokapäiväinen ponnistelu sääntöjen seuraamiseen pyrkimisessä ja epäonnistumisen seurausten pelossa auktoriteettiin mukautuen koetaan ahdistavana.

Kaikki on kiellettyä ja kaikesta sullon huono omatunto (-) yhen päivän tarvotuu jotenki silleen et nyt ei oo hirveen paljon tullu mokailtua sit sä voit käydä nukkumaan hyvällä mielellä ja jatkuva pelko siitä et nyt mä tein väärin jos mä en mee puhuu vanhimmille mä en pääse paratiisiin. Sit jos mä meen puhumaan vanhimmille mut erotetaan sit mullei oo ketään. (T2)

Yhteisössä koettavat pelon ja syyllisyyden tunteet muistuttavat auktoriteetin rakentajina pikemminkin pakkoa kuin omaehtoista mukautumista. Pelkoa ja syyllisyyttä sisältävä ilmapiiri ei synnytä todellista, kaikkien osapuolten hyväksynnälle perustuvaa, vaan pakotettua auktoriteettia (ks. Wolff 1970, 4).

5.3 Johtajuus auktoriteetin ulottuvuutena

Johtaminen auktoriteetin ulottuvuutena sisältää useita puolia: kuinka johtaja saa auktoriteettinsa, kuinka hän sitä käyttää ja kuinka hän auktoriteettinsa säilyttää – tai menettää. Johtajuus on kahden, tavallisesti useamman henkilön välinen vai-

kutussuhde ja siksi johtamisen merkityksen ymmärtäminen edellyttää johdettavana olemisen eli seuraajuuden ymmärtämistä (Haslam ym. 2012, 51). Johtajuus on moneen suuntaan tapahtuvaa vuorovaikutusta: vaikka johtaja olisi se, jolla on oikeus vallankäyttöön, johdettavilla on vastavuoroisesti valtaa johtajaan. Jotta johtohenkilön auktoriteetti säilyy, ainakin yhteisön enemmistön täytyy hyväksyä ja tunnustaa hänet johtajaksi. Poikkeuksen johtajuudesta yhteisön tahdon ilmaisuna muodostavat yksinvaltaiset johtajat, jotka pitävät yhteisön koossa manipuloinnilla ja pelolla.

Kun henkilö nousee tai nostetaan johtavaan asemaan, hän saa aseman sisältämää auktoriteettia, jota hänellä henkilökohtaisesti ei ole aiemmin ollut riippumatta siitä, ansaitseeko hän sitä omalla toiminnallaan ja omilla ominaisuuksillaan vai ei (ks. Vikainen 1984, 10). Toisaalta yhteisössään arvonantoa nauttiva, mahdollisesti karismaattisia ominaisuuksia ilmentävä jäsen voi saada itselleen auktoriteettia ja johtoaseman, johon ei itse lainkaan aktiivisesti pyri.

Johtamisessa tärkeintä on toisistaan eristyneiden ja ajattelevien yksilöiden sijaan ryhmäprosessi, jossa johtajat ja seuraajat ovat yhteydessä toisiinsa yhteistä tehtäväänsä suorittaessaan (Haslam ym. 2012, 20). Uskonnollisessa kontekstissa tämä yhteinen tehtävä voi olla esimerkiksi pelastuksen turvaaminen itselle ja läheisille, oman uskonnollisen näkemyksen levittäminen mahdollisimman laajalle, valaistumisen saavuttaminen tai maailman tekeminen paremmaksi paikaksi. Menestyminen yhteisen tehtävän edistämiseksi vahvistaa johtajan auktoriteettia ja lisää luottamusta häneen. Koska yhteisö valtuuttaa johtajan tehtäväänsä, johtamisen kohteet voivat myös riisua auktoriteetin johtohenkilöltä. Tämä voi tapahtua johtajan konkreettisenä erottamisena tai johtohenkilöön kohdistuvan kunnioituksen ja arvostuksen vähittäisenä hiipumisena ja hänen määräysvaltansa uskottavuuden lakkaamisena.

5.3.1 Auktoriteettiasemaan päätyminen

Uskonnollinen liike tarvitsee käytännön toimintaansa varten johtamisjärjestelmän. Johtaminen auktoriteetin ilmentymänä on toiminnan ja jatkuvuuden kannalta niin perustava elementti, että monessa liikkeessä johtavia tehtäviä kohti on luotu järjestelmällinen etenemispolku. Tämä on auktoriteetin säilymisen ja uusintamisen kannalta tärkeää: kun johtotehtäviin eteneminen nähdään jäsenten suoranaisten velvollisuutena ja tehtäviin hakeutumiseen kannustetaan ja jopa painostetaan, yhteisön auktoriteettijärjestelmän jatkumo on turvattu. Yhteisön toimivuuden ja auktoriteetin säilymisen kannalta on ensiarvoista, että auktoriteettiasemaan hakeutuvia riittää (Freire 2005, 192). Organisaation eliitti pyrkii vahvistamaan valta-asemaansa valitsemalla avainhenkilöitä omasta statusryhmästään sekä rekrytoimalla itseään alempia, jotka on sosiaalistettu kunnioittamaan eliitin kulttuurista ylemmyyttä (Murphy 1984, 548–549).

Mahdollisuudesta päästä johtoasemaan voi tulla kannustin kuuliaiseen käyttäytymiseen ja auktoriteetille alistumiseen. Johtaviin tehtäviin voi hakeutua omasta halusta, mutta toisaalta niihin pyrkimistä ja niiden vastaanottamista pidetään

velvollisuutena ja osoituksena hengellisestä sitoutumisesta. Vallankäytöstä pitävillä ja johtamisesta kiinnostuneille johtotehtäviin kannustava järjestelmä antaa itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Mieluummin sivuun vetäytyville, valta-asemaa ja valtataisteluja vierastaville ennalta asetettu etenemispolku voi olla ahdistava ja stressiä aiheuttava. Kaikki eivät tunne vetoa asemansa nostamiseen tai johtotehtäviin saakka ylenemiseen.

Mä en esimerkiksi koskaa en halunnu ja en koskaan päätyny niihin tehtäviin. Ja tavallaan tein sen myöskin hyvin selväksi kun siitä aina sillon tällön keskustelua syntyi nii tein selväksi etten missään nimessä halua. (T6)

Joissakin liikkeissä vastuullisten tehtävien lisääntyminen ja auktoriteettiasemaan eteneminen on automaatinomainen järjestelmä, mikäli vain henkilö pysyy nuhteettomana käytökseltään – ja on syntynyt sopivaan sukupuoleen²³. Organisoitumisen huippuunsa vienyttä järjestelmää edustaa Jehovan todistajat, jonka komentoketjun kuvataan olevan vaihe vaiheelta seurattavissa Jehova Jumalasta missä tahansa maailmankolkassa asuvaan järjestön rivijäsenen.

Jehovan todistajien kansainvälinen yhteisö on täysin ylhäältä johdettu. Itse he kutsuvat sitä ”teokratiaksi”. Kaikkia maailman Jehovan todistajia johdetaan USA:sta Jehovan todistajien päätoimistosta. Hallintoelin, johon tällä hetkellä kuuluu 7 vanhaa miestä²⁴, määrää kaikesta. Hallintoelin määrää sen hetkisestä voimassa olevasta opista, oppimuutoksista ja kaikista toimintatavoista. Jehovan todistajilla on täsmälleen sama opetus jokaisessa maassa. (T14)

Valtarakenteen vahvuus ja selkeys luo järjestelmään sisäänrakennetun hallinnan ja tottelemisen kulttuurin. Tutkimukseen osallistunut kuvaakin järjestelmää omittuiseksi yhdyskuntajärjestykseksi, jossa kaikki naiset ja lähes kaikki miehet jäävät ulkojäseniksi ilman sananvaltaa mihinkään asioihin. Tämän vuoksi nähdään paljon jäsenten potentiaalia jäävän käyttämättä. Tehtävissä eteneminen kohti korkeampaa auktoriteettiasemaa on selvästi määritelty. Jehovan todistajilla käytännön johtamisesta seurakunnissa huolehtivat miehistä koostuvat vanhimmistot (Hulkkonen 2017, 149). Miesten muodostama vanhimmisto korkeana auktoriteettina ei ole pelkästään Jehovan todistajien ominaisuus, vaan samankaltainen johtamisjärjestelmä löytyy useista muistakin tutkimuksen liikkeistä. Vanhimman asemaan sisältyy auktoriteettia, jonka huomautetaan säteilevän vanhimman perhepiiriinkin. Vanhimman aseman kuvataan olevan toisaalta velvollisuus, jota kohti

23 Esimerkiksi Myöhempien Aikojen Pyhien kirkossa pappuus voidaan antaa kaikille yli 12-vuotiaille miehille (Uskonnot Suomessa -hanke, Mormonit).

24 Jäsenten määrä vaihtelee. 2021 jäseniä on kahdeksan (Jehovan Todistajat 2021).

jäsenen tulee pyrkiä, toisaalta se nähdään vallanhaluisille väylänä päästä toteuttamaan pyrkimyksiään.

Uskonnon harjoittamiseen ja siihen liittyviin tehtäviin sitoutuminen sekä yhteisön hyväksi vapaa-aikana annettu panostus vaikuttaa olevan huomattavan tärkeää tiiviissä yhteisössä. Eteneminen kohti johtotehtäviä on voinut olla etukäteen asetettu oletus, johon itsellä ei ollut sen enempää halua kuin kiinnostustakaan, mutta tehtävien vastaanottamiseen on koettu velvoitetta ja painostustakin. Eteneminen enemmän velvollisuuksia sisältävään asemaan kuvataan jokaisen miespuolisen jäsenen velvollisuutena sekä osoituksena hengellisestä kyvykkyydestä. Miehiin kerrotaan kohdistuvan väheksyntää, elleivät he halua sitoutua miesjäsenille itsestään selvinä pidettyihin tehtäviin.

Niihin tehtäviin miehiä kannustetaan ja melkein jopa velvoitetaan et heidän pitäis hakeutua näihin avustavan palvelijan ja myöhemmin sitten vanhimman tehtäviin. Katsotaan että sä oot hengellisesti heikko jos et edes yritä niitä saavuttaa. (T6)

Tehtävien vastaanottamiseen kerrotaan painostetun ja niistä kieltäytyminen arveltiin tulkittavan kelvottomuudeksi, mistä kuvattiin aiheutuvan häpeän tunteita. Tehtävistä kieltäytymisen kerrotaan johtuneen esimerkiksi siitä, ettei kokenut riittävää hengellistä innoitusta. Jos tehtävien saamista pidetään hyvän hengellisyyden, asialle omistautuneisuuden ja yhteisöön kelpaavuuden mittarina, niitä ilman jääminen omasta halusta tai haluamattaan voi aiheuttaa paheksuntaa muiden jäsenten taholta ja hierarkiastatuksen laskua.

Perinteisiä sukupuolikäsityksiä toteuttavissa liikkeissä johtavaan asemaan pyrkiminen on sidottu sukupuoleen. Kyvykkäiden naisten puuttuvia mahdollisuuksia johtajuuteen pidetään sekä naisten itsensä että koko yhteisön kannalta huonona asiana. Tutkimukseen osallistunut uskoo, että naisten osallistuminen johtotehtäviin ja eteneminen auktoriteettiasemiin voisi tehdä yhteisöstä harmonisemman ja lisätä vallan jakautumisen ja vallankäytön avoimuutta. Oman yhteisön piirissä kuitenkin jo itse keskustelu aihealueesta kuvataan mahdottomaksi ajatukseksi.

Se on keskustelu mitä siellä ei voi käydä [naiset johtotehtävissä]. Ei missään tapauksessa. Et se ammutaan kymmenellä (-) paikalla alas kyllä. Et se samahan tapahtuu luterilaisessa kirkossa et siellon näitä ryhmiä jotka ei sitä halua. Siinä mielessä mä ehkä näkisin että ajat on muuttuneet että ainahan naiset on ollu kykeneviä tekemään asioita mut periaatteessa et uskallettais antaa sitä roolia heille myöskin monessa yhteisössä se tekis varmaan hyvää. Eikä vähiten tuolla koska heillä on kuitenkin piilossa sitä valtaa ja sekin tulis tavallaan näkyviin sitten et keillä se valta oikeesti on siellä. (T6)

Hierarkiasuuntautuneessa yhteisössä polku rivijäsenestä ylempiin tehtäviin ja valankäyttäjäksi on selvästi määritelty jatkumona lisääntyvien tehtävien ja vastuuden muodossa. Riittävän pitkään rivijäsenenä toiminut ja sitoutumisensa osoittanut voi saada ensin avustavia tehtäviä, jotka vähitellen lisääntyvät tuoden lisää vastuuta ja auktoriteettia.

Kyllähän siin oli semmonen selkeä ikäänku polku nii vaikka jos aatteli siellä X:ssä nii sulle annettiin aina jotaki pieniä tehtäviä – – sitte pikkuhiljaa sä saatoit tulla joksiki ohjaajaksi sinne meditaatioon ja et siinä semmonen mun mielestä siin oli tietyllä tavalla sisäänrakennettu se semmonen opettajuus siinä toiminnassa että sä pieniä askelia myös omassa toiminnassa ja siinä sun vastuussa kasvatat ja sitte kunnes sä sitten ehkä joskus oisit se opettaja. (T7)

Johtavaa asemaa kohti etenemisen edellytyksenä kerrotaan sukupuolen ja nuhteettomuuden lisäksi olevan aktiivisuus toiminnassa. Nuhteettomuuden kerrotaan koskevan perheenjäseniäkin, koska perheenpään katsotaan olevan vastuussa itsensä lisäksi lähipiirinsä käyttäytymisestä. Tutkimukseen osallistunut toteaa hieman huvittuneena nuhteettomuuden vaatimuksen johtaneen jo tilanteisiin, joissa vanhimiksi soveltuvia ei tahdo löytyä riittävästi.

Auktoriteetin rakentaminen ylhäältä alaspäin voi olla tarkoituksellista ja määrätietoista toimintaa. Johtohenkilön kuvataan rakentaneen sopivina pitämilleen henkilöille auktoriteettia johtamisjärjestelmän jalkauttamiseksi hierarkkisesti läpi eri paikkakunnilla toimivan yhteisöjoukon. ”Hajota ja hallitse” -tekniikka ilmentää, että johtajakoulutukseen valitut yksilöt kasvavat uusiksi johtajiksi, jotka johtajuuttaan ylläpitääkseen manipuloivat yhteisöään ja käyttävät oppimiaan uusia taitoja valvoakseen yhteisön jäsenten alistettuja ja hallittuja tietoisuuksia (Freire 2005, 158). Hajottamisen tavat, kuten johtamiskykyä osoittavien yksilöiden tukeminen heidän ”pehmentämiseksi” tai etujen ja rangaistusten jakaminen, tähtäävät eliitin etujen mukaisen järjestelmän säilyttämiseen (emt. 160). Auktoriteetin ylläpitämisen kannalta sopiviksi katsottujen johtajaehdokkaiden mukaan saaminen vaikuttaa olevan joissakin yhteisöissä niin keskeistä, että auktoriteettiasemaan vastahakoisen henkilön saamiseksi ottamaan hänelle suunniteltu asema on käytetty suoranaista manipulointia.

Ja se käytti siis tämmösiä se käyttää ihan tietosesti tämmöisiä psykologisia vaikutuskeinoja niinku ryhmäpainetta ja muuta omiin tarkotuserii että musta ne on hirveän epäeettisiä kanssa tuommoset toimintatavat. (T4)

Vaikka kaikki eivät koe vastuulliseen asemaan etenemistä vetoavana ja jotkut suorastaan kieltäytyvät tarjotusta auktoriteettiasemasta, korkeampaan asemaan pääsyt kerrotaan olleen ainakin jossain määrin houkutteleva ja kiinnostava ajatus. Hen-

kisellä polulla etenemiseen arvellaan liittyvän haave rock-tähteyteen verrattavasta asemasta toisten yläpuolelta viisautta jakavana hahmona, jota muut kuuntelevat (ks. Hassan 1990, 23). Yhteisössä, jossa hierarkia on jatkuvasti läsnä, oma asema korkeammalla portaalla voi näyttäytyä ainakin harkitsemisen arvoisena.

Ja tieteenki sitä itekki joskus mietti että että oishan se iba mukava olla sillai job-tavassa asemassa ehkä joskus iteki. (T1)

Johtoasemaan etenemisessä nähdään mahdollisia vaaroja henkilölle itselleen. Yhtäältä valta houkuttelee ja viehättelee, mutta toisaalta siinä aavistellaan riskejä oman persoonallisuuden kehittymiseksi huonoon suuntaan. Epämukava tunne siitä, että on tahtomattaan joutunut asemaan, jossa muut katsovat ylöspäin, voi herättää pohdintaan järjestelmän epäterveitä piirteitä. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että oman johtoaseman refleктоiminen johti kyseenalaistamaan yhteisössä vallitsevien käytäntöjen ja oman arvomaailman välistä suhdetta. Tällaiset pohdinnat voivat yhteisön kannalta vaarantaa auktoriteettijärjestelmän vakauden.

Ja sitte emmä tiä onko voiko olla että ihmisillä on myös vähä tämmösiä hälytyskelloja että jos tuntuu että nyt (.) ollaa jotenki semmosessa tilanteessa että tämä ei välttämättä oo minulle hyväksi nii sen saattaa jollaki tavalla myös vaistota omista ((naurabtaa)) ajatuksista että alkaako tässä nyt vähä nouseen tämmöstä liian narsistista käsitystä itestä. (T4)

Osa yhteisön oppiin ja johtamiskäytäntöihin liittyvästä informaatiosta voi olla rivijäsenten ulottumattomissa. Tämä lisää tietoon käsiksi pääsevien arvovaltaa sekä kunnioitusta, ehkä pelkoakin heitä kohtaan ja rakentaa auktoriteettia näille tiedon lähteille pääseville. Salaseuratunnelman arvellaan tuovan sisäpiiriläisille näennäistä vallantunnetta, kun tietää asioita, joita muut eivät tiedä. Muilta kiellettyyn tietoon käsiksi pääseminen luo tuntua omasta erityisasemasta ja voi osaltaan kannustaa haikutumaan kohti johtotehtäviä.

Siinon tällanen vähän salaseurameininki että esimerkiks sehän on täysin kielletty kirja tavallisilta todistajilta se vanhimmiston ohjekirja²⁵ ja heidän kokoukset ovat salaisia heidän päätökset on tiettyyn tasoon asti salaisia ja he saavat ohjeita suoraan sitte näiltä eri maiden haarakonttoreista ja tämmöistä ja heillon omia koulutustilaisuuksia ja tämmöisiä mitkä on (-) ihan salaisia et siinon (- -) jotain huumaavaa salaseuran meininkiä. (T6)

---

25 Tutkimukseen osallistujan mainitsema vanhimpien ohjekirja ”Paimentakaa Jumalan laumaa” on nykyisin luettavissa internetissä, mutta epäilyttäväksi leimattujen sivustojen välttämiseen kehottaminen rajoittanee ainakin jossain määrin sen laajemmin luetuksi tulemistä aktiivijäsenten keskuudessa.

Joillekin yhteisössä arvostettuun asemaan eteneminen voi olla itsensä toteuttamisen ja valtaan pääsyn keino. Tutkimukseen osallistunut toteaa, että yhteisön kielteinen suhtautuminen koulutukseen johtaa tilanteisiin, joissa yhteisön jäsenillä on työelämässä keskimääräistä heikompi asema eivätkä he yleensä ole johtavissa tehtävissä. Tätä hän arvelee kompensoitavan johtavan aseman uskonnollisessa yhteisössä mukanaan tuomalla vallantunteella.

Heille [työelämässä ei korkeissa asemissa oleville] ainoa keino ”päteä” ja käyttää valtaa on vanhimman asema seurakunnassa. (T14)

Auktoriteetti on asteittainen ilmiö: sitä on enemmän tai vähemmän. Sosiaaliset toimijat, joilla on suhteellisesti vähän auktoriteettia, muodostavat usein alakulttuureita, joissa heillä on auktoriteettia. (Haugaard 2017, 115.) Sosiaaliset ryhmät, joilla on alakulttuurisia piirteitä, ovat kulttuureita kulttuurien sisällä (Salomäki 2012, 150). Tiivis uskonnollinen yhteisö voi olla tällainen alakulttuurin areena, joka antaa mahdollisuuden kokea onnistumisia ja päästä suorittamaan tehtäviä, joissa kokee olevansa hyvä. Hierarkkinen yhteisö tarjoaa etenemismahdollisuuden muussa elämässään vallankäytöstä sivuun jääneille, mutta vaikutusvaltaa haluaville yksilöille. Tämä houkuttelee etenemään kohti johtotehtäviä ja tukemaan yhteisön auktoriteettia.

Vaikka yhteisön arvoissa johtamista pidettäisiin toimintana, jolla on puhtaita hengellisiä lähtökohtia ja päämääriä, auktoriteettiasemaan pyrkimisen ponttimena voivat olla edellä mainitut pätemisen tarve ja muussa elämässä koettu alemmuudentunne. Uskonnollisen yhteisön ihanteina saattavat olla nöyryys ja kuuliaisuus, mutta inhimillisten ihmisten toiminnassa myös vallanhalu ja kilpailuhenki ovat todellisuutta. Tutkimukseen osallistuja kuvaa, että vaikka seurakunnan johtaminen nähtiin valtapyrkimyksistä vapaana hengellisyyden alueena, seurakunnassa oli valtataisteluita, likaista peliä ja vihaa siinä määrin, että osa jäsenistä oli jakautuneina eri vastapuolille. Kuuliaisuus- ja nöyryysihanteiden vuoksi vallanhalua ei välttämättä pidetä hengellisessä ympäristössä hyväksyttävänä ominaisuutena eikä sitä myönnetä avoimesti, vaan valtapyrkimykset tulkitaan kontekstiin sopivammalla tavalla hengellisyyteen vedoten. Auktoriteettiasema, joka pohjimmiltaan on henkilön vallanhalua ja oman aseman pönkittämistä, arvellaan ylevöitetyn naamioimalla se hengellisyydeksi.

Seurakunnan johtamista pidettiin hengellisenä toimintana, johon ei liittynyt maallisia valtapyrkimyksiä. – – Hänessä oli vallantahtoa, jonka hän kaltaistensa tavoin tulkitsi ’Jumalalta saamakseen kutsuksi.’ (T9)

Hierarkkinen yhteisö selkeästi määriteltyine jäsenten tehtävineen ja asemineen voi luoda pohjaa kilpailulle ja juonittelulle. Johtoasemasta saattaa syntyä valtakamp-

pailua tai opilliset näkemuserot voivat houkuttaa osaa jäsenistöstä irtautumaan omaksi ryhmäkseen. Ryhmässä on usein yhden jäsenen yksinvallan sijaan valtahierarkia, joten jos johtaja poistuu tai karkotetaan ryhmästä, joku toinen jäsen ottaa hänen paikkansa johtajana (Allardt & Littunen 1984, 56). Tietoisena siitä, että omalle paikalle olisi tulijoita, johto saattaa olla herkkä huomaamaan mahdolliset tai kuvitellut kapinan alut ja puolustaa vainoharhaisestikin omaa asemaansa potentiaalisia johtopaikalle pyrkijöitä vastaan. Pierre Bourdieu (1985) esittää, että omaa aluetta puolustetaan sekä sisältä että ulkoa tulevia tunkeilijoita vastaan. Kentällä käydään taistelua, jonka erityiset lait mukana olijoiden on löydettävä. Uuden yrittäjän ja hallitsevassa asemassa olevan taistellessa edellinen yrittää avata sisääntuloportin salvat ja jälkimmäinen yrittää puolustaa monopoliaan ja eliminoida kilpailun. (Bourdieu 1985, 105.) Valta-aseman tavoitteluun kuvataan liittyvän opportunistista tilanteiden hyväksikäyttöä omia tarkoituksia varten, jolloin itseä ylemmässä asemassa olevaa kohdanneet vastoinkäymiset saattoivat tarjota tilaisuuden oman aseman nostamiseen ja vallankahvaan pääsemiseen.

Johtohenkilö ei välttämättä ole itse asettamassa itseään muiden yläpuolelle, vaan yhteisö rakentaa hänelle auktoriteettiasemaa monin keinoin. Galbraithin (1984) mukaan saarnamiehen suhde laumaansa ei edusta puhdasta vallan käyttöä, vaan usein oletettu johtaja pikemmin alistuu kannattajiensa tahtoon. Johtaja on ehkä onnistunut taivuttamaan muut omiin pyrkimyksiinsä, mutta usein on tapana kutsua johtajiksi niitä, jotka yksinkertaisesti osaavat samaistua joukon ehdollistettuun tahtoon ja ilmaista sille sen omat pyrkimykset. (Galbraith 1984, 57.) Oma tyyppinsä johtoasemaan nousemisessa ovat yhteen karismaattiseen ihmiseen henkilöityneet liikkeet: aineistossa tällaisia ovat Bible Speaks ja Sahaja Yoga. Tällöin yhteisön perustaja on itse luonut oman auktoriteettiasemansa, jonka hänen seuraajansa hyväksyvät ja jota he tukevat.

5.3.2 Auktoriteettihenkilöiden erehtymättömyys

Aineistossa selvästi esiin tuleva johtamiseen liittyvä ilmiö on johtohenkilöiden ja johtamisjärjestelmän erehtymättömyysoletus. Eri yhteisöissä on erilaisia painotuksia auktoriteettihenkilöiden erehtymättömyyteen ja kyseenalaistamiseen suhtautumisessa, mutta yhteistä on selvä raja rivijäsenten ja auktoriteettihenkilöiden välillä. Yhteisöissä, joissa auktoriteettihenkilöiden mandaatin katsotaan tulevan Jumalalta, auktoriteetin kyseenalaistamattomuus ja erehtymättömyys on vahva: valtuutus Jumalalta on ymmärrettävästi vastaansanomaton auktoriteetti uskonnollisessa kontekstissa (ks. Linjakumpu 2015, 76–77; Timonen 2011, 234–235). Vaikka yliluonnollisen asema oli ihmisten elämässä ennen suurempi, nykyäänkin on merkitystä sillä, että yksilö saa toiset uskomaan hänen olevan yhteydessä yliluonnollisiin voimiin (Galbraith 1984, 53). Autoritaarisissa järjestelmissä, joissa johtajien auktoriteetin katsotaan olevan jumalallista alkuperää, johtajat näyttäytyvät jumalan ja uskovaisten yhteisön välillä olevina välittäjinä, jotka tuovat jumalallisen tahdon ihmisten tietoi-

suuteen (Linjakumpu 2015, 76–77). Johdon kerrotaan olevan lähimpänä Jumalaa, jolloin johtohenkilöiden katsotaan suorastaan puhuvan Jumalan suulla.

Johtajat noudattivat ylhäältä saamiaan ohjeita. Heillä oli suurempi yhteys Jumalaan kuin muilla. (T9)

Kuuliaisuudeksi verhoutuva, historiallisen ja yhteiskunnallisen tilanteen luoma fatalismi on lähes aina yhdistynyt kohtalon, sallimuksen tai kaitselmuksen järkähtämättömään voimaan ja vääristyneeseen jumalakuvaan (Freire 2005, 64). Fatalistinen jumalakuva antaa uskonnollisten yhteisöjen johtajille lähes rajattomat mahdollisuudet selittää tapahtumia omaksi edukseen, kun voidaan vedota Jumalan tahtoon alistumiseen. Asema Jumalan edustajana tai sanoman välittäjänä antaa auran, joka mahdollistaa ihmettelyäkin herättävien päätösten tekemisen. Päätöksissä voidaan vedota siihen, että muilla yhteisön jäsenillä ei ole ymmärtämisen edellyttämää tarpeellista tietoa, tai että tällä hetkellä ihmetystä aiheuttavat asiat avautuvat ajan myötä. Auktoriteetin erehtymättömyyttä tukee ajattelutapa, jonka mukaan mahdolliset virheet ja väärinteot paljastuvat Jumalan suunnitelman mukaan aikanaan. Siten rivijäsenen ei ole mahdollista mennä vaatimaan väärin tehnyttä ylempäänsä tilille ja myöntämään erehdystään, vaan asia tulee jättää Jumalan haltuun ja odottaa kärsivällisesti saadakseen oikeutta.

Ja sitten jos se vanhin onkin tehnyt jotain väärin niin sun pitää vaan et ajan oloon se sitten näkyy. Siin voi mennä 10 vuotta 20 vuotta ja paljastuuki et sä olit oikeessa mut sun on vaan odotettava sitä. (T2)

Yhteisö voi kohdata tilanteita, joissa johtohenkilön myöhemmin osoitetaan kiistattomasti erehtyneen, vaikka hänen uskottiin välittävän Jumalalta saatua tietoa. Tällöin asia kerrotaan voidun selittää siten, että kyseisessä tilanteessa johtaja ei puhunutkaan Jumalan suulla vaan omana itsenään. Weberin (1963) mukaan papeilla on ollut etu suunnata syytös epäonnistumisesta jumalaansa ja siten pois itsestään, mutta silti papin arvovalta on vaarassa kaatua hänen jumalansa arvovalan myötä. Epäonnistumisten tulkintaan voidaan kuitenkin löytää keinoja siten, ettei vastuu lankea jumalalle tai tulkitsijoille itselleen, vaan jumalan palvojen käytökselle. (Weber 1963, 32–33.) Tällainen selitysmalli jättää mahdollisuuden tulkita tapahtuneet erehdykset vahingoittamatta uskoa auktoriteetteihin. Johtajien erehtymättömyyden illuusiota kuvataan pidettävän esillä myös itsesensuurin avulla: epäonnistuneiden ilmoitusten olemassaolo häivytetään siten, että niitä ei saateta kirjalliseen muotoon. Virheiden myöntäminen voidaan nähdä myönnytyksenä kritikoille etenkin jos johtoon muutenkin kohdistuu kritiikkiä ja paineita (Hurtig 2013, 301). Joskus erehtyminen myönnetään, ja virheelliseen tietoon kerrotaan tehdyn korjauksia, joskin vähin äänin ja vaivihkaa.

[N]e itekki ilmeisesti älys sen että tuo oli nyt ylilyönti että se ei ees pitäny paikkaasa kaikki asiat mitä sanottii. (T4)

Mitä enemmän yksilö on sitoutunut liikkeeseen ja panostanut elämästään aikaa, rahaa ja työtä sekä ehkä luopunut muista suunnitelmistaan yhteisön hyväksi, sitä suurempi kynnys on myöntää tulleeensa harhaanjohdetuksi. Yhteisöjen jäsenilleen asettamat vaatimukset voivat käydä kalliiksi kahdella tavalla: vaatimusten edellyttämä käyttäytyminen voi viedä aikaa, energiaa, resursseja tai taloudellisia kustannuksia palvelematta suoraan yksilön hyvinvointia tai reproduktiivisia päämääriä, tai vaatimukset saattavat kieltää tai rajoittaa yksilön päämääriä edesauttavaa käyttäytymistä (Ketola 2008, 121). Sosiaalisesti ”kallis” jäsenyys tuottaa sitoutuneita jäseniä (Östman 2017, 145). Kun yhteisön eteen on jo uhrattu paljon ja syntyy ristiriitoja auktoriteetin erehtymättömysoletuksen ja havaitun todellisuuden välillä, vaihtoehtoiset selitysmallit mahdollistavat luottamuksen säilyttämisen auktoriteettiin.

Esimerkki virheistä, jotka olisivat voineet tehdä lopun uskonnollisesta liikkeestä, mutta jotka kyettiin selittämään uskottavasti, voisivat olla Jehovan todistajien ennustukset maailmanlopusta. Maailmanlopun ajankohdasta on esitetty useita ennustuksia, joiden keskeisimpinä ajankohtina ovat olleet 1914, 1925 ja 1975 (Heino 1997, 176). Ennustuksen toteutumattomuus vuoden 1914 osalta selitettiin ihmisten tulkintavirheenä: vuosi oli oikein, mutta tapahtumien sisältö väärin tulkittu (Jehovan todistajat 1993, 636). 1975 odotettu maailmanloppu jäi sekin tulematta, mikä olisi jälleen voinut horjuttaa liikettä vakavasti, mutta liike selvisi tästäkin toteutumatta jääneestä ennustuksesta. Pettyneitä kehoitettiin ymmärtämään, että Jumalan sana ei ole pettänyt heitä, vaan oma ymmärrys perustui väärille perusteille ja tiettyyn päivämäärään kiinnittyminen on epäviisasta (Vartiotorni 1976, 449). Edellä kuvatussa tilanteessa kuitenkin Vartiotorni-seura oli voimakkaasti kannustanut ihmisiä valmistautumaan tulevaan maailmanloppuun (ks. esim. Vartiotorni 1968). Tämänkaltaiset ad hoc -selitykset mahdollistavat auktoriteetin säilymisen erehtymättömänä. Nykyään Vartiotorni-seura myöntää erehtyneensä tarkkojen ennustusten suhteen (Vartiotorni 2013, 8).

Vaikka johtohenkilöt ovat normaaleja ihmisiä inhimillisine heikkouksineen, heiltä voidaan odottaa esimerkkinä toimimista ja rivijäseniä korkeampaa moraalialia ja eettisesti korkeatasoisempaa käytöstä (Haslam ym. 2012, 149). Aina omien opetusmukaan eläminen ei johtohenkilöillä toteudu.

[V]aikka tietävät paljon buddhalaisuudesta niin ei mun mielestä eivät elä sitä millään järkeväl tavalla. (T8)

Siitä huolimatta, että johtohenkilöiltä voidaan odottaa esimerkillistä käyttäytymistä, heillä vaikuttaa joissain tapauksissa olevan mahdollisuuksia poiketa normeista rivijäseniä enemmän ilman seuraamuksia. Johtajien inhimillisyyden hyväksymisellä

ja erivapauksilla on kuitenkin rajansa siinä, kuinka paljon poikkeamia hänelle sallitaan. Sisäryhmäprototyypiselle johtajalle sallitaan vapaampi ja väljempi käytös kuin ei-prototyypiselle johtajalle, ja hän voi jopa poiketa vallitsevista normeista vieden ryhmää uuteen suuntaan (Haslam ym. 2012, 140). Mitä erehtymättömämpänä johtohenkilöä pidetään, sitä enemmän hänelle sallitaan yhteisistä normeista poikkeamaa. Korkean aseman tuomasta suojasta huolimatta normien rikkominen yhteisön keskeisiin oppeihin liittyvillä alueilla voi muodostua niin suureksi rasitteeksi, että johtoasemassa pysyminen on mahdotonta, kuten Nokia Missio ja Uskon Sana -seurakuntien tapahtumat osoittavat²⁶.

Johtaja voidaan nähdä laadultaan erilaisena kuin muut ihmiset, jolloin häneen ei sovelleta samoja kriteerejä kuin tavallisiin ihmisiin. Usein päätellään virheellisesti, että karismaattinen ihminen on hyvä ihminen ja hänellä on ylivertainen äly, arvostelukyky ja moraali, vaikka näiden ominaisuuksien esiintyminen karisman yhteydessä on kontingenttia (Ollila 2005, 140). Hierarkkisissa yhteisöissä ylimmän johdon taso voi olla niin kaukainen, että tavalliselle rivijäsenelle ei ole mahdollista päästä tapaamaan sen edustajia, jolloin henkilöistä voi muodostua lähes yli-inhimillinen ihannekuva. Tarpeeksi korkean aseman luoma auktoriteetti voi olla niin vahva, että johtohenkilö säilyttää muiden taholta myönnetyn asemansa, vaikka joutuisi tilapäisesti alentumaan.

Vaikka hän olisi pistetty moppaamaan lattiaita, nämä työtehtävät ovat spesiaali tapa johdon nöyryyttää muita, niin häntä kuunneltiin hengellisenä asiantuntijana. Hän oli kuitenkin ihan tavallinen idiootti. (T10)

Yksi keino henkisen päämäärän saavuttamiseen on hankkia opettaja, kuten min-kä tahansa muun taidon oppimisessa perinteisellä mestari-oppipoikamenetelmällä. Etenkin itämaislähtöisissä liikkeissä opettajalla on merkittävä asema henkisen harjoituksen ohjaajana. Asema on vahvimmillaan kyseenalaistamaton. Opettajalla voidaan katsoa olevan sellaista oman pitkäaikaisen ja kehittyneen harjoituksen myötä syntynyttä tietoa ja ymmärrystä, joihin itsellä ei oman kehitysvaiheen vuoksi vielä ole pääsyä. Tämä luo auktoriteettia opettajalle, koska tieto ja valta ovat synonyymeja (ks. Horkheimer & Adorno 1991, 82). Perinteisesti käsitetyssä oppija-opettajasuhteessa oppijan rooliin kuuluu sisäänkirjoitetusti hyväksyä opettajan auktoriteettiase- ma asiantuntija-auktoiteettina (Front 2003, 139). Valaistumisen ja egon käsitteet luovat itämaisessa kontekstissa lisäpainoa opettajan auktoiteetille.

Valaistuminen on mystifioitu ideaali, joka siintää harjoituksen polulle lähteiden mielessä tavallisen, inhimillisen ihmisen saavutettavissa olevana ihanteena.

---

²⁶ Nokia Missio ja Uskon Sana -seurakuntien johtajat eivät jatkaneet tehtävissään sen jälkeen kun heidän avioliiton ulkopuoliset suhteensa samaa sukupuolta olevien kumppanien kanssa olivat tulleet ilmi (YLE 2011; Seurakuntalainen.fi 2017).

Tämän ajatusmaailman jakavien keskuudessa valaistuneina pidetyt opettajat voivat saada aseman tavallisia ihmisiä korkeammalla tasolla olevina ja uskottavina, jopa erehtymättöminä asiantuntija-auktoriteetteina. Durkheim (1980) esittää, että yhteisö luo tavanomaisesta pyhää. Kun yhteisö mielistyy johonkin ihmiseen ja on havaitsevinaan hänessä yhteisön kannalta keskeiset ominaisuudet ja keinot niiden saavuttamiseen, hänet kohotetaan muiden yläpuolelle ja tavallaan jumalallistetaan. (Durkheim 1980, 198.) Valaistuneina pidetyillä opettajilla kuvataan olevan oletettu kyky todeta oppilaidensa edistyminen henkisellä polulla ja määritellä, milloin oppilas puolestaan on saavuttanut valaistumisen.

Valaistumisen ideaali on nii voimakas juttu et se jo pitää sen tietyllä tavalla tuommosena hierarkkisenä. Et on tämä idea sehä zenin yksi perususkomuksista just tämä että on olemassa tämmöne valaistuminen joka on mahollista saavuttaa ja sit ku ihmine on saavuttanu sen nii joku toinen valaistunu voi todeta sen että se on näin nyt tapahtunu. Ja sit se voi tavallaa autorisoida sen ihmisen. (T4)

Valaistuneena ihmisenä opettaja on suoranaisesti laadullisesti erilainen kuin oppilas. Opettaja on voittanut oman egonsa ja sen luomat harhat, joiden vallassa oppilaan ymmärrys vielä on. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että esimerkiksi oppilaan oma käsitys siitä, millainen harjoitus juuri hänelle sopisi, voidaan sivuuttaa virheellisenä ja kehittymättömänä. Lähestymistapa on vastakkainen oppilaslähtöiselle oppimiskäsitykselle, jonka mukaan oppilas on aktiivinen osapuoli ja asiantuntija omassa edistymisessään sen sijaan, että hän passiivisesti ja kyseenalaistamatta noudattaa saamiaan ohjeita.

Opettajan uskottiin valaistuneen viisautensa ansiosta tietävän oppilasta itseään paremmin, mikä tälle on hyväksi ja mitä tämä tarvitsee. Mestari-opetuslapsi-suhteeseen kuului, että oppilaan tuli mukisematta noudattaa opettajan tahtoa. (T13)

Opettajia kohtaan osoitetaan kunnioitusta tietyillä käyttäytymiskaavoilla, jotka yhteisön uudet tulokkaat oppivat muita seuraamalla. Yksi opettajan erehtymätöntä asemaa uusintava, toistuva rituaali on kumartaminen. Tutkimukseen osallistunut kokee kaksoisviestintänä sen, että vaikka opettajalle kumartamisen selitettiin kohdistuvan opettajan sijasta ideaalibuddhaan tai jokaisessa itsessään olevaan buddhaluontoon, käytäntö tosiasiaankuroi kumartamisen ehdollistumiseksi Buddhan ja opettajan välillä. Opettajalle rakennetaan yhteisöllisesti suoraan Buddhaan verrattavaa, erehtymätöntä auktoriteettia.

Johtajia kohtaan osoitetaan palvonnallista käytöstä sovituin tavoin. (T12)

Uskonnollisen johtajan idealisoitu kuva voi joutua törmäyskurssille arkisen todellisuuden kanssa. Tutkimukseen osallistunut kertoo, että ideaalikuva ja koetun todellisuuden välinen ristiriita on ratkaistu torjunnalla ja ajattelemalla, ettei itse ole riittävän kehittynyt arvioimaan itseä korkeammalla tasolla olevan henkilön toimintaa. Auktoriteettia vaarantava ero odotusten ja havaitun todellisuuden välillä voidaan poisselittää tekemällä ihannekuvaan sopimattomasta käyttäytymisestä tulkinta, jonka avulla johtajan ideaali sekä kunnioitus häntä kohtaan on mahdollista säilyttää, vaikka tämä näyttäisi käyttäytyvän kuin kuka tahansa tavallinen ihminen. Arkipäiväisetkin toiminnot saavat erityisshenkua ja ovat osoitus korkeammasta henkisestä tasosta ihanoidun henkilön suorittaessa niitä. On mielenkiintoista, kuinka jalustalle asetetun auktoriteettihenkilön käyttäytyminen tavallisen ihmisen tavoin halutaan tulkita siten, että omaa idealisoitua käsitystä tästä kyetään suojelemaan ja pitämään yllä.

Ja koska se on valaistunut, kaikki mitä se tekee on myös valaistunutta. Eli vaikka opettaja teki mitä tahansa, sanotaan vaikka että se söis tuolla täyslihabampurilaista ja sitte jois kaljaa siinä, nii joku voi ajatella jos siinä ois tavallinen harjottaja nii että tuo ei nyt halua pitää noista lupauksista kiinni tuossa tai näin. Mutta kun opettaja tekee sen niin se onki opetustapahtuma. Eli tuossa onki joku syvällinen viisaus nyt takana tuossa mitä hän sanoo tai tekee. Et sitte kuulee monesti tämmöstäki että jos jotku opettajat on tavallisia nii sanotaan että ne on aivan hirveän tavallisia. Että ne on tavallisempia kun tavalliset ihmiset. Ja se johtuu vaan siitä kontrastista miten luodaan semmosta kuvaa tämmösestä autoritaarine opettaja tavallaa se valaistumisen ideaali semmone täysin itteensä kontrollissa pitävä joka pystyy istumaan meditaatiossa pitkiä aikoja ja ratkasemaan koaneita ja tekemään tämmöstä. Niin sitte jos se kattooki televisiota tuolla sohvallla ja käyttäytyy normaalisti nii siinä on hirvee kontrasti että miten se voi tuolla tavalla käyttäytyä, että se on tavallisempi ku tavalliset ihmiset. (T4)

Kun ihannoitu henkilö konkretisoituu normaaliksi ihmiseksi, hän saattaa osoitautua tavalliseksi kuolevaiseksi, jolla on vain asemansa tuomaa, todellisiin kykyihin perustumatonta valtaa. Tällöin auktoriteetti on vaarassa murentua. Jos opettaja oman erityisyytensä ja ylemmän asemansa vahvistamisen sijaan uskaltautuisi avoimesti tuomaan esille omia kokemuksiaan, vaikeuksiaan ja epäonnistumisiaankin, hän voisi saada oppilailta kunnioitusta omana itsenään, inhimillisenä tuntevana ja ruumiillisena olentona, ei pelkästään asemaan perustuen (ks. hooks 2007, 52).

[H]eidän pitäs paljastaa jotain itsestään henkilöinä et se on semmonen yks musta keskeinen millä luodaan semmosta pyhää auraa semmosta tavoittamattomuuden piiriä monesti että ylempiarvoiset eivät ikinä pubu mistään henkilökohtaisista ongelmistaan – – – alempiarvoselle jolloin heille jää semmonen epäinhimillinen ylempi aura et ne on jotain ihan muuta kuin minä ja niin jos

he avoimesti puhuis siitä mitä he on tehny virheitään ja paljastas ikään kuin inhimillisyytensä niin se ois todella iso asia. (T8)

Yhteisö, joka myöntää auktoriteetin johtajalle, voi sen häneltä myös riistää. Usko henkilön karismaan kaikkoo, jos tämä epäonnistuu ja näyttää jumalansa tai hänellä uskotuiksi olevien yliluonnollisten ominaisuuksiensa hylkäämältä (Weber 1989, 92–93). Vaikka johtajan jumalallisuus, suoranainen jumalankaltaisuus, oli sisäistetty, uskon kerrotaan saaneen kolauksen johtajan perin inhimillisen käyttäytymisen johdosta. Ihannoituun hahmoon oli vaikea liittää ikäviä luonteenpiirteitä ja huonoa käytöstä, vaikka oli itse niitä todistamassa. Kun yhteisön julkisuuskuvaksi on merkitty absoluuttinen totuus, auktoriteettien perimmäisen inhimillisyyden hyväksyminen ei sovi (Virkamäki 2005, 110). Pettymys ihailtuun ihmiseen saattaa käynnistää uskonnollisen kriisin: Jumalan lähettiläänä pidetyn ihmisen paljastumisen vallanhaluiseksi narsistiksi kerrotaan johtaneen epäilyyn Jumalan olemassaolosta. Jos suurempi viisaus on auktoriteetin hyväksyttävyyden välttämätön ehto, vain harvat auktoriteettia vaativista todellisuudessa ansaitsevat sen (Lagerspetz 1998, 120–121).

Kun erehtymättömän auktoriteettihenkilön ihannekuvaan sopimattoman käyttäytymisen aiheuttama epäilystä ja epämukavuutta ei voida tai haluta selittää parhain päin, ristiriita voi olla liian suuri hyväksyttäväksi. Johtajan ihannekuvaan sopimaton käytös saattaa romahduttaa hänen auktoriteettinsa ja olla jopa alkusäyksenä liikkeestä irrottautumiselle.

Saarna jatkui ja alkoi mennä niin sivupolulle ja olla jo niin vaikeaselkoista että X tuskin itsekkään tiesi mistä puhui. – – Tästä lähti liikkeelle oma irtiottoni seurakunnasta. (T11)

Epäjohdonmukaisuus toimintatavoissa ja totuutena pidetyn sanoman muuntelu voi murentaa erehtymättömänä pidettyä auktoriteettia. Pysähdyttävänä kokemukseksi auktoriteettiuskon horjumisesta mainitaan kielletyille nettisivuille eksyneen jäsenen kokemus Jehovan todistajien tiedottajan puheista karttamista koskien: jäsenille suunnatussa puheessa tiedottaja painottaa karttamisen tärkeyttä, tiedotusvälineille antamassaan haastattelussa sama henkilö kieltää karttamista tapahtuvan. Tutkimukseen osallistujalle oli valaiseva kokemus omin korvin kuulla totuuden puhumista painottavan yhteisön edustajan kirkkain silmin valehtelevan toimittajalle²⁷.

---

²⁷ Jehovan todistajien näkemyksen mukaan ”teokraattisen sodankäynnin” nimissä eli Jumalan valtakunnan puolustamisessa vihollisilta on sallittua olla kertomatta koko totuutta tilanteen niin vaatiessa, vaikka muuten totuuden puhumista painotetaan vahvasti (ks. Vartiotorni 1961, 286).

5.3.3 Auktoriteettihenkilöiden kyseenalaistaminen ja kritisointi

Tiukan kontrollin järjestelmään liittyvä auktoriteetin oleminen arvostelun yläpuolella. Yhteisöissä voi silti syntyä tilanteita, joissa johtohenkilön ja yhteisön jäsenen käsitykset oikeasta ja väärästä tai toimintatavoista eivät kohtaa, ja herää kysymyksiä auktoriteetin pätevyydestä ja luotettavuudesta. Kynnys kyseenalaistamiseen ja kritiikin esittämiseen on suuri. Yhtenä auktoriteetin kyseenalaistamisen esteenä kerrotaan olleen kokemus omasta hengellisestä alempiarvoisuudesta. Jumalaan verrattavaan johtohenkilöön kohdistuneet kriittiset ajatukset sivuutettiin niiden mahdottomiksi kokemisen vuoksi.

Auktoriteetin kyseenalaistamattomuus on läsnä hengellisyyteen liittyvissä opetus- ja ohjaustilanteissa. Ylivalta on sillä, joka kuuntelee, kuulustelee ja ottaa tunnustuksen vastaan (Foucault 1998, 50). Nöyryyden ihanne ja alistaiseen asemaan asettuminen tulee jälleen esiin suhtautumisessa auktoriteettihenkilön antamaan ohjaukseen.

Rippilapsi ei saa kyseenalaistaa rippi-isänsä neuvoja, koska ”sellainen ei osoita katumusta vaan ylpeyttä”. (T17)

Jos seuraajalla on voimakas persoonallinen identifioituminen johtajaan, seuraaja tavoittelee johtajan hyväksyntää ja koettaa olla tämän kaltainen. Hän jäljittelee johtajan käyttäytymistä, hyväksyy tämän antamat tehtävät, ponnistelee ja uhrautuu pyrkiessään miellyttämään johtajaa. Äärimmillään seuraajan identiteetti on johtajan käytössä. Vahva persoonallinen identifioituminen luo uskollisia ja tottelevaisia seuraajia, mutta samalla se voi estää antamasta johtajalle palautetta sekä tukahduttaa aloitekykyä. (Yukl 1999, 294–295.) Jos johtajaan on identifioitunut, toisen taholta tuleva moite tai asiallinenkin kritiikki kunnioitettua johtohenkilöä kohtaan voidaan kokea hyökkäyksenä omaa itseä kohtaan ja se voi aiheuttaa puolustusreaktion.

Onhan se semmonen loukkaus sitte monelle jotka uskaa siihen hommaan ja on asettanu sen opettajan sinne jalustalle ja et siinä astutaan heiän varpaille ja minkälaisia reaktioita se sitte kenelläkin taas herättää että tulee jotenkin loukaksi ja kokee jotenki tullesaa väärin kohdelluksi tai muuta. (T7)

Yhteisön sisältä tuleva kritiikki ja erehtymättömyyden kyseenalaistaminen voi olla ulkoa tulevaa suurempi uhka, koska sitä ei voi poisselittää tietämättömien tai pahan piirissä toimivien ihmisten hyökkäykseksi. Sisältä tuleva kritiikki on voitu kokea uhkana ja kilpailijana vallitsevalle valta-asetelmalle sen herättäessä pelkoa aseman menetyksestä ja yhteisön hajaantumisesta. Sisäinen toiseus määrittyy eriseuraisuutena, jota edustavat ne liikkeeseen kuuluvat tai siihen aiemmin kuuluneet henkilöt, jotka ovat erkaantuneet liikkeen hengen ja opetusten mukaisesta elämästä muodostaen uhkan uskovien yhteisölle ja sen turvatulle olemassaololle (Linjakum-

pu 2012, 65). Alistumisesta kieltäytyvä ulkopuolinen ei yleensä herätä niin suurta vastenmielisyyttä ja kiukkua kuin sisäinen poikkeavuus (Galbraith 1984, 74).

Palautteen antamisen kuvataan olevan mahdollista kehuja annettaessa, ja alempien johtohenkilöiden toimintaa yksittäisissä tilanteissa uskotaan olevan mahdollista arvostella rajoitetussa määrin. Vaikka johtohenkilöiden kritisoiduttomuus on keskeinen ilmiö, tutkimukseen osallistujat muistuttavat, että johtajatkin ovat inhimillisiä. Johtohenkilöt voidaan nähdä tavallisina ihmisinä, joiden toiminnasta voi henkilökohtaisesti keskustella, kunhan ei puutu oppikysymyksiin. Koska autoritaarisissa järjestelmissä johtajilla on oikeus määritellä opilliset sisällöt ja tulkita niitä, opillisten sisältöjen kiistäminen tai arvostelu on samalla johtajien tai valtaapitävien arvostelua (Linjakumpu 2015, 76).

Mut sitte taas jos aattelee henkilökohtasella tasolla vanhimpien toiminnasta siis tämmöstä että ooksä hoitanut hommat hyvin tai huonosti tai ootko ollut mukava tai näin nyt uskosin että semmosta palautetta voi antaa että tällee henkilökohtasella tasolla että minun mielestä et ole kivasti toiminut tai näin että en mä nyt oikein usko että semmoseen puututaan kuitenkaan. (T1)

Kriittinen palaute nähdään riskitekijänä palautteen antajan asemalle yhteisössä. Pelko hierarkiassa etenemisen estymisestä johtaa varovaisuuteen epäkohtien nostamisessa keskusteluun tai johtohenkilöiden näkemysten vastaisesti toimimiseen, mikä tukee auktoriteettia. Hallitut tietävät kokemuksesta, minkä hinnan joutuvat maksamaan esimerkiksi ”mustille listoille” joutumisen myötä, elleivät suostu yhtenäisyyden estämiseen pyrkiviin tarjouksiin, joita hallintaa harjoittavat tekevät (Freire 2005, 161).

Palautetta oli mahdollista antaa, mutta sen antaminen todennäköisesti huomattavasti heikensi mahdollisuuksia päästä mukaan organisaation johtamiseen ja sisäpiiriin. (T12)

Vaikuttaa siltä, että epäkohtia esiin nostavaa ja kriittistä palautetta antavaa yhteisön jäsentä pidetään hankalana. Juuti (2018) huomauttaa, että moni johtavassa asemassa oleva pyrkii tukahduttamaan omistaan poikkeavien mielipiteiden esittämisen. Johtoasemassa oleva kokee erilaisia ajatuksia esittävän henkilön pyrkivän kiistämään hänen näkökulmansa ja haastamaan hänen arvovaltansa ja asemansa johtajana. Vaientaessaan toisinajattelun ja sen myötä esitetyn kritiikin johtohenkilö välttyy kohtaamasta omaa epävarmuuttaan ja pyrkii tukahduttamaan sen vallan, josta erilaisten ajatusten esittäjät pääsisivät osallisiksi, mikäli heidän näkökulmansa hyväksyttäisiin toiminnan ohjenuoraksi. (Juuti 2018, 74.)

Uskonnollisessa kontekstissa asiakysymyksiin kohdistuvan kritiikin esittäminen voi johtaa tilanteeseen, jossa auktoriteettihenkilö mitätöi kysymysten esittäjän

uskonnollisen kompetenssin oman korkeamman asemansa antamin valtuuksin. Palautteen antajan hengellinen tila ja sen myötä hänen asemansa yhteisössä voidaan kyseenalaistaa, mikä toimii itsesensuurina ja ehkäisevänä tekijänä kriittisten näkökulmien esiintuomiselle.

Toisinaan palautteeseen vastattiin, toisinaan ei. Erään kerran muistan saaneeni paluupostissa suoran sieluntila-arvion: X sanoi suoraan, ettei voi pitää minua mielipiteitteni vuoksi uskovaisena. (T15)

Auktoriteettiasemaan nousseella on mahdollisuus tuoda esiin omia näkemyksiään vapaammin kuin rivijäsenillä ja johtaa yhteisöä haluamaansa suuntaan. Vaikka yhteisö ei yksimielisesti olisi samaa mieltä johtoasemassa olevan kanssa, uskallusta puuttua asiattomaksi koettuun ilmaisuun ei helposti löydy.

Siinä sen kontrollin mun mielestä tosi hyvin näkee kun kukaan ei uskalla tehdä mitään et ihan mitä vaan se saarnais siellä. (T3)

Ympäristössä, joka jakaa uskomuksen johtohenkilöiden erehtymättömyydestä, erityisasemasta ja suoremasta yhteydestä korkeampaan tahoon tai suorastaan tämän jumalallisesta olemuksesta, kynns arvostella auktoriteettihenkilöä on suuri.

Hän sanoi aina viimeisen sanan koska oli Jumalan mies ja täten kaiken arvostelun ulkopuolella. (T11)

Johtajien arvostelu voidaan tulkita hengelliseksi vajavaisuudeksi. Pettymys johtajaan ja häneen kohdistuva epäily kerrotaan käännetyn niin, että epäilijässä itsessään täytyy olla vikaa. Auktoriteetin kyseenalaistamattomuus on uskonnollisessa kontekstissa ymmärrettävää, jos uskotaan, että Jumala on asettanut johtohenkilön asemaansa tai että tällä on ylimaallisia ominaisuuksia. Tällöin auktoriteettihenkilöihin kohdistuva kyseenalaistaminen ja moite kohdistuisivat samalla Jumalaan, mikä ehkäisee rohkaistumista kritiikin esittämiseen. (Ks. Linjakumpu 2015, 76–77.) Saarnaajan arvostelun kerrotaankin tarkoittavan Jumalan silmäterään koskemista.

Sä et voi kyseenalaistaa. Jehova on nimittänyt nämä vanhimmat nii sä et voi tota vanhinta arvostella koska sä hyökkäät Jumalaa vastaan. (T2)

Kielen kautta välitetään käytäntöjä ja tabuja, kun määritellään, mistä aiheista puhutaan, mitkä aihepiirit ovat kiellettyjä tai mistä ei koskaan kerrota vitsejä (Sauer 2012, 144). Tutkimukseen osallistuja kertoo, että välitason johtajille voitiin joskus jopa naureskella, mutta korkeimman hierarkiatason johtajille ei koskaan. Ylempien

johtajien katsotaan välittävän suoraan Jumalalta saatua tietoa, elleivät he ole jopa Jumalaan verrattavia. Tämä auktoriteetin taso kuvataan kyseenalaistamattomaksi.

He on niinku se Jumalan tuomio. (T1)

En muista koskaan kuulleen, että labkojohto siellä Brooklynissä olisi koskaan tehnyt mitään väärin, ihan Jeesuksen luokkaa, siis. (T10)

*[arvosteleminen tai palautteen antaminen] Mahdotonta. Ei mitään ei puhetta-
kaan – – että voisit sanoo mitään ylempiä arvostelevaa se on täysin poissuljettu
mahdollisuus. (T8)*

Johtaja edustaa yhteisöä ja on sen kärki ja koossa pitävä voima, joten johtajan kyseenalaistaminen on samalla uhka koko yhteisön ja sen auktoriteetin olemassaololle. Tutkimukseen osallistunut kuvaa mielenkiintoisesti auktoriteetin kehämäistä rakennetta johtajien, opin ja yhteisön tavoitteen monipolvisena yhteenkietoutumana, kun johtajat samaistetaan yhteisön päämäärään.

Johtaminen oli selkeää, mutta pyramidin huipun kyseenalaistamisen mahdotomaksi tekevää. Pyramidin ylimmät johtajat ovat yhtä kuin totuus yhteisössä. Yhteisön tavoitteena on totuuden etsiminen. Jos kyseenalaistat johtajan, kyseenalaistat yhteisön. (T12)

Asema kritiikin ulkopuolella olevana auktoriteettina ei välttämättä vaadi muita syvällisempää uskonnollisen opin tuntemusta (ks. Timonen 2013, 235). Johtajien kerrotaan nauttineen kyseenalaistamatonta kunnioitusta siitäkkin huolimatta, että raamatuntulkinnat olivat, tutkimukseen osallistuneen sanoin, auktoriteettihenkilön omasta päästä. Linjakumpu (2015) huomauttaa, että maallikkojohtajien asema voi perustua hengellisen oppineisuuden sijasta oletukseen aseman tuomasta automaattisesta ymmärryksestä opista ja hengellisyyden perusteista. Oppineisuuden puutteista huolimatta maallikkojohtajat määrittelevät ja vartioivat uskonnollista oppia ja sen tulkintoja, minkä seurauksena saattaa koitua yhtäältä opillisen ymmärryksen kaappausta ja toisaalta väärintulkintoja. (Linjakumpu 2015, 78.)

Uskonnollisen tai filosofisen viisauden opettajan ja hänen oppilaansa välinen side on epätavallisen vahva ja autoritaarisesti säädelty. Opettaja-oppilassuhde on kaikkialla luokiteltu suhteeksi, joka sisältää kunnioitusta. (Weber 1963, 52.) Weber kirjoittaa huomionsa vanhaan intialaiseen perinteeseen nähden, mutta vahva kuuliaisuus opettajalle näkyy edelleen itämaisperäisissä uskonnoissa niitä länsimaissakin harjoitettaessa.

Opettajien arvosteleminen oli käytännössä kiellettyä. (T13)

Kristillisissä perinteissä, joihin sisältyy rippikäytäntö, opettaja-oppilassuhdetta vastaava kyseenalaistamaton, henkilökohtainen ja intiimi auktoriteettisuhde on rippilapsen ja rippi-isän välinen suhde. Yhteisöllisyyden korostuminen tekee sielunhoidon ja ripin kaltaisista asioista yhteisöllisiä yksilöllisen ja henkilökohtaisen sijaan, jolloin niistä tulee osa yhteisön kollektiivista toimintakulttuuria ja ajattelumaailmaa (Linjakumpu 2015, 193). Paimenvallan kehittämä totuuden talous ulottui totuuden opettamisesta yksilön tutkimiseen. Oli olemassa toisaalta totuus, joka siirrettiin op-pina kaikille uskoville, toisaalta totuus, joka kiskottiin ulos jokaisesta yksilöstä kuin sielun pohjalta paljastettu salaisuus. (Foucault 2010, 205.) Sielunpaimenen auktoriteettiasemaa tukee hänen saamansa tieto paimennettävien erheistä ja rikkomuksista, koska mahdollisuus henkilökohtaisten tietojen väärinkäyttöön kannustaa paimenuksen kohdetta kuuliaisuuteen ja alistumiseen. Tutkimukseen osallistunut koki kiusallisena, että hänen perheenjäsenensä kautta rippi-isä on perillä perheen asioista riippumatta siitä, haluaako hän lainkaan itse jakaa näitä asioita papin kanssa. Niin rippilapsen ja rippi-isän kuin opettajan ja oppilaan väliseen suhteeseen saattaa sisältyä ehdottoman kuuliaisuuden ja tottelevaisuuden odotus.

Rippi-isällä on käytännössä rajaton valta rippilapseensa. (T17)

Tutkimukseen osallistuneiden kuvauksista välittyy yhteisöissä vallitseva kielteinen, jopa tabuluonteinen suhtautuminen auktoriteettihenkilöiden arvosteluun ja kyseenalaistamiseen, mikä on riskitekijä kollektiivisen hyvinvoinnin kannalta. Jos palautteen antaminen ja epäkohtien esiintuominen jäävät pois kritiikin kieltävän ilmapiiriin tai rangaistusten, epäsuosioon joutumisen ja etenemismahdollisuuksien menettämisen pelossa, auktoriteetti voi muuttua autoritaarisuudeksi, jossa johtaja saa rajoittamatonta valtaa.

5.3.4 Johtamisen käytännöt auktoriteetin ilmentyminä

Käytännön johtaminen on eri uskonnollisissa yhteisöissä järjestetty hyvin eri tavoin. Johtohenkilöt voivat keskittää johtamisen käytännön toteutuksen itselleen tai jakaa sitä muille (ks. Onnismaa & Kiander 2012, 29). Tutkimukseen osallistujat kuvaavat, että johtohenkilöiden väliset erot persoonallisuudessa, elämäkokemuksessa ja ihmissuhdetaidoissa luovat johtamistoimintaan muuntelua yhteisön sääntöjen antamissa puitteissa. Vaikka säännöissä ei olisi tulkinnanvaraa, ihmisten välisiä, henkilökohtaisia eroja auktoriteettihenkilöiden välillä kerrotaan olevan siinä kuin sääntöihin, niiden rikkomiseen ja rikkomuksen tehneeseen suhtaudutaan. Parhaimmillaan asenne on ystävällinen ja lempeä, mutta myös jäykkää ja autoritaarista suhtautumista kuvataan.

Tietenki ku aattelee että ihmisiä on monenlaisia niin sinnekihä sattuu sitten monellaisia. Jotku oli tosi sillai ne meni vielä tavallaan pitemmälle siitä kun

mitä kirjoitettu on että ne veti kaiken aivan tappiin. Tappiin. Ja sitten varotteli joka ikisestä asiasta. Ja sitte toiset oli vähän rennompia. (T1)

Kyl siis samat säännöt mutta persoonasta totta kai kiinni et oli hirveen ihania ja ymmärtäväisiä ja sit todella paskoja ja tiukkoja mut että persoonakohtast se on totta kai. (T2)

Hyvin paljon sekä käskijän että käskettävän [persoonallisuudesta] se riippuu. (T8)

Auktoriteettihenkilö ei välttämättä korosta statustaan toiminnassaan, vaan ottaa asemansa palvelutehtävänä. Teng-Chu Chiu ja Yishuo Hung (2020) huomauttavat, että johtamisessa nöyryyden ei tarvitse tarkoittaa vääränlaista alentumista tai keskinkertaisuuden osoittamista. Se voi olla sitä, että kohtaa itsensä rehellisesti ja on avoin toisille, ottaa vastaan neuvoja eikä ole ylimielinen menestyäkseen. (Chiu & Hung 2020, 19.) Hengellisyydessä läsnä olevan vaatimattomuuden ja itseä esiin tuomattomuuden ajatus tulee esiin erityyppisiä johtajia kuvattaessa.

Jotkut näistä johtavassa asemassa olevista oli todella nöyriä mutta suurin osa kyllä korosti asemaansa. (T11)

Persoonallisista ominaisuuksista maanläheisyyden, lempeyden ja inhimillisen vuorovaikutuksen arvellaan voivan liittyä auktoriteettihenkilön naissukupuoleen, kun taas miespuolinen johtohenkilö kuvataan tiukempana. Johtajan omalla taustalla ja henkilökohtaisilla kokemuksilla nähdään olevan vaikutusta hänen toimintaansa ja lähestyttävyyteensä. Toimiakseen menestyksekkäästi johtajana henkilöllä tulisi olla vaadittava ammattitaito ja kokemus sekä halu kehittyä tehtävässään (ks. Timonen 2013, 236). Uskonnollisilla johtohenkilöillä ei välttämättä ole soveltuvaa koulutusta ihmisten moninaisten elämäntilanteiden kohtaamiseen lukuun ottamatta institutionaalisten kirkkojen työntekijöitä, joiden tehtävänkuvaukset ja vaadittavat kelpoisuudet ovat määriteltyjä. Linjakummun (2015) mukaan on ongelmallista, että yhteisöjen johdossa saattaa olla maallikoita, joiden kyky hengellisinä ja yhteisöllisinä auktoriteetteina voi olla rajallinen. Johtoasema saattaa perustua ei-hengellisiin tekijöihin, eikä heillä välttämättä ole kovin syvällisiä valmiuksia tehtävään. (Linjakumpu 2015, 78.) Ohjausta antavan auktoriteettihenkilön tunnekylmyys ja kypsymättömyys ihmisenä koettiin suurena puutteena.

[J]otenkin ymmärsin että – opettajat on tällai inhimillisellä tasol täysin alikehittyneitä ja rajottuneita. (T8)

Johtohenkilö toimii yhteisönsä symbolina sekä esimerkkinä ja ihanteena, jolta omaksutaan toimintatapojen malleja. Tämä asettaa suuria haasteita toiminnan eettisyydelle, koska pienetkin poikkeamat hyvänä ja ihanteellisena pidetystä vaikuttavat välittömästi siihen, kuinka muut voivat ihanteellistaa auktoriteettiasemassa olevan. (Juuti & Salmi 2014, 151–152; vrt. Haslam ym. 2012, 140.) Johtajilta edellytetään reiluuutta: johtohenkilöiden epäeettinen toiminta ja puolueellisuus herättävät ihmetystä ja pettymystä etenkin tilanteissa, joissa käyttäytyminen nähdään epäoikeudenmukaisena (Haslam ym. 2012, 149). Tutkimukseen osallistunut kuvaakin reaktiotaan auktoriteettihenkilön epäeettisenä pitämäänsä käyttäytymiseen, joka kohdistui oman ryhmän jäseneen.

Mä olin tosi pettynyt siihen toimintaan mikä sen taholta oli että sillee aika kaksnaamasta jotenkin. (T4)

Ryhmän koossapysyminen ja jäsenten välinen vuorovaikutus vahvistuvat, kun ryhmä on reilusti johdettu. Johtajan asema heikkenee, jos hän kohtelee sisäryhmän jäseniä eriarvoisesti. (Emt. 152–154.) Johtaja menestyy, kun hän on reilu suhteessa sisäryhmään, mutta suosii omaa ryhmää ulkoryhmän kustannuksella. Ryhmän arvoista ja normeista kuitenkin riippuu, milloin puolueellisuus tuomitaan ja milloin se tuottaa johtajalle etua: ryhmien välinen epäoikeudenmukaisuus ei paranna johtajan asemaa, jos sisäryhmän arvoihin kuuluu reiluus, henkisyys tai asketismi. Johtajan on edistettävä ryhmän etua nimenomaan ryhmän omien normien ja arvojen mukaisesti. (Emt. 174–175.)

Jotkin johtamisen käytännön ilmentymät toimivat itseään ruokkivana kehänä ylläpitäen ja vahvistaen johtajan auktoriteettiasemaa. Valaistumisen ihannetta ja sen myötä opettajan erehtymätöntä auktoriteettia kerrotaan uusinnettavan ja indoktrinoidavan jatkuvasti harjoituksessa toistettavien rituaalien avulla. Tämä kuvataan johtohenkilölle hierarkkisen aseman yhteisöllisesti rakentamisena.

Opetuspuheissa kerrottiin usein valaistuneiden mestareiden viisautta idealisoivia kertomuksia, jotka samalla toimivat myös viittauksena opettajien omaan asemaan valaistuneena mestarina. Valaistunutta mielentilaa idealisoivia tekstejä resitoitiin päivittäin. Koska opettajat edustivat valaistumista, niin kyseiset tekstit viittasivat myös heihin. (T13)

Näin nykyisen opettajan asema entisten, jopa tarunhoitoisten mestarien vertaisena automatisoituu resitaation säännöllisen toistamisen myötä. Auktoriteettia vahvistaa se, että joissain yhteisöissä liikkeen perustajan kuvaa suositellaan pidettäväksi esillä meditaation aikana. Johtajuuden kunnioittamiseen ehdollistetaan suoraan opetustilanteisiin liittyvillä järjestelyillä, joissa oppilaiden tehtävänä on kuunnella ohjeita ja opetusta omia näkökulmiaan esittämättä.

Sekin oli myös semmoinen tilanne minne menttiin kumartaen ja sitte menttiin vielä polvilleen siihen toisen eteen kumarrettiin uudestaan polvikumarrus ja että siinä asetuttiin valmiiksi sen toisen alapuolelle näin näillä fyysisilläkin toimilla. Minusta ainaki itestä tuntuu että ne myös ne semmoset liikkeet niin ne myös herättää jotaki tämmösiä alemmuuden tunteita suhteessa siihen toiseen joka on siinä napottaa sitte siinä sun yläpuolella. (T7)

Johtamisen käytännöissä on yhteisöstä riippuen variaatiota janalla, jonka toiseen päähän sijoittuu johtajan yksinvaltaisuus, jopa autoritaarisuus, toiseen päähän yhteisöllinen päätöksenteko. Eri tilanteet kutsuvat esiin tietynkaltaista johtamistoimintaa ja eri tilanteissa johtaja voi ikään kuin imeytyä tietyn tyyppiseen johtamistoimintaan (Onnismaa & Kiander 2012, 29). Tutkimukseen osallistunut uskoo, että uskonnollisellekin yhteisölle olisi hyödyllistä ottaa mallia yritysmaailmassa käytetystä hajautetun vallan organisaatiomallista.

Vaikka hallitseminen ja päätöksenteko olisi näennäisesti yhteisöllistä, valtaa voi keskittyä vahvoille tai vallanhaluisille yhteisön jäsenille. Esimerkiksi vanhoillislestadiolaisuudessa periaatteessa kaikki yhteisön jäsenet ovat samanarvoisia ja heillä on yhtäläinen oikeus vaikuttaa yhteisön päätöksiin, mutta käytännössä liike on vahvasti hierarkisoitunut vallan keskittyessä tietyille henkilöille ja tiettyihin instituutioihin (Nenonen 2013, 116)²⁸. Samojen henkilöiden toimiessa tehtävissä pitkään vastuu ja hengellinen auktoriteettiasema henkilöityvät. Tällöin valta voi keskittyä yksittäiselle, vahvalle auktoriteettihahmolle huolimatta jakaantuvan auktoriteetin ihanteesta. (Hurtig 2013, 30.) Jos johtohenkilö lisäksi säilyttää hyvät suhteet itseään hierarkiassa korkeammalla oleviin auktoriteetteihin, vaarana on paikallinen yksinvaltaisuus.

X keräsi muutamassa vuodessa kaikki langat käsiinsä ja kontrolloi pian koko rauhanyhdistyksen toimintaa. – – Johtokuntaa hän käytti kumileimasimena päätöksille, jotka hän oli valmistellut itse. Keskusjärjestö SRK:lla ei ollut mitään tätä järjestelyä vastaan, sillä johtohenkilöksi itsensä korottanut oli lojaali keskusjärjestölle. (T15)

Tää vanhemmisto siellä niin se vain on olemassa mutta käytännössä yksi henkilö määrää. Ja se on sen auktoriteetti sitte ymmärtääkseni taikka jonkin sortin auktoriteetti ku kukaan ei kyseenalaista. Toimitaan vaan niinku se sanoo että piste. (T5)

---

28 Sisäpuolelta asia nähdään niin, että liikkeessä ei ole vallankäyttöä tai hierarkkisia rakenteita, vaan Pyhä Henki ohjaa päätöksiä, jotka perustuvat sopuun ja yksituumaisuuteen (Nykänen & Luoma-aho 2013, 16).

Hengellisen auktoriteettihenkilön valta voi kasvaa suhteettomiin mittoihin (Ruoho 2013, 26). Vaikka johtamisen käytäntö olisi autoritaarista, taustalla voi olla vilpittömän pyrkimys yhteiseen hyvään. Vallan ei nähdä automaattisesti johtavan sen tarkoitukselliseen väärinkäyttöön. Toisaalta tutkimukseen osallistuneen käyttämä lausemuotoilu tuo esiin, että kaikki johtohenkilöt eivät olleet hyvántahtoisia.

On kuitenkin sanottava myös, että johtamisjärjestelmän auktoriteetin totalitaarisuudesta huolimatta, yhteisössä oli hyvin vähän puhtaasti pahantahtoisia johtajia. (T12)

Pahantahtoisuus ja haitallinen vallankäyttö ei suinkaan välttämättä ole tarkoituksena, vaan ihmisten erilaiset tarpeet voivat muuttaa hyvään pyrkivien toimien seuraukset kohteensa kannalta toisenlaisiksi. Esimerkiksi sielunhoitokäytännöt voivat sisältää samanaikaisesti sekä myönteisiä että kielteisiä asioita, ja hyvää tarkoittava toiminta voi johtaa huonoihin vaikutuksiin tai lopputuloksiin (Linjakumpu 2015, 13).

Voi olla että on niinku se tarkoitus hyväkin. Että tarkoitus on hyväkin mutta se ei sitte sovi tälle toiselle henkilölle. (T5)

Johtamisen käytäntöihin saattaa sisältyä yksilöiden perheasioihin puuttuminen. Tutkimukseen osallistuneet kuvaavat painostusta lasten hankkimiseen ja ohjailua ammatinvalintaan liittyen sekä sielunhoidollisen tarpeen ylittävää, kiusalliseksi koettua yksityisasioiden utelua. Parhaimmillaan ripin nähdään olevan rippilapsen murheiden kuuntelua ja oikeaan suuntaan ohjaamista, mutta tunkeilevaa puuttumista pidetään katumuksen sakramentin väärinkäyttönä. Rippi-isän ollessa ehdoton auktoriteetti omien rajojen pitäminen vaikuttaa olevan lähes mahdotonta.

Olen myös kuullut huhuja, että joku pappi olisi katkaissut jonkun lahjakkaan näyttelijän tai oopperalaulajan uran, koska ei katsonut kyseistä ammattia soveliaaksi hurskaalle ortodoksille. Kuinka paljon tapahtuukaan vastaavaa suurten päätösten tekemistä rippilapsen elämässä, mitä kukaan ei tuo julki. (T17)

Johtohenkilö ei välttämättä yksin pääätä johtamisen käytännöistä. Yhteisö voi nostaa johtoasemaan halutunlaisen johtajan ja pitää tätä otteessaan. Pienissä yhteisöissä auktoriteetti usein asustaa pikemminkin yhteisössä kuin johtajissa (McBride 2016, 431). Johtamisen vuorovaikutusluonteen vuoksi johtamisen käytännöt saattavat elää omaa elämäänsä, vaikka johtohenkilö olisi halukas muutoksiin ja vähentämään ja jakamaan omaa auktoriteettiaan.

Et vaikka opettaja ite muuttas mielesä siitä ja olisi oikeasti semmone hirveän avoin että kaikkea saa kritisoiä ja näin edelleen niin jos tavallaa se esikunta siinä

alla haluaa ylläpitää sitä omaa auktoriteettiasemaa jonka ne on onnistunu saamaa siinä yhteisössä nii ne jos sen takia sitte taas jarruttaa semmosta tietynlaista uudistumista että se ei välttämättä ole edes opettajankaan käsissä muuttaa sitä vaa se on se koko yhteisö. (T4)

Auktoriteettiasema johtamisen käytännön toteuttajana voi antaa mahdollisuuden rajoittaa jäsenten oikeutta itsenäisiin päätöksiin omaa elämää koskevissa asioissa. Sääntöjen noudattaminen on kuriyhteisöissä ehdotonta (Linjakumpu 2015, 84). Yhteisön jäsen ei välttämättä saa arvioida itse oman harkintansa mukaan esimerkiksi säännöistä poikkeamisen tarpeellisuutta, vaan lupaa poikkeamiseen täytyy pyytää auktoriteettihenkilöltä, joka voi sen näkemyksensä mukaan evätä tai myöntää.

Paastosäännöt koin myös vallankäyttönä. Sunnuntaiamuisin ei saa syödä eikä juoda mitään ennen ehtoollista. Jos tarvitset tähän myönnytyistä esim. lääkkeiden käytön vuoksi, niin sitäköön et saa tehdä ominpäin vaan asiasta pitää kysyä rippi-isältä. (T17)

Johtaminen saattaa ulottua asioihin, jotka kuuluisivat maallisen vallankäytön piiriin. Lapsena seksuaalisen ahdistelun kohteeksi joutunut kertoo, kuinka seurakunnan johtohenkilöt ehdottomasti kielsivät kertomasta asiasta ulkopuolisille. Lääkärintarkastukseen ei voinut mennä, ettei asia tulisi julkiseksi lastensuojeluilmoituksen kautta. Vaikka tapahtunut oli sekä koulun että kodin tiedossa, seurakunnan auktoriteetti oli painoarvoltaan suurempi ja esti asianosaisia kääntymästä lääkärin ja viranomaisten puoleen.²⁹ Lisäksi asia käännettiin sitä selvittäneiden auktoriteettihenkilöiden puolelta lapsen syyksi niin, että alakouluikäinen lapsi olisi itse toiminut väärin.

5.3.5 Palkitseminen ja rankaisu auktoriteetin välineinä

Auktoriteetin rakentuminen ja ylläpitäminen sisältää palkkioiden ja rangaistusten käytön. Bicchierin (2014) mukaan normatiivisesti hyväksytyt käytös viitotetaan epämuodollisilla positiivisilla seuraamuksilla, kuten konkreettisilla palkkioilla, kehuilla, statuksella tai maineella. Paheksuttavasta käytöksestä puolestaan taivutetaan luopumaan negatiivisilla seuraamuksilla, kuten rangaistuksilla, häpäisyllä tai eristämisellä. (Bicchieri 2014, 4.) Palkkioiden ja rangaistusten käyttö auktoriteetin tukemisessa on olennainen osa uskonnollisen yhteisön johtamista.

Palkkiot toimivat sitouttajina yhteisöön ja mahdollistavat yksilön nousun hierarkiassa. Palkitseminen voi esimerkiksi sisältää uusien tehtävien saamisen tai pääsemisen lähemmäs sisäpiiriä. Johtajan asemaan liittyä vallan käytön muotona vallan

---

²⁹ Vaikuttaa siltä, että nykyään lapsen kaltoinkohtelun kaltaisiin rikoksiin suhtaudutaan useissa yhteisöissä suuremmalla vakavuudella kuin kuvatus tapahtuman aikaan.

delegointi, ja johtajan asemasta käsin voi tehdä tietoisia valintoja johtajuuden tilan jakamisesta (Onnismaa & Kiander 2012, 29). Johtavassa asemassa oleva voi näin palkita haluamiaan henkilöitä antamalla heille enemmän valtaa. Hierarkkisessa yhteisössä sellaisten tehtävien suorittaminen, joita alemmalla tasolla olevat eivät saa tehdä, luo auktoriteettia ja ilmaisee toisille henkilön korkeamman statuksen. Samalla palkitseminen toimii yhteisöön entistä lujemmin sitoutumisen kannustimena.

Se [vanhimman asema] on lahkon kannalta semmonen oivallinen palkitsemiskeino että tavallaan henkilö nousee sehän vaa lisää sitä sitoutumista siihen kuvioon. (T1)

Palkitsemisen ohella rankaiseminen on johtajiston keino osoittaa, pitää yllä ja luottaa auktoriteettiaan. Foucault'n (2005) mukaan kurinpidon piiri on kaksinainen palkitsemisen ja rankaisemisen järjestelmä, jossa kurinpidolliset rangaistukset pyrkivät poikkeamien vähentämiseen. Rangaistusten tulee ennen kaikkea vaikuttaa ojentavasti. (Foucault 2005, 240–241.) Uskonnollisten sääntöjen rikkomisesta seuraava oletettu jumalallinen tuomio ei ole ainoa seuraamus, vaan siihen lisätään todellinen rangaistus, joka seuraa ainakin moitteiden tai julkisen nuhtelun muodossa (Durkheim 1980, 270). Rangaistuksen teho on ennaltaehkäisevä, koska rangaistukselta välttymään pyrkiminen ohjaa yhteisön jäseniä sovittamaan toimintansa hyväksyttäviiin raameihin. Toimeenpannut rangaistukset toimivat esimerkkeinä normeja toistaiseksi rikkomattomille jäsenille siitä, mikä voi odottaa, jos uhmaa auktoriteettia. Rangaistuksen kärsiminen suo mahdollisuuden pysyä yhteisön huomassa. Uskonnollisissa liikkeissä rangaistusten tuleekin sekä pelottaa mahdollisia rikkeentekijöitä että antaa mahdollisuus sovittaa rike (Linjakumpu 2015, 201).

Toiseen ryhmään kuuluvan vallankäyttö koetaan helposti pakottamisena ja oman itsesääteilyn tunnetta vähentävänä. Omaan sisäryhmään kuuluvan jäsenen vallankäytön kohteeksi joutuminen koetaan yleensä myönteisempänä, vallankäytön kohteena oleva saattaa jopa ilahtua. (Haslam ym. 2012, 92.) Vallankäyttö voidaan kokea laillistetun vallan käytöksi vain, jos vallan käyttäjä ja vallan kohde ovat saman ryhmän jäseniä. Tällöin vallan kohde kokee olleensa jossain määrin itse antamassa valtuuksia vallan käyttäjälle. (Rainio 1968, 105.) Yhteisöön sitouduttuaan ja sen johtamisjärjestelmään myönnettyään jäsenen voi ajatella mukautuneen tiedossa oleviin seuraamuksiin, jos hän tulee toimineeksi väärin.

Ja eihä se yleensäkkää jos aattelee että heillä on nämä säännöt justii kun ne on niin tiukat nii eihä monesti ollu ees kysymys siitä etteikö niitä sääntöjä oltas rikottu [kun joutuu rangaistustoimenpiteiden kohteeksi]. (T1)

Normien rikkomisesta kiinni jääminen merkitsee ”hengellisen oikeuslaitoksen” piiriin joutumista, jolloin arvioidaan rikettä ja määrätään rangaistus. Oikeuden-

käyntijärjestelmät voivat olla muodollisia, ennalta määrättyjä ja tiedettyjä tai luonteeltaan ja toiminnaltaan epämuodollisia ja muuttuvaisia järjestelmiä. (Linjakumpu 2015, 189.) Johtajan tai johtajiston käyttämiksi rangaistusmuodoiksi kerrotaan esimerkiksi näkymättömäksi tekeminen, puhutteluun joutuminen, julkinen nuhtelu, tehtävien pois ottaminen, etenemismahdollisuuksien heikkeneminen ja vakavimpana toimenpiteenä erottaminen. Rangaistuksen kohteeksi voi joutua rikkoessaan yhteisön normeja esimerkiksi harrastamalla esiaviollista seksiä tai tupakoimalla.

Yhteisön rivijäsenellä ei juurikaan ole mahdollisuuksia puolustautua, kun johtajisto tulkitsee hänen toimintansa rangaistavaksi. Kuritoimenpiteissä asetelma on epätasainen, kun toisen osapuolen katsotaan edustavan totuutta, Jumalan tahtoa ja Sanaa maan päällä ja toisen harhautuneen siitä (Hurtig, 2013, 152). Yksilön ja yhteisön välinen valta-asetelma on kohtuuton yksilön joutuessa hengellisessä oikeusjärjestelmässä tuomituksi ja rangaistuksi. Uskonnollisten normien tulkinnallisuus ja epämääräisyys mahdollistavat mielivaltaisia ja kohtuuttomia rangaistuksia, eikä yksilöllä yleensä ole mahdollisuutta tulla kuulluksi ja oikeudenmukaisesti kohdelluksi tai valittaa omassa asiassaan sen enempää kuin saada muita yhteisön jäseniä puolustamaan itseään. (Linjakumpu 2015, 205–206.) Vaikka jonkinlainen valituskanava johtajiston päätöksistä olisi olemassa, se voi olla käytännössä merkityksetön.

Mä muistelin että heillä on tämmöne nimellinen – – valitusaika oisko viikon tai kaks että kun laittaa jonkun kirjelapun niin sitte käynnistetään mukaus tutkinta. Mutta mä en oo ikimaailmassa kuullu että joku ois käyttäny sitä saatikka käyttäny sitä menestyksellisesti ((naurahtaa)) – – Mutta että voi semmonenki tapaus olla – En vaa muista että se ois ollu mitenkään että sitä ois pietty mitenkään semmosena realistisena mahollisuutena sitte vaikuttaa siihe asiaan. (T1)

Eksplisiittisten sääntöjen rikkomisen lisäksi lievempään tai ankarampaan rangaistukseen voi johtaa kriittisyys ja yhteisön kontekstissa liian avomielinen omien mielipiteiden ilmaisu. David Johnsonin ja Jeff VanVonderenin (2005) mukaan hyväksikäyttävissä systeemissä paljastetuksi tuleminen, nöyryytyksen tai ryhmästä poistamisen pelko varmistavat kuuliaisuuden ja antavat suojaa johtavassa asemassa oleville. Paljastetuksi voi tulla, kun kysyy liikaa kysymyksiä, ei tottele kirjoittamatomia sääntöjä tai on eri mieltä auktoriteetin kanssa. Ihmisistä tehdään julkisia esimerkkejä, joilla lähetetään esimerkki liikkeeseen jääville. (Johnson & VanVonderen 2005, 78.) Johtavassa asemassa olevat käyttävät heillä olevaa mahdollisuutta rankaisutoimenpiteisiin ja niiden uhkaa omaa asemaansa ja auktoriteettiaan suojatakseen.

Opettajien kriittisestä arvostelemisesta tai heidän käskyjen uhmaamisesta seurasi syyllistämistä, puhuttelua ja pahimmassa tapauksessa karkotus ryhmästä. (T13)

Kahdenkeskisen tai pienen joukon kesken tapahtuvan puhuttelun lisäksi ojentaminen voi tapahtua niin, että johtohenkilö huomauttaa rikkeestä kaikkien kuullen yhteisön ollessa koolla. Tutkimukseen osallistunut vertaa julkisesti moittimista ja kehotusta käyttäytymisen korjaamiseen siihen, että lapsi komennetaan nurkkaan häpeämään. Ojennuksen kohteeksi joutumisen hän arvelee aiheuttavan häpeän tunnetta, etenkin kun oma ryhmä todistaa tapahtumaa. Häpeä toimii alistumisen ja alistamisen voimana (Pösö 2009, 159)³⁰. Häpeän käyttö ihmisten pitämiseksi kuuliaisina ja tottelevaisina on erityisesti autoritaaristen uskonnollisten yhteisöjen käyttämä keino. Nöyryydestä ja alistuvaisuudesta tulee hyve ja oma ajattelu, itsenäisyys ja kriittisyys katsotaan ylpeydeksi ja jopa Jumalan vastaiseksi. (Kettunen 2011, 194.) Yhteisön kuullen tehtävä, johtohenkilön suorittama ojentaminen saattaa tapahtua osittain verhotusti ja kiertoteitse niin, että puhutaan asioista yleisellä tasolla, mutta asiayhteydestä joka tapauksessa selviää, kehen moitteet on suunnattu ja mistä syystä (ks. Timonen 2013, 242).

Sille [sääntöjä rikkoneelle] annetaan julkinen ojennus se tarkoittaa sitä et ilmoitetaan vaikka että tätä ihmistä on julkisesti ojennettu. Sit koko seurakunta kohtaava ”oo” ja sit siit tulee semmoinen mitä hän se on tehny mitä hän se on tehny ja kaikki oottaa viikon eteenpäin ku tulee paikallisten tarpeiden mukaan ohjelmaa ja siellä sitte joku vanhin kertoo että voisi olla tällainen tilanne että nautit muutamaman oluen siinä kotona ja olet alkanut seurustella toisen Jehovan todistajan kanssa ja sitten tilanne johtaa toiseen ja lopulta on tehty haureutta ja syntii nii sen kaikki tietää että aaa tota ojennettiin viime viikolla ja nyt oli paikallisten tarpeiden mukaan tällanen aihe eli siis hän on juonut viinaa ja harrastanut sitä seksiä et näin se menee. Niin kaikille tulee sit tietoon joka tapauksessa se mitä sä olet tehnyt. (T2)

Antidialogisessa toiminnassa ihminen pyrkii saamaan toisen hallintaan kovaotteisemmin tai hienovaraisemmin, alistavasti tai paternalistisen huolehtivasti (Freire 2005, 153). Paternalistinen asenne tulee esiin, kun johtaja ottaa isällisen tai äidillisen roolin verhoten vallankäytön rangaistuksineen holhoavasti hyvää tarkoittavaan ojentamiseen ja huolehtimiseen. Myöntymistä ohjaukseen tai ojennukseen edesauttaa, jos kohde kokee auktoriteettihenkilön toimivan hänen parhaakseen hänestä välittäen (ks. MacLeod ym. 2018, 616).

Auktoriteetin valtaa ilmentävistä julkisista ojennusmuodoista vanhoillisesta diolaisuudessa käytetyt hoitokokoukset ovat omalaatuisuudessaan erityisiä. Hoi-

---

30 Diane Wilson (2002) kuvaa omana kokemuksenaan, kuinka syyllisyys, nöyryytys, häpeä ja syyllistäminen ovat työkaluja, joita Järjestö käyttää kontrolloidakseen todistajia ja pitääkseen heidät nöyrinä. Vanhimpien rangaistuksen pelkoa ja todistajaverreiden edessä nolaamisen pelkoa käytetään estämään toisinaajattelua ja luomaan yhtenäisyyttä. (Wilson 2002, 234.)

tokokoukset ja vastaavanlaiset julkiset hoitamistilanteet ja ripit alkoivat yleistyä lestadiolaisuudessa 1960-luvulla intensiivisimmän vaiheen sijoituessa vuosiin 1978–1979 (Linjakumpu 2012, 10–11). Intensiivisimmän ajan jälkeenkään toimintatapa ei ole kokonaan kadonnut (ks. emt. 9): tutkimukseen osallistunut kertoo, että hänelle järjestettiin hoitokokous 2010-luvun vaihteessa yhteisestä linjasta poikkeamisen seurauksena. Hoitokokous kuvataan hengellisen väkivallan oppituntina, jonka tavoitteena oli saada epäkohtia esiin nostanut henkilö vaikenemaan. Julkisten rangaistustoimenpiteiden kohteena oleminen on raskasta aikuisille puhumattakaan lapsista, joilla ei ole valmiuksia ymmärtää ikäänsä nähden täysin käsittämätöntä tilannetta, kuten lapsena nuhteluun joutunut tutkimukseen osallistunut kuvaa:

Tilanne oli ahdistava ja absurdi. Minua ja x:ää pyydettiin eteen. Minä tarrasin äitiini ja yritin mennä sen luo turvaan mutta hän ohjasi minua vain sinne eteen ja niin minusta ajettiin pahaä henkeä/riivaaja pois ja annettiin syntejä anteeksi. Tämä tilanne vaikutti myöhemmin minun elämäni sekä x:n. (T16)

Johtajiston suorittama julkinen rangaistus voi toimia vastoin tarkoitustaan kuuliaisuuden lisäämisen sijaan auktoriteetin murtajana. Nöyryytys voi johtaa auktoriteetin kieltämiseen ja hylkäämiseen. Riippunee persoonallisuudesta ja aiemmista kokemuksista, kuinka paljon epäoikeudenmukaiseksi koettua rankaisemista ja nöyryytystä kukin kykenee sietämään ja milloin yhteisöstä lähteminen koetaan paremmaksi vaihtoehdoksi kuin siihen jääminen.

Tämä tapahtuma johti siihen että porukat erosi monen vaiheen jälkeen lahkosta. (T16)

Mielenkiintoista on, että ojentaminen ei kohdistu pelkästään yksilön omiin virheisiin ja rikkomuksiin. Perheenpään voidaan katsoa olevan vastuussa koko huonekunnastaan, ja jos joku perheenjäsen rikkoo sääntöjä, seuraukset eivät kohdistu pelkästään väärin toimineeseen itseensä. Tällöin auktoriteetti muodostuu monikerroksiseksi: yhtäältä perheenpää on alisteinen itseään ylemmälle auktoriteetille, toisaalta hänen tulee kyetä rakentamaan itselleen niin vahva auktoriteetti, että hän on uskottava johtaja omille perheenjäsenilleen.

Ja semmonenki on mahollista että jos sä oot vaikka sanotaan nyt se avustava palvelija niin että joku sun läheinen vaikka sun lapsi törttöilee jotakin siis sen lahkon kontekstissa törttöilee tai vaimo törttöilee niin sä voit menettää senkin takia sen (-) aseman. Elikkä siinä tavallaan rankastaan ku on mies niin siinä rankastaan siitä jos ei pysty pitämään läheisiään kurissa. (T1)

Rangaistuskeinoista jyrkin ja johtajien vallan ehdottomuuden ilmaiseva toimenpide on yhteisöstä erottaminen seurauksineen, mikä tulee tutkimukseen osallistujien kuvauksissa toistuvasti esiin. Erottamista pidetään yhtenä pahimmista ja kohtuuttomimmista vallankäytön muodoista. Erottaminen on yksi auktoriteetin rajuimpia ilmenemismuotoja määritellessään yksilön joukkoon kelpaamattomaksi tai muiden jäsenten hengellisen elämän kannalta niin vaaralliseksi, että hänen ei voida sallia pysyvän yhteisössä. Yhteisö ei ole sidottu mihinkään partikulaariseen subjektiin, joten sen olemassaolo ei ole riippuvaista yksittäisten jäsenten liittymisestä tai poistumisesta (Miettinen 2010, 163). Siten auktoriteetin ja yhteisön kiinteyden kannalta ja johtajan oman aseman turvaamiseksi voi olla hyödyllisempää hankkiutua eroon koherenssiin säröjä aiheuttavista jäsenistä, vaikka jäsenmäärä erottamisten seurauksena vähenisi. Uskollisten ja kuuliaisten jäsenten laatu korvaa määrän.

Erottamisen pelko ohjaa voimakkaasti jäsenten käyttäytymistä ja rakentaa kuuliaisuutta auktoriteetille, koska sääntöjen rikkomisen hinta on suuri. Eksklusiivisesta yhteisöstä ulos joutuminen ei ole verrattavissa muunlaisesta tiivistäkään ryhmästä erottamiseen, vaan kyse on erotetun elämään hyvin syvällisellä tasolla vaikuttavasta asiasta. Johtohenkilöiden päätösten seurauksena voi olla joutuminen eroon läheisistä ja jopa perheestä loppuelämäksi, ellei palaa takaisin yhteisön huomaan. Uskonnollisessa kontekstissa pelkona on lisäksi pelastuksen menetys.

Vankeusrangaistusta on kritisoitu siitä, että se rankaisee koko perhettä ja näin sotii rangaistusten yksilöllisyyden periaatetta vastaan (Foucault 2005, 166). Samankaltainen, rangaistuksen varsinaisen kohteen lisäksi tämän läheisiin osuva rangaistus on kyseessä, kun uskonnollisen yhteisön jäsenen erottamisesta tai omaehtoisesta erosta seuraa rajoituksia sosiaaliseen kanssakäymiseen entisen jäsenen ja jäsenenä pysyvien välillä tai yhteisöön jääneiden perheenjäsenien statuksen laskeminen. Hengellinen eristäminen on kollektivisoitu rangaistus, jonka seuraukset koskettavat eristettävän ihmisen lisäksi niitä perheenjäseniä, ystäviä ja muita läheisiä, jotka joutuvat toimimaan eristäjinä, elleivät ole valmiita itse joutumaan rangaistuksi yhteisön normien rikkomisesta (Linjakumpu 2015, 219). Tällaista johtohenkilöillä olevaa auktoriteettia, joka mahdollistaa jäsenen joutumisen eroon koko entisestä elämänpiiristään, pidetään täysin kohtuuttomana.

Ja sitten justiin tuo että on valtaa sulkea yhteisön ulkopuolelle. Sehä on aivan käsittämätöntä että semmonen vallankäytön mahdollisuus ees on. Koska sehän tosiaan tarkoittaa ihmisille jotka on yhteisöön kasvanut sisälle lapsesta asti nii sehän tarkoittaa että ne menettää sitte yhdessä hetkessä ihan kaiken. Kaikki ihmisuhteet menee siinä saman tien. Isät ja äidit ja kaikki. Että sisarukset sun muut että siellä on minun mielestäni vääristyneitä rakenteita. (T1)

Erottamisrangaistuksessa kysymyksessä ei ole pelkästään tämä elämä, vaan jos on maksanut eksklusiivisen käsityksen vain oman yhteisön auktoriteetin uskottavuus-

desta ja yhteisön sisällä olevasta pelastuksesta, yhteisöstä pois joutuessa kuolemanjälkeinen elämä on uhattuna. Johtamisella on tässä kontekstissa valta vaikuttaa ihmisen elämään niin tämän- kuin tuonpuoleisessa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut auktoriteetin rakentumista uskonnollisissa yhteisöissä. Uskontoa olen lähestynyt Durkheimin uskontoteorian avulla, jolloin uskonto nähdään osana ihmisen sosiaalista toimintaa ilman transsendenssia. Auktoriteettia vallan ilmenemismuotona olen käsitellyt etenkin Foucault'n kuvaaman pastoraalisen vallan ja Linjakummun määrittelemän uskonnollisen kuryhteisöllisyyden avulla. Aineistossa mukana olevat uskonnolliset liikkeet ovat keskenään erilaisia sen suhteen, kuinka avoimia tai ahtaita ne ovat ja kuinka paljon ne kontrolloivat yhteisön jäsenten elämää. Erilaisten yhteisöjen jäsenten yhdistävä tekijä on se, että tutkimukseen osallistujilla oli kerrottavaa yhteisön vallankäytöstä, johtamisesta, ryhmäpaineesta ja yhteisössä tapahtuvasta kontrolloinnista.

Auktoriteetti sinänsä on tarpeellinen ja hyödyllinen ilmiö sekä tasapainottava vastinpari vapaudelle (ks. Freire 2005). Kun auktoriteetti ottaa tilaa vapauden kustannuksella, on vaarana autoritaarisuus. Tässä tutkimuksessa ilmenee, että auktoriteetilla on taipumus laajentua riittävästä ja käytäntöä palvelevasta hyvinvointia vahingoittavaksi. Nimitän toksiseksi auktoriteetiksi sellaista auktoriteettia, joka laajenee ja tunkeutuu alueille, jotka eivät sille kuuluisi ja alaa vallatessaan nielaisee autonomian. Se pyrkii valvomaan kaikkea ja määräämään kaikesta, myös elämänalueilla, jotka eivät sitä alun perin kosketa. Toksinen auktoriteetti aiheuttaa pelkoa, syyllisyyttä, kelpaamattomuuden ja riittämättömyyden tunteita ja vahvistaa itseään kysymysten esittämisen, kritiikin ja kyseenalaistamisen kieltämisellä. Se sanelee, rankaisee ja uhkaa hylkäämisellä. Terveesti ja kaikkien osapuolten eduksi toimiessaan auktoriteetti puolestaan ohjaa, tukee, kannustaa keskustellen tekemään ratkaisuja, on valmis kuuntelemaan ja erehdyttyään myöntää virheensä ja korjaa itseään. Se auttaa jäsentämään ja organisoimaan yhteisön toimintaa ja tarvittaessa – mutta vain tarvittaessa – puolustaa yhteisöä siihen kohdistuvia uhkia vastaan sekä luo turvaa ja jatkuvuutta.

Tutkimukseni keskeinen tulos on, että auktoriteetin ja etenkin sen liiallisen ilmenemisen rakentumisessa avoimen keskustelun puute on merkittävä tekijä. Kun omaa yhteisöä ja sen periaatteita pidetään kyseenalaistamattomasti ainoana oikeana totuutena ja parhaana mahdollisena elämäntapana, vaarana on muunlaisen ajattelun väheksyntä ja jopa demonisointi. Keskustelun puuttuminen on yhtäältä hedelmällinen kasvuympäristö, jossa auktoriteetti pääsee kukoistamaan, toisaalta suojakilpi, joka pitää auktoriteetin turvassa sitä kyseenalaistavilta näkökulmilta. Keskustelun

puuttuessa ja yhteisön jäsenten kontrolloidessa omaa ilmaisuaan riski toksisen auktoriteetin muodostumiseen kasvaa.

Kriittisten kysymysten esittämisen kieltämisen ja sanktioimisen sijaan avoimuus keskustelulle ja ihmettelylle avaa mahdollisuuden dialogiin, onpa kyseessä uskonnollinen tai maallinen ympäristö. Yhteisesti jaettuja näkemyksiä puolustavat joutuvat kysymyksiin vastatessaan tarkastelemaan omia käsityksiään kritiikin valossa. Autonomisen, henkisesti täysi-ikäisen ihmisen tulisi rohkeasti kyseenalaistaa ja koetella kaikkea vallitsevaa (ks. Marcuse 1991). Kritiikin ja keskustelun myötä syntyy mahdollisuuksia joko entistä enemmän vakuuttua näkemysten oikeellisuudesta tai tarvittaessa tarkistaa ja muuttaa niitä. Kysymyksiä esittänyt puolestaan voi punnita vastauksia suhteessa omaan epäilyihinsä tai tiedon tarpeeseensa, ja perustellusti hyväksyä tai hylätä yhteisön arvoihin ja toimintatapoihin liittyviä periaatteita. Torjuva suhtautuminen opin kritisoimiseen ja siitä kyselemiseen voi karkottaa itsenäiseen ajatteluun tottuneita ja sitä arvostavia nykyisiä ja potentiaalisia jäseniä. Avoin keskustelu ja perusteleminen puolestaan voisi sitouttaa jäseniä, jotka tekevät päätöksensä yhteisön arvojen, normien ja elämäntavan hyväksymisestä yhteisöstä saamansa tiedon ja analyyttisen ajattelun avulla. Kun kyseenalaistaminen ja omien näkemysten kestävä perusteleminen kohtaavat, syntyy mahdollisuuksia todelliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön toisin ajattelevien sivuuttamisen ja ulkopuolelle sulkemisen sijaan.

Tutkimuksessa tuli esiin auktoriteetin muodostumisen suurena ongelmakohtana yhteisön jäsenten jääminen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Vallankäytön keskittyessä hierarkian yläportaille suurin osa jäsenistä jää ilman sananvaltaa ja sivuun kaikesta päätöksenteosta. Jäykkä oppi, pitkä traditio ja ankara hierarkkisuus estävät vaikutusmahdollisuuksien jakaantumista läpi yhteisön. Monessa uskonnollisessa yhteisössä naisilla ei ole lainkaan mahdollisuuksia osallistua viralliseen päätöksentekoon ja johtamiseen. Päätöksentekoon osallistumisen avaaminen kaikille sukupuolesta riippumatta ja ennakkoluulottomat kokeilut johtamisen ja tehtävien jakamisessa toisivat toimintaan uusia näkökulmia ja antaisivat mahdollisuuden tarkastella lukkiutuneita hierarkioita. Jaettu johtajuus ja vallankäytön läpinäkyvyys vähentäisivät vallan väärinkäytön mahdollisuuksia ja vallan keskittymistä pienelle piirille.

Vallankäytön avoimuus yhteisöissä tuo näkyviin sen, kenellä valtaa on. Avoimuus vähentää tarvetta muodostaa toisten selän takana toimivia kuppikuntia ja sen taktikoimista, kenen kanssa kannattaa liittoutua tai kuka on uhka omalle asemalle. Vallan ollessa avointa vääristyneisiin valtarakenteisiin on mahdollista puuttua. Kun osa jäsenistä on rajattu vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle, jää käyttämättä paljon potentiaalia, joka voitaisiin suunnata yhteisön kehittämiseen ja sen ydintoiminnan tukemiseen. Vastuutehtävien ollessa mahdollisia vain osalle yhteisön jäsenistä monet sellaiset, jotka olisivat sekä halukkaita että kykeneviä johtotehtäviin, jäävät ilman vaikutusmahdollisuuksia. Toisaalta painostus tehtävien vastaanottamiseen ja odotus

hierarkiassa etenemiseen koetaan hyvinvointia vähentävänä silloin, kun halukkuutta näihin tehtäviin ei ole.

Yhteisön jäsenten osallistaminen toimintaan ja päätöksentekoon on hyvinvointia lisäävä elementti. Jäsenillä voi olla yhteisössä eri tehtäviä osaamisensa ja kiinnostuksensa mukaan, mutta tästä ei tarvitse seurata ihmisten näkeminen eriarvoisina siitä riippuen, mitä tehtäviä he suorittavat. Kaikkien panosta voidaan hyödyntää ja kaikki voivat palvella yhteisöä itselleen sopivalla tavalla omalla vahvuusalueellaan. Tehtävien jakaminen ja vallan delegointi sekä sen myöntäminen, että joku toinen osaa jonkin asian itseä paremmin luovat jäsenille vaikutusmahdollisuuksia ja onnistumisen kokemuksia sekä lisäävät yhteistyötä. Toisten asiallinen opastaminen voi tapahtua neuvomisena ja ohjaamisena ilman painostavaa valvontaa ja kontrollia. Vallan jakaminen ja delegointi vapauttaa potentiaalia niihin tehtäviin, mihin kukin parhaiten sopii sen sijaan, että mekaanisesti edellytetään osallistumista tiettyihin ennalta määrättyihin toimintoihin.

Hierarkkiset suhteet ja lukkiutuminen vanhoihin toimintatapoihin, joita ei perustella muuten kuin sillä, että niin on aina toimittu, vähentävät uusien ajatusten ja ideoiden esiin tuomista, kun vain osalla jäsenistä on oikeus ja mahdollisuus esittää ehdotuksiaan. Virheiden myöntäminen niiden tapahduttua lisää osaltaan avoimuutta ja keskinäistä kunnioitusta yhteisössä. Kehittämisen mahdollisuuksia rajoittaa, jos yhteisössä vallitsee pelon ilmapiiri. Virheiden ja sanktioiden välttämiseen pyrkiminen kannustaa toimimaan varovasti ja varman päälle turvaten oma selusta, jolloin luovuus ja erilaisten ratkaisujen ja toimintamallien kokeileminen jäävät sivuun. Pelko, varuillaan olo ja pakonomainen suorittaminen vievät energiaa yhteiseksi hyväksi toimimiselta.

Vaikka auktoriteetti on tarpeellista yhteisön kannalta esimerkiksi käytännön toiminnan organisoimiseksi, sen ei tarvitse olla yhteisön jäsenten toimintaa rajoittavaa ja säätelevää. Uusia jäseniä tai muuten ohjausta kaipaavia voi perehdyttää yhteisöön tai tukea heitä ilman, että tunkeudutaan alueille, jotka eivät kuulu auktoriteetille. Jokaisella on oikeus määrittellä omat rajansa ja henkilökohtainen tilansa, onpa kyseessä hengellisessä ympäristössä tapahtuva toiminta tai työpaikan kahvipöytäkeskustelu. Vaikka auktoriteetilla olisi valtaa päättää uskonnollisiin toimintatapoihin liittyvistä käytännöistä tai työntekijän ohjaamisesta työpaikalla, se ei tarkoita sitä, että auktoriteetilla olisi oikeus puuttua edelliset ylittäviin elämänalueisiin, kuten sosiaaliseen kanssakäymiseen, perhe-elämään tai seksuaalisuuden toteuttamiseen.

Johtajuudella on suuri merkitys yhteisön hyvinvoinnille. Kun johtajuus ansaitaan nimellisen aseman tai jumalallisen karisman sijasta osaamisella ja teoilla, eikä joh-tohenkilö piiloudu kyseenalaistamattoman asemansa suojiin, auktoriteetti syntyy luonnostaan tunnustaen ja hyväksyen, ei pakotettuna. Pelolla johtaminen ja johtajan kyseenalaistamisen varominen estävät yhteisön jäseniä toimimasta vapautuneesti yhteiseksi hyväksi. Johtajan lähestyttävyydellä ja hänen näyttämällään esimerkillä muihin suhtautumisessa on tärkeä merkitys yhteisölle. Tutkimustuloksista on löy-

dettävissä Foucault'n (2010) kuvaama paimenvallan ilmiö, jossa ihminen otetaan haltuun yksilöllisesti ja kollektiivisesti, ja hän on riippuvuussuhteessa auktoriteettiin sekä hengellisissä että arkipäiväisissä asioissa. Aineiston analyysi osoittaa, että liiallista valtaa ottava auktoriteetti pyrkii säätelemään ihmisten elämää hengellisten asioiden ulkopuolellakin, kun suoranaisesti hengellisyyteen liittymättömätkin asiat nähdään uskonnollisen tulkintakehyksen kautta (ks. Linjakumpu 2015). Yksityiselämään puuttuminen uskonnollisen opin varjolla, kuten ihmissuhteiden tai ajankäytön valvominen koetaan usein ei-toivottavana. Riippuvuus auktoriteetin ohjauksesta ja kontrolloivasta tai hyvääkin tarkoittavasta ohjauksesta estää yksilöä tekemästä autonomisia ratkaisuja omaan harkintaansa ja itse punnittuun elämäntekemiseensä pohjautuen.

Yhteisöön kasvaminen tai siihen aikuisiällä liittyminen sisältää keskeisenä ilmiönä sosiaalistumisen. Aikuisilla oppimista ja sosiaalistumista tapahtuu jossain määrin aina uuteen ympäristöön sopeutuessa, kuten uuteen työpaikkaan tullessa tai katsomukselliseen tai harrastusryhmään liittyessä. Sosiaalistuessaan yksilö mukautuu yhteisön arvo- ja normijärjestelmään ja oppii käyttäytymään, jopa ajattelemaan ympäristöön sopivalla ja siinä hyväksytyllä tavalla. Sosiaalistuminen voi tapahtua vaivihkaa ja huomaamatta, kun yhteisön kokeneemmat jäsenet opastavat toimimaan kuten on tapana, tai tietoisesti mukauttamalla omaa käyttäytymistä ja omaksumalla yhteinen ajattelutapa ja arvojärjestelmä. Parhaimmillaan sosiaalistuminen voi olla voimaannuttavaa ja tukea yksilöä hänen etsiessään itselleen sopivaa toimintaympäristöä sekä uusia ihmissuhteita. Sosiaalistuminen etenkin kontrolloivaan yhteisöön voi kuitenkin muodostaa riskin omaehtoiselle toiminnalle ja ratkaisujen itsenäiselle tekemiselle ja olla autonomiaa tyypistävä.

Sosiaalistuminen ja yhteisön osaksi kasvaminen johtaa positiivisimmillaan siihen, että yksilöstä tulee yhteisön suvereeni jäsen, joka sosiaalistumisesta huolimatta säilyttää autonomiansa. Tällöin hän voi toimia yhteisön kontekstissa omat rajansa säilyttäen ja hänellä on mahdollisuus osaltaan vaikuttaa yhteisön toimintaan sekä kokea olevansa joukossa merkityksellinen ja tasavertainen. Jos ympäristö ei kannusta sosiaalistuvaa jäsentä esittämään kysymyksiä ja huomautuksia, vieläpä moittii niiden esittämisestä, tai yhteisön toimintatapoja vasta opettelevan annetaan ymmärtää tämän olevan muita alemmalla tasolla ja kyselevän tyhmiä, sosiaalistuminen voi johtaa alistumiseen. Tällöin sosiaalistuvasta henkilöstä saattaa kasvaa käyttäytymistään ja ilmaisuaan kontrolloiva, toiminnalleen ja ratkaisuilleen muilta vahvistusta hakeva, hallinnan alainen yhteisön jäsen. Varovaisuus, virheiden pelko ja auktoriteetteihin tukeutuminen on esteenä täysivaltaisena ja kompetenttina yhteisön jäsenenä toimimiselle ja tasapainon löytämiselle sen suhteen, mitä yhteisöön panostaa ja mitä siltä vastavuoroisesti saa.

Jossain määrin sosiaalistuminen on välttämätöntä, jos haluaa voida toimia yhteisön hyväksyttynä jäsenenä. Kuriyhteistyötyyppiseen yhteisöön, olipa se uskonnollinen tai maallinen, sosiaalistumisessa on yksilön kannalta vaaroja. Entinen elämä

ja siihen sisältyvät ihmissuhteet tulevat uudelleen arvioitaviksi, ehkä hylätyyksikin, kun niitä katsotaan uudesta, kuriyhteisöltä omaksutusta näkökulmasta (ks. Linjakumpu 2015). Entisen elämäntavan ja ihmissuhteiden tilalle on tarjolla uudenlainen elämisen malli, jota sosiaalistumisen myötä opitaan toteuttamaan. Kuriyhteisö kasvattaa nöyryyteen ja kuuliaisuuteen sekä kannustaa luopumaan omaan harkintaan ja moraalisiin pohdintoihin perustuvista ratkaisuista ja kritiikistä. Sosiaalistumisen myötä yhteisö voi nielaista siihen sosiaalistuvan kokonaisvaltaisesti eikä mahdollinen myöhempi irtautuminen ole yksinkertaista etenkin niissä yhteisöissä, jotka kannustavat pitämään sosiaaliset suhteet oman yhteisön sisällä.

On mahdotonta osoittaa tiettyä kohtaa, jossa auktoriteetti asustaa yhteisössä, vaan se syntyy horisontaalisesti ja vertikaalisesti koko yhteisössä sekä yhteisön ja ulkopuolisen maailman suhteessa. Koska auktoriteetti syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, jopa kyseenalaistamatonta auktoriteettia nauttiva henkilö on itsekin tarkkailun ja valvonnan kohteena, joskin hänellä voi olla suurempi liikkumavapaus kuin hierarkian alemmilla portailla olevilla. Auktoriteetti on osapuolten hyväksyntään perustuva ilmiö, joten se voi myös menettää oikeutuksensa. Ristiriidat yhteisön sisällä, johtohenkilöiden epäeettiseksi tai sisäryhmän arvojen vastaiseksi katsottu toiminta tai ilmapiirin tukahduttavuus vaikuttavat auktoriteetin mureneeseen. Ne voivat olla syitä, jotka saavat jäsenen kysymään itseltään, onko luottamus yhteisön oikeassa olemiseen sittenkään perusteltua. Pelolla ja pakolla hallitseminen saattaa vastoin tarkoitustaan toimia irtautumisen kipinä. Riittävän monen itseä häiritsevän ristiriidan havaitseminen voi saada aikaan sisäryhmän jättämisen. Omas tahtosta yhteisön jättäminen on yksilön autonomian ilmaus ja voimaantumisen osoitus hänen todetessaan, ettei voi tai halua enää hyväksyä yhteisön auktoriteettia.

Ahtaissa uskonnollisissa yhteisöissä pyhän ja profaanin, sisä- ja ulkopuolen rajaa vartioidaan tarkasti pyhän sijoittuessa sisäpuolelle, profaanin ulkopuolelle. Yhteisön ulkopuolelta tuleva uhka pyhää kohtaan pyritään torjumaan määrittelemällä ehdot, joilla ulkopuolisen maailman kanssa on turvallista olla tekemisissä. Yhteisön avoimuuden tai sulkeutuneisuuden aste määrittelee, kuinka hyväksyvästi ja myötämielisesti tai tuomitsevasti ja torjuvasti ulkopuoliseen maailmaan suhtaudutaan. Sisäpuolelta tuleva uhka voidaan nähdä vielä ulkoa tulevaa vaarallisempana, ja sitä vastaan puolustaudutaan yhteisöllisen valvonnan, kurin ja ankarienkin sanktioiden avulla.

Esitän, että Durkheimin (1980) kuvaama pyhän ja profaanin raja on nähtävissä maallisessa ympäristössä johonkin yksittäiseen asiaan keskittyvissä yhteisöissä. Eriyisen selvästi tämä näkyy sosiaalisen median polarisoituneissa keskustelukuplissa. Asia, jonka ympärille yhteisö ja sen auktoriteetti on rakentunut, edustaa pyhää ja sitä suojellaan kyseenalaistamiselta ja ulkopuolisten hyökkäyksiltä. Oman ryhmän ulkopuoliset rajataan statukseltaan alemmiksi Weberin määrittelemän sosiaalisen sulkeuman mukaisesti. Oma yhteisö ja sen arvoja puolustetaan ja pyritään nostamaan arvostuksessa korkeammalle käyttäen aseina ulkoryhmän vähättelyä, mustamaalaa-

mista ja naurunalaiseksi tekemistä. Kun hyväksytään vain yhdenmukainen ajattelu, avoin keskustelu ei ole mahdollista yhteisön sisällä sen enempää kuin ulkopuolisten kanssa. Sisäryhmä sulkee sisäänsä oikean auktoriteetin ja ulkoryhmä on yksinkertaisesti väärässä. Tämä lisää entisestään rajan pitävyyttä. Ulkopuolelta tulevat omaa pyhän aluetta koskevat kysymykset ja kyseenalaistavat väitteet torjutaan, jolloin kommunikaatio ei ole mahdollista. Esimerkiksi yhden asian ympärille yhdistyneessä sosiaalisen median yhteisössä yhteisestä linjasta poikkeavien näkemysten esittäminen voi olla kommentoinnin säännöissä kielletty, mikä täysin sulkee rajat ja kommunikaation sisä- ja ulkopuolen välillä sekä vaientaa sisältä tulevat kriittiset äänet.

Tällaisen kuplan sisällä keskustelua sinänsä voi olla hyvinkin paljon, mutta se jää oman yhteisön normien rajoittaman alueen sisälle yhteisesti hyväksytyjen totuuksien toistamiseksi ja keskinäiseksi mielipiteiden ja uskomusten vahvistamiseksi. Se, mitä voi ja kannattaa ilmaista, arvioidaan suhteessa yhteisön arvoihin ja normeihin. Kuten uskonnollisessa kuriyhteisössä, yhteisön totuutta tuotetaan ja lujitetaan sillä, että kaikki joukossa ajattelevat samoin, tai eivät ainakaan tuo esiin eroavia mielipiteitä tai arvojaan. Yhteisön jäsen tukee joukkoon kuulumistaan ilmaisemalla vain yhteisesti hyväksytyiksi tietämiään ajatuksia, vaikka sisimmässään ajattelisi toisin. Ilmaisua valvovat ja kontrolloivat sekä yhteisön muut jäsenet että yksilöt itse. Kuten ahtaan uskonnollisen yhteisön sisällä elävällä, yhden asian liikkeeseen sitoutuneen ajattelu kapenee ja ulkomaailmasta voi tulla paikka, johon kaikki paha ja väärä sijoitetaan. Jos lisäksi sosiaalisia suhteita ylläpidetään vain samoin ajattelevien kanssa, oman ajattelun laajentaminen ja yhteisöstä irtautuminen ei ole helppoa. Pyhän ja profaanin rajan tunnistaminen ja sen hahmottaminen, että eri yhteisöillä raja sijoittuu eri kohtiin, voi avata keskustelua ja auttaa lisäämään ymmärrystä rajan ”väärällä” puolella olevia kohtaan ja vähentää polarisaatiota.

6.2 Pohdinta

Pohdin metodin ja analyysin onnistumista tutkimuksessani Sarah Tracyn (2010, 839–849) kahdeksankohtaisen laatukriteeristön avulla. Tracyn esittämät kriteerit ovat tutkimusaiheen arvo, perusteellisuus, vilpittömyys, luotettavuus, resonanssi, merkityksellinen kontribuutio, eettisyys ja mielekäs koherenssi.

Aiheen arvo tässä tutkimuksessa on sen ajankohtaisuudessa. Vallankäyttö uskonnollisissa yhteisöissä on toistuvasti esillä julkisessa keskustelussa. Jatkuvasti ajankohtainen aihealue on myös johtaminen ja huonon johtamisen aiheuttama pahoinvointi työyhteisöissä, mihin tutkimukseni liittyy aineistoon sisältyvän johtamiseen liittyvän teeman avulla. Perusteellisuutta olen toteuttanut sisällönanalyysin vaiheiden tarkkuudessa niin, että aineiston käsittelyn edetessä informaatiota ei katoa. Ronkaisen ym. (2011) mukaan luokittelu edellyttää havaintoja kerättäessä tai aineistoa analysoitaessa johdonmukaisuutta ja tarkkuutta. Luokittelutapaa ei voi

vaihtaa kesken kaiken, vaan havainnot tulee luokitella samankaltaisella logiikalla. (Ronkainen ym. 2011, 132.) Näin olen analyysissa toiminut.

Vilpittömyyden aspekti ilmenee tutkijan itsereflektiossa subjektiivisten arvojen, ennakkoasenteiden ja johonkin suuntaan kallellaan olemisen suhteen sekä menetelmän ja haasteiden läpinäkyvydessä (Tracy 2010, 840). Oma lähtökohtani on uskonnottomuus ja kriittinen suhtautuminen uskonnollisuuteen ja uskonnollisiin järjestelmiin auktoriteetin lähteinä. Toisaalta minulla on hieman kokemusta uskonnollisten liikkeiden sisältä oltuani lapsena ja teini-iässä mukana evankelis-luterilaisen kirkon toiminnassa ja harjoitettuani aikuisiässä jonkin aikaa zen-buddhalaisuutta. Kummankaan uskonnon jättämiseen ei liity itselläni irtautumiskokemuksia, vaan mukana oleminen, sitoutuminen ja kiinnostus hiipuivat epädramaattisesti pois. Tämän taustan pohjalta uskonnollinen kokemusmaailma ja uskonnollisen yhteisön jäsenen positio eivät ole minulle täysin vieraita ja epäsamaistuttavia elementtejä. Tutkimusprosessin aikana olen pyrkinyt tiedostamaan ennakkoasenteitani ja toisinaan saanut itseni kiinni kiinnostukseni suuntautumisesta ennakkoasenteitani tukevaan informaatioon (ks. Tökkäri 2018, 65).

Tutkimuksen läpinäkyvyyttä olen toteuttanut kuvaamalla sisällönanalyysin vaiheiden etenemisen mahdollisimman tarkasti. Tutkimuksen haasteita ja ongelmakohtia olen tuonut esiin. Validiteetin säilymisessä tarkastelua ovat vaatineet ajoittaiset harhautumiseni varsinaisesta tutkimustehtävästä kiinnostaville sivupoluille. Toisinaan on ollut vaikea pitää mielessä, että tutkin ensisijaisesti auktoriteettia enkä uskonnollisia liikkeitä sinänsä, kun alkuperäinen kiinnostuksen kohteeni tutkimusta suunnitellessani olivat nimenomaan erilaiset uskonnot, ja olen joutunut palauttamaan itseni rajaamaani ydinaiheeseen houkuttelevien sivupolkujen urilta.

Tulosten luotettavuutta lisään esittelemällä aineistolainauksia, jotta lukija voi arvioida tulkintojeni lähtökohtia ja osuvuutta. Tulkinta tapahtuu aina tutkijan oman ymmärryksen kautta ja suodattamana ja on siten väistämättä väritynyt omasta näkökulmastani. Anu Puusan ja Saara Julkusen (2020) mukaan pääosa kaikesta tutkimuksesta on jossain määrin subjektiivista jokaisen tutkimuksessa tehdyn ratkaisun perustuessa lopulta tutkijan subjektiivisiin valintoihin. Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisuuden vaatimus onkin perinteisessä merkityksessä epäuskottava. (Puusa & Julkunen 2020, 189.) Tutkimuksessani kartoitan auktoriteetin syntymisen eri muotoja erilaisissa yhteisöissä. Tutkin ilmiötä, joka tässä tutkimuksessa paikantuu uskonnollisiin yhteisöihin, en tee uskonnollisiin yhteisöihin päteviä yleistyksiä. Rajallista yleistettävyyttä ei tule pitää ongelmana, vaan tutkimuksen kykenä kertoa nimenomaan tietystä ilmiöstä tietystä yhteydessä (Ronkainen ym. 2011, 144). Yhtäläisyyksien löytyminen toisistaan poikkeavien yhteisöjen välillä on toki sekin ollut kiinnostavaa.

Resonanssi ja kontribuutio ilmenevät tässä tutkimuksessa sekä uskonnollisten yhteisöjen että yleensäkin yhteisöissä tapahtuvan toiminnan suuntaan. Tutkimukseen osallistujat kuvaavat yhteisön valtasuhteisiin ja johtamiseen liittyviä ongelmakohtia

sekä parannusehdotuksia, joilla on käyttöarvoa pohdittaessa, kuinka lisätään hyvinvointia ja vähennetään auktoriteetin väärinkäytösten mahdollisuuksia yhteisöissä. Eettiset pohdinnat olivat tiiviisti mukana jo tutkimusta aloitellessani. Eettisiä kysymyksiä olen käsitellyt laajemmin luvussa 4.3.

Koherenssin osalta laadun tarkastelu koskee saavutettuja tavoitteita, valittua metodia sekä kirjallisuuden, tutkimuskysymysten, tulosten ja tulkintojen yhdistämistä (Tracy 2010, 840). Teoriaohjaava sisällönanalyysi toimi aineiston avaamisessa hyvin. Käsitellessäni aineistoa ilman apuohjelmia opin tuntemaan aineiston perusteellisesti, mistä kertoo se, että etsiessäni tiettyyn aiheeseen liittyvää tutkimukseen osallistujan näkemystä tai aineistolainasta muistin vaivatta, kenen tutkimukseen osallistujan haastattelusta tai kirjoituksesta sen löydän. Aluksi analysoin aineistoa aineistolähtöisesti, toki esiymmärrykseni valossa. Myöhemmissä vaiheissa perheydyttyäni teoriakirjallisuuteen palasin aineistoon uudestaan, jotta syntyy keskustelua aineiston ja kirjallisuuden välillä. Tämä prosessi tuntui aluksi vaikealta hahmottaa, mutta tekemisen edetessä aloin oppia ymmärtämään tätä vuorovaikutusta.

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut auktoriteetin rakentumista uskonnollisissa yhteisöissä yhteisöstään irtautuneiden kokemusten valossa. Irtautuneiden kertomuksissa korostuu ymmärrettävästi kriittisyys yhteisön toimintatapoja kohtaan. Toisen näkökulman toisi saman aiheen tutkiminen siten, että tutkimukseen osallistujat ovat yhteisöönsä sitoutuneita aktiivijäseniä. Tällöin suhtautuminen auktoriteetin rakentumiseen oletettavasti näyttäytyisi hyvin toisenlaisena. Olisi myös mielenkiintoista tutkia perusteellisemmin ja yksityiskohtaisemmin hierarkkisten yhteisöjen hierarkiajärjestelmiä, niiden muodostumista ja tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilön asemaan arvoasteikon portailla.

Viime aikoina olen havahtunut huomaamaan, että ahtailla uskonnollisilla yhteisöillä ja erilaisilla yhden asian liikkeillä vaikuttaa olevan paljon yhteistä. Olisi houkuttelevaa tutkia, mikä saa kontrollia ja tiukkaa kuria harjoittavasta uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneen myöhemmin liittymään toiseen kontrolloivaan ja yhdenmukaista ajattelua odottavaan maalliseen yhteisöön, kuten rokotusvastaiseen liikkeeseen. Myös guru-tyyppisen karismaattisen johtamisen ilmeneminen ja seuraajien ehdoton uskollisuus ei-uskonnollisissa kontekstissa, kuten terveyteen ja ravitsemukseen liittyvissä yhteisöissä olisi tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe.

Uskonnollisia yhteisöjä vuosien varrella seurattessani olen ollut erityisesti kiinnostunut ilmiöstä, jossa yksilö alistuu ulkopuolelta katsottuna hyvin erikoisilta vaikuttaviin käytäntöihin ja luovuttaa määräysvaltaa omaa elämäänsä koskevissa asioissa yhteisölle tai sen johtajalle. On rationaalista luottaa auktoriteettiin tilanteissa, joissa on perusteltua uskoa toisella olevan jostakin asiasta parempaa tietoa, ymmärrystä tai kokemusta kuin itsellä. Viisautta on omien kykyjensä ja tiedon rajojensa ymmärtäminen ja myöntäminen. Kyseenalaistamatonta kuuliaisuutta vaativan auktoriteetin soisi herättävän epäluuloja tai vähintään varovaisuutta autonomiaa arvostavassa ihmisessä.

Omaa olemistaan häpeämättömään täyteen ihmisyyteen kasvaminen on elinikäisen oppimisen tie, jolla riittää yhtä lailla hyvään pyrkiviä, vilpittömiä opastajia ja kanssakulkijoita kuin omia tarkoituksperiään ajavia, laskelmoivia harhaanjohtajia. Autonominen kulkija punnitsee, milloin on perusteltua seurata auktoriteetin osoittamaa tienviittoa, milloin oikea valinta on pysyä omalla reitillä, vaikka muut valitsevat toisin.

*”Jumala ja Saatana tuhansissa hahmoissa
meidän leikkipaikoillamme vaatii kuuliaisuuttamme*

— —

*Jumala ja Saatana! Noudatamme ohjeita.
Painottaen järkevyyttä kasvatamme syyllisyyttä.
Häpeilemme ihmisyyttä ihmisyyden toimissa.
Heistä kumpikin on meidän taustavoimissa.”*

Juice Leskinen: Virsi

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 177–188.
- Adorno, Th. W. & Horkheimer, M. 1991. Valistuksen käsite. Teoksessa Adorno, Th. W., Horkheimer, M. & Marcuse, H. *Järjen kritiikki*. Toim. ja suom. Jussi Kotkavirta. Tampere: Vastapaino, 81–121.
- Ahokas, M. 2010. Ryhmät ja niiden väliset suhteet. Teoksessa E. Suoninen, A.-M. Pirttilä-Backman, A. R. Lahikainen & M. Ahokas (toim.) *Arjen sosiaalipsykologia*. Helsinki: WSOY, 185–242.
- Ahola, M. 2006. Sivujuonteesta pääteemaksi. Seksuaalisuus Vartijan sivuilla 1945–1968. Teoksessa M. Ahola, M.-R. Antikainen & P. Salmesvuori (toim.) *Taivaallista seksiä*. Helsinki: Tammi, 240–260.
- Ahonen, J. & Vuola, E. 2015a. Konfliktista vuoropuheluun. Kohti monipuolisempaa uskonnon ja sukupuolen ymmärtämistä. Teoksessa J. Ahonen & E. Vuola (toim.) *Uskonnon ja sukupuolen risteyskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 237–240.
- Ahonen, J. & Vuola, E. 2015b. Uskonto ja sukupuoli. Konflikteja, vuorovaikutusta ja uusia tuulia. Teoksessa J. Ahonen & E. Vuola (toim.) *Uskonnon ja sukupuolen risteyskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–31.
- Airaksinen, T. 1988. *Ethics of coercion and authority: A philosophical study of social life*. Pittsburg: University of Pittsburg.
- Aittola, T. & Suoranta, J. 2001. Henry Giroux & Peter McLaren toivon, kritiikin ja muutoksen pedagogiikan lähettäläinä. Teoksessa Giroux, H. A. & McLaren, P. *Kriittinen pedagogiikka*. Toim. T. Aittola & J. Suoranta. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino, 7–28.
- Airaksinen, T. 2020. *Jäähvyäiset uskonnot: Henkisyys puolustus*. Helsinki: Bazar.
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alhanen, K. 2007. *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Allardt, E. & Littunen, Y. 1984. *Sosiologia*. 5. painos. Helsinki: WSOY.
- Allardt, E. 2005. Émile Durkheimin sosiologian kasvatustieteellinen tausta. Teoksessa M. Sabour & L. Koski (toim.) *Koulutuksen ja kulttuurin merkitystä etsimässä*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 17–28.
- Anttonen, V. 2012. *Uskontotieteen maastot ja kartat*. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Arendt, H. 2013. *Totalitarismin synty*. Suom. Matti Kinnunen. Tampere: Vastapaino.
- Aro, J. & Jokivuori, P. 2015. *Klassinen sosiologia ja moderni maailma*. Uusi painos. Jyväskylä: Docendo.
- Arppe, T. 2016. *Uskonto ja väkivalta. Durkheimin perilliset*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Avis, P. 2020. Authority and leadership in the Church (especially diocese and cathedral). *Theology* 123 (2), 113–123. doi: 10.1177/0040571X19894856
- Backman, J. 2018. Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsittehistoriaa. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University, 25–40.

- Bauman, Z. 1997. Sosiologinen ajattelu. Suom. Jyrki Vainonen. Helsinki: WSOY.
- Bergman, Jerry. 2002. Discussion of Watchtower beliefs. Teoksessa D. Wilson Awakening of a Jehovah Witness. Escape from the Watchtower Society. Amherst: Prometheus Books, 297–305.
- van Berkel, L., Crandall, C. S., Eidelmann, S. & Blanchard, J. C. 2015. Hierarchy, Dominance, and Deliberation: Egalitarian Values Require Mental Effort. *Personality and Social Psychology Bulletin* 41 (9), 1207–1222. doi: 10.1177/0146167215591961
- Bicchieri, C. 2014. Norms, conventions and the power of expectations. Teoksessa N. Cartwright & E. Montuschi (toim.) *Philosophy and new sciences: A new introduction*. Oxford: Oxford University, 208–229. <https://repository.upenn.edu/belab/1> (Haettu 28.11.2020).
- Bourdieu, P. 1985. Sosiologian kysymyksiä. Suom. Jeja-Pekka Roos. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, P. 1998. Järjen käytännöllisyys. Suom. Mika Siimes. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, P. & Vacquant, L. 1995. Refleksiiviseen sosiologiaan. Suomenkielinen toimitus M. Sabour ja M. A. Salo. Käännöstöyöhön osallistuneet A. Antikainen et al. Joensuu: Joensuu University.
- Bromley, D. G. & Shupe, A. D. Jr. 1979. "Moonies" in America. Cult, Church, and Crusade. Beverly Hills: Sage Publications.
- Cheong, P. H. 2016. The vitality of new media and religion: Communicative perspectives, practices, and changing authority in spiritual organization. *new media & society*. 19 (1), 25–33. doi: 10.1177/1461444816649913.
- Chiu, T.-C. & Hung, Y. 2020. Impacts of Leader Humility Between Authority and Trustworthiness on Compliance: Tests of Three-Way Interaction. *Psychological Reports*. 0 (0), 1–24. doi: 10.1177/0033294120973942
- Costa, R. P. 2013. Ethics on the move: methodological dilemmas on the qualitative scientific Writing process. Teoksessa I. Paoletti, M. I. Tomás & F. Menéndez (toim.) *Ethics on the move: Methodological dilemmas on the qualitative scientific writing process. Practices of ethics: An empirical approach to ethics in social sciences research*. Cambridge Scholars Publisher. ProQuest Ebook Central, 21–42 <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ulapland-ebooks/detail.action?docID=1336795> (Haettu 10.11.2020).
- Dalailama & H. C. Cutler. 1998. Onnellisuuden taito. Suom. Tuula Saarikoski. Helsinki: Tammi.
- Durkheim, É. 1977. Sosiologian metodisäännöt. 19. painos. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi.
- Durkheim, É. 1980 (1912). Uskontoelämän alkeismuodot: australialainen toteemijärjestelmä. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi.
- Durkheim, É. 1985. Itsemurha. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi.
- Durkheim, É. 1990. Sosiaalisesta työnjaosta. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Gaudeamus.
- Eller, J. 2006. Violence and culture. A cross-cultural and interdisciplinary approach. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Enqvist, K. 2012. Uskomaton matka uskovien maailmaan. Helsinki: WSOY.
- Farsides, T. 1996. Self-esteem, social comparison and discrimination: A reappraisal and development of Tajfel's social identity theory. London: University of London. <http://etheses.lse.ac.uk/id/eprint/82> (Haettu 2.3.2021).
- Foucault, M. 1998. Seksuaalisuuden historia. 2. painos. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, M. 2005. Tarkkailla ja rangaista. Suom. Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.
- Foucault, M. 2007. The meshes of power. Translated by Gerald Moore. Teoksessa S. Elden & J. Crampton (toim.) *Space, knowledge and power: Foucault and geography*. Aldershot: Ashgate, 153–162.
- Foucault, M. 2010. Turvallisuus, alue, väestö. Suom. Antti Paakkari. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Freire, P. 2005. Sorrettujen pedagogiikka. T. Tomperi (toim.) Suom. Joel Kurtti. Tampere: Vastapaino.
- Friedman, R. B. 1990. On the concept of authority in political philosophy. Teoksessa J. Raz (toim.) Authority. New York: New York University, 56–91.
- Fromm, E. 1986. Psykoanalyysi ja uskonto. Suom. Riitta Sirola. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Front, T. 2003. Itseohjautuvuus ja oppijan autonomia elämänlaajuisen oppimisen haasteena. Teoksessa P. Sallila (toim.). Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 125–151.
- Gadamer, H.-G. 2004. Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofissa. Suom. Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Galbraith, J. 1984. Vallan anatomia. Suom. Leevi Lehto. Helsinki: WSOY.
- Gelman, J., Glaser, V. L., Eisenhardt, K. M., Gioia, D., Langley, A. & Corley, K. G. 2018. Finding Theory-Method Fit: A Comparison of Three Qualitative Approaches to Theory Building. *Journal of Management Inquiry* 27 (3), 284–300. doi: 10.1177/1056492617706029
- Graham, K. A., Resick, C. J., Margolis, J. A., Shao, P., Hargis, M. B. & Kiker, J. D. 2020. Egoistic norms, organizational identification, and the perceived ethicality of unethical pro-organizational behavior: A moral maturation perspective. *human relations* 79 (9), 1249–1277. doi: 10.1177/0018726719862851
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Helsinki: WSOY.
- Harwood, J. 2020. Social Identity Theory. Teoksessa J. van den Bulck (toim.) *International encyclopedia of media psychology*. Arizona: Wiley, 1–8. <https://doi.org/10.1002/9781119011071.iemp0153> (Haettu 21.2.2021).
- Haslam, S. A., Reicher, S. & Platow, M. 2012. Uusi johtamisen psykologia. Suom. Marja Ahokas. Helsinki: Gaudeamus.
- Hassan, Steven. 1990. *Combatting cult mind control*. Rochester: Park Street Press.
- Haugaard, M. 2017. What is authority? *Journal of classical sociology* 18 (2), 104–132 doi: 10.1177/1468795X17723737
- Hjarvard, S. 2016. Mediatization and the changing authority of religion. *Media, Culture & Society* 38 (1), 8–17. doi: 10.1177/0163443715615412
- Heikkinen, K. 1999. Naiset, uskonto ja valta. Esimerkkinä Venäjä. Teoksessa T. Hovi, A. Nenola, T. Sakaranaho & E. Vuola (toim.) *Uskonto ja sukupuoli*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 116–133.
- Heino, H. 1997. *Mihin Suomi tänään uskoo*. Helsinki: WSOY.
- Heinämäki, E. 1999. Yhteisen alkuperät. Pyhä, ero ja yhteinen tila Émile Durkheimin uskontosociologiassa. Teoksessa T. Hovi, A. Nenola, T. Sakaranaho & E. Vuola (toim.) *Uskonto ja sukupuoli*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 155–176.
- Hellström, M., Johnson, P., Leppilampi, A. & Sahlberg, P. 2015. *Yhdessä oppiminen*. Helsinki: Into.
- Hietaniemi, T. 1981. Johdatus Max Weberin sanastoon. Teoksessa M. Weber. *Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus*. Suom. Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino, 191–213.
- Hiltunen, A.-M. 1999. Konversio, kertomus, nainen – kääntymisiä ja sukupuolen kohtaamisia. Teoksessa T. Hovi, A. Nenola, T. Sakaranaho & E. Vuola (toim.) *Uskonto ja sukupuoli*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 134–147.
- Hintsala, M.-A. & Kinnunen, M. 2013. Johdanto. Teoksessa M.-A. Hintsala & M. Kinnunen (toim.) *Tuoreet oksat viinipuussa*. Helsinki: Kirjapaja, 7–16.
- Hintsala, M.-A. 2017. Taivasta varten luotu. Usko ja ruumis vanhoillislestadiolaisuutta koskevissa verkkokeskusteluissa. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-951-51-3596-4> (Haettu 2.11.2020).

- Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. 1999. Johdatus kasvatustieteeseen. 4.–6. painos. Helsinki: WSOY.
- Hoggan, C., Mälkki, K. & Finnegan, F. 2017. Developing the Theory of Perspective Transformation: Continuity, Intersubjectivity, and Emancipatory Praxis. *Adult Education Quarterly* 67 (1), 48–64. doi: 10.1177/0741713616674076
- hooks, b. 2007. Vapauttava kasvatus. Suomenoksen toim. M. Vuorikoski & H. Rekola. Suom. Jyrki Vainonen. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hovi, T. 2018. Jäsenyys uskonnollisessa yhteisössä. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) *Uskontososiologia*. Turku: Eetos, 207–220.
- Hulkkonen, K. 2017. Jehovan todistajat – vakaumuksen vapauden puolustajat. Teoksessa R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg (toim.) *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 148–158. ISBN: 978-951-693-359-0 (pdf).
- Hurtig, J. 2013. Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Tampere: Vastapaino.
- Hurtig, J. & Linjakumpu, A. 2020. Kirkko ja hengellisen väkivallan ratkaisut. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja: Kirkko ja toiminta. Suositukset, ohjeet ja oppaat. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Husserl, E. 2011. Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia. Suom. Markku Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Husserl, E. 2016. Filosofia ankarana tieteenä. Suom. Antti Salminen & Johan L. Pii. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*.
- Huttunen, R. 2003. Kommunikatiivinen opettaminen. Indoktrinaation kriittinen teoria. Jyväskylän Jyväskylän yliopisto.
- Huttunen, R. 2012. Jürgen Habermas. Tiedon intressit ja kommunikatiivisen toiminnan teoria. Teoksessa T. Aittola (toim.) *Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportteja*. Helsinki: Gaudeamus, 207–227.
- Hyvärinen, M. 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 11–45.
- Ikonen, H.-M. 2017. Puhelinhaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 270–284.
- Ikonen, R. 2000. Kasvatusta vai sosialisaatiota? *Aikuiskasvatus* 20 (1), 43–51. doi: 10.33336/aik.93265
- Iloa, V. 2016. Vanhoillislestadiolainen maailmankuva. Teoksessa M.-L. Rova (toim.) *Uskonsota keittiössä*, 87–106. Helsinki: Gummerus.
- Illman, R., Ketola, K., Latvio, R. & Sohlberg, J. 2017 Johdanto. Teoksessa (toim.) R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg: *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 7–11. ISBN: 978-951-693-359-0 (pdf).
- Jansson, M. & Lemmetyinen, R. 2006. *Uskolla alistetut. Matkalla eheyteen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Jantz, G. L. 1995. *Healing the scars of emotional abuse*. Ada: Revell
- Jehovan todistajat: Jumalan valtakunnan julistajia. 1993. Vantaa: Jehovan todistajat.
- Johnson, D. & VanVonderen, J. 2005. *The Subtle Power of Spiritual Abuse. Recognizing & Escaping Spiritual Manipulation and False Spiritual Authority Within the Church*. Minneapolis: Bethany House Publishers.
- Juuti, P. 2006. Johtamisen kehityslinjoja. Teoksessa P. Juuti (toim.) *Johtaminen eilen, tänään, huomenna*. Helsinki: Otava, 13–29.
- Juuti, P. 2018. *Huono johtaminen: tuhon tieltä toimivaan työyhteisöön*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juuti, P. & Salmi, P. 2014. *Tunteet ja työ. Uupumuksesta iloon*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020a. Johdanto. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.

- Juuti, P. & Puusa, A. 2020b. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 141–144.
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020c. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 173–175.
- Karlsson, K.-G. 2005. Vaino ja vaikeneminen. Suom. Petri Stenman. Helsinki: Like.
- Karppinen, S. 1994. Ahtaasta uskosta avarammalle. Hämeenlinna: Päivä.
- Kennedy, W. B. 1995. Henkilökohtaisten ja yhteisöllisten ideologioiden yhdistäminen. Teoksessa J. Mezirov. Uudistava oppiminen. Suom. Leevi Lehto. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 117–134.
- Ketola, K. 2002. An Indian guru and his Western disciples. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Ketola, K. 2008. Uskonto ja yhteisöllisyys. Teoksessa K. Ketola, I. Pyysiäinen & T. Sjöblom (toim.) Uskonto ja ihmismieli. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 110–126.
- Kettunen, P. 2011. Kätkeytyä ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki: Kirjapaja.
- Kiilakoski, T. 2008. Koulun käytäviltä yhteistyöhön – kriittinen pedagogiikka koulun ulkopuolella. Teoksessa M. Lairio, H. L. T. Heikkinen & M. Penttilä (toim.) Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 59–76.
- Kimball, C. 2002. When religion becomes evil. New York: Harper Collins.
- King, S. A. 1996. Researching Internet Communities. Proposed Ethical Guidelines for the Reporting of Results. *The Information Society* 12 (2), 119–128. doi.org/10.1080/713856145
- Kinnari, H. 2020a. Elinikäinen oppiminen ihmistä määrittämässä. Genealoginen analyysi EU:n, OECD:n ja UNESCON politiikasta. *Kasvatusalan tutkimuksia* 81. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen seura. ISBN 978-952-5401-91-2 (e-kirja).
- Kinnari, H. 2020b. Elinikäisestä kasvajasta kykypääomakoneeksi: Elinikäinen oppiminen yrittäjämäisen talouden aikakaudella. *Aikuiskasvatus* 40 (4), 305–319. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/100535> (Haettu 7.3.2021).
- Kinnari, H. & Silvennoinen, H. 2015. Elinikäinen oppiminen hallinnan teknologiana. Teoksessa E. Harni (toim.) Kontrollikoulu. Näkökulmia koulutukselliseen hallintaan ja toisiin oppimiseen. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 109–136.
- Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 74–88.
- Kosonen, M., Laaksonen, L.-M., Rydenfeldt, H. & Terkamo-Moisio, A. 2018. Sosiaalinen media ja tutkijan etiikka. *Media & viestintä* 41 (2018): 1, 117–124.
- Kutuniva, M. 2007. Keskusteluja naiseudesta, vanhoillislestadiolaisesta uskosta ja uskonnosta. Teoksessa M. Autti, S. Keskitalo-Foley, P. Naskali & H. Sinevaara-Niskanen (toim.) Kuulumisia. Feministisiä tulkintoja naisten toimijuuksista. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 17–36.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino
- Kuula, K. 2002. Nainen uudessa uskossa: Uuden Testamentin naiskuvia. Helsinki: Kirjapaja.
- Kupila, T. 2007. Minäkö asiantuntija? Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Kyntäjä, T. 1987. Weber ja oikeuden järkiperaistuminen. Teoksessa T. Hietaniemi (toim.) Aiheita Weberistä. Tutkijaliiton julkaisusarja ISSN 0375-4083; 50. Helsinki: Tutkijaliitto, 81–103.
- Lagerspetz, E. 1998. Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa J. Pietarinen, V. Launis, J. Räikkä, E. Lagerspetz, M. Rauhala & M. Oksanen (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Edita, 97–141.
- Laine, K. 1997. Sosiaalinen käyttäytyminen ja muiden odotukset. Teoksessa S. Aho & K. Laine. Minä ja muut. Helsinki: Otava, 149–161.
- Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–51.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2007. Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15 (4), 316–332.

- Laitinen, M. 2009a. Ajan tabut. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 5–15.
- Laitinen, M. 2009b. Tabuilla merkitty mieheys ja elämänkulku. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 226–246.
- Lapin yliopisto. 2009. Hyvä tieteellinen käytäntö. Lapin yliopiston tutkimuseettiset toimintaohjeet. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lehtomaa, M. 2005. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Helsinki: Dialogia, 163–194.
- Lehtonen, H. 1990. Yhteisö. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, T. 2008. Kuka olen? Intian uskontojen käsityksiä. Teoksessa T. Tamminen (toim.) Guruja, joogea ja filosofeja. Intian filosofiaa. Helsinki: WSOY, 103–124.
- Lempiäinen, K. 2003. Sosiologian sukupuoli. Tampere: Vastapaino.
- Linjakumpu, A. 2012. Haavoittunut yhteisö. Tampere: Vastapaino.
- Linjakumpu, A. 2013. Valtakunta maan päällä. Teoksessa T. Nykänen & M. Luoma-aho (toim.) Poliittinen lestadiolaisuus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 103–132.
- Linjakumpu, A. 2015. Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Tampere: Vastapaino.
- Linjakumpu, A. 2018. Vanhoillislestadiolaisuuden taloudelliset verkostot. Tampere: Vastapaino.
- Littunen, Y. 1962. Sosiaalinen sidonnaisuus. Helsinki: WSOY.
- Livingstone, D. W. 2001. Adults' informal learning: definitions, findings, gaps and future research. Nall Working Paper No. 21, 2001. Toronto: Centre for the Study of Education and Work. <http://hdl.handle.net/1807/2735> (Haettu 3.1.2021).
- Luoman, J. & Nikander, P. 2017. Haavoittuvat haastateltavat. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 287–296.
- Luukkonen, V. 2021. Oppilaiden kokemuksia henkilökohtaisesta arviointi- ja kehityskeskustelusta perusopetuksessa. JYU Dissertations 342. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8469-4> (Haettu 10.2.2021).
- Lönnqvist, J. 2002. Johtajan ja johtamisen psykologiasta: kohti parempaa ihmisten johtamista. Helsinki: Edita.
- Mackey, C. D., Silver, C. F., Rios, K., Cowgill, C. M. & Hood, R. W. Jr. 2021. Concealment of nonreligious identity: Exploring social identity threat among atheists and other non-religious individuals. *Group Process & Intergroup Relations* 24 (5), 860–877. doi: 10.1177/1368430220905661
- MacLeod, G., Fyfe, I., Nicol, R., Sangster, P. & Obeng, H. 2018. Compliance through care and commitment. Why young people do as adults ask. *Cambridge Journal of Education* 48 (5), 607–623. doi 10.1080/0305764X.2017.1386160
- Marcuse, H. 1991. Filosofia ja kriittinen teoria. Teoksessa Adorno, Th. W., Horkheimer, M. & Marcuse, H. Järjen kritiikki. Toim. ja suom. Jussi Kotkavirta. Tampere: Vastapaino, 59–80.
- Markham, A. & Buchanan, E. 2012. Ethical Decision-Making and Internet Research Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee (Version 2.0). <http://aoir.org/reports/ethics2.pdf> (Haettu 19.1.2015).
- Markkola, P. 2002. Synty ja siveys. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Matthies, J. 2012. Theodor W. Adorno. Kriittinen teoria ja kasvatustäysi-ikäisyys. Teoksessa T. Aittola (toim.) Kasvatussosiologian suunnannäyttäjiä. Helsinki: Gaudeamus, 185–206.
- McBride, M. 2016. A rational choice theory of religious authority. *Rationality and Society* 28 (4), 410–438. doi: 10.1177/1043463116658870

- McLaren, P. & Giroux, H. A. 2001a. Kirjoitusta marginaalista. Identiteetin, pedagogiikan ja vallan maantieteet. Teoksessa Giroux, H. A. & McLaren, P. Kriittinen pedagogiikka. Toim. T. Aittola & J. Suoranta. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino, 72–107.
- McLaren, P. & Giroux, H. A. 2001b. Radikaali pedagogiikka kulttuuripoliittisena. Kritiikin ja antiutopianismin puolel puolen. Teoksessa Giroux, H. A. & McLaren, P. Kriittinen pedagogiikka. Toim. T. Aittola & J. Suoranta. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino, 29–72.
- Merleau-Ponty, M. 2012. Filosofisia kirjoituksia. Toim. ja suom. Miika Luoto ja Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.
- Mezirov, J. 1995. Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä. Teoksessa J. Mezirov. Uudistava oppiminen. Suom. Leevi Lehto. Helsinki: Gaudeamus, 17–37.
- Miettinen, T. 2010. Fenomenologia ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.) Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 151–167.
- Mik-Meyer, N. & Haugaard, M. 2020. The performance of citizen's and organisational authority. *Journal of Classical Sociology* 20 (4), 309–334. doi: 10.1177/1468795X19860111
- Murphy, R. 1984. The Structure of Closure. The Critique and Development of the Theories of Weber, Collins and Parkin. *The British Journal of Sociology* 35 (4), 547–567.
- Mäki, K. & Palonen, T. 2012. Ihmisten johtamisen vaikeudesta. Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) Johtamisen tilat ja paikat. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 9–22.
- Mäki, K. & Saranpää, M. 2012. Johtamistoimintaa kehittämässä. Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) Johtamisen tilat ja paikat. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 54–78.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Neunen, H. 2013. Vanhoillislestadiolaisen etiikan piirteitä. Teoksessa M.-A. Hintsala & M. Kinunen (toim.) Tuoreet oksat viinipuussa. Helsinki: Kirjapaja, 107–123.
- Niemelä, K. 2011. Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Teoksessa K. Ketola, K. Niemelä, H. Palmu & H. Salomäki. Uskonto suomalaisten elämässä. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampereen yliopisto, 40–59. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8484-1> (PDF-julkaisu). (Haettu 22.1.2020).
- Niiniluoto, I. 1993. Arvojen muutos ja moraalikasvatus. *Aikuiskasvatus* 13 (2), 84–94. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/96872> (Haettu 7.3.2021).
- Niiniluoto, I. 2015. Hyvän elämän filosofiaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. 1995. The knowledge-creating company. Oxford: Oxford university.
- Norrena, J. 2017. Arvojen varjot. Helsinki: Bazar
- Nuutinen, P. 2001. Opettajat vallassa ja vallan alla. Teoksessa J. Enkenberg, P. Väisänen & P. Savolainen (toim.) Opettajatiedon kipinöitä. Joensuun yliopisto: Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. Verkkooversio, 177–189. sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/kipinat (Haettu 30.11.2020).
- Nykänen, T. 2012. Kahden valtakunnan kansalaiset. Vanhoillislestadiolaisuuden poliittinen teologia. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 101. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. ISBN 978-952-484-579-3 (pdf).
- Nykänen, T. & Luoma-aho, M. 2013. Näkökulmia poliittiseen lestadiolaisuuteen. Teoksessa (toim.) T. Nykänen & M. Luoma-aho: Poliittinen lestadiolaisuus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–20.
- Ollila, M.-R. 2005. Persoonan valta. Helsinki: WSOY.

- Onnismaa, J. & Kiander, T. 2012. Johtamisen tilat: yksilöllistävää ja suhteissa olevaa johtamista. Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) Johtamisen tilat ja paikat. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 25–53.
- Paakkari, A. 2015. Mitä juuri nyt tapahtuu? Kriittisen pedagogiikan mahdollisuus kontrollikoulun aikana. Teoksessa E. Harni (toim.) Kontrollikoulu. Näkökulmia koulutukselliseen hallintaan ja toisiin oppimiseen. Jyväskylä. Kampus Kustannus, 172–188.
- Palonen, T. 2012. Voiko piilo-organisaatiota johtaa? Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) Johtamisen tilat ja paikat. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 220–238.
- Partridge, C. 2006. Kristinuskoon pohjautuvat uudet uskonnot, lahkot ja vaihtoehtoisen henkisyiden muodot. Teoksessa C. Partridge (toim.) Uusien uskontojen käsikirja. Suom. Kanerva Heikkinen ja Katja Ritari. Helsinki: Kirjapaja, 25–102.
- Pasek, M. H. & Cook, J. E. 2017. Religion From the Target's Perspective: A Portrait of Religious Threat and Its Consequences in the United States. *Social Psychology and Personality Science* 10 (1), 82–93. doi: 10.1177/1948550617739089
- Perttula, J. 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Helsinki: Dialogia, 115–162.
- Pessi, A.-B. & Grönlund, H. 2018. Julkinen ja yksityinen: uskonnon monipaikkaisuus. Teoksessa K. Ketola, T. Martikainen & T. Taira (toim.) Uskontososiologia. Turku: Eetos, 100–112.
- Pietarinen, J. 1998. Yksilöllinen itsemääräämisoikeus. Teoksessa J. Pietarinen, V. Launis, J. Räikkä, E. Lagerspetz, M. Rauhala & M. Oksanen (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Edita, 15–47.
- Pohjola, A. 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa L. Viinamäki & E. Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 11–31.
- Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Puusa, A. & Julkunen, S. 2020. Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 189–201.
- Pösö, T. 2009. Sosiaaliset ongelmat ja hyvän olon tunne. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 153–163.
- Rainio, K. 1968. Valta ja vallan käyttö: Sosiaalipsykologinen tarkastelu. Helsinki: WSOY.
- Rajakaltio, H. 2012. Pedagoginen johtaminen managerialismin ristipaineissa. Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) Johtamisen tilat ja paikat. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 105–125.
- Ramstedt, T. & Utriainen, T. 2017. Uushenkisyys. Teoksessa R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg (toim.) Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 213–223. ISBN 978-951-693-359-0 (pdf).
- Rastas, A. 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa J. Ruusuvoori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78–102.
- Rawlings, C. M. 2020. Cognitive Authority and the Constraint of Attitude Change in Groups. *American Sociological Review* 85 (6), 992–1021. doi: 10.1177/0003122420967305
- Ringgren, H. 1975. Uskonnon muoto ja funktio. Suom. Aulikki Salminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Roivainen, I. 2004. Yhteisöt ja yhteisöosiaalityön lähtökohdat. Tampere: Tampereen yliopisto. e-kirja.
- Ronimus, S. 2011 Vartiossa maailmaa vastaan. Turku: Turun yliopisto.

- Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro
- Rousseau, J. J. 1997 (1762). Yhteiskuntasopimuksesta. 3. painos. Suom. J. V. Lehtonen. Hämeenlinna: Karisto.
- Ruoho, A. 2013. Päästä meidät pelosta: hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Helsinki: Nemo.
- Ruoho, A. & Ilola, V. 2014 Usko, toivo ja raskaus: vanhoillislestadiolaista perhe-elämää. Jyväskylä: Atena.
- Ruohotie, P. 2002. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. 1.–2. painos. Helsinki: WSOY.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Saari, A. 2016. Elinikäinen oppiminen ja yksilöivä valta. *Aikuiskasvatus* 36 (1), 4–13. doi: 10.33336/aik.88470
- Salmesvuori, P. 2015. Valta, sukupuoli ja uskonto. Pyhä Birgitta ja Helena Konttinen esimerkkeinä naisten vallankäytöstä. Teoksessa J. Ahonen & E. Vuola (toim.) Uskonnon ja sukupuolen risteyskäsitteitä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 188–212.
- Salmesvuori, P. & Salmi-Niklander, K. 2011. Koti, uskonto ja kansakunta. *Kasvatus & Aika* 5 (4), 3–8. <https://journal.fi/kasvatusjajaika/article/view/68429> (Haettu 4.1.2021).
- Salo, M. 2004. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate. Välitätkö auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Salomäki, H. 2010. Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Salomäki, H. 2011. Uskonto ja suomalaisten moraalikäsitteet. Teoksessa K. Ketola, K. Niemelä, H. Palmu & H. Salomäki. Uskonto suomalaisten elämässä. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampereen yliopisto, 25–39. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8484-1> (PDF-julkaisu). (Haettu 22.1.2020).
- Sauer, E. 2012. Teatterityön johtaminen on tunnettyä. Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) Johtamisen tilat ja paikat. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 129–159.
- Schultz, C.-A. 2019. Hierarchy salience and social action: disentangling class, status, and authority in world politics. *International Relations* 33 (1), 88–108. doi: 10.1177/0047117818803434
- Shaw, K.-H. & Liao, H.-Y. 2021. Does Benevolent Leadership Promote Follower Unethical Pro-Organizational Behavior? A Social Identity Perspective. *Journal of Leadership & Organizational Studies* 28 (1), 31–44. doi: 10.1177/1548051820957996
- Schein, C. 2020. The Importance of Context in Moral Judgments. *Perspectives on Psychological Science* 15 (2), 207–215. doi: 10.1177/1745691620904083
- Silber, J. 2012. Kant's ethics: The good, freedom and the will. Berlin: De Gruyter.
- Silvennoinen, H. 2013. Elinikäinen oppiminen kriittisen tutkimuksen kohteena. *Aikuiskasvatus* 33 (2), 82–83. doi: 10.33336/aik.94029
- Silvennoinen, H. 2014. Elinikäinen oppiminen hallintavallan muotona. *Aikuiskasvatus* 34 (2), 134–138. doi: 10.33336/aik.94089
- Silvennoinen, H. & Kinnari, H. 2015. Koulutus, kilpailukyky ja hallinta. Teoksessa E. Harni (toim.) Kontrollikoulu. Näkökulmia koulutukselliseen hallintaan ja toisen oppimiseen. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 64–87.
- Singer, M. T. & Lalich, J. 1995. *Cults in Our Midst*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Solzhenitsyn, A. 2012. Gulag – vankileirien saaristo. 2. painos. Suom. Esa Adrian. Helsinki. Silberfeldt.

- Steffens, N. K., Munt, K. A., van Knippenberg, D., Platow, M. J. & Haslam, S. A. 2020. Advancing the social identity theory of leadership: A meta-analytic review of leader group prototypicality. *Organizational Psychology Review*, 1–38. doi: 10.1177/2041386620962569
- Stets, J. E. & Burke, P. J. 2014. Self esteem and Identities. *Sociological Perspectives*. 57 (4), 409–433. doi: 10.1177/0731121414536141
- Stratton-Lake, P. 2000. Kant, duty and moral worth. London: Routledge.
- Suoninen, E., Lahikainen, A. R. & Pirttilä-Backman, A.-M. 2010. Hyvinvointi ja pahoinvointi. Teoksessa E. Suoninen, A.-M. Pirttilä-Backman, A. R. Lahikainen & M. Ahokas (toim.) Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOY, 291–319.
- Suoranta, J. 2005. Radikaali kasvatustieteet. Helsinki: Gaudeamus.
- Suoranta, J. 2012. Henry Giroux. Kriittinen tieto, opettajuus ja kasvatustieteet. Teoksessa T. Aittola (toim.) Kasvatustieteiden suunnannäyttäjiä. Helsinki: Gaudeamus, 335–363.
- Suoranta, J. & Ryyänen, S. 2014. Taisteleva tutkimus. Helsinki: Into Kustannus.
- Sutta-nipata. 2002. Kaikista mielipiteistä vapaa. Teoksessa J. Kornfield & G. Fronsdal (toim.) Buddhan opetuksia. Suom. Tuula Saarikoski. Helsinki: WSOY, 160–161.
- Taira, T. 2015. Pehmeitä kumouksia. Uskonto, media, nykyaika. Turku: Eetos.
- Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. 2005. Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Timonen, J. 2013. Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäkertomuksissa. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.
- Tomperi, T. & Piattoeva, N. 2005. Demokraattisten juurten kasvattaminen. Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) Kenen kasvatustieteet? Tampere: Vastapaino, 247–286.
- Tomperi, T. & Suoranta, J. 2005. Johdanto. Teoksessa Freire, P. Sorrettujen pedagogiikka. T. Tomperi (toim.) Suom. Joel Kurtti. Tampere: Vastapaino, 9–31.
- Tomperi, T., Vuorikoski, M. & Kiilakoski, T. 2005. Kenen kasvatustieteet? Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) Kenen kasvatustieteet? Tampere: Vastapaino, 7–28.
- Tracy, S. 2010. Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 16 (10), 837–851. doi: 10.1177/1077800410383121
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuomisto, J. 2003. Elinikäisen oppimisen toinen sukupolvi – unohtuiko jotain? Teoksessa P. Sallila (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatustieteet. Aikuiskasvatustieteiden 44. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatustieteiden tutkimusseura, 49–83.
- Tuomisto, J. 2012. Elinikäinen oppiminen: oikeus vai pakko? Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatustieteet ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 411–435.
- Turunen, K. 1995. Tieto ja tiede. Jyväskylä: Atena.
- Tökkäri, V. 2018. Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University, 64–84.
- Töttö, P. 1996. Émile Durkheim – kaikki on sosiaalista. Teoksessa J. Gronow, A. Noro & P. Töttö (toim.) Sosiologian klassikot. Helsinki: Gaudeamus, 173–212.
- Valentine, M. A. 2018. Renegotiating Spheres of Obligation: The Role of Hierarchy in Organizational Learning. *Administrative Science Quarterly* 63 (3), 570–606. doi: 10.1177/0001839217718547

- Valkila, J. & Peltoniemi, J.-P. 2013. Selvitys lapsiasiavaltuutetulle: Lasten oikeuksien toteutumisessa Jehovan todistajien keskuudessa on vakavia puutteita. Selvityksiä 2/2013. Uskontojen uhrien tuki ry. <https://www.uskontojenuhrientuki.fi/wp-content/uploads/2016/11/selvitysty%C3%B6lastenasemaJT.pdf> (Haettu 19.11.2013).
- Valkila, J. 2015. Selvitys lapsiasiavaltuutetulle: Joitakin lasten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisia ilmiöitä uskonyhteisöissä. Selvityksiä 1/2015. Uskontojen uhrien tuki ry. <https://www.uskontojenuhrientuki.fi/wp-content/uploads/2016/11/lapsiasiavaltuutetulle.pdf> (Haettu 26.11.2020).
- Veldman, J., van Laar, C., Meeussen, L. & Lo Bue, S. 2021. Daily Coping With Social Identity Threat in Outgroup-Dominated Contexts: Self-Group Distancing Among Female Soldiers. *Personality and Social Psychology Bulletin* 47 (1), 118–130. doi: 10.1177/0146167220921054
- Viberg, M. 2006. Yhteiskuntatiede ja kohteen vahingoittaminen. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 261–273.
- Vikainen, I. 1984. *Pedagoginen auktoriteetti*. Turku: Turun yliopisto.
- Villa, J. 2013. *Hengellinen väkivalta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Virkamäki, P. 2005. *Arka ja ahdas ismi*. Helsinki: WSOY.
- Virtaharju, J., Kostamo, T. & Liiri, T. 2012. Mikä esimiestä johtaa: kontekstuaalisuus johtajuuden tarkastelutapana. Teoksessa K. Mäki & T. Palonen (toim.) *Johtamisen tilat ja paikat*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 262–288.
- Visintin, E. P., Green, E. G. T., Falomir-Pichastor, J. M. & Berent, J. 2020. Intergroup contact moderates the influence of social norms on prejudice. *Group Process & Intergroup Relations* 23 (3), 418–440. doi: 10.1177/1368430219839485
- Vuola, E. 1994. Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva. Teoksessa S. Heinämaa & S. Näre (toim.) *Pahan tyttäret*. Helsinki: Gaudeamus, 209–224.
- Vähämäki, J. 2015. Sielujen muovaamisen uusi ympäristö. Teoksessa E. Harni (toim.) *Kontrollikoulu. Näkökulmia koulutukselliseen hallintaan ja toisiin oppimiseen*. Jyväskylä: Kampus Kustannus, 37–62.
- Wallenius-Korkalo, S. 2018. *Esitetty lestadiolaisuus*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis. 240. ISBN 978-952-337-078-4. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Wang, V., Torrisi-Steele, G. & Reinsfield, E. 2020. Transformative learning, epistemology and technology in adult education. *Journal on Adult and Continuing Education*. 0 (0), 1–17. doi: 10.1177/1477971420918602
- Weber, M. 1963 (1920). *The sociology of religion*. 4. painos. London: Lowe & Brydone.
- Weber, M. 1989 (1922–1923). *Maailmanuskonnot ja moderni länsimainen rationaalisuus*. Toim. ja suom. Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- Wiles, R. 2013. What are qualitative research ethics? Risk and safety. The ‘What is?’ Research Methods Series, 55–68. London: Bloomsbury Academic. doi: 10.5040/9781849666558
- Wilson, D. 2002. *Awakening of a Jehovah Witness. Escape from the Watchtower Society*. Amherst: Prometheus Books.
- Wolff, R.P. 1970. *In defence of anarchism*. New York, Evanston, London: Harper & Row. <https://theanarchistlibrary.org/library/robert-paul-wolff-in-defence-of-anarchism.pdf> (Haettu 28.4.2016).
- Woods, Ph. A. 2016. Authority, power and distributed leadership. *Management in Education* 30 (4), 155–160. doi: 10.1177/0892020616665779
- Wrong, D. 1979. *Power. It’s forms, bases and uses*. Southampton: Camelot press.

- Ysseldyk, R., Matheson, K. & Anisman, H. 2010. Religiosity as identity: Toward an understanding of religion from a social identity perspective. *Personality and Social Psychology Review* 14 (1), 60–71. doi: 10.1177/1088868309349693
- Yukl, G. 1999. An evaluation of conceptual weaknesses in transformational and charismatic leadership theories. *Leadership quarterly* 10 (2) 1999, 285–305. doi: 10.1016/S1048-9843(99)00013-2
- Östman, K. 2017. Mormonit suomalaisessa yhteiskunnassa. Teoksessa (toim.) R. Illman, K. Ketola, R. Latvio & J. Sohlberg: Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Kirkon tutkimuskeskusten verkkojulkaisuja 48. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 138–147. ISBN 978-951-693-359-0 (pdf).

Internet-lähteet

- Jeesuksen Kristuksen kirkko. 2021. Alkeisyhdistys <https://uutiset.jeesuksenkristuksenkirkko.org/artikkelit/alkeisyhdistys> (Haettu 9.3.2021).
- Jehovan todistajat. 2021. Tietoa meistä. Usein kysyttyä. <https://jw.org/fi/jehovan-todistajat/usein-kysyty%C3%A4/hallintoelin-avustajat> (Haettu 2.4.2021).
- Rouhiainen, L. 2010. Minäkö tutkija? Erilaisia tutkimusotteita. Fenomenologis-hermeneuttinen. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen keskeisiä periaatteita. xip.fi/tutkija (Haettu 8.10.2020).
- Seurakuntalainen.fi. 2017. Saarnaaja Patrik Tiaisen eron syy selvisi. www.seurakuntalainen.fi/uutiset/radio-dei-uskon-sana-seurakunta-vapautti-saarnaaja-patrick-tiaisen-tehtavistaan/ (Haettu 12.1.2021).
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko. 2021. Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto. Dogma, Dogmi. <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Dogma+%20Dogmi> (Haettu 6.1.2021).
- Uskonnot Suomessa -hanke. Mormonit. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view.php?orgId=92> (Haettu 27.5.2016).
- Yle.fi. Uutiset. 30.8.2011. Markku Koivisto erotettu Nokia Missiosta. <https://yle.fi/uutiset/3-5416085> (Haettu 12.1.2021).

Lehdet

- Valtakunnan Palveluksemme. Marraskuu 2006. Miten suhtaudun veren fraktioihin ja hoitotoimenpiteisiin, joissa käytetään omaa vertani? *km* 11/06, 3–6. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/202006400> (Haettu 7.3.2021).
- Vartiotorni 15.6.1961. Lukijain kysymyksiä. *w61* 15/6, 285–286. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1960408> (Haettu 31.3.2021).
- Vartiotorni 1.11.1968. Miksi odotat vuotta 1975? *w68* 1/11, 489–496. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1968602#h=1> (Haettu 7.3.2021).
- Vartiotorni 1.10.1976. Luja perusta luottavaisuudelle. *w76* 1/10, 446–451. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/1976525> (Haettu 7.3.2021).
- Vartiotorni 1.1.2013 Maailmanloppu – pelkoa, innostusta, väsymystä. *w13* 1/1, 4–8. <https://wol.jw.org/fi/wol/d/r16/lp-fi/2013003> (Haettu 7.3.2021).

LIITTEET

Liite 1 Aineistopyyntö

HALUATKO OSALLISTUA TUTKIMUKSEEN USKONNOLLISTEN YHTEISÖJEN VALLANKÄYTÖSTÄ?

Teen väitöstutkimusta Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa auktoriteetin muodostumisesta uskonnollisissa yhteisöissä. Pysin selvittämään sitä, kuinka yhteisöjen entiset jäsenet kokivat toisaalta johtohenkilöiden toiminnan, toisaalta jäsenten mahdollisesti toisiinsa kohdistaman kontrollin.

Haluaisin kuulla Sinun, uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneen, käsityksiäsi esimerkiksi seuraavista asioista:

Millaista johtaminen ja vallankäyttö oli yhteisössäsi? Kuinka koit johtohenkilöiden toiminnan ja johtamisjärjestelmän, tai jos olit itse johtavassa asemassa, miten toimit johtajana? Oliko johdon arvosteleminen tai muun palautteen antaminen mahdollista? Kuinka yhteisön sääntöjen ja normien noudattamista valvottiin? Koitko ryhmäpainetta muiden jäsenten taholta? Oliko yhteisön sisällä arvojärjestystä, kuinka mahdollinen arvojärjestys ilmeni? Mistä muusta uskonnolliseen auktoriteettiin, johtamiseen tai vallankäyttöön liittyvästä haluaisit kertoa?

Toivoisin Sinun kirjoittavan aiheesta alla olevaan sähköposti- tai postiosoitteeseen, tai jos mieluummin osallistut haastatteluun, ilmoittaisitko yhteystietosi, jotta voimme sopia haastattelun toteuttamisesta. Voit kirjoittaa nimettömänä, mutta toivoisin Sinun kertovan, mistä yhteisöstä kokemuksesi on. Antamasi tiedot ovat luottamuksellisia eikä Sinua voi tunnistaa tutkimuksesta. Halutessasi saat tutkimuksen luettavaksesi ennen sen julkaisemista. Kirjoitus- ja haastatteluaineistoa käytetään vain tähän tutkimukseen ja siihen mahdollisesti liittyviin artikkeleihin ja esitelmiin ja aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Toivoisin yhteydenottoja 31.10. mennessä. Tätä ilmoitusta saa mielellään jakaa eteenpäin.

ystävällisin terveisin

Anna Kekki

postiosoite:

Kasvatustieteiden tiedekunta

Lapin yliopisto

Anna Kekki

PL 122

96101 Rovaniemi

sähköposti:

ankek@ulapland.fi

[gsm:](#)

[046-5517707](tel:046-5517707)

Liite 2 Haastattelun teemalista

Teemalista, yleinen

- Mihin yhteisöön kuuluit?
- Kuinka kauan olit mukana?
- Milloin irtaannuit?
- Oliko yhteisön sisällä arvojärjestystä vai kaikki tasavertaisia?
- Kuinka mahdollinen arvojärjestys ilmeni?
- Kuinka yhteisön sääntöjen ja normien noudattamista valvottiin?
- Koitko ryhmäpainetta muiden jäsenten taholta?
- Jos, miten se ilmeni?
- Millainen johtamisjärjestelmä yhteisössä oli?
- Millaista johtajan / johtohenkilöiden toiminta oli yhteisössä?
- Entä muu vallankäyttö?
- Oliko johtavien henkilöiden ja järjestelmän arvosteleminen tai muun palautteen antaminen mahdollista?
- Miten olisit muuttanut johtamista/ järjestelmää?
- Olitko itse johtavassa asemassa?
- Miten toimit johtajana?
- Mistä muusta uskonnolliseen auktoriteettiin, johtamiseen tai vallankäyttöön liittyvästä haluaisit kertoa?

Liite 3 Sisällönanalyysin eteneminen

Esimerkki 1. Alkuperäisilmaus -> pelkistys.

Alkuperäisilmaus	Pelkistys
Semmonen selkeä hierarkkisuus siinä oli ja varmasti No en tiiä mitä on <u>tänä</u> päivänä mutta että ainaki silloin oli	Hierarkkisuuden selkeys

Esimerkki 2. Pelkistys -> "Alaluokan esiluokka", yhden tutkimukseen osallistujan osalta.

Pelkistysten ryhmittely, yksi henkilö	"Alaluokan esiluokka", yksi henkilö
Hierarkkisuuden selkeys Arvojärjestysten selkeys Erottelu vaatetuksen myötä Hierarkkisuuden näkyminen Erottelun tekeminen Hierarkkisuuden tuleminen Hierarkkisuuden rakentuminen Hierarkian ja valtasuhteen rakentaminen	Hierarkkisuuden näkyvyys

Esimerkki 3. "Alaluokkien esiluokat" -> alaluokat, yhden tutkimukseen osallistujan osalta.

"Alaluokan esiluokkien" ryhmittely, yksi henkilö	Alaluokka, yksi henkilö
Hierarkkisuuden näkyvyys Epätasa-arvoisuus Hierarkkisuus myös tilan ulkopuolella Alempana kohtelemine Oppilas hiljaa kuuntelijana	Hierarkian ilmeneminen

Esimerkki 4. Alaluokat -> alaluokkien yhdistelmä, yhden yhteisön osalta.

Alaluokkien ryhmittely, yksi yhteisö	Alaluokat yhdistettynä, yksi yhteisö
Hierarkian ilmeneminen Arvojärjestyksen hyväksyntä Hierarkian eri tasot Hierarkioiden ilmeneminen Ikään perustuva hierarkia Nöyryys	Hierarkiat

Esimerkki 5. Kaikkien yhteisöjen alaluokat -> lopulliset alaluokat.

Alaluokkien ryhmittely, yhteisöt yhdistettynä	Lopullinen alaluokka koko aineistosta
Hierarkiat Hierarkia	Hierarkkisuus

Esimerkki 6. Alaluokka -> yläluokka.

Alaluokka	Yläluokka
Hierarkkisuus Arvojärjestys Erivapaudet Seurakunnassa yleneminen	Hierarkia

Esimerkki 7. Yläluokat -> pääluokat -> yhdistävä luokka.

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Säännöt Talous Opin erehtymättömyys Sukupuoli	Oppi	
Suhde ulkomaailmaan Yhteisön jättäminen Yhteisö kotina Ryhmäpaine Valvonta Henkinen pahoinvointi Väkivalta Hierarkia	Yhteisö	Avoimen keskustelun puuttuminen
Johdon erehtymättömyys Johtajuuden toteuttaminen Persoonalliset erot Rankaiseminen Valta Johtamisjärjestelmä	Johtaminen	